

SOVYET BİLİMKURGU EDEBİYATI
(A. N. TOLSTOY, A. R. BELYAYEV, İ. A. YEFREMOV ESERLERİ
ÖRNEĞİNDE)

Ümmühan CEYLAN

Tez Danışmanı Prof. Dr. Gamze ÖKSÜZ

Tez Jürisi

Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU

Prof. Dr. Gamze ÖKSÜZ

Doç. Dr. Sabire ARIK

Doç. Dr. Fatih YAPICI

Dr. Öğr. Üyesi Esra ELMACIOĞLU

DOKTORA TEZİ

RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

Ankara - 2025

ETİK BEYAN

Bu tezi/projeyi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez ve Proje Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı; tezin/projenin tamamında akademik kurallara ve etik ilkelere uyduğumu ifade ederim. Yararlandığım eserlerin tamamını metin içinde referanslandığımı ve kaynakçada kılavuzda tanımlanan şekilde yer verdiğimi, haricindeki ifadelerin bana ait olduğunu, herhangi bir kaynaktan kopyalama yapmadığımı ya da yapay zeka aracılığı ile üretilmiş ifadelere metinde yer vermediğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda bu beyanıma uygun olmayan bir durumun tespit edilmesi halinde, aleyhime doğacak bütün hak kayıpları dahil tüm hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Ümmühan CEYLAN

11/04/2025

TEZ ONAY

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Ümmühan CEYLAN tarafından hazırlanan “Sovyet Bilimkurgu Edebiyatı (A. N. Tolstoy, A. R. Belyayev, İ. A. Yefremov Eserleri Örneğinde)” Başlıklı tez çalışması 11/04/2025 tarih ve saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

	Kabul	Ret
Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU / AHBV	☒	☐
Prof. Dr. Gamze ÖKSÜZ / AHBV	☒	☐
Doç. Dr. Sabire ARIK / Ankara Üniversitesi	☒	☐
Doç. Dr. Fatih YAPICI / AHBV	☒	☐
Dr. Öğr. Üyesi Esra ELMACIOĞLU / Yozgat Bozok Üniv.	☒	☐

SOVYET BİLİMKURGU EDEBİYATI
(A. N. TOLSTOY, A. R. BELYAYEV, İ. A. YEFREMOV ESERLERİ
ÖRNEĞİNDE)

Ümmühan CEYLAN

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Gamze ÖKSÜZ
T.C. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
2025, Ankara

ÖZET

Bu çalışmada, Sovyetler Birliği'nin bilim ve teknolojiye yönelme nedenleri irdelenerek ve Sovyet edebiyatında bilimkurgu türünün ön plana çıktığını gösteren düşüncelere yer verilerek dönemin Sovyet bilimkurgu edebiyatının özellikleri verilmiş ve ana hatları çizilmiştir. Aynı zamanda Aleksey Nikolayeviç Tolstoy'un *Mühendis Garin'in Hiperboloidi*, Aleksandr Romanoviç Belyayev'in *Amfibi Adam* ve İvan Antonoviç Yefremov'un *Andromeda Galaksisi* adlı Sovyet bilimkurgusunun önde gelen eserlerindeki ana temalar analiz edilmiştir. İdeolojik ve siyasi bağlamda şekillenen Sovyet bilimkurgu eserleri, edebi tür olmanın ötesine geçerek dönemin bilimsel ve teknolojik hayallerini, sosyalist idealleri ve insanlığın geleceğine dair umutları yansıtmaktadır. Eserler gelecekte ideal bir toplumun nasıl olabileceğine dair öngörülerde bulunurken, diğer taraftan bilim ve teknolojinin insan hayatını nasıl şekillendirebileceğine dair felsefi bir bakış açısı da sunmaktadır. Ele alınan eserlerle bilimsel ilerlemenin sadece olumlu sonuçlar doğurmayacağı ve teknolojinin etik olmayan amaçlarla kullanılabileceği gözler önüne serilir. Bu bağlamda Sovyet bilimkurgu edebiyatı toplumsal düzeni, bilim ve teknolojinin siyasal sistemdeki rolünü, ideolojik çatışmaları ve insan doğasını sorgulayan bir araç işlevi görür.

Anahtar Kelimeler: Bilim, teknoloji, bilimkurgu, edebiyat, Sovyetler Birliği.

**SOVIET SCIENCE FICTION LITERATURE
(A STUDY ON THE WORKS OF A. N. TOLSTOY, A. R. BELYAYEV, I. A.
YEFREMOV)**

Ümmühan CEYLAN

Ph. D. Thesis

**Supervisor: Assoc. Gamze ÖKSÜZ
Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs
Department of Russian Language and Literature
2025, Ankara**

ABSTRACT

In this study, the characteristics of Soviet science fiction literature are discussed in terms of the reasons for the Soviet Union's orientation towards science and technology and how these paved the way for the flourishing of the science fiction genre in Soviet literature. The thesis also examines the main themes in the prominent works of Soviet science fiction such as Aleksey Nikolayevich Tolstoy's *The Hyperboloid of Engineer Garin*, Alexander Romanovich Belyaev's *The Amphibian Man* and Ivan Antonovich Yefremov's *Andromeda: A Space-Age Tale*. Shaped in an ideological and political context, these works of Soviet science fiction go beyond being a literary genre and reflect the scientific and technological dreams of the period, socialist ideals and hopes for the future of humanity. While the works make predictions about how an ideal society could be in the future, they also offer a philosophical perspective on how science and technology can shape human life. The works display that scientific progress does not only lead to positive results but that technology can also be used for unethical purposes. In this context, Soviet science fiction literature functions as a tool that questions the social order, the role of science and technology in the political system, ideological conflicts and human nature.

Keywords: Science, technology, science fiction, literature, Soviet Union.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her aşamasında yardım ve desteğini benden esirgemeyen Danışmanım Prof. Dr. Gamze ÖKSÜZ'e ve tez sürecimde fikir alışverişleri ve katkılarıyla çalışmama değer katan kıymetli meslektaşım Doç. Dr. Yiğit SÜMBÜL'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu zorlu süreçte sabır ve anlayış göstererek beni destekleyen tüm yakınlarıma teşekkür ederim. Bugünlere gelmemde en büyük paya sahip olan ve verdiğim kararlarda beni destekleyen sevgili aileme emeklerinden dolayı teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Ümmühan CEYLAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
2. BİLİMKURGU EDEBİYATININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GENEL ÖZELLİKLERİ 7	
2.1. Bilimkurgunun Tür Olarak Ortaya Çıkışı, Tanımı, Özellikleri ve Sınırlılıkları....	8
2.2. Bilimkurgunun Kökeni: Fantastik Edebiyat.....	27
3. TARİHSEL ARKA PLAN VE SOVYET BİLİMKURGU EDEBİYATI.....	35
3.1. Bilim ve Teknolojinin Kısa Gelişim Tarihi	36
3.2. Sovyet Bilim ve Teknoloji Politikaları.....	41
3.3. Ana Hatlarıyla Sovyet Bilimkurgu Edebiyatı	60
4. SOVYET BİLİMKURGU EDEBİYATINDA ÖNE ÇIKAN YAZARLAR VE TEMALAR	85
4.1. Silah Teknolojisi.....	86
4.1.1. Sovyet Silah Teknolojileri ve Bilimkurgu Edebiyatına Yansımaları.....	86
4.1.2. Aleksey Nikolayeviç Tolstoy (1883-1945).....	95
4.1.3. Teknolojinin Suistimali: <i>Mühendis Garin'in Hiperboloidi</i>	108
4.2. Biyoteknoloji.....	125
4.2.1. Biyoteknoloji ile Sovyet Bilimkurgusunun Etkileşimi	125
4.2.2. Aleksandr Romanoviç Belyayev (1884-1942).....	136
4.2.3. Biyoteknolojinin Sınırları: <i>Amfibi Adam</i> 'ın Trajedisi.....	147
4.3. Uzay	167
4.3.1. Sovyetlerin Uzay Serüveni ve ve Sovyet Bilimkurgusuna Etkisi.....	167
4.3.2. İvan Antonoviç Yefremov (1908-1972)	178
4.3.3. Sosyalist Bir Ütopya: <i>Andromeda Galaksisi</i>	188
5. SONUÇ	219
EXTENDED ABSTRACT.....	229
KAYNAKÇA	233
ÖZGEÇMİŞ	243

1. GİRİŞ

XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında gelişen bilimkurgu edebiyatı, Sanayi Devrimi ve bilimde yaşanan ilerlemelerle paralel olarak büyük bir ivme kazanır. Bilimkurgu, hem bilimsel gelişmelerin olası sonuçlarını ele alarak geleceğe dair tahminlerde bulunur hem de toplumsal, politik ve felsefi soruları irdeleyen bir anlatı biçimi sunar. Bu çalışmanın merkezinde, Sovyet bilimkurgu edebiyatının temaları ve bu edebi türün Sovyetler Birliği'nin bilim ve teknoloji politikalarıyla ilişkisi yer almaktadır. Çalışma, bilimkurgu edebiyatının bir tür olarak doğuşu ve gelişimini irdeleyerek Sovyet bilimkurgu edebiyatının nasıl şekillendiğini ve hangi ideolojik, bilimsel ve kültürel unsurlarla beslendiğini ele alacaktır.

Bu tezin amacı, Sovyet bilimkurgu edebiyatının tarihsel gelişimini, ana temalarını ve toplumsal etkilerini incelemektir. Çalışma kapsamında bilimkurgu türünün tanımlarına, özelliklerine ve sınırlarına değinildikten sonra fantastik edebiyatla olan ilişkisi dile getirilecektir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Sovyet bilim ve teknoloji politikalarının bilimkurgu üzerindeki etkisi ele alınacak ve belirli yazarlar ile temalar özelinde detaylı incelemeler yapılacaktır. Özellikle Aleksey Nikolayeviç Tolstoy, Aleksandr Romanoviç Belyayev ve İvan Antonoviç Yefremov gibi Sovyet bilimkurgu edebiyatının önde gelen yazarlarının eserleri aracılığıyla bu edebi türün nasıl şekillendiğini ve dönemin ideolojik atmosferiyle hangi açılardan etkileşimde olduğunu analiz etmek hedeflenmektedir. Ayrıca Sovyet bilimkurgu edebiyatının önde gelen eserlerinde gündeme getirilen felsefi sorgulamalar ve etik sorunlar üzerinde durulacaktır.

Tezin giriş bölümünde çalışmanın önemi, amacı ve ele aldığı konular, genel bir çerçevede sunulacaktır. Araştırmanın kapsamı detaylandırılarak hangi sorulara yanıt arandığı ve hangi konuların incelendiği açıklanacaktır. Ayrıca araştırma sürecinde karşılaşılan zorluklar ele alınacaktır. Çalışmada kullanılan yöntemler belirtilerek bilim dünyasına sağladığı katkılar vurgulanacaktır. Bu bölüm, tezin genel yapısını okuyucuya tanıtmayı ve araştırmanın neden değerli olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

İkinci bölümde bilimkurgu edebiyatının ortaya çıkışı, tanımı, genel özellikleri ve sınırlılıkları ele alınacaktır. Aynı zamanda bilimkurgunun kökenleri ve fantastik

edebiyat ile ilişkisi üzerinde durularak türün gelişimi değerlendirilecektir. Bilimkurgu, edebi bir tür olarak bilim ve teknolojinin ilerlemesi, akılcı bilginin toplumdaki öneminin artması ve insanın doğayı kontrol altına alarak onu kendi yararına kullanma arzusuyla birlikte XIX. yüzyılda şekillenmeye başlar. Bu türün ortaya çıkışı, Sanayi Devrimiyle hızlanan bilimsel keşifler, mekanik gelişmeler ve insanlığın bilinmeyenleri anlama çabalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Bilimkurgunun terim olarak ortaya çıkması ve özelliklerinin oluşması XX. yüzyılda gerçekleşmesine rağmen kökenleri çok daha eskilere dayanır. Bilimkurgu, fantastik, ütopya ve macera gibi anlatı türleriyle etkileşim içerisinde olsa da zamanla kendine özgü bir çizgi kazanarak diğer türlerden ayrılmıştır. Bu bakımdan bilimkurgu türünün edebiyat dünyasındaki yerini doğru bir şekilde analiz edebilmek adına nereden geldiğine ve nereye doğru evrildiğine değinmek önemlidir.

Üçüncü bölümde Sovyet bilimkurgu edebiyatının tarihsel arka planı ve evrimi incelenecektir. Bu bağlamda bilim ve teknolojinin gelişim tarihi ile Sovyetler Birliği'nin bilim ve teknoloji politikaları mercek altına alınacak ve bu politikaların Sovyet bilimkurgusuna etkileri ortaya konulacaktır, böylelikle Sovyet bilimkurgu edebiyatının genel çizgileri belirlenecektir. Sovyetler Birliği, ülkeyi ekonomik olarak daha iyi seviyelere taşıyabilmek adına bilimsel ve teknolojik gelişmişliğin önemini kavrar. Bu nedenle devlet politikası, bilimsel araştırmaları desteklemek üzerine şekillenir. Sovyetler yönetimi mühendislik, fizik, kimya, biyoloji ve uzay araştırmaları gibi alanlarda önemli atılımlar gerçekleştirir. Bunun yanı sıra tarım ve sanayide bilimsel yenilikler uygulanarak üretim süreçleri iyileştirilir, genetik araştırmalardan hidroelektrik santrallere kadar geniş bir yelpazede bilimsel ilerlemeler sağlanır. Bilim ve teknoloji Sovyetler Birliği'nin sadece ekonomik ve askeri kalkınmasını değil, aynı zamanda ideolojik gücünü de destekleyen bir araç olur. Böylece bilimkurgu edebiyatı ön plana çıkmaya başlar ve Sovyet yazarlar, bilim ve teknolojinin insanlığın geleceğini şekillendirmedeki önemini vurgular. Çalışmamızın bu bölümünde Sovyet bilimkurgu edebiyatının tarihi gelişim olarak hangi anlatılara ve eserlere dayandığı tartışılacaktır. Bu türün Sovyetler ayağı değerlendirildiğinde hangi yazarların kurucu olduğu ve hangi eserlerin ön plana çıktığı işlenecektir. Dönem dönem farklı yönelimler ve özellikler gösteren Sovyet bilimkurgu edebiyatı, tüm dalgalanmalara rağmen varlığını devam

ettirmeyi başarmıştır. Sovyet edebiyatına damga vuran bilimkurgu anlatılarının Sovyet yazınındaki yeri oldukça büyüktür.

Dördüncü bölümde bilimkurgu türünde öne çıkan yazarlar ve ana temalar ele alınacaktır. Sovyet Birliği'nde bilim ve teknoloji alanında yapılan girişimler tematik çerçevede aktarılacaktır. Bunun yanı sıra hem dünya hem de Sovyet edebiyatında temayla bağlantılı eserler hakkında bilgiler verilecektir. Verilen bu bilgiler, eserlerin tarihi arka planının daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Eserlerin tahliline geçmeden önce belirlenen yazarların yaratıcı süreçlerine ve sanatlarının genel hatlarına değinilecek, aynı zamanda bilimkurgu türünün bu sanatçıların yazın hayatındaki yeri ve önemine vurgu yapılacaktır. Yazarlar tanıtıldıktan sonra her yazarın öne çıkan bir bilimkurgu eseri incelenecektir. Eser seçiminde tema çeşitliliği gözetilerek icat, deney ve uzay gibi farklı konuların temsil edilmesine özen gösterilecektir. Bu kapsamda önce Aleksey Nikolayeviç Tolstoy'un silah teknolojileri ile ilgili bilimkurgu eseri olan *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* romanı üzerinde durulacaktır. Ardından Aleksandr Romanoviç Belyayev'in biyomedikal alanıyla ilgili eseri *Amfibi Adam* incelenecek ve biyoteknolojinin bilimkurgu anlatılarına etkisi tartışılacaktır. Son olarak İvan Antonoviç Yefremov'un *Andromeda Galaksisi* eseri üzerinden Sovyet bilimkurgu edebiyatında uzay temalarının nasıl ele alındığı değerlendirilecektir. Çalışmamızda bu yazarların ve onların bu eserlerinin seçilme nedeninin daha iyi anlaşılması için yazar ve eserlerin önemine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Aleksey Nikolayeviç Tolstoy Sovyet bilimkurgu edebiyatının öncülerinden biri olarak kabul edilir. Yazar, bilimkurgu alanında Sovyet edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur. Tolstoy'un 1923 yılında yayımlanan ve Mars'a yapılan bir yolculuğu konu alan *Aelita* adlı eseri Sovyet bilimkurgu edebiyatının başlangıcı sayılır. Tolstoy'un bir diğer önemli bilimkurgu eseri *Mühendis Garin'in Hiperboloidi*, teknolojinin gücünü ve bu gücün kötüye kullanımını ele alır. Roman, bir bilim insanının icat ettiği yıkıcı bir ışınlı silahının etrafında şekillenir ve bilimsel ilerlemenin etik boyutuna dair derin sorgulamalar içerir. Bu eserlerle, kendine has belirgin özellikleri bulunan Sovyet bilimkurgu edebiyatının temelleri atılır. Tolstoy'un romanları, Sovyet bilimkurgu edebiyatının çerçevesini belirleyerek sonraki yazarlar için ilham kaynağı olur.

Aleksandr Romanoviç Belyayev, sanatını tamamen bilimkurgu türüne adayan ilk Sovyet yazarlardandır ve Sovyet bilimkurgu edebiyatının kurucularından biri olarak kabul edilir. Yazarın en önemli eserlerinden biri olan *Amfibi Adam*, Sovyet bilimkurgu edebiyatında biyoteknoloji ve insan vücudunun sınırlarını zorlayan deneyler temasının öncüsü olur. Belyayev'in eserleri yalnızca bilimsel kurgular sunmakla kalmaz, aynı zamanda bilim ve insan doğası arasındaki ilişkiyi felsefi bir düzlemde irdeler. Onun romanları, bilim insanlarının etik sorumluluklarını, bilimin toplumsal faydasını ve bireyin bilim karşısındaki konumunu sorgulayan derin anlatılar içerir. Belyayev, bilimkurgunun Sovyetler Birliği'nde bir tür olarak gelişmesini sağlar ve kendisinden sonraki yazarlar için bir model oluşturur.

İvan Antonoviç Yefremov, Sovyet bilimkurgu edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. Yefremov, eserlerinde sadece bilimsel keşifleri ve teknolojik ilerlemeyi ele almakla kalmaz, aynı zamanda sosyalist ütopayı ve insanlığın gelecekteki evrimini de işler. 1957 yılında yayımlanan *Andromeda Galaksisi*, onun en ünlü eseri olup Sovyet bilimkurgu edebiyatının zirve noktalarından biri olarak değerlendirilir. Roman, gelecekte insanlığın birleşerek evrensel bir komünist uygarlık kurduğu bir dönemde geçer. İnsanlar artık savaşları, açlığı ve eşitsizliği geride bırakmıştır. Yazar, burada idealize edilmiş bir sosyalist toplum tasviri yaparak Sovyetler Birliği'nin ulaşmak istediği ütopayı bilimkurgu çerçevesinde resmeder. Yefremov bilimkurguda uzak geleceği hedefleyen ilk eserleri vererek Sovyet bilimkurgusunda yeni bir dönem başlatır. Bu bakımdan bahsi geçen yazarlar ve eserlerinin tezimiz kapsamında incelenmesi Sovyet bilimkurgu edebiyatının kilometre taşları açısından büyük bir anlam taşır.

Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular özetlenerek Sovyet bilimkurgu edebiyatının genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bu bölüm, Sovyet bilimkurgu edebiyatının sadece bilim ve teknoloji ile değil, aynı zamanda ideolojik ve toplumsal yapılarla da nasıl ilişkili olduğunu vurgulayan genel bir değerlendirme içerecektir. Yazarlar ve eserlerin öne çıkan özelliklerine yer verilecek ve karşılaştırmalar yapılacaktır. Sovyet yazarlarının, bilimsel gelişmeleri sosyalist ideoloji doğrultusunda nasıl dönüştürdüğü ve edebi üretim yoluyla bu gelişmelere nasıl anlam yüklediği tartışılacaktır. Bu çerçevede, Sovyet bilimkurgusu yalnızca bilimsel gelişmeleri

yansıtan bir tür değil, aynı zamanda bu gelişmeleri yönlendiren, sorgulayan ve kimi zaman eleştiren bir alan olarak değerlendirilecektir.

Literatür taraması yapıldıktan sonra bilimkurgu edebiyatının teorik altyapısı, Sovyetler Birliği'nde bilim ve teknoloji politikalarıyla ilişkisi ele alınacak ve belirli eserlerin ideolojik ve tematik analizleri gerçekleştirilecektir. Bu çalışmada metin analizi yöntemi kullanılacak, ilgili eserlerin içerik çözümlemeleri yapılacak ve bu eserler tarihsel bağlam göz önünde bulundurularak ideolojik ve felsefî açıdan değerlendirilecektir. Bilimkurgu edebiyatının genel gelişimini göstermek amacıyla kuramsal kaynaklardan faydalanılacaktır. Bilimkurgu türü üzerine yazılan akademik çalışmalar, Sovyet dönemi bilim ve teknoloji politikalarına dair bilgiler içeren bilimsel kaynaklar incelenecektir. Bunun yanı sıra yazarların eserleri ve bu eserler üzerine yapılmış incelemeler kullanılacaktır.

Bilimkurgunun sınırlarının belirlenmesinin çok eski zamanlara dayanmaması nedeniyle bu alanda bir kavram karmaşası söz konusudur. Bu tür üzerinde Türkçe yazılmış inceleme eserleri zengin bir kaynak sunmamakla birlikte daha spesifik bir alan olan Sovyet bilimkurgusu üzerine yazılmış ya da yayımlanmış kapsamlı bir kaynak tarafımızca tespit edilememiştir. Bazı Sovyet yazarlarının sanatı ve eserleri üzerine çalışmalar yapılmış olsa da tezimizde ele alınacak yazarlar ve onların eserleri üzerine detaylı bir inceleme bulunmamaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ortaya koyulacak bu çalışmanın, ele aldığı konular bakımından hem Sovyet bilim tarihi hem de Sovyet bilimkurgu edebiyatı açısından özgün ve zengin bir içerik sunması planlanmaktadır.

Çalışmamızın, Türkiye'de Sovyet bilimkurgu edebiyatı üzerine kapsamlı bir incelemenin eksikliğini gidermeye yönelik önemli bir katkı sağlaması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Sovyet bilimkurgu edebiyatının tarihsel gelişimi, ideolojik arka planı ve tematik yapıları detaylı bir şekilde ele alınarak alandaki akademik literatüre yeni bir perspektif kazandırılmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda, gelecekteki araştırmalara yön verebilecek nitelikte bir temel oluşturulması hedeflenmektedir, nitekim alanda konuya ilişkin daha kapsamlı çalışmaların gerekli olduğu düşünülmektedir.

2. BİLİMKURGU EDEBİYATININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Bilimkurgu, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir tür olarak belirginleşmeye başlar. Sanayi Devrimi, bilimsel gelişmelerin hız kazanması ve insanın doğayı dönüştürme gücünün artması, bilimkurgunun doğuşunu hazırlayan temel unsurlar arasındadır. Mary Shelley'nin 1818 yılında yayımlanan *Frankenstein ya da Modern Prometheus* eseri, bu türün öncüsü kabul edilirken, Jules Verne ve H. G. Wells gibi yazarlar bilimkurgunun temelini atan isimler olarak anılır.

Bilimkurgu, bilimsel ilkelere ya da teknolojik olasılıklara dayalı kurgusal bir dünyada geçen olayları konu alan edebi bir türdür. Genellikle uzaya, zaman yolculuğuna, yapay zekaya, genetik çalışmalara, deneylere, robotlara ya da alternatif evrenlere dair öngörülerde bulunur. Bilimkurgu, bilimsel gerçeklikten sapmadan hayal gücünü kullanarak olası senaryolar yaratmayı amaçlar. Yazar, gerçek bilimsel verilerden yola çıkarak ve henüz gerçekleşmemiş ancak gerçekleşebilir nitelikteki olayları işleyerek okuyucuda inandırıcılık hissi yaratmaya çalışır.

Bilimkurgunun bir diğer özelliği, insanlığın durumunu, toplumsal yapıları ve etik sorunları bilimsel gelişmeler ışığında sorgulama gücüdür. Teknolojinin, bilimin ve keşiflerin insan yaşamını nasıl dönüştürebileceği üzerine düşünsel bir alan yaratır. Bu nedenle bilimkurgu, yalnızca bir gelecek tasarımı değil, aynı zamanda eleştirel bir bakış sunar. Bugünün toplumsal, politik ya da ahlaki meselelerini dolaylı biçimde irdeleyerek düşünsel bir tartışma alanı açar.

Bilimkurgunun kökleri fantastik edebiyatın zengin mirasına dayanır. Antik çağlardan beri insanlar bilinmeyeni, doğaüstünü, geleceği ve evrenin sınırlarını hayal eder ve bu hayalleri edebiyata taşır. Fantastik edebiyatın sağladığı yaratıcı özgürlük, bilimkurgunun alternatif dünyalar, gezegenler ve varlıklar yaratmasında büyük rol oynar. Fantastikte olduğu gibi, bilimkurguda da zaman ve mekan sıradan gerçeklikten koparılabilir; geçmişe ya da geleceğe seyahat mümkündür. Fakat çoğunlukla fantastik kurgular geçmişten beslenirken, bilimkurgu türü geleceğe yönelir. Bilimkurgu ile fantastik arasındaki temel fark, bilimkurgunun mantıksal tutarlılık ve bilimsel dayanak arayışı içinde olmasıdır. Fantastik tür, doğaüstünü açıklamaya ihtiyaç duymazken, bilimkurgu genellikle kurduğu dünyanın nasıl işlediğini açıklar.

2.1. Bilimkurgunun Tür Olarak Ortaya Çıkışı, Tanımı, Özellikleri ve Sınırlılıkları

Gelişmekte ve değişmekte olan dünyanın şartlarına uyum sağlamaya çalışan insan, tarih boyunca etrafta olup bitenleri anlayabilmek adına araştırmalar yapmaya başlar. İnsanı araştırmaya ve keşfetmeye yönlendiren bu merak duygusu sayesinde bilimler ortaya çıkar. Geçmiş, şimdiki zamanı ve geleceği araştıran bu bilimler sayesinde bilinmeyenler keşfedilir ve insan aklının sınırlarının ötesine geçilir. Gerçek dünyada yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamayan edebiyat, bilim ve teknolojiyi hayal gücüyle birleştirerek ‘bilimkurgu’ türünü ortaya çıkarır.¹ Bilimkurgu ismi doğmadan önce hayalbilim ve düşbilim olarak anılan bu tür, zaman ve yer kavramlarının ötesine geçerek yapılan yolculukları anlatır ve hayal gücünden fazlasıyla yararlanarak öykü ve romanlara konu olur.² Fransız edebiyat eleştirmeni Michel Butor bilimkurguyu şu şekilde tanımlar: “*Bilimkurgu bilimin izin verdiği oranda mümkün olabilecek olanı kullanan bir yazındır; gerçekçilikle sınırlandırılmış bir düşçülüktür.*”³

Rus yazar ve araştırmacı M. İ. Meşçeryakova bilimkurguyu, bilimin evrenin tüm sırlarını çözme yeteneğine sahip olma anlayışı üzerine kurulu ve gerçekleri yansıtan materyalist görüşün nüfuz ettiği fantastik edebiyatın bir türü olarak tanımlar.⁴ Fantastik edebiyatın özel bir dalı olan bilimkurgu türünde, pozitif bilimlerin esaslarına ters düşmeyen, kurgusal varsayımlar içeren, bilimsel ve sanatsal gerçeklik prensiplerine uygun eserler verilir. İnsanlığı ilgilendiren ve evrensel sorunların çözümlemesi ile uğraşan sanatın örneklerindendir. Bilimkurgunun amacı, geleneksel gerçeklikten rasyonalizme geçmek ve sorunlara olası çözümler getirmektir.⁵ Bilimkurgu edebiyatının özellikleri bilinmeyi ortaya çıkarmak, gelecekte

¹ Dağ, Ü. (2019). *Geleceği Geçmişle Kurgulamak: Bilim Kurgu Romanları ve Çağcılaştırılmış Mitler*. Konya: Palet Yayınları, 15-16.

² Özdemir, E. (1983). *Yazı ve Yazınsal Türler*. İstanbul: Varlık Yayınları, 305.

³ Bayar, Z. (2001). *Bilimkurgu ve Gerçeklik*. İstanbul: Broy Yayınevi, 16.

⁴ Ахмедов, Р. Ш. (2019). “В поисках обобщающего определения термина ‘научная фантастика’”. *Достижения науки и образования*, 8-1 (49), 49.

⁵ Минаков, А. В. (2014 г., 22 мая). *Философские проблемы научной фантастики*. Беларусь в современном мире : материалы VII Междунар. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых, Беларусь, 79.

olabilecekleri öngörmek, onların hayalini kurmak, insanlığı şaşırtmak ve olasılıklar dahilinde bugünkü dünyadan uzaklaşıp yeni diyarlar keşfetmektir.⁶

Bilimkurgunun konularından bazıları; makineler, robotlar, evrim, yapay zeka, kıyamet, ekolojik felaketler, zamanda yolculuk, değişim geçirmiş yaratıklar ya da varlıklar, deneyler, keşifler, uzay, başka dünyalar ve boyutlardır. Bilimkurgu eserlerinde, kimi zaman insanlık kurtarılmaya çalışılır, bu yüzden farklı gezegenlerde hayat arayışına girilir; kimi zaman da dünyaya saldıran işgalci varlıklarla mücadele edilir.⁷ Yakın ya da uzak gelecekte insanlığı nelerin beklediği sorusuna cevap aranır.

Genç bir alan olan bilimkurgu, bilim ile teknolojinin gelişmesiyle, rasyonalist bilgiye saygınlığın artmasıyla doğayı hakimiyet altında tutma ve insanlık yararı için kullanma isteğiyle birlikte XIX. yüzyılda ortaya çıkar. Bilimkurgunun kaynağına bakıldığında, J. G. Verne (1828-1905) ve H. G. Wells (1866-1946) gibi isimler dikkat çeker.⁸ İngiliz yazarlar G. Orwell (1903-1950), A. L. Huxley (1894-1963), D. N. Adams (1952-2001), A. C. Clarke (1917-2008); Amerikan yazarlar R. D. Bradbury (1920-2012), U. K. Le Guin (1929-2018), İ. Asimov (1920-1992), P. K. Dick (1928-1982), F. P. Herbert (1920-1986), R. Sheckley (1928-2005); Rus yazarlar A. N. Tolstoy (1883-1945), Y. İ. Zamyatin (1884-1937), A. R. Belyayev (1884-1942), M. A. Bulgakov (1891-1940), İ. A. Yefremov (1908-1972) ; Çek yazar K. Čapek (1890-1938); Polonyalı yazar S. Lem (1921-2006) gibi isimler XX. yüzyılda bilimkurgu alanında önemli eserler vermiştir.

‘Bilimkurgu’, 1920’li yılların sonunda İngilizcede kullanılmaya başlayan ‘science fiction’ teriminin karşılığıdır. 1926 yılında “Amazing Stories” dergisinin ilk sayısında, Lüksemburg asıllı Amerikalı editör Hugo Gernsback (1884-1967) ‘scientifiction’ terimini kullanır ve bu kullanım 1929 yılında ‘science fiction’ şeklinde alışılacelmiş bir terim haline gelir.⁹ Fakat edebiyat dünyasında kabul görmesi uzun

⁶ Balta, E. E. (2014). “Çocuk Edebiyatı Dairesinde Gülsen Dayıoğlu’nun Fantastik-Bilim Kurgusu”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 60.

⁷ Balta, E. E. (2014), a.g.e., 66.

⁸ Ковтун, Е. Н. (2007). “Рождение фэнтези: трансформация посылки в российской фантастике конца XX столетия”. В. Матовић (уред.). *Словенска научна фантастика*. Београд: Институт за књижевност и уметност Београд, 3.

⁹ Зубов, А. А. (2016b). *Становление популярного жанра как дискурсивный процесс: научная фантастика в России конца XIX – начала XX веков*. Кандидатская диссертация, МГУ имени М. В. Ломоносова, Москва, 67.

süren bilimkurgu türünün, bu ismi almadan önce de varlığından söz etmek mümkündür. Bazı bilimkurgu uzmanları, 1926 yılına kadar kaleme alınan ve bilimkurgu türünün temelini oluşturan eserleri ‘proto-bilimkurgu’ olarak adlandırır.¹⁰ Rus araştırmacı A. A. Zubov’a göre, eğer bilimkurgu isminin ilk kez kullanılması türün başlangıcı olarak kabul edilirse, İngiltere’de ‘scientific romances’ adı altında yayımlanan H. G. Wells’in çok sayıdaki eserini, Fransız yazar J. G. Verne’in kendisi tarafından ‘merveilleux scientifique’ olarak adlandırılan romanlarını ve diğer yazarların 1926’dan önce yayımlanan benzer nitelikteki eserlerini yok saymak gerekir.¹¹ Bu türden bir yaklaşım sergilemenin ne kadar doğru olacağı tartışmalı bir konudur. Bilimkurgu eserlerinin geçmişinin çok daha öncelere dayandığı görüşü daha makuldür.

Bilimkurgu alanında yapılan çalışmaların artmasına rağmen yine de bu türün genelgeçer bir tanımını yapmak ve sınırlarını belirlemek kolay değildir. Bir metnin belli bir gruba dahil edilebilmesi zaman alan bir süreçtir fakat bu durum, söz konusu metnin o türe ait özellikler taşıdığı gerçeğini değiştirmez. Aynı zamanda bir türün varlığı hakkında konuşmak, giderek benimsenen bir sürecin sonunda belli başlı niteliklerin tür olarak kabul edilmesi ve kendine özgü bir isim almasıyla mümkündür.¹² Zaman içerisinde bilimkurgunun özellikleri daha fazla netlik kazandıkça, hangi metinlerin bu sınıfa dahil edilebileceğini tespit etmek daha kolay olmuştur.

Rus bilim insanı kimliğinin yanı sıra yazarlık yönü de olan Ya. İ. Perelman, “Priroda i Lyudi” dergisinde 1914 yılında çıkan “Bilimkurgu Öyküsü” (Научно-фантастический рассказ) adlı çalışmasında, ‘bilimsel’ (научный) ve ‘kurgusal’ (фантастический) roman terimlerini Rusya’da ilk kez bir arada kullanan isim olmuştur.¹³ Perelman’dan önce de A. İ. Kuprin (1870-1938), 1908 yılında kaleme aldığı “Rudyard Kipling” (Редьярд Киплинг) adlı makalesinde ‘kurgusal olarak bilimsel geziler’ (фантастически научные путешествия) ifadesini kullanmıştır.¹⁴ Bu

¹⁰ Renard, M. (2022). *Bilimkurgu Manifestosu* (Çev. Utku Haspulat). (2. Baskı). Ankara: Fihrist Kitap, 16.

¹¹ Zubov, A. A. (2016a). “Фантастология и теория жанров”. *Ученые записки казанского университета. Серия гуманитарные науки*, 158 (1), 61.

¹² Zubov, A. A. (2016a), a.g.e., 61-62.

¹³ Ковтун, Е. Н. (2008). *Художественный вымысел в литературе XX века*. Москва: Высшая школа, 80.

¹⁴ Ахмедов, Р. III. (2019), a.g.e., 48.

bilgilerden yola çıkarak tespit edilen bazı tarihlere ve kullanıma rağmen bilimkurgu teriminin ilk olarak ne zaman ortaya çıktığını söylemek oldukça zordur ve bu konuya dair tartışmalar halen devam etmektedir.

İngiliz profesör J. Rieder'in "Bilimkurguyu Tanımlamak ya da Tanımlamamak" (On Defining SF, or Not) başlıklı makalesine göre, bilimkurgunun oluşumunun araştırılması demek, bu türün atalarının ya da ilk metnin ne zaman ortaya çıktığının araştırılması demek değildir. Rieder'in ifadesine göre bilimkurgunun izlerine XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın başlarında popüler olan macera romanlarında, gezi yazılarında ve ütöfik anlatımlarda rastlamak mümkündür. Bu tür metinler gelecekte bilimkurgu olarak adlandırılacak olan bir anlatımın özelliklerini taşımaktadır.¹⁵

Bilimkurgu, ütopya ve macera edebiyatıyla yakından ilişkilidir. Genel olarak toplumsal ilişkilerin değişimi için değil de doğayı dönüştürmek için mücadele vermesi, bu yazın türünü sosyal ütopyadan ayırır. Macera edebiyatında ise bilimsel ve teknik fikirler ikinci planda kalır.¹⁶ Bilimkurgu alanında araştırmalar yapan edebiyat bilimci Ye. P. Zvantseva ise "Peki Bilimkurgu Nedir?" (Так что же такое научная фантастика?) başlıklı makalesinde bilimkurguyu sosyal ütopyadan ayırmanın pek olası olmadığından bahseder. Çünkü doğayı dönüştürmek, toplum ve insanı değiştirmekten başlar. Bu nedenle bilimkurgunun tarihçesine de bakıldığında birçok bilimkurgu eserinin sosyal unsurlar içerdiği görülmektedir.¹⁷

Rusçada 'научная фантастика' ve İngilizcede 'science fiction' olarak kullanılan bilimkurgu terimi, bilimi yani rasyonel ve materyalist olarak hayatı kavramaya yönelik yeni bir edebi türe dikkat çeker. Bilimkurgu eserleri sayesinde okuyucu, usçu bir yaklaşımla ele alınan ve ufku açan yeni dünyaların pencerelerinden bakar.

Bilimkurgu türünün ortaya çıktığı ilk günden beri bilimkurgunun bilimsellik seviyesi tartışma konusudur. Bu tartışmaya çok sayıda isim katılır ve bu konu üzerine

¹⁵ Rieder, J. (2010). "On Defining SF, or Not: Genre Theory, SF, and History". *Science Fiction Studies*, 37 (2), 196.

¹⁶ Введенский, Б. А. (Гл. ред.). (1954). *Большая Советская Энциклопедия: В 50 т. Т.29.* (Второе издание). Москва: Государственное научное издательство "Большая Советская Энциклопедия", 264.

¹⁷ İnternet: Званцева, Е. П. (1965). "Так что же такое научная фантастика?". Web: http://www.fandom.ru/about_fan/zvantseva_1.htm adresinden 25 Ekim 2020'de alınmıştır.

çeşitli görüşler dile getirilir. Bazılarına göre bilimkurgu, bilimin kurallarına sıkı sıkıya bağlı olması gereken bir türken, karşıt görüştekilere göre ise bilimin bilimkurgu eserlerindeki etkisi daha az hissedilir boyutlarda kalabilmelidir. Bu durum, “*Neden ‘bilimkurgu’da bilimin kurgusalılığına değil de bilimsel doğruluğuna öncelik verelim?*” gibi soruların ortaya çıkmasına neden olur. Bir bilimkurgu eserinin yüzde yüz bilimsel verilere dayanarak yazılması beklenemez. Kimi yazar bilimselliği eserinin odak noktası yaparken, kimi yazar önemli olanın eserde geçen olayların inandırıcılığı ve ikna ediciliği olduğunu savunur.¹⁸

Bilimkurgu eserinde geçen olaylar, inandırıcı olmak zorundadır. Bunun yanı sıra yazarın hem anlattığı olayları bilimsel gerekçelerle açıklaması hem de zaman, mekan ve karakter seçimiyle olay örgüsünü gerçek hayattan ve mantık çerçevesinden uzaklaşmayarak vermesi gerekmektedir. Bilimkurgu eserlerde hayal gücü kendini yok etmemekte, aksine güçlenmekte, anlatının gidişatını sağlamlaştırmakta ve orijinallik kazanmaktadır. Türün bu özelliği hakkında akademisyen V. A. Obruçyev şöyle yazmıştır: “*Okuyucuyu romanda anlatılan her şeyin mümkün olabileceğine ikna etmek için bilimkurgu romanında geçen kahramanların davranışlarının ve olayları ifade etme biçiminin inandırıcı olması gerektiğini düşünüyorum.*” Bilimkurgu eserlerinin inandırıcılığını arttırmak için sık sık bilime başvurmak gerekir. Örneğin, bir dinazor öldürmek için atom silahı gibi güçlü bir araca ihtiyaç vardır. Bir bilimkurgu eserinde gerçeklik birçok açıdan tutarlı bir çizgide ilerlemek zorundadır. Eğer ki bir kahraman Mars’a gidiyorsa, o zaman Marslılar kurgusal ortamın durum ve şartlarıyla uyumlu olmak zorundadır.¹⁹

Amerikalı yazar, akademisyen, sinema eleştirmeni ve Marksist sinema teorisinin savunucularından olan Carl Freedman, bilimkurgu eserinde kurgulanan bilimsel verilerin; “... ‘*imkansız bir hipotezi akla yakın kılmak*’ için insanı ‘*görünüşte makul bir varsayımı farkına varmadan kabullenmeye*’ ikna eden retorik bir hamleden doğan ‘*bilişsel etki*’ olduğunu” ileri sürer.²⁰ Freedman’ın bu düşüncesinden hareketle, önemli olanın bilimsellik değil, bilimkurgu eserlerinde kullanılan dilin ve yaratılan atmosferin

¹⁸ Bould, M. (2019), a.g.e., 14-16.

¹⁹ Синяевский, А. (1960). “Без скидок (О современном научно-фантастическом романе)”. В. Озеров (главный редактор). *Вопросы литературы*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 50-51.

²⁰ Bould, M. (2019), a.g.e., 16.

bilime uygun olması ve okuyucuyu ikna etmesi olduğu söylenebilir. 1960'lı yılların başında Amerikalı filozof, akademisyen ve mantıkçı Saul Kripke'nin geliştirdiği olanaklı dünyalar düşüncesine göre “..şeylerin gerçekleşmesinin pek çok farklı olanağı vardır ve her bir olanak, olanaklı bir dünyaya karşılık gelir.” Bu açıklamaya, Tanrı isteseydi dünyayı bu şekilde değil de daha farklı yaratabilirdi metaforu örnek verilebilir. Buradan yola çıkarak her önermenin bire bir doğruyu yansıtmak yerine doğru sayılabilecek olasılıkları mantığa uygun bir şekilde vermesi gerekliliği hatırlatılır.²¹

Bilimkurgunun bilimselliği ile benzer bir diğer tartışma konusu ise kurmaca bir eserde, bilginin gerçeklik seviyesidir. Örneğin sadece bilimkurgu değil, realizm akımının prensiplerine göre kaleme alınan bir eser de bilgi vermeyi amaç edinerek oluşturulmaz, zira bu akıma ait eserler de kurmaca bir dünyayı ele alır. Bu durumda gerçeküstü olarak nitelendirilen bilimkurgu türünün yarattığı ve akıl sınırlarını aşan dünyaların ne kadar gerçeklik içerdiği paradoksal bir hal yaratmaktadır. Çünkü bilimkurgu, bilim temelli bir edebi türdür, bilim ise gerçekler üzerine kurulu bir alandır. Bilimkurgu edebiyatındaki gerçeklik, hayal gücünün ölçülü bir seviyede olması olarak algılanır, yani bir roman ne kadar az fantastikse o kadar gerçekçidir. Gerçeklik payı zayıf olan ve ‘mucizeler’ üzerine kurulu olan öyküler yerini zamanla bilimsel delillere dayanan öykülere bırakmıştır.

Türk yazar, gazeteci ve bilimkurgu edebiyatında önemli bir isim olan Orhan Duru, ‘bilimkurgu’ teriminin Türkiye’deki isim babalığını yapar ve bu terimin tarifini şu şekilde verir:

“Eskiden insanlar cinlere, perilere, mucizelere inanıyordu. Bugün onların yerine füzelere, atom bombasına ya da başka teknik gelişme örneklerine inanıyor. Bilimkurgu yazınının çağımızla derinden bağlantısı vardır öyleyse. Okurları başka dünyalara, olağanüstülüğe, doğa dışına sürüklese de kullandığı dil, bilim dilidir ya da bilimsi bir dildir hiç olmazsa.”²²

²¹ Erişen, D. (2015). “Ya Öyle Olsa? Bilimkurgu-Fantastik Yazını ve Hakikat İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”. Şahin, S., Öztürk, B. ve Büyükarman, D. A. (Yay. Haz.). *Edebiyatın İzinde/Fantastik ve Bilimkurgu*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 31.

²² Duru, O. (1973). “Science Fiction Sözcüğüne Türkçe Bir Karşılık Denemesi”. *Türk Dili*, (256), 334.

Birçok bilimkurgu yazarı, iç içe geçmiş kavramlar olan fantastik ve bilimkurgu arasındaki ilişki sorununa değinmiştir. Bir eserde doğaüstü olaylara fazlaca yer veriliyorsa, o eserin fantastik yönünün ağır bastığı söylenebilir. Dolayısıyla fantastik ve doğaüstü olan ile gerçeklik ve bilimselliğin ters orantılı olduğu ifade edilebilir. Bu tartışmaya katılan isimlerden biri olan ünlü Rus ve Sovyet jeolog, gezgin, yazar ve akademisyen V. A. Obruçev; *“Eğer bir roman mucizelerle doluyorsa, artık o bir roman değil, her türlü hikayeyi anlatabileceğiniz küçük çocuklar için bir peri masalıdır”* der. Sovyet fizikçi V. P. Smilga bu görüşe katılarak şu ifadelerle yer verir: *“Bir bilimkurgu romanında neredeyse her şeye izin verilmektedir. Sadece açıkça cahilliğe ve doğa kanunlarının hiçe sayılmasına izin verilmez.”*²³

Bilimkurgu türünde eserler veren ve bu alanın ilk araştırmacılarından olan Amerikalı yayıncı, yazar ve Kansas Üniversitesi’nde profesör olan James Edwin Gunn, eserinde bilimkurgunun tanımını şu şekilde yapar:

“Şüphesiz ki bilimkurgu, çoğumuz ve insanlar için gizemini korumasına rağmen bilimin kendisi gibi evrensel geçerliliği olan belli bir olgu üzerine kuruludur. Evrenin bilinen bir köşesinde doğaüstü ya da doğada tanımlanamamış olaylara yer yoktur. Doğaüstü olanı ya da bilginin sınırlarını aşanı bizim dünyamıza getirmek, ona zarar vermek demektir. Fantezi ile bilimkurgu arasındaki büyük fark burada ortaya çıkmaktadır...”²⁴

Bu konuya farklı bir bakış açısı getiren Bulgar kökenli Fransız edebiyat kuramcısı T. Todorov’a (1939-2017) göre bilimkurgu eserleri, *“akılcı bir çerçevede ancak çağdaş bilime yabancı yasalarla”* yaratılır. Yani okuyucu ilk olarak olağandışı bir durumla karşı karşıya bırakılır ve onun bu durumu olağan karşılaması beklenir. Teknolojik gelişmelerin yanı sıra yazar fizik, kimya, genetik gibi bilimlerden beslenir. Fakat bilimkurgu eserlerini bu bilim türlerinden ayıran en büyük özellik kurgusal olmasıdır.²⁵ Todorov’un bu görüşü bilimkurgu eserlerinden beklenen bilimsellik ve gerçekliğin aksine kurgusalığa vurgu yapmaktadır.

²³ Комиссаров, В. В. (2014). “Дискуссии в среде интеллигенции о социальных функциях научной фантастики”. *Интеллигенция и мир*, (2), 47-48.

²⁴ Ахмедов, Р. III. (2019), a.g.e., 49.

²⁵ Balta, E. E. (2014), a.g.e., 60.

Bilimkurgu üzerine yapılan bu tartışmaların sonucunda her iki görüşün de bilimselliği ya da gerçekliği göz ardı etmediği ve inandırıcılığa önem verdiği söylenebilir. Şüphesiz ki, seviyeleri her ne kadar farklı olsa da bilimselliğe ve gerçekliğe uygunluk bir bilimkurgu eserinde mutlaka olması gereken unsurlardandır. Eğer bir eser bu unsurlara sahip değilse, bir bilimkurgu eseri olmaktan çok fantastik türe daha yakındır. Fakat unutulmaması gereken bir diğer husus ise bilimkurgu eserlerinin de kurgusal bir yapıda olduğudur. Zira bu kurgusallık olmadığında, o eserin edebi anlatımdan bilimsel bir çalışmaya evrildiği söylenebilir. Tüm bu bilgilerden hareketle bahsi geçen unsurların hepsinin birbiriyle sıkı bir ilişki içerisinde olduğuna ve kullanım seviyelerinin çok önemli bir konumda bulunduğu dikkat çekilir.

Bilimkurgunun sınır tanımazlığı ve yazarların eşsiz hayal gücü sayesinde eserlerdeki icatlar ya da henüz keşfedilmemiş diyarlar, günümüz bilimine yön vermektedir. Bilimkurgu yazarlarının öne sürdüğü düşünceler bilimsel buluşlara öncülük edebilir. Fakat bu, bir bilimkurgu eseri yazabilmek için muhakkak olması gereken bir zorunluluk değildir. Bilimkurgu edebiyatı yalnızca estetik bir amaç da güdebilir. Bazı gelişmeleri önceden tahmin edebilmek tek başına bir şey ifade etmez ve eserin sanatsal değeriyle ilgili bir kanıt sunmaz. Örneğin, Rus yazar, gazeteci ve eleştirmen F. V. Bulgarin (1789-1859) televizyon, radyo, gazla ısınma gibi bazı bilimsel gelişmeleri öngörmüştür. Fakat bu başarısına rağmen *İnanılmaz Masallar ya da Yirmi Dokuzuncu Yüzyılda Dünya Seyahati* (Неправдоподобные небывлицы, или Странствование по свету в двадцать девятом веке) adlı romanı unutulmaktan kurtulamamıştır. Aynı zamanda somut olarak hiçbir tahminde bulunamayan fakat gerçek hayatta ve edebiyatta büyük roller oynayan bilimkurgu eserlerinin varlığından söz edilebilir. Bunun yanı sıra bilimkurgu türünün faydacı bir amaca hizmet etmesi, bilimsel ve teknik anlamda aşırıya kaçmasına ve büyük oranda sanatsal yönünü kaybetmesine neden olabilmektedir.²⁶ Bilimkurgu edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olan Polonyalı yazar S. Lem; bilimkurgunun amacının, yasaların gerçek bilgiye dönüştüğü bilimle rekabet etmek olmadığını, sadece bazı durumlarda

²⁶ Синявский, А. (1960), a.g.e., 58-59.

insanlık ve toplum için önemli olan icat veya keşiflerin sonuçlarını ve etkilerini göstermesi gerektiğini dile getirir.²⁷

Prof. Dr. Ünsal Oskay; eleştirmen, yazar ve bilimkurgu alanında önemli akademik çalışmalara öncülük eden ve Amerika’da bu alanda ders veren eğitmen Darko Suvin’in bilimkurgunun değişime teşvik eden ve yeni pencereler açan özelliğini kabul etmekle birlikte bilimsel olarak yeni keşifleri öngörmesinin çok da olası olmadığından bahseder.²⁸ Benzer bir bakış açısına sahip Sovyet edebiyat tarihçisi, eleştirmen ve yazar K. K. Andreyev, “Bilimkurgu Nedir?” (Что же такое научная фантастика?) başlıklı yazısında bilimkurgu yazarının bir bilim insanına ya da bir mucide sonuna kadar yol gösteremeyeceğinden söz eder. Çünkü yazar kendi hayal dünyasında canlandığı geleceğe ışınlanarak ister istemez bir mühendisin çalışmasında olması gereken bazı aşamaları atlar. Yazar, yöntem olarak kendi döneminin bir hayalini cesur bir sanatsal tasarıya dönüştürmek için kurgusal, hatta hiç bilimsel olmayan ayrıntılardan faydalanır. Bu düşüncelere ek olarak Andreyev, yazarın kehanetlerinin gerçekleşip gerçekleşmemesinin bir önemi olmadığını belirten bir ekleme yapar. Ona göre yazar için önemli olan, çağrıda bulunmak ve kendi döneminin bir hayalini kurgusal tasarıya dönüştürmektir.²⁹

Sovyet edebiyat eleştirmeni ve yazar A. D. Sinyavskiy’in “İndirimsiz (Çağdaş Bilimkurgu Romanı Üzerine)” (Без скидок (О современном научно-фантастическом романе)) başlıklı yazısında belirttiği üzere bilimkurgu edebiyatının gerçek hayatta uygulanabilen sadece varsayımlar ve hipotezlerin üzerine inşa edilmesi ve bilimkurgu yazarlarının düşüncelerinin muhakkak bilim insanlarının düşünceleriyle doğru orantılı olarak gelişmesi gerektiğini düşünmek oldukça yanlış bir kanıdır. Zira geçmiş zamana ve günümüze ait kütleleşen bir dizi eser bu kanıya uymamaktadır. H. G. Wells’in görünmez adamı ile Belyayev’in amfibi adamı bilimsel açıdan pek olası

²⁷ Кривопалова, Н. Ю. (2016). “Научная фантастика в творчестве научной интеллигенции в 1950-1960-х гг.” (Ред. А.Ю. Нестеров). *Третьи Лемовские чтения: сборник материалов Всероссийской научной конференции с международным участием памяти Станислава Лема*. Самара: Самарский национальный исследовательский университет имени академика С. П. Королёва, 163.

²⁸ Oskay, Ü. (2018). *Çağdaş Fantazy: Popüler Kültür Açısından Bilimkurgu ve Korku Sineması*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 56.

²⁹ Андреев, К. (1982). “Что же такое научная фантастика?” И. Черных (Сост.). *Фантастика-82: Сборник научно-фантастических повестей, рассказов и статей*. Москва: Молодая гвардия, 369.

değildir. Fakat Sinyavskiy'e göre bu durum, Wells'in tiplerinin öneminden hiçbir şey eksiltmemektedir çünkü eser içerik bakımından bilimsel ve teknik buluşların öngörüsünden daha zengin ve geniş bir yapıya sahiptir.³⁰

Diğer taraftan iyi bir bilimkurgu eseri ortaya koyabilmek için gerekli koşullardan bazıları; orijinallik, bilgi birikimi, çok yönlü bir araştırma, farklı bilimlerden faydalanmak, toplumsal çözümleme yapabilmek, iyi gözlem ve muhakeme yeteneğine sahip olmaktır. Tüm bu meziyetleri kendinde bulunduran ve bilim geçmişi olan yazarların bilimkurgu eseri yaratmadaki başarıları bir tesadüf değildir. Fakat bilimkurgu alanıyla ilgilenen her yazarın gerçek hayatta bilimle yakından ilişki içerisinde olması gerekmemektedir. Bilim alanında eğitimi olmayan yazarların da bu alana ilgi duydukları görülür ve geçmişte bilimle bağlantısı olmayan yazarlar, iyi bir araştırmanın sonucunda başarı elde edebilmişlerdir. Bunlara ek olarak bilimsel alt yapısı olmayan bir yazarın bir bilim insanı ile iş birliği içerisinde çalışması ya da bilimsel gerçeklerden yararlanması olası bir durumdur. Bilim dünyasından, bir bilim insanının icadından ya da fikrinden ilham alan yazarlar bunu, eserlerini oluştururken kullanabilir. Bir başka bağlamda yazarlar bilim insanlarını etkileyebilir, onlara fikir verebilir ya da önemli bir keşfin yapılmasına ön ayak olabilir.

İngiliz yazar H. G. Wells, biyoloji ve zooloji bilimleri üzerine eğitim almıştır. Wells, eserlerinde anlatımı güçlendirmek için kullandığı lazer teknolojisi, genetiği değiştirme, tanklar, atom bombası, uzayın çok boyutluluğu gibi öngörülerıyla dikkat çeker. Ünlü Amerikalı yazar I. Asimov yazar kimliğinin yanı sıra bir biyokimya profesörüdür. İngiliz yazar A. C. Clarke aldığı fizik ve matematik eğitiminin ardından uçuş navigasyonu ve radar sisteminin geliştirilmesi üzerine çalışmalar yapar ve hava değişimlerini izlemede kullanılan uydu hakkında fikirler öne sürer. Amerikalı yazar R. A. Heinlein (1907-1988) da fizik ve matematik eğitimi alır. Tıp eğitimi alan M. A. Bulgakov da yazarlık mesleğini doktorluğa tercih eden ve geçmişi bilimle kesişen isimlerdendir. Bilimsel alt yapısı, aldığı eğitim ve akademik birikiminden gelen yazarların listesini uzatmak mümkündür. Fakat bilimsel geçmişi olmayan, daha çok gotik öyküleri ile tanınan ve bilimkurgu alanına da katkı sağlayan Amerikalı yazar E. A. Poe (1809-1849), yine Amerikalı yazarlar R. D. Bradbury ve M. Leinster (1896-

³⁰ Синявский, А. (1960), a.g.e., 59.

1975) gibi isimlerden de söz etmek mümkündür. Eğitim geçmişi bilim üzerine olmayan bu tür yazarlar kendilerini yetiştirerek ve kütüphanenin olanaklarından yararlanarak büyük bir azim ortaya koymuşlardır.³¹

Gelişmekte ve büyümekte olan ülkeler, teknolojik anlamda diğer devletlerin gerisinde kalmak istemedikleri için bilimkurguyu bir teşvik aracı olarak kullanmış ve bilimkurgunun bilimin gelişimine sağladığı katkılardan yararlanmışlardır. Özellikle SSCB gibi ülkeler bilimkurguyu ideolojik amaçlar için kullanmış, halkını gelişmeye ve büyümeye davet etmiştir. Hatta bu konuda yazarlarına baskıcı bir tavırla yaklaştıkları ve onları sınırlandırdıkları da olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı ile birlikte savaş teknolojisinin gelişmesi birçok büyük ülke için fazlaca önem arz etmeye başlamıştır. Makineli silahlar, tanklar, savaş uçakları, nükleer enerji ve denizaltı gibi keşiflerle savunma sanayisini geliştirmek her ülkenin hayali haline gelmiştir. Savaş teknolojisinin yanı sıra uzay alanındaki çalışmalara da hız verilmiş ve bu alanda da rekabete girilmiştir.³²

Teknoloji, insanoğluna fayda sağladığı kadar beraberinde birtakım sıkıntılar da getirir. Yanlış ve kötü kullanım sonucu zamanla insanlığın geleceğini tehdit eden bir unsur haline gelmeye başlar. Aşırı kentleşmenin götürüleri, doğa üzerinde yıkıcı etkiler bırakması ve ekolojik dengeyi bozması, sadece bilim insanlarını endişelendirmemektedir.³³ Küreselleşen ve büyüyen dünyada insan nüfusunda artışlar meydana gelir ve uygarlıklar daha geniş coğrafyalara hakim olur. Bu doğrultuda oluşabilecek problemleri önceden sezen bilimkurgu yazarları, bu türden konuları eserlerinde işlemeye başlar.³⁴ Deneyin ön planda tutulduğu ve genetik biliminden yararlanıldığı bilimkurgu eserlerinde insanın genetiği değiştirilmekte, yeni türler elde edilmeye ya da mükemmel bir tür yaratılmaya çalışılmaktadır. Akademisyen Elif Balta'nın da ifade ettiği gibi, Fransız editör, edebiyat eleştirmeni ve yazar J.

³¹ Полетаева, Е. Д. (2018). "Англоязычный текст научной фантастики в аспекте когнитивного моделирования действительности". *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, 5-2 (83), 386.

³² Cengiz, G. (2019). "Bilimkurgu Sinemasında Savaş Yılları: Dizelpunk". *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 43.

³³ Минаков, А. В. (2014), a.g.e., 80.

³⁴ İsmihan, E. (2005). "Bilimkurguda Temel Kavramlar ve Kahramanlar". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 154.

Baudou'ya göre yaşanan bu değişiklikler, önce bireyi sonra bütün sosyal yapıyı etkilemektedir.³⁵

Bilim ve teknik, insan zekasının bir ürünüdür. Bu nedenle bir bilimkurgu eserinin merkezinde her zaman insan vardır. Diğer edebi türlerde olduğu gibi bilimkurgu edebiyatı da insanın tipik özelliklerini, anlatımda geçen karakterlerin bireysel özelliklerini ortaya çıkarmaya ve toplumdaki bireylerin nasıl davranışlar sergilediğini incelemeye çalışır.³⁶ Sovyet araştırmacı Ye. P. Zvantseva'ya göre bilimkurgunun tanımı verilirken insan faktörünün önemi görmezden gelinemez çünkü bilim, insan aklının en iyi ürünüdür. Bu nedenle bilimkurgu bilimin ve teknolojinin yarınını değil, bilimi inşa eden insanlığın yarınını gösterir. Zvansteva'nın da vurguladığı üzere, İvan Antonoviç Yefremov'un "Bilim ve Bilimkurgu" (Наука и научная фантастика) başlıklı makalesinde bilimkurgunun bu yönü şu şekilde ifade edilmiştir: "...insana, doğanın dönüşümüne, topluma ve insanın kendisine karşı elde edilen bilimsel başarıların uygulanabilmesi hayali, bugünkü bilimkurgunun özünü oluşturur."³⁷

Bilimkurgu eserlerinde bilimsel buluşların yanı sıra bu buluşların insanlar ve dolayısıyla toplum üzerindeki etkilerine de değinilir. Bilimkurgu terimi başlarda geleceğin bilimsel ve teknik keşiflerini tahmin eden eserlerle ilişkilendirilir. Fakat bu türdeki eserlerin giderek konu bakımından genişlemesi sonucunda bilimkurgu türü sadece bilimi merkeze koyan bir tür olmaktan çıkar, sosyal kurguları da bünyesine dahil eder. Bilimkurgunun özelliklerine bakıldığında gelecek, şimdi ya da geçmiş ile ilgili bilimsel ya da toplumsal hipotezlerin ifade edildiği edebi bir akım olduğu görülür. Günümüz gerçeklerine ışık tutarak bütün insanlığın gelişimine değinen sorunlara da kayıtsız kalmaz.

Hayal ürünlerinin, gücünü gerçeklerden aldığını ve en mükemmel kurgunun dünyadaki unsurlardan yola çıkılarak yapıldığını fark eden bilimkurgu yazarları, çağın toplumsal sorunlarına yabancı kalmaz. H. G. Wells'in *Dünyalar Savaşı* (The War of the Worlds) adlı eserinde dünya savaşlarına, A. N. Tolstoy'un *Aelita* (Аэлита) adlı eserinde devrim olaylarına, Yefremov'un *Andromeda Galaksisi* (Туманность

³⁵ Balta, E. E. (2014), a.g.e., 63.

³⁶ Андреев, К. (1982), a.g.e., 373.

³⁷ İnternet: Званцева, Е. П. (1965), a.g.e.

Андромеды) adlı eserinin birkaç bölümünde ve Polonyalı bilimkurgu yazarı olan S. Lem'in *Astronotlar (Astronautci)* adlı romanında atom bombası savaşları tehlikesine göndermeler yapılır.

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle ideolojik açıdan değerlendirildiğinde bilimkurgunun görevi insanlara bilimi sevdirmek, onları bilim yapmaya teşvik etmek ve bilimselliği benimseyerek ülkelerini daha ileri seviyelere taşımak için gerekli adımları atmalarını sağlamak olarak tarif edilebilir. Kimi coğrafyalarda bilimkurgu bu türden daha ciddi bir amaca hizmet ederken, kimi coğrafyalarda ise bu türün daha çok eğlence, çeşitlilik ve merak uyandırma gibi unsurlar için kullanıldığı gözlemlenir. Bilimkurgunun hizmet ettiği tüm bu amaçların yanı sıra bir de olumsuz sonuçları ifade ettiği görülür. . Birey ve toplum üzerinde etkili olan teknolojinin kontrolsüzce gelişmesi, insanlığın geleceğini tehdit eden bir olgu haline gelir. Bu durum, bilimkurgu eserlerinin konu yelpazesinin genişlemesine neden olur. Etrafta olup bitenlere duyarsız kalamayan bilimkurgu yazarları insanlığın dünü, bugünü ve geleceği ile ilgili her türlü olasılığı değerlendirme girişimindedir.

Bilimkurgunun edebi özelliklerine ve sınırlılıklarına değindikten sonra bu türe dahil edilen ve onun çeşitliliğinden doğan alt türleri incelemek faydalı olacaktır. Bilimkurgu edebi bir tür olarak kabul gördükten sonra, bu alanda farklı alt dalların oluşmaya başladığı gözlemlenmiştir. Bilimkurgu türünün gelişim serüveni kolay olmamış ve birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Bilimkurgunun bazı özellikleri konusunda edebi çevrelerde henüz fikir birliğine varılamazken, bir de bu türü gruplandırma sorunuyla baş başa kalınmıştır. Bu sorunsal ülkeden ülkeye, araştırmacıdan araştırmacıya farklılıklar gösterebilmektedir. Öyle ki, günümüzde halen bu alanda yeni yeni alt türler ortaya atılmaya devam edilmektedir. Gruplandırmalardaki farklılıkların yanı sıra ülkemizde de bu terimlere karşılık gelebilecek adlandırmaları bulmak oldukça güç olmuştur. Bu alt türlerin çoğu Batı çıkışlı oldukları için bazı terimler İngilizcedeki haliyle Türkçeye aktarılmıştır. Tüm zorluklara rağmen çalışmamızda genellikle ortak bir görüşte birleşilmiş alt türlere yer vermeye gayret edilecektir.

1. Sert Bilimkurgu

(Твёрдая научная фантастика - Hard science fiction)

Sert bilimkurgu, doğa bilimleriyle ilgili konular, gerçekçi uzay olayları, geleceğin teknolojisi üzerine yapılan inandırıcı tahminler ve bilimsel ayrıntılar üzerine yoğunlaşır. Bu türde kaleme alınan eserler, bilimsel bilgiye bağlı kalmaya çalışır. Fizik, astronomi, jeoloji, kimya ve meteoroloji gibi bilimlerden yararlanır. Uzay istasyonları, ayda kurulan koloniler, uzay teknolojisi, uzay yolculukları, paralel evren, kara delik ve genetik bilimi gibi yakın gelecek üzerine yapılan tahminler, sert bilimkurgu türündeki eserlere konu olur.³⁸

“Astounding Science Fiction” adlı dergide eleştirmenlik yapan Amerikalı Peter Schuyler Miller sert bilimkurgu terimini ilk kez 1957 yılında kullanmıştır. Bu terim, bilimsel ya da teknolojik gelişmeler yerine sosyolojik sonuçlara ve hicivli anlatılara daha fazla önem veren hafif bilimkurgu türüne zıtlık teşkil eder. J. G. Verne ve H. G. Wells bu türün kurucuları olarak kabul edilir. H. Gernsback gibi isimler de bu türün gelişmesi için büyük katkılar sağlamıştır. Altın Çağ bilimkurgusunun önde gelen isimleri I. Asimov, A. C. Clarke ve R. A. Heinlein genel olarak sert bilimkurgu yazarı olarak anılırlar.³⁹

2. Hafif Bilimkurgu ya da Sosyal Bilimkurgu

(Мягкая научная фантастика/Социальная фантастика - Soft science fiction)

Hafif bilimkurgu, politik konularla ilgilenmeye ve bilimsel-teknolojik değişimlerin sosyolojik sonuçlarını araştırmaya çalışır. Bilimsel hipotezler ve teknik ayrıntılar yerine daha çok insanın kişiliğine ve iç dünyasına merak duyar. Bu bakımdan fizik ve kimya gibi doğa bilimleri ile ilgilenen sert bilimkurgunun konularının aksine sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimlerden daha fazla faydalanır.⁴⁰ Bilimsel ve

³⁸ Westfahl, G. (2005). “Hard Science Fiction”. *A Companion to Science Fiction*. Malden: Blackwell Publishing, 190.

³⁹ Booker, M. K. (2015). *Historical Dictionary of Science Fiction in Literature*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishing Group, 130.

⁴⁰ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 275.

teknolojik gelişmelerden yararlanarak toplumu ve bireyi merkeze koyan ütopya ve distopya türleri de hafif bilimkurgunun alanına girer.

Yeni Dalga'nın yaşandığı 1960'lı yıllarda sık sık hafif bilimkurguya dönüş yapılırken, 1960'lı ve 1970'li yılların sonunda kadın yazarlar Ursula K. Le Guin ve Joanna Russ (1937-2011) gibi isimler sayesinde sosyolojik bilimkurgu önem kazanmıştır. Hafif bilimkurgu terimi ilk kez 1970'li yılların sonuna doğru, çoğunlukla bu tür yazarların çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Amerikalı bilimkurgu yazarı Kim Stanley Robinson (1952-) bilimsel ve teknolojik ayrıntıları doğru bir şekilde aktarmak için büyük bir çaba göstererek sert bilimkurgu alanında eserler verir fakat onun eserleri aynı zamanda da en politik bilimkurgu eserleri arasında sayılabilir. Yani onun çalışmaları hem sert hem de hafif bilimkurguya ait unsurların bir arada kullanıldığı en güzel örneklerdendir.⁴¹

3. Yeni Dalga

(Фантастика новой волны - New Wave)

Bir taraftan önemi hakkında tartışmalar devam ederken, diğer taraftan 'Yeni Dalga' 1960'lı ve 1970'li yıllarda çoktan bilimkurgunun seyrini değiştirecek en önemli dönemlerden biri olarak kabul görmüştür. Yeni Dalga türünde verilen eserlerin bir kısmı, yeni ve daha ciddi bir istikamette ilerleyen çağdaş bilimkurguyu daha yetkin edebi bir tür haline getirmek gibi bir amaca hizmet etmektedir. Fakat Yeni Dalga türünde verilen eserlerin çoğu, bilimkurgu alanının dışında kalan tarihi olaylarla daha fazla ilgilenir bir konumdadır. Önceden dünyayı herkes için daha yaşanılabilir bir hale getirmek gibi olumlu bir düşünceyi temsil eden Yeni Dalga, günümüzde tam tersine teknolojik gelişmelerin olası olumsuz sonuçları hakkında yazarların duydukları derin endişeleri ve bilimkurgudaki kötüye gidişi gözler önüne sermektedir.⁴²

Her ne kadar bilimkurgu kitaplarının basımında büyük bir artış olsa da, Yeni Dalga bilimkurgu eserleri yenilikçi dergiler, Michael Moorcock'un editörlüğünü yaptığı "New Worlds" dergisi ve ayrıca bilimkurgu yazarı ve editör Judith Merril (1923-1997) sayesinde daha fazla ön plana çıkmayı başarır. Bu tür editörler yeni bilimkurgu hikayelerinin basılması konusunda imkan sunar. Brian Aldiss (1925-

⁴¹ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 275.

⁴² Booker, M. K. (2015), a.g.e., 193-195.

2017), J. G. Ballard (1930-2009), M. John Harrison (1945-), John Brunner (1934-1995), Samuel R. Delany (1942-), Thomas Disch (1940-2008), Harlan Ellison (1934-2018), Ursula K. Le Guin (1929-2018), Robert Silverberg (1935-) ve Norman Spinrad (1940-) gibi isimlere fırsat tanıyan “New Worlds” dergisi bu türün gelişiminde oldukça önemli bir yere sahiptir.⁴³

4. Uzay Operası

(Космоопера или космическая опера - Space opera)

Amerikalı bilimkurgu yazarı Wilson Tucker (1914-2006) tarafından 1941 yılında ortaya atılan ‘uzay operası’ terimi yıldızların ötesinde geçen maceraları anlatır. Genellikle olaylar uzayda ya da başka gezegenlerde geçer. Başlarda uzay operasının edebi kalitesi tartışmalı bir konu olsa da ve okuyucuların hayal dünyasını zorlasa da, sonunda geldiği noktada bilimkurgu türünde en çok sevilen eserler arasına girmeyi başarır.⁴⁴

Galaksi savaşlarının anlatıldığı uzay operalarında hem siyasi güçler hem de bireysel karakterlerin yer aldığı birbiri ile savaş halinde olan taraflar vardır. Bu taraflar iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu tür eserlerde en zor durumlarda bile sağ salim kurtulmayı başaran ‘yenilmez’ ana karaktere, galaksiyi ele geçirme amacıyla olan kötü güçlere ve galaksinin başındaki lidere hizmet eden paralı askerlere yer verilir.⁴⁵

Uzay operası türünde yazılmış ilk örneklerden biri olan N. İ. Muhanov’un (1882-1942) *Alev Alev Yanan Uçurumlar (Пылающие бездны)* adlı eseri, Sovyetler Birliği’nde 1924 yılında “Mir Priklyuçeniy” dergisinde basılmıştır.⁴⁶

5. Siberpunk

(Киберпанк - Cyberpunk)

Dilimizde henüz bu terime karşılık gelen bir sözcük türetilmediği için, ülkemizde genellikle İngilizcedeki şekliyle kullanılır. Siberpunkın en önemli

⁴³ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 194.

⁴⁴ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 278.

⁴⁵ İnternet: Мзареулов, К. Д. (2018). “Фантастика”. Web: <https://www.litmir.me/bd/?b=20475> adresinden 28 Kasım 2020’de alınmıştır.

⁴⁶ İnternet: Мзареулов, К. Д. (2018), a.g.e.

konularından biri, yapay zekadır. Bu tür eserlerde genellikle insan beyninin bilgisayara doğrudan bağlanması ayrıntılı olarak işlenir. Olayların çoğu gerçek ya da olası gerçek arasındaki sınırı yok eden sanal alemde geçer. Bilgisayar ağlarının ve biyoteknolojinin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan sorunlara karşı uyarıda bulunan siberpunk, distopyaya yakın bir türdür.⁴⁷ Bu tarz eserlerde, yaşanan yüksek teknolojik gelişmelerle birlikte toplumsal tabakalaşmaların, yoksulluğun ve haksızlıkların hüküm sürdüğü yakın geleceğin dünyası tasvir edilir.

Gardner Dozois'in 1984 yılında "Washington Post"da yayımlanan bir makalesinde William Gibson (1948-), Bruce Sterling (1954-), Pat Cadigan (1953-) ve Greg Bear (1952-2022) gibi bilimkurgunun yükselişte olan yazarlarını tanımlamak için kullandığı bir terim olan siberpunk, sonradan akım haline gelmeye başlar. Amerikalı bilimkurgu yazarlarından William Gibson'ın 1984'te yayımlanan *Neuromancer* (*Neuromancer*) adlı romanı, bu akımın en bilinen ve en sembolik eserlerinden biridir.⁴⁸

6. Askeri Bilimkurgu

(Боевая фантастика - Military science fiction)

Başlarda sadece taş ve sopa ile savaşan insan ırkı, zaman ilerledikçe ve teknoloji geliştikçe önce kılıç sonra da silah kuşanır hale gelir. Bu gelişimi eserlerine konu edinen askeri bilimkurgu türü, insanlığın gelecekte hem dünyada hem de uzayda ya da başka gezegenlerde kitle imha silahları ile birbirleriyle, başka türlerle ya da kendilerinin yarattığı teknolojik varlıklarla 'gelecek savaşları' yaşayacağını anlatır.⁴⁹

Askeri bilimkurgunun ilk örneklerinin çoğunda, destansı ve görkemli savaş kutlamaları ve ileri teknoloji askeri donanımlar ön plandadır. Bununla birlikte askeri bilimkurguda savaş karşıtı hicivli anlatılara da yer verilir.⁵⁰

Askeri bilimkurgunun en ünlü yeni serilerinden biri, Amerikalı John Scalzi'nin (1969-) *Yaşlı Adamın Savaşı* (*Old Man's War*) eseri ile başlayan ve *Hayalet Tugay*

⁴⁷ İnternet: Мзареулов, К. Д. (2018), a.g.e.

⁴⁸ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 78.

⁴⁹ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 178.

⁵⁰ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 178.

(*The Ghost Brigades*), *Son Koloni (Last Colony)*, *Zoe'nin Öyküsü (Zoe's Tale)* adlı eserleriyle devam eden seridir.⁵¹

7. Alternatif Tarih

(Альтернативная история - Alternate history)

Tarihi gelişimin olası versiyonlarının modellenmesi, 'alternatif tarih' adı verilen bir alanın doğmasına neden olur. Genellikle gerçek tarihi olaylardan esinlenilir ve bu tarihi olaylar, olasılıklar dahilinde yeniden şekillendirilir. Fakat bu türün, her zaman tarihte yaşanmış olaylardan esinlenmediği de görülür. Okuyucu kendini farklı ve şimdiye kadar hiç görülmemiş bir dünyada da bulabilir. Böylelikle sadece geçmişte olanları değil, aynı zamanda gelecekte olabilecekleri keşfetmek ve 'alternatif dünyaları' mümkün kılabilmek, bu türe ait metinleri ilgi çekici yapan unsurlardandır.⁵²

Alternatif tarih türünde eserler kaleme alan birçok son dönem yazarı, bilimkurgu ve fantezi okuyucuları arasında alanın artan popüleritesinin verdiği avantaj ile ejderhalardan uzay yolculuklarına kadar bu akıma ait çok sayıda elementi eserlerinde kullanır.⁵³

8. Steampunk

(Стимпанк - Steampunk)

Steampunk terimine Türkçede bir karşılık bulanamadığı için genellikle İngilizcedeki şekliyle kullanılır. Steampunk genellikle buhar gücü teknolojisinden yararlanan ve geçmişte, özellikle de XIX. yüzyılda geçen olayları anlatan bilimkurgunun bir alt türüdür. Bu terim, siberpunkla ilişkili olan bilgisayar teknolojilerinin yerine buhar gücüyle çalışan büyük ve hantal teknolojilerin anlatıldığı çalışmaları aktarmak için Amerikalı bilimkurgu yazarı K. W. Jeter (1950-) tarafından 1987'de ortaya atılmıştır.⁵⁴

Başlarda steampunk olarak kabul edilen çalışmaların çoğu, aslında yeni teknolojik buluşlarla değiştirilen tarihi geçmiş versiyonların yer aldığı alternatif tarih anlatılarıdır. Steampunk, Birinci Dünya Savaşı'nın alternatif bir versiyonunun yer aldığı Scott

⁵¹ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 180.

⁵² Duncan, A. (2003). "Alternate history". E. James, F. Mendlesohn (Eds.). *Science Fiction*. New York: Cambridge University Press, 209-210.

⁵³ Duncan, A. (2003), a.g.e., 215.

⁵⁴ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 290.

Westerfeld'in (1963-) *Leviathan (Leviathan)* adlı eseri gibi dünyanın geçmişine benzemeyen tamamen kurgusal dünyalara adım atar.⁵⁵

9. Apokaliptik ve Post-Apokaliptik

(Апокалиптика и Постапокалиптика - Apocalyptic and post-apocalyptic fiction)

Dini bir alt yapıya sahip olan ve kıyamet ile ilişkilendirilen apokaliptik kelimesi, bilimkurgu edebiyatının alt türlerinden biri olan 'post-apokaliptik'in çıkış noktasıdır. Post-apokaliptik ise 'kıyamet sonrası'ndaki yaşamı anlatan bir türdür. Kimi bilimkurgu yazarları, küresel felaketin sadece sebeplerini değil, aynı zamanda olası sonuçlarını anlatmak istemiştir. Post-apokaliptik edebiyat distopya ile ilişkilidir çünkü hem sosyal hem de diğer tüm açılardan geri dönüşü olmayan bir noktaya ulaşan toplumu sergiler.⁵⁶

Post-apokaliptik eserlerde savaş, nükleer felaket, küresel ısınma, salgın, doğal felaketler, yapay zekanın kontrolden çıkması gibi olumsuz olasılıkların sebep olduğu felaketlerin yaşanmasından sonra yeni bir başlangıç yapmak zorunda kalan insanın hayatta kalma mücadelesi ele alınır. Post-apokaliptik eserlerin bazılarında insanlığın sonunu kendi elleriyle hazırlamış olması dikkat edilmesi gereken bir unsurdur.⁵⁷

İngiliz kadın yazar Mary Shelley'nin (1797-1851) ilk kez 1826 yılında basılan *Son İnsan (The Last Man)* isimli romanı, post-apokaliptik türün başlangıç noktası olarak kabul edilir. Bu eserde veba salgını anlatılmaktadır. Mary Shelley'nin bu romanı sonraki post-apokaliptik eserlere örnek olacak unsurlar içermektedir. Yazarın romanında anlattığı olay, uzak gelecekte 2092 yılında geçmektedir.⁵⁸

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, bilim ve teknolojinin gelişmesiyle paralel olarak bilimkurgu edebiyatı da gelişme gösterir. Çünkü edebiyatın içerisinde hayattan her şey vardır, dolayısıyla teknoloji çağına girilmesiyle birlikte edebiyat da bu gelişmelerden etkilenir. Zamanla bilim ve teknoloji, edebi eserlerin konusu olmaya

⁵⁵ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 291.

⁵⁶ Березовская, Л. С.; Демченков, С. А. (2016). "Постапокалиптика как жанр научной/паранаучной фантастики". *Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования*, 4 (13), 64.

⁵⁷ Boz, M. ve Takımcı, D. (2019). "Amerikan Post-Apokaliptik Bilimkurgu Sinemasında Kıyamet İdeolojisi (1924-2000)". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (31), 377-379.

⁵⁸ Березовская, Л. С.; Демченков, С. А. (2016), a.g.e., 65.

başlar. İnsanların hayal gücü, sezgileri ve yeni olana merakları sayesinde bilimkurgu edebiyatı büyük bir ilerleme kaydeder. Bulunduğu ortamın sınırlarını aşmak isteyen, olasılıkları hayal gücüyle birleştiren ve bilinmeyeni keşfetmeye çalışan insan, başka dünyaları kurgulamaya başlar. Bununla birlikte bilimkurgu edebiyatı sadece bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilgilenmez, aynı zamanda bilimin sosyolojik bir varlık olan insan üzerinde bıraktığı etkilere de değinir. Gelecekte insanlığı nelerin beklediği veya günümüz koşullarında yaşanan ya da yaşanabilecek farklı durumların nelere sebebiyet vereceğini araştırmak bilimkurgunun görevlerinden biridir. Bulunduğu öngörüler ve yaptığı tahminler sayesinde insanlığı geleceğe hazırlar. Bu bakımdan çok yönlü bir amaca hizmet eden bu türün edebiyattaki rolü oldukça büyüktür.

2.2. Bilimkurgunun Kökeni: Fantastik Edebiyat

Fantastik edebiyat genel manası ile kurgu edebiyatı ya da hayali edebiyat olarak tanımlanır. Fantastik tür; genel başlık itibarıyla Batı edebiyatında spekülatif kurgu (speculative fiction) adıyla bilinirken, Rus edebiyatında ise spekülatif kurgu (спекулятивная фантастика/спекулятивная литература) kullanımının yanı sıra kurgusal edebiyat (умозрительная фантастика) ve en yaygın kullanımıyla fantastik edebiyat (литературная фантастика) gibi farklı isimlerle ifade edilir. İnceleme alanımızda Rus edebiyatı ve Rus kaynaklarının ön planda olmasından dolayı çeşitli adlandırmaları bulunan bu genel çatıdan fantastik edebiyat olarak bahsedilecektir. Sovyetler döneminde fantastik adı altında geçen türün çoğunlukla bilimkurguya işaret ettiğini belirtmek gerekir.

Fantastik edebiyat; geçmiş, şimdi ve kısmen de olsa gelecekle ilgilenen, bir bütün olarak bakıldığında edebiyatla bağlantılı sanatsal ve kültürel özellikler taşıyan, edebi yönünün yanı sıra sosyal ve felsefi bakış açısına sahip bir daldır. Fantastik edebiyatın sınırları olmadığı için ufuk genişleten bir tür olduğu söylenebilir. Alışılmış kuralların dışında kalan bu hayal dünyasında düşünmek, sınırları aşmak ve olmayanı keşfetmek okuyucunun ilgisini çeken unsurlardır. Okuyucu, fantastik bir eserin içinde yürüdüğünde karşısına çıkan ve kendisine anlatılan gerçeküstü olaylara inanır ve zaman-uzam kavramlarını yitirerek eserde geçenleri kendi bütünlüğü içerisinde değerlendirir. Mantık sınırlarının dışında kalan bu olaylar artık ona metnin sınırları içerisinde imkansız ya da algılaması zor bir durum gibi gelmemektedir. Fantastik

eserler sınırların ötesine geçerek genellikle mesaj verme kaygısı gütmeyen farklı bir yapısı olan anlatım biçimine sahiptir.

Fantastiğin farklı tanımları mevcuttur. Bu alan üzerinde çalışan uzman ya da eser kaleme alan yazarlar bu türün anlaşılması için farklı yorumlar ve açıklamalar yapar. Fransız akademisyen, edebiyat eleştirmeni Pierre-Georges Castex'e göre fantastik, gerçekçiliğin dışına çıkılarak yaratılan dünyanın sınırlarına inanma halidir. Amerikalı yazar, şair ve edebiyat eleştirmeni Richard Mathew'a göre fantastik; okuyucuda merak, şaşkınlık, gizem gibi duygular uyandıran, mantığa uygun ve gerçek dünyanın sınırlarının ötesine geçen bir türdür.⁵⁹ Bulgar kökenli Fransız edebiyat kuramcısı Tzvetan Todorov'a göre fantastik; okuyucuya düş ile gerçeklik arasında kafa karışıklığı ve kararsızlık yaşatma halidir. Bir bakıma okuyucuyu arada bırakma ya da ikileme düşürme biçimidir. Fransız yazar Louis Vax fantastiği, gerçek hayatla uyumlu olmakla birlikte kabul edilmesi zor bir durum olarak niteler. Fransız aydınlarından Roger Caillois'ya göre de fantastik, sınırları zorlayan, kabul edilmesi olanaksız unsurların bir arada kullanılmasıdır.⁶⁰ Tüm bu tanımlardan hareketle fantastiğin, olanaksızlığı olanaklı bir hale getirdiği ve gerçek dünyanın kurallarının aksine esnek bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Fantastik tür uzun süre edebiyat çevrelerinde kendine yer bulamaz. Bunun nedenlerinden biri olarak fantastik türün gerçekçiliğin sınırlarını zorlayarak usçuluğun üstüne çıkması sayılabilir. Başlarda gerçekçi eserlerin karşısında fantastik türe ait eserler mantıksız, çocuksu ve edebi olmayan bir alan olarak ciddiye alınmamış ve 'yüksek' edebiyat şeklinde tanımlanan türe dahil edilmemiştir. Özellikle kendini kabul ettirme mücadelesi verdiği ilk dönemlerde anlaşılamamış ve çok sayıda eleştirmenin olumsuz değerlendirmelerine maruz kalmıştır.

Fantastik türde; kurgulanan evrenler, gelecekteki insanların yaşamları, baş döndürücü maceralar, uzay ve zamanı keşfedenlerin kahramanlıkları, doğanın ve bilimin çözemediği sırlar, çarpıcı konuları olan mistik olaylar, büyü, okültizm⁶¹, spiritüalizm, uzak gezegenlerin tasvirleri, yıldızlararası savaşlar, galaksi

⁵⁹ Aslan Ayar, P. (2015). *Türkçe Edebiyatta Varla Yok Arası Bir Tür: Fantastik Roman (1876-1960)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 25-26.

⁶⁰ Todorov, T. (2017). *Fantastik: Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım*. (Çev. Nedret Öztokat). İstanbul: Metis Yayınları, 31-33.

⁶¹ Okültizm: Gizli, mistik ya da büyüyle ilgili olan şeyler.

imparatorluklarının yükseliş ve çöküşü gibi farklı konu ve tarzlarda metinler kaleme alınır.⁶² Hayalet, vampir, büyücü, şeytan, peri, cadı, ejderha ve canavarlar fantastik edebiyatın ana karakterlerindendir.

Fantastik terimi yıllar içerisinde değişim geçirerek farklı türlerin doğuşuna sebep olmuştur. Fantastik edebiyat, işlev ve biçim olarak birbirinden farklı fantezi, korku ve bilimkurgu gibi alt türleri kapsayan geniş bir yelpazeye sahiptir. Fantastik öğelerin ağırlıkta olduğu ve fantastik türün genel olarak özelliklerini taşıyan alt tür fantezidir. Fantezi edebiyatı gerçekliğin değiştirilerek verildiği ve peri, cin, cüce, konuşan hayvan, ejderha, büyü, sihir gibi doğaüstü unsurların yer aldığı bir anlatıdır. Bu kurgu türünde ön plana çıkan yazarlar arasında J. R. R. Tolkien (1892-1973), C. S. Lewis (1898-1963) ve J. K. Rowling (1965-) gibi isimler sayılabilir. Metin içerisinde yaratılan atmosfer okuyucuda heyecan, ürperti, tedirginlik, tiksinti ve korku gibi duygular uyandırıyorsa, korku türünden bahsetmek gerekir. Korku edebiyatında şeytan, vampir, hayalet, hortlak, zombi, kurt adam, mumya, canavar ve cadı gibi korkutucu figürler kullanılır. Edgar Allan Poe, Sheridan Le Fanu (1814-1873), Bram Stoker (1847-1912), Howard Phillips Lovecraft (1890-1937) ve Stephen King (1947-) gibi isimler bu kurgu türünün en önemli temsilcilerindendir. Ele alınan eserde daha çok bilimin ve teknolojinin etkilerinden söz ediliyor ise bilimkurgu türüne değinmek gerekir. Bilimkurgu edebiyatında robot, android, sayborg, astronot, yapay zeka, makine, uzay aracı gibi gelişen çağa özgü unsurlar kullanılır. Jules Verne, Herbert George Wells, Arthur Charles Clarke, Isaac Asimov, Stanislaw Lem ve Frank Herbert bu türün en bilinen isimlerindendir.

Birçok araştırmacı ve uzmana göre fantastik edebiyatın tür olarak ortaya çıkışı XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başı olarak kabul edilse de kökleri daha eski dönemlere dayanır. Bu eski dönemlerde çok sayıda yazar, eserlerini kaleme alırken fantastik unsurlardan yararlanır. Fakat bir eserin fantastik unsurlar barındırması, o eserin tamamen fantastik türe dahil edilebileceği anlamına gelmemektedir. Çünkü bir eserin hangi türe ait olduğunu tespit edebilmek için genele ve eserde hangi özelliklerin baskın olduğuna dikkat etmek gerekir. Bu noktada şunu da ifade etmek gerekir ki, bazı eserleri tek bir sınıfa dahil etmek pek mümkün değildir. Sınırlandırılması mümkün

⁶² İnternet: Мзареулов, К. Д. (2018), a.g.e.

olmayan bu tür eserler birden fazla türün karışımından meydana gelebilir ya da türlerin doğuşuna kaynaklık edebilir.

Fantastik edebiyatın kökenleri sözlü halk hikayelerine, milli efsanelere, masallara, destanlara, mitlere, dini metinlere ve inançlara, insanların bilinmeyen, mucizevi ve gizemli dünyaları anlayabilmek için çabaladığı uzak geçmişine dayanır. Destanlarda yer alan karakter ve olayların çoğu fantastik anlatılarla benzer bir yapıya sahiptir. Mitlerde Tanrı-insan modellerinden, mitolojik varlıklardan, doğaüstü yaratıklardan ve büyücülerden söz edilir. Masalsı ve büyülü anlatılar tüm zamanlarda ilgi görür ve fantastik unsurların halk eserlerinde yok olmadığı görülür. Fantastik eserlerde maneviyata yer verilirken ahlaki değerlerin önemine de vurgu yapılmaktadır. Fantastik unsurların yoğunlukta olduğu masallarda iyi ve adaletli bir yaşamın nasıl olması gerektiğine dair düşünceler bulunur. Halklar gerçekçi bir bilinç taşısa da masal yaratmaya, ağızdan ağıza bu masalları aktarmaya ve onlar aracılığıyla derin bir maneviyat ve estetik doyuma ulaşmaya devam ederler. Sağduyu, fantastik unsurları yazılı edebiyatın sayfalarından uzaklaştırmayı başaramaz, yüzyıllar boyunca zaman zaman etkisi azalmasına rağmen fantastik unsurlar edebiyatta ve sanatta daima var olmayı başarır.⁶³

Köken olarak mit, efsane, destan ve masal gibi anlatılardan geldiğini belirttiğimiz fantastik, bu türlerle benzer özellikler taşımasının yanı sıra farklılıklar da göstermektedir. Akademisyen Pelin Aslan Ayar'ın *Türkçe Edebiyatta Varla Yok Arası Bir Tür: Fantastik Roman (1876-1960)* adlı eserinde dile getirdiği gibi, masallar fantastik öğeler içerse de tür anlamında ele alındığında her iki türü birbirinden ayıran özellikler mevcuttur. Öncelikle masal gibi türler genellikle anonim eserlerdir, bu çeşit anlatılarda zaman ve mekan belirsizdir. Fantastiğin masal gibi ilk anlatılardan farkı, okuyucuda ve karakterde uyandırdığı etkiden ileri gelir. Fantastik eserler masallara göre daha ikna edici, belirli bir gerçekçiliği olan ve anlatıda yer alan öğelerin birbiriyle çatışmadığı bir atmosfere sahiptir. Masallar okuyucusunu olağanüstü bir evrene götürür. Fantastik eserler ise okuyucuda, anlatıcıda ya da karakterde kararsızlık ve tekinsizlik gibi duygular uyandırır. Okuyucu, anlatıcı ya da karakter, yaşananların ya da anlatılanların gerçekliği üzerine bir sorgulamaya girer ve sonuç olarak sorguladığı

⁶³ Черная, Н. И. (1972). *В мире мечты и предвидения: Научная фантастика, ее проблемы и художественные возможности*. Киев: Наукова думка.

olguya çoğunlukla inanır. Çünkü fantastik eserler her ne kadar gerçeküstü anlatılar olsa da kendi sınırları içerisinde ikna edici ve tutarlıdır. Masallarda gerçek dünyadan tamamen bir kopuş söz konusudur ve okuyucu bunu daha en başından bilir. Fantastik türde ise alegorik bir anlatı söz konusudur. Gerçek dünyanın mantığına uyum sağlayabilecek bir ortam ya da gerçek dünyadaki unsurları dönüştürme durumu vardır. Olanaklı olanla doğaüstü olan bir araya gelerek yeni bir dünya yaratır. Masalda gerçek yaşamla olan sınır yok iken, fantastikte bu bağ silik olarak nitelendirilebilir. İngiliz yazar ve araştırmacı Rosemary Jackson’a göre fantastik anlatılar “*ne tamamen gerçek ne de tamamen gerçek dışı ama ikisi arasında bir yerde konumlanmıştır*”.⁶⁴

Fantastik tür, masal, efsane, destan gibi anlatıların yanı sıra ütopya ve distopya ile de ilişki içerisindedir. Bu türlerin benzer yönlerinden biri, alternatif dünyalar yaratmalarıdır. Ütopya, daha mükemmel bir alternatif yaşam biçimini yansıtan varsayımsal, bazen gerçekte var olan bir topluluk ya da evreni konu alır. Distopya, ütöpik ideallerin olumsuz yönlerini ortaya koyar. Bu türde baskıcı kişilikler, toplumun ve bazı değer yargılarının olumsuzlukları ele alınabilir. Genellikle distopya türündeki eserler uyarı niteliğindedir. Yazarlar, geleceğin resmini çizerek benzer sosyo-politik sistemlerin gelişiminin olası kötü sonuçlarını gösterirler.⁶⁵ Özellikle fantastik edebiyatın bir alt dalı olan bilimkurgu türüyle benzer özellikler taşıyan ütopya ve distopya, teknoloji ve bilimin gelişmesiyle birlikte geleceğe dair olumlu ve olumsuz senaryolar üretir. Bilimin ve teknolojinin toplum üzerindeki etkisini ortaya koyan bu türden ütöpik ve distöpik anlatılar hafif bilimkurgu olarak adlandırılır. Fakat her ütöpik ya da distöpik eser, hafif bilimkurgu sınıfına dahil edilemez. Çünkü ütopya ve distopya kendi başına bir tür olmayı başaran ve kendine özgü özellikler taşıyan bir tür olmasının yanı sıra konu bakımından her zaman bilimin ve teknolojinin sonuçları ile ilgilenmez.

Fantastik anlatılar sınırları aşarak ve toplum normlarının ötesine geçerek yazara çalışma alanında özgürlük tanır. Materyalist ve rasyonalist düşüncenin hakim olduğu günümüz düzeninde, fantastik edebiyat kaçış olanağı sağlar. Bu kaçış kimi zaman yazarın ideolojik açıdan anlatmak istediklerini alegorik bir anlatı ile vermesine yardım

⁶⁴ Aslan Ayar, P. (2015), a.g.e., 28-35.

⁶⁵ İnternet: Гетман, Ю. С. (2016). “К вопросу изучения романа-антиутопии на современном этапе”, 7. Web: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/12dec2016/1.pdf> adresinden 17 Kasım 2021’de alınmıştır.

ederken, kimi zaman da gerçekliği eleştirmesi için bir araç görevi görür. Yaratıcılıklarını sınırsızca kullanan yazarlar, adeta fantastik edebiyat şemsiyesinin altında kendilerine güvenli bir alan yaratırlar.

Fantastik anlatının yarattığı ortam sadece yazara değil, aynı zamanda okuyucuya da huzur verir. Gerçek dünyanın monotonluğundan sıkılan okuyucular, fantastik eserler sayesinde farklı evrenlere geçiş yapar. Kimi fantastik eserlerde tüm insanlığın hayali yaşanır. Gerçek dünyanın olumsuz taraflarından kurtulmak isteyen okuyucu, fantastik edebiyatın güvenli limanına sığınabilir. Özellikle macera ve mizahi yönü ağır basan fantastik eserler bu göreve hizmet etmektedir. Aynı zamanda fantastik eserlerin hayal gücünü ve yaratıcılığı artırdığı söylenebilir. Eğlendirici özelliğinin yanı sıra eğitici de olabilir ya da geleceği tahmin etme yolunda önemli fikirler ortaya koyabilir.

Tüm bu olumlu özelliklerinin yanında fantastik edebiyatın her zaman huzurlu ve mutlu bir ortam sunduğu gibi yanlış bir kanı oluşmamalıdır. Çünkü fantastiğin alt türlerinden olan korku anlatıları, okuyucuya bambaşka bir atmosfer sunar. Bu tür eserler daha çok korku, tedirginlik, endişe, heyecan gibi duyguları tetikler, hatta kimi zaman rahatsız edici bir boyuta erişebilir. Ütopik bir eser ise ideal devletin nasıl olacağını gösterirken ve umut verici olabilirken, distopik eserler tam tersine gerçekleri sert bir biçimde ortaya koyar ve sistemi eleştirir. Bilimkurgu eserleri de geleceği kurgulaması açısından okuyucuda merak ve şaşkınlık gibi duygular uyandırabilirken, gelişen teknolojinin getireceği olumsuz sonuçlara da değinebilir. Verilen tüm bu bilgilerden hareketle fantastik edebiyatın farklı farklı işlevlere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bilimin gelişmesiyle birlikte fantastik edebiyat daha çok bilimsel hipotezlerin yaygınlaştırılması için araç görevi görür. Akademisyen Ye. V. Tsvetkov'un "Bilimkurgu ve Bilimsel Tahmin" (Научная фантастика и научное предвидение) adlı makalesinde ifade ettiği gibi, edebiyat biliminin özel bir dalı olan bilimkurgu, medeniyetlerin tarihi gelişimi ve kültür temelinde ortaya çıktıktan sonra XVIII. ve XIX. yüzyıllarda modern bilim ve bilimsel öngörüler sayesinde yeni bir oluşum sürecine girer. Hepsinden önemlisi insanlığın varoluşundan bugüne kadar farklı

alanlardaki bilgilerin birikimi, XIX. yüzyılda bilimkurgunun doğmasını sağlar.⁶⁶ Bilimkurgu, fantastik türden esinlenerek Aydınlanma Çağı'na ve rasyonalizme tepki olarak doğsa da aslında köklerini mantığa, akla, bilime ve teknolojik gelişmelere dayandırır. Fantastik ve bilimkurgudaki anlatımlar farklı olsa da bu iki tür birbiriyle bağlantılıdır.⁶⁷ Sovyet kurgu edebiyatı uzmanı Ye. N. Kovtun, Batılı akademisyenler gibi bilimkurguyu fantastik edebiyatın alt türü olarak kabul eder.⁶⁸ Fakat bugün gelinen noktada bilimkurgu ile fantastik arasına sınır çekilmeye çalışılmakta, bu ikisinin birbirinden farklılıkları ön plana çıkarılmaktadır. Bu iki türü birbirinden ayırmak için bazı özelliklere değinmek gerekir.

Bilimkurgu, fantastik edebiyattan doğar ve zaman zaman fantastik edebiyatın öğretilerinden faydalanır. Fantastik edebiyat doğaüstü, tuhaf, mitolojik, korkutucu, gizemli anlatılarla, peri masalları ve hayalet öyküleriyle, daha çok okuyucunun ilgisini ayakta tutmaya çalışırken, bilimkurgu gücünü mantıktan alarak geleceğe ışık tutar. Fantastik edebiyat gerçeklerden kaçmayı yeğlerken, bilimkurgu ise gerçekleri kendine temel edinir.

Bilimkurgu ile fantastiğin en büyük farkı mantıksal düzeyde ayrılımlarıdır. Fantastik edebiyatta doğaüstü olaylar ve gerçekleşmesi mümkün olmayan sıra dışı durumlar söz konusuysa, bilimkurgu günümüz imkanlarında var olmasa da gerçekleşme olasılığı taşıyan olayları mantık ve bilim çerçevesinden ele alan bir türdür. Her ne kadar her edebi eser kurmaca bir ürün olsa da bilimkurgu eserlerinde mantıklı varsayımlar ve gerçekleşmesi mümkün hipotezlerden söz edilebilir. Örneğin gezegenler arası seyahat, makinelerin ve robotların günlük hayatta insan ırkı kadar aktif rol oynamaları düşüncesi, henüz gerçekleşmesi zor gibi gözükse de bilimin öngördüğü kuvvetli olasılıklardandır.

Doğan Erişen “Ya Öyle Olsa? Bilimkurgu-Fantastik Yazını ve Hakikat İlişkisi Üzerine Bir İnceleme” başlıklı makalesinde, günümüz gerçeklerinden yola çıkılarak geleceğin nasıl olabileceği üzerine tahminlerde bulunabileceğinden ya da tam tersine

⁶⁶Цветков, Е. В. (2008). “Научная фантастика и научное предвидение”. *Вестник северного (арктического) федерального университета. Серия: гуманитарные и социальные науки*, 50.

⁶⁷ Balta, E. E. (2014), a.g.e., 61.

⁶⁸ Ярмухаметова, А. Д. (2021). “О «прогностической пользе» произведений научной фантастики (русская советская научная фантастика)”. *Сборник материалов VII международной молодежной научно-практической конференции. (Под редакцией С. В. Рудаковой)*, 254.

yaşanan gelişmeler daha farklı olsaydı nasıl bir sonucu olurdu sorusunun cevabının aranabileceğinden bahseder. Bunlardan birincisi daha çok bilimkurgunun ilgi alanına girerken, ikincisi ise daha çok fantezi türünün bakış açısına uygundur.⁶⁹ Bilimkurgu ve fantastik arasında bu türden farklar olmasına rağmen bazı eserlerde bu iki türün özellikleri aynı anda kullanılır. Bu doğrultuda her iki türün özelliklerini barındıran özel bir tür ortaya çıkar. Bu türe bilimsel fantezi adı verilir.

Tüm bu bilgilerden hareketle benzerlik ve farklılıklara sahip olmasına rağmen fantastik ve bilimkurgunun etkileşiminden söz etmek mümkündür. Gerçek yaşamdan gerçeküstü bir boyuta geçen fantastik kurgu, algıları altüst ederek ve sınırları esneterek farklı türlerin ortaya çıkmasını sağlar. Hayal gücünün ön planda olduğu, farklı konuların işlendiği ve fantastik kurgunun devamı niteliğine olan alt türler, okuyucuları bilinmeyen evrenlere götürür. Bu türlerden biri olan ve araştırmamızın esas konusunu oluşturan bilimkurguyu doğru bir şekilde analiz edebilmek adına bilimkurgunun kökeninin nerelere dayandığını ve başka hangi türlerle yakın ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymak önemlidir.

Masal, mit, efsane, destan gibi türlerin evrilmesi ve farklı özellikler kazanması neticesinde fantastik edebiyatın temelleri atılır. Fantastik kurgu üzerine yapılan incelemelerin derinleşmesi ile bu türden metinlerin içerik ve yapı bakımından birbirinden farklı olduğu tespit edilir. Zaman içerisinde yeni bir sınıflandırılmaya gidilir ve yeni türler ortaya çıkar. Genel olarak fantezi, korku ve bilimkurgu olarak gruplara ayrılan bu yeni türler üzerine edebi değeri yüksek eserler kaleme alınmaya başlanır. Yeniliklere açık olan ve hayal gücünün zorlanmasından hoşlanan okuyucu, kimi zaman bu türlerin karışımından meydana gelen, kimi zaman da sırf bir türe hizmet eden, sınırları daha keskin eserlerle karşılaşır. Fantastik edebiyatta, türler arası geçişin yapıldığına çok fazla şahit olunur. Böylece titizlikle ve dikkatle incelenmesi gereken karma eserler ortaya çıkar.

⁶⁹ Erişen, D. (2015), a.g.e., 30.

3. TARİHSEL ARKA PLAN VE SOVYET BİLİMKURGU EDEBİYATI

Sovyetler için bilim, sadece bir araştırma alanı değil, ideolojik ve politik bir araçtır. Bilimsel çalışmaların çoğu, doğrudan devlet tarafından finanse edilmekte ve yönlendirilmektedir. Bu bağlamda bilim, Sovyet insanı yaratma projesinin temel unsurlarından biri olarak görülür. Sovyet bilim anlayışı pratik ve toplumsal yararı ön planda tutmaktadır. Sovyet rejimi, bilimi ve teknolojiyi sosyalist ideolojinin başarısını göstermek için kullanır.

Sovyetlerin ekonomik kalkınmayı sağlamak için yürürlüğe koyduğu stratejik planlar doğrultusunda bilimin katkısıyla ağır sanayide büyük ilerlemeler kaydedilir. II. Dünya Savaşı sırasında ise askeri teknoloji büyük bir önem kazanır. Radar sistemleri, tank üretimi, füze teknolojisi ve nükleer silahlar geliştirilir. Savaş sonrası dönemde uzay araştırmaları ve nükleer teknolojiye büyük yatırımlar yapılır. Soğuk Savaş döneminde ABD ile rekabet bilim ve teknoloji politikalarını doğrudan etkiler. 1957’de Sputnik’in fırlatılması, Sovyetler’in bilim ve teknolojideki başarısının en büyük göstergelerinden biri olur.

Sovyetler Birliği’nde bilim, sadece laboratuvarlarda değil, edebiyat, sanat ve propagandada da etkilidir. Bu bağlamda bilimkurgu edebiyatı, Sovyet bilim ve teknoloji ideolojisiyle sıkı bağlar içindedir. Sovyet bilimkurgu edebiyatı, yalnızca eğlence amaçlı bir tür değil, aynı zamanda Sovyet bilim ve teknoloji politikalarının bir yansımasıdır. Bilimkurgu, Sovyetler’in bilimsel ilerlemelerini halka anlatmak ve sosyalist ideallerin propagandasını yapmak için kullanılır. Sovyet bilimkurgusu, kapitalizmin çöküşünü ve bilimsel ilerlemeler kaydeden Sovyetler’in gelecekteki sosyalist toplumunun teknolojik açıdan üstün olacağını gösteren bir araç olarak kullanılır. Diğer taraftan da bilimin yanlış ellerde nasıl bir yıkıma yol açabileceği gösterilir.

Sovyet bilimkurgunun kökeni, fantastik kurgulara ve genellikle geleceği tasvir eden ütöpik anlatılara dayanır. Stalin döneminde bilimkurgu edebiyatı sıkı bir ideolojik kontrol altına alınır, yazarlar daha gerçekçi ve yakın geleceğe yönelik hikayeler kaleme almaya teşvik edilir. Kruşçev döneminde ise daha özgür bir ortam vardır bu nedenle bilimkurgu eserlerinde uzak geleceğe dair tasavvurlara yer verilebilmektedir. Kruşçev döneminde uzay temalı bilimkurgu eserlerinin ön plana

çıkmaya başladığı görülür. Farklı dönemlerde farklı yönelimlere ve özelliklere sahip olsa da Sovyet bilimkurgusu sadece teknolojik ve bilimsel gelişmeleri yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda dönemin siyasi ve ideolojik dinamiklerini de bünyesinde barındırır.

3.1. Bilim ve Teknolojinin Kısa Gelişim Tarihi

Çağlar boyunca bilimsel ve teknik konularda çeşitli başarılarla imza atılmıştır. Kökleri ilkel insan topluluklarına kadar giden bilim ve teknolojinin ilk kıvılcımları düşünme yetisi sayesinde ortaya çıkar. Düşünme faaliyetlerinin giderek yoğunlaştığı dönemlerde insanlar, etraflarında olup bitenleri merak ederek anlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır. Bunun yanı sıra doğaya hükmetmek isteyen insan, yaşamı daha rahat ve güvenilir kılmak adına keşfetmeye ve üretmeye yönelmiştir.⁷⁰ Toplumsal bir önceki medeniyetten öğrendiklerinin üzerine yeni bilgiler koyarak daha ileri gitmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda her kuram bir öncekini yıkmaya ya da çürütmeye çalışarak rekabete girmektedir. Yaşanan bu birikim ve rekabet süreçleri birbirini desteklemektedir.

Her insanın etrafındaki dünyaya dair kendi görüşü vardır ve bu görüş aracılığıyla dünyaya karşı tutumunu ifade eder ve bir değerlendirme yapar ancak böyle bir görüş doğası gereği bireyseldir. Bu nedenle ilkel çağlarda bile farklı insan topluluklarının dünyanın yapısı, tutumu ve değerlendirmesi hakkındaki ortak görüşlerini ifade eden, sabitlenen ve gelecek nesillere aktarılan kolektif dünya görüşleri ortaya çıkar.

Günümüzde bilim ve teknoloji ayrılmaz bir bütün olarak görülür. Teknoloji, bilimsel bilginin uygulamaya dökülmüş halidir ve insanlar Paleolitik Çağ'dan beri elindeki materyali geliştirme ve hayatı kolaylaştırma arayışında olmuştur. İnsanlar doğayla olan mücadelede hayatta kalabilmek ya da ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına araç ve gereçler icat ederek teknolojinin temellerini atmıştır.⁷¹ Yontma taş devrinde güç şartlar altında yaşamak zorunda kalan insan, taşa şekil vermiş, avladığı hayvanların derisinden giysi, kemiklerinden aletler yapmıştır. Cilalı taş devrinde insanlar balta, keser, ok, yay gibi yeni av aletleri ve çanak, çömleği icat etmişlerdir.

⁷⁰ Yıldırım, C. (2013). *Bilim Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 13-15.

⁷¹ Aydın, İ. (2023). "Teknoloji Etiği: Teknolojinin Karanlık Yüzü Üzerine Tartışmalar". *Felsefe Dünyası Dergisi*, (77), 5-6.

Bu dönemde tarım ve hayvancılık gelişir ve göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk adımları atılır. Tarih öncesi son dönem olan Maden Çağı'nda ise yazı bulunmuş ve bakır, altın, demir gibi değerli madenler keşfedilmiştir. Böylece yeni silah ve aletler icat edilmiştir. Sonuç olarak beslenmek, giyinmek, barınmak ve korunmak gibi en doğal ihtiyaçlarını karşılamak için edindikleri bilgileri uygulamaya koyan ilk insanlar teknolojinin temellerini atmıştır.

Teknolojinin kökenini Yunanca "*tekhne*" (sanat, zanaat) ve "*logos*" (bilgi, söz, sözcük) sözcüklerine dayanır. Antik Yunan'da, bilgiye dayalı el becerilerini ve teknikleri ifade eden bu kelime, zamanla kapsamını genişleterek bilimsel çalışmaların ürünü olan yöntemleri, araçları ve sistemleri de içine alacak şekilde evrim geçirir. Günümüzde teknoloji, yalnızca bilimsel keşiflerin pratik uygulamalara dönüştürülmesini değil, aynı zamanda sanayi ve üretim süreçlerinde kullanılan araçlar ve teknikleri de kapsayan geniş bir alanı ifade eder.

Sümerler tarafından çivi yazısının bulunmasıyla birlikte Maden Çağı kapanmış ve İlk Çağ başlamıştır. Yazının icadıyla birlikte bilginin oluşması ve yayılması hızlanmıştır. İlk Çağ'da Çin, Hint, Mezopotamya, Mısır, Antik Yunan gibi eski medeniyetlerin geliştirdikleri temel teknolojik ve bilimsel prensipler, daha sonraki medeniyetlerin daha karmaşık keşifler ve icatlar yapmalarına önayak olur. Mezopotamya, Mısır ve Hint medeniyetleri, temel matematiksel kavramları geliştirmiş, özellikle sayı sistemleri, cebir ve geometri alanlarında ilerleme kaydetmişlerdir. Mezopotamya, Mısır ve Çin medeniyetleri, gök cisimleriyle ilgili gözleme dayalı takvim sistemleri oluşturur. Antik Yunanlılar, özellikle Hipokrat, tıp alanında önemli gelişmeler kaydeder. Çin'de kâğıt, matbaa, barut ve pusula üzerine teknolojik gelişmeler kaydedilir. Mezopotamya, tarım ve hayvancılıkta gelişmiştir. Mısır, piramitler ve tapınaklar gibi büyük mimari yapıların inşa edilmesinde ilerleme kaydeder. Bu medeniyetler, kendi dönemlerine kültürel, bilimsel ve teknolojik katkılarda bulunarak tarih boyunca kalıcı etkiler bırakmışlardır.⁷²

Antik Yunan ve Helenistik döneme kadar olan süreçte daha çok gözleme dayalı bilgi edinme söz konusudur. Antik Yunanla birlikte düşünce tarihinde büyük bir dönüşüm başlamıştır. Felsefenin bilim yolundaki önemi, insanı düşünmeye sevk

⁷² Yıldırım, C. (2013), a.g.e., 17-21.

etmesi ve görünenin arkasındaki gerçekliği aramasından kaynaklıdır. Filozoflar gerçeği anlama, bilgiyi sorgulama ve etik konularında öncü olmuştur. Antik Yunan'a Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürler damga vurmuştur. Helenistik dönem, dini ve mitolojik düşüncelerden uzaklaşılan ve insan aklına verilen önemin arttığı bir dönemdir. Pisagor, Öklid ve Arşimet gibi düşünürler, matematikte temel teoremleri ve kavramları geliştirir. Akıl yoluyla evreni anlamaya ve çözümlemeye çalışan düşünürlerin yaşadığı Antik Yunan ve Helenistik dönemlerden sonra geçilen Roma döneminde mimari, askeri, idari ve hukuk alanlarında büyük başarılarla imza atılsa da yaratıcı düşünce alanında zayıf kalmıştır. Romalılara ait birçok yenilik Antik Yunan döneminden kalmadır. Roma, Antik Yunanlılardan edindiği bilgileri kendi deneyimleri ve ihtiyaçları doğrultusunda kullanmıştır.

İlk Çağ'dan sonra gelen Orta Çağ döneminde bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin sekteye uğradığı görülmektedir. Orta Çağ Avrupa'sında bilimsel düşüncelerden uzaklaşılar ve dini öğretiler ön plana çıkar. Kilise ve din adamları büyük bir güç elde eder ve yönetimde söz sahibi olur. Baskının yoğun olduğu Avrupa ülkelerini terk eden bilim insanları ve düşünürler, hoşgörünün hakim olduğu İslam ülkelerine göç ederler. Beraberinde getirdikleri eserler Latince'den Arapçaya çevrilir. Bu çeviriler ve Arapların izledikleri yayılcı politika sonucunda tanıştıkları farklı kültürlerden edindikleri bilgiler sayesinde İslam ülkelerinde entelektüel seviye artar. Bundan sonraki süreçte Orta Çağ İslam Dünyası, en parlak dönemlerinden birini yaşar. Orta Çağ boyunca İslam dünyası matematik, astronomi, tıp, fizik ve kimya alanlarında büyük gelişmeler kaydeder. Harezmi, Farabi, Biruni, Ömer Hayyam ve İbn-i Sina gibi bilim insanları ve düşünürleri kendi döneminde silinmez izler bırakır. Fakat zamanla İslam dünyasında da bilimsel gelişmeler giderek yavaşlar ve durma noktasına gelir. Bu anlamda her ne kadar Orta Çağ genellikle bir gerileme dönemi olarak kabul edilse de, İslam Dünyası'nda yaşanan gelişmeler daha sonra Avrupa'da büyük bir bilimsel ve kültürel canlanmaya yol açacaktır.

Bilimsel gelişmelerin zaman zaman sekteye uğradığı ve el değiştirdiği bir dönemden sonra 'yeniden doğuşu' temsil eden Rönesans dönemine geçilir. Rönesans, Orta Çağ'a hakim olan düşünce yapısına bir başkaldırı, geçiş ya da çözülme dönemi niteliğindedir. Rönesans döneminde barut, matbaa ve pusulanın Avrupa'ya ulaşması sayesinde siyasi ve sosyal alanda ilerlemeler kaydedilir. Barut, silah teknolojisinde

büyük bir devrim yaratır ve savaşların seyrini etkiler. Matbaa, kitapların ve diğer yazılı metinlerin daha hızlı basılmasını ve daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlar. Pusula sayesinde ise coğrafi keşifler yapılır. Bu icatlar, dünya tarihini şekillendirir ve büyük değişimlere öncülük ederek Aydınlanma Çağı'na geçişi hızlandırır. Aydınlanma döneminde rasyonalizme ve bilimsel yöntemlere verilen değer daha da artar. İlerici fikirlerin ön plana çıktığı bu dönemde, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi toplumu laikleştiren gelişmeler yaşanır. Aydınlanma hareketi sayesinde Orta Çağ'a hakim olan dogmatik düşünce tarzı geride bırakılır. Kopernik'in Güneş merkezli evren teorisi, Galileo'nun gözlemleri ve Newton'un fizik yasaları gibi önemli bilimsel gelişmeler yaşanır.

Bilgi birikiminin artması, bilimsel gelişmelerin yaşanması ve buna bağlı olarak teknolojik icatların çoğalması sayesinde makineleşme artar. Makineleşme, teknolojik yenilikleri hızlandırır ve endüstriyi modernleştirir. Böylece üretim daha da kolaylaşır. Makineleşmenin artmasıyla birlikte gelişen endüstrileşme, Sanayi Devrimi'ne zemin hazırlar. Sanayi Devrimi, XVIII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde özellikle Britanya'da başlayarak dünya tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturur. Makineleşme ve teknolojik ilerlemeler, buhar gücü, su gücü ve demiryolları gibi yenilikler, üretim süreçlerinde devrim niteliğinde değişikliklere yol açar. Sanayi Devrimi ekonomik büyümeyi tetikleyerek, teknolojik ilerlemeleri, kentleşmeyi ve işçi sınıfının oluşumunu hızlandırır. Bu dönemde sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda köklü değişimler ve modern dünya düzeninin temelini atan gelişmeler yaşanır.

Bilimsel ve teknolojik gelişmelere etki eden Fransız Devrimi, 1789-1799 yılları arasında Fransa'da gerçekleşen; siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda büyük değişimlere yol açan önemli bir tarihi olaydır. Fransız Devrimi, sadece siyasi ve sosyal alanlarda değil, aynı zamanda bilimsel ve teknolojik alanlarda da değişikliklere neden olmuştur. Fransız Devrimi döneminde bilimsel araştırmaları desteklemek amacıyla birçok bilimsel enstitü ve akademi kurulur. Bu kurumlar, çeşitli bilim dallarında araştırmaların yapılmasına olanak tanır. Devrim, tarım ve sanayi alanlarında da yeniliklere yol açar. Tarım reformları ve teknolojik gelişmeler, tarım verimliliğini artırır. Ayrıca fabrikaların ve atölyelerin yaygınlaşmasıyla sanayide de büyük değişimler yaşanır.

Aydınlanma Çağı, Fransız ve Sanayi Devrimlerinin ardından doğa bilimlerinin hızlı gelişme gösterdiği Fransa, İngiltere ve Almanya gibi gelişmiş ülkeler XIX. yüzyılda yeni bir döneme girer. Matematikçi kimliğinin yanı sıra sosyolojinin isim babası sayılan Fransız filozof Auguste Comte (1798-1857), bilim ve rasyonalizm sayesinde toplumsal sorunları çözebilmenin mümkün olabileceğini iddia eder. Comte, din öğretilerini terk ederek yerine doğa bilimlerini koymuştur. Böylece Comte'un öncülüğünü yaptığı bilim ve bilimsel yöntemin önemini vurgulayan bir felsefi yaklaşım olan pozitivizm ortaya çıkar. Bu yaklaşım, bilimsel yöntemin sadece gözlemlenebilir gerçeklere dayanması gerektiğini savunur. Pozitivistler, bilimsel bilgi üretme sürecinde duygulara, spekülasyon ya da metafizik düşüncelere yer olmadığı düşüncesindedirler.⁷³

Pozitivizm akımı, Comte sayesinde ün kazanmasına ve sistemsal bir yapıya dönüşmesine rağmen kökeni çok daha eskilere dayanmaktadır. Descartes'in düşünceleri, Galileo Galilei'nin astronomi, fizik ve bilime olan katkıları, Isaac Newton'un keşifleri sayesinde günümüz modern bilim seviyesine ulaşılabilmiştir.⁷⁴ Pozitivizm akımının temellerini atan önemli isimlerden bir diğeri de bilim insanı kimliğinin yanı sıra İngiliz filozof ve yazar olan Francis Bacon'dır (1561-1626). Ampirizmin öncülerinden olan Francis Bacon skolastik düşünce yapısına karşı çıkarak bilimsel bilgiye yönelmenin doğru olacağını savunur.⁷⁵ Francis Bacon'ın sosyal reform ve bilimsel ilerlemenin bir araya getirilmesini önerdiği ütopyik eseri *Yeni Atlantis*'in (*The New Atlantis*, 1626) temelinde bilimsel araştırmalar ve teknolojik gelişmeler vardır. Buna göre bilim, yaşam koşullarını iyileştirebilir, kıtlık, susuzluk ve felaketlere engel olabilir ve böylece insanlık yararına hizmet edebilir.

Yakın Çağ'a gelindiğinde bilim ve teknoloji geçmiş dönemlere kıyasla daha fazla etkileşime girer ve bilimin uygulamaya geçirilmesi sayesinde birçok teknik araç icat edilir. Günümüzün XX. ve XXI. yüzyılları ise teknik gelişmeler ve icatlar dönemidir. Geçmişten gelen bilgi birikimi sayesinde günümüzde hem nicelik hem de nitelik açısından daha zengin teknolojik icatlar ve buluşlar yapılabilmektedir. Motor,

⁷³ Ballıkaya, C. (2015). "Pozitivizm: Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. (33), 88-89.

⁷⁴ Ballıkaya, C. (2015), a.g.e., 88-91.

⁷⁵ Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 96.

otomobil, uçak, roket, telgraf, telefon, nükleer enerji, bilgisayar ve diğer makinelerin icadı insan yaşamını kökten değiştirmiştir.

3.2. Sovyet Bilim ve Teknoloji Politikaları

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler bir ülkenin gelişmişlik seviyesini belirler. Bu gerçeğin farkında olan Sovyetler Birliği, en büyük hedefi olan sanayileşmeyi doğru bir şekilde gerçekleştirebilmek, ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşabilmek için bilim ve teknolojiyi ön planda tutmuştur. Rusya tarihi incelendiğinde bilim ve teknolojiye verilen değerin farklı seviyelere ulaştığı görülür. Çarlık Rusyası'nda bilimsel ve teknolojik gerçekler yadsınmamakla birlikte bu alandaki gelişmişlik seviyesinin Sovyetler Birliği döneminde zirveye ulaştığı söylenebilir.

Rus İmparatorluğu'nda bilim desteklenir ve büyük ölçüde devlet tarafından kontrol edilir. Bilim, Bilimler Akademisi ve üniversitelerde yoğunlaşır. Bilimsel topluluklar, bilimsel bilginin gelişiminde önemli bir rol oynar. Bolşevikler tüm bu bilimsel kurum çeşitliliğini standart bir hale getirmeye ve bunu devlet kontrolü altına almaya çalışır.⁷⁶ Çarlık Rusyası'nda bilimsel çalışmaların başarısı çoğunlukla bilim insanlarının çabalarıyla sınırlıdır. Sovyetler Birliği'nde ise bilim finansal olarak desteklenir, kurumsallaşır ve devletin kontrolünde gelişir. Aynı zamanda önceden eğitim belirli bir kesimin ulaşabileceği bir konumdayken, devrimden sonra eğitim kapıları halkın her kesimine açık hale getirilir. Sovyetler Birliği'nin eğitim politikası gereği okuryazarlık oranı artar. Eğitime verilen değer sayesinde yeni Sovyet insanı hayatın her alanında aktif rol alarak problemlere çözüm önerileri getiren bireylere dönüşür.

Bilim ve teknoloji Sovyetler Birliği'nin her zaman önceliklerinden biri olur. Sovyetler Birliği bilimsel araştırmalara büyük yatırımlar yapar ve bugün de faaliyetlerini sürdüren önemli bilim merkezleri ve enstitülerin temelini atar. 1917'de iktidarı ele geçiren Bolşevikler modern, sanayileşmiş bir devlet yaratma fikrinden ilham alır.⁷⁷ Sovyet bilim insanları ve mühendisleri uzay araştırmalarından silah geliştirmeye kadar çeşitli alanlarda küresel ilerlemeye katkıda bulunan önemli

⁷⁶ Мазур, Л. Н. (2021). “Советская наука как социальный проект”. *Известия УрФУ*, 23 (4), 123.

⁷⁷ Грэхэм, Л. Р. (1998). *Очерки истории российской и советской науки*. (Перевод на русский язык: Вячеслав Герович). Москва: «Янус-К», 197.

başarıları imza atar. Elektrik ve motor gücü, insan emeğinin yerini makinelerin alması, otomasyon, mekanik, kimyasal madde ve teknolojiler kullanımı gibi önemli gelişmeler Sovyetler Birliği döneminde ortaya çıkar.⁷⁸

Sovyetler Birliği bilim ve teknolojinin başarılı bir şekilde geliştirilmesine, teknolojinin üretimde kullanılmasını sağlayarak ulusal ekonomideki verimliliğin artırılmasına, bilim insanlarının ve diğer uzmanların çalışmalarının en acil sorunların çözümüne yoğunlaştırılmasına, maddi ve teknik kaynakların bilim ve teknolojinin temel alanlarına odaklanmasına önem verir.⁷⁹ Bilimsel bilginin, Bolşeviklerin devrim ideolojisini gerçekleştirebilmesinde önemli bir rolü vardır. Bilim, yalnızca proleter devletin sınıf çıkarlarına ve devrim yararına karşılık geldiği ölçüde sosyalist devrimin amaçlarına hizmet eder ve bu görevi gerçekleştirmede kilit bir konumdadır.⁸⁰ Devrimin yaşandığı dönemlerde yeni hükümet istenmeyenlerden kurtulur, politik ya da gerekli durumlarda ihtiyaç duyulan bilim insanlarını kendi tarafına çeker, topluma yakın bilim insanları yetiştirir, işe yaramayan enstitülerin sayısını azaltır ve yeni enstitüler kurar, ‘ideolojik olarak kusursuz’ bir bilim yaratmaya çalışır.⁸¹

1917’deki devrimlerin ilki olan Şubat Devrimi, Batılılaşmış entelektüellerin önemli rol oynadığı bir hükümeti iktidara getirir. Kısa ömürlü Geçici Hükümet, bilim politikasının geliştirilmesinden çok daha acil ihtiyaçların baskısı altındadır. Rusya İmparatorluğu’ndaki bilim insanları, mühendisler ve doktorların çoğu Şubat Devrimi’ni hem siyasi özgürlükler hem de bilimin ilerlemesi açısından umut verici bir gelişme olarak karşılar; Bolşeviklerin Ekim ayında iktidara gelmesine ise şüphe ve düşmanlıkla bakar. Çoğu Rus bilim insanı Bolşevikleri aşırı radikal bulur, onların Rusya’nın politik ve entelektüel geleceğine büyük zarar verebileceklerini düşünür. Elbette Bolşevik Parti’ye katılan ya da sadece partinin hedefleriyle ortak paydada birleşen az sayıda bilim insanı ve mühendis gibi istisnalar da vardır ancak bunlar aydın sınıfının küçük bir bölümünü oluşturur. Uzun yıllar boyunca Komünist Parti üyeleri

⁷⁸ Зворыкин, А. А. (1950). *Великий Сталин-вдохновитель и организатор технического прогресса в СССР*. Москва: Издательство “Правда”, 8.

⁷⁹ İnternet: Прохоров, А. М. (Гл. ред.). (1969-1986). *Большая советская энциклопедия в 30 т.* (3-е изд.). Москва: Издательство “Советская энциклопедия”. Web: <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/089/589.htm> adresinden 10 Şubat 2023’te alınmıştır.

⁸⁰ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 122.

⁸¹ Макаренко, В. П. (2007). “Этатизация науки: советский опыт”. *Экономический вестник Ростовского государственного университета*, 5 (4), 104.

arasında tek bir akademisyen bile yer almaz.⁸² Bu koşullar altında birçok bilim insanı bir ülkeden diğerine iltica etmeye çalışır.

1917 yılının sonuna doğru ve Sovyet iktidarının ilk yılları boyunca, çeşitli aydın ve teknisyen grupları, Sovyet karşıtı kararlar alarak, grev çağrıları yaparak, boykotlar düzenleyerek ve Sovyet kararnamelerini görmezden gelerek yeni rejimi kınadıklarını zaman zaman ifade ederler. Bu eylemler sırasında ulaşım durdurulur, elektrikler kesilir, okullar hatta hastaneler kapatılır. Bolşevikler bu tür grevleri kötü niyetli sabotajlar olarak değerlendirir ve baskıcı önlemlerle karşılık verir. Örgütlü direnişle suçlanan entelektüel grupların tamamının kurşuna dizildiği vakalar olur. Bir taraftan Bolşevikler kendi taraflarına çekmeyi umdukları entelektüelleri ikna etme çabası içerisindeyken, diğer taraftan da açık bir şekilde ‘ihamet eylemlerinde’ bulunanları tutuklamaktadır. Ayrıca ihamet kavramının yorumu bazen oldukça keyfi olabilmektedir.⁸³

İç Savaş yıllarında bilim insanları zor dönemlerden geçer. Kargaşanın yaşandığı bu günlerde kurşuna dizilen, intihar eden ve açlıktan ölen bilim insanlarının varlığından söz edilir. Profesörler, mühendisler ve doktorlar mesleki kariyerlerinin ve çıkarlarının tehlikede olduğunu anlar, 1917 kışı ve 1918 baharı boyunca birçoğu Bolşeviklere karşı en azından pasif bir direniş gösterir. Bilimler Akademisi ve diğer bazı teorik araştırma kurumlarındaki durum ise oldukça farklıdır. Bu tür kurumlarda çalışan bilim insanları, düşman ve militan unsurlarla doğrudan yüzleşmek zorunda kalmaz, birçoğu sadece kendi halinde araştırmalarına devam etmek ister ve bilimin siyasetten bağımsız olması gerektiği ilkesini benimser. Sovyet yetkililer bilime müdahale etmezse, bilim insanları da siyasete karışmayacaktır.⁸⁴

Bilimler Akademisi, Bolşevik Devrimi’ni üniversiteler ve diğer bilimsel merkezlerden daha az dirençle karşılar. Gerçekten de Akademi, Ekim Devrimi’nin hemen sonrasındaki dönemde pek çok eğitim kurumu ve mesleki topluluğun karakteristik özelliği olan düşmanca açıklama ve eylemlerden kaçınmakla kalmamış, aynı zamanda Sovyet hükümetiyle oldukça erken bir dönemde işbirliği yapmaya başlamıştır. Akademi’nin yeni hükümete karşı genel olarak hoşgörölü tutumu, önde

⁸² Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 91-92.

⁸³ Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 92-93.

⁸⁴ Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 93.

gelen bilim insanlarının siyaseti bilime karıştırmama arzusundan gelmektedir.⁸⁵ Genel itibarıyla daha 1918 yılının başlarında Bilimler Akademisi, Sovyet rejimiyle iş birliği yapar. Bilim insanları ‘halka hizmet’ geleneği yerine ‘devlete hizmet’ anlayışını benimser.⁸⁶

Ekim devriminden sonra salgın hastalıklar, kıtlık, kuraklık ve İç Savaş dolayısıyla milyonlarca insan hayatını kaybeder. Yine bu yıllarda Bolşeviklerin iktidarını kabul etmeyenler göç etmeye başlar. İç Savaş’tan sonra ekonomi, bu tür olumsuzlukların yaşanmasından ötürü çöker.⁸⁷ Bilim insanları o dönemde açlık tehlikesiyle karşı karşıyadır. Şubat 1917’nin arifesinde liberaller Petrograd’da gıda kıtlığına neden olurlar. Kıtlık, tüm ülkeyi yönetmenin bir aracı haline getirilir. Bolşevikler, uluslararası prestiji yüksek olan Bilimler Akademisi’ni kullanmak ister. Başlangıçta İç Savaş koşullarında bilim, Bolşevikler tarafından siyasi ve askeri hedeflere ulaşmak için bir araç olarak görülür.⁸⁸ Açlıktan ölmeme karşılığında bilim insanları, Sovyet biliminin ilk kurallar dizisini kabul eder: Marksist ekonomiyi geliştirmek, üretime daha yakın olmak, kolektif araştırmalar yapmak, bilimin devlet tarafından merkezileştirilmesine ve yönetilmesine izin vermek. Kendilerine dayatılan kuralları kabul etmek zorunda kalan bilim insanları iktidara karşı en iyi savunma yönteminin, aydınlanma ve bilimin meyvelerini göstermek olduğunu düşünür.⁸⁹

Bilimin yeri ve rolü ile Sovyet sistemine uyumuna yönelik seçeneklere ilişkin Bolşeviklerin görüşleri, Rusya Komünist Partisi’nin 1919’daki VIII. Kongre tutanaklarında şu şekilde geçer:

“Sovyet iktidarı, bilimin gelişmesini ve üretimle yakınlaşmasını amaçlayan bir dizi önlemler almıştır: yeni teknik yöntemleri, iyileştirmeleri ve icatları test etmek için yeni bilimsel ve uygulamalı enstitüler, laboratuvarlar, deney merkezleri, fabrikalardan oluşan bir ağın oluşturulması, tüm bilimsel güçlerin ve araçların muhasebesi ve organizasyonu gibi tüm bu önlemleri destekleyerek Rusya

⁸⁵ Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 92.

⁸⁶ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 87.

⁸⁷ N. V. Riasanovsky ve M. D. Steinberg (2014). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*. (İkinci Baskı). (Çeviren: Figen Dereli). İstanbul: İnkılap Kitabevi, 525-526.

⁸⁸ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 117.

⁸⁹ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 87.

Komünist Partisi gelecekte bunları geliştirmeye ve ülkenin üretici güçlerinin yükselişiyle bağlantılı olarak bilimsel çalışma için en elverişli koşulları yaratmaya çalışmaktadır.”⁹⁰

İç Savaş’tan sonra ekonomi giderek daha da kötüleşir. Yaşanan tüm olumsuzluklar neticesinde ekonomiyi tekrar ayağa kaldırabilmek adına bazı tavizler verilerek öncelikler yeniden belirlenir ve Yeni Ekonomi Politikası (NEP) (1921-1928) dönemine geçilir. Küçük özel işletmelere ve toprak kiralamaya izin verilir. Savaş komünizminin yaşandığı yıllarda köylülerden tarım ürünleri zorla alınırken, NEP döneminde köylüler vergiye bağlanır. Böylece Rus ekonomisi yeniden canlanmaya başlar.⁹¹

Bilim ve teknolojinin gelişmesinin ekonomik ve siyasi aktörlere sağladığı avantajlar, Sovyet devletinin liderleri tarafından uzun zamandır vurgulanmaktadır. Lenin, komünizmin başarısı için tek bir şeye ihtiyaç olduğundan bahseder: “... *Tarım da dahil olmak üzere ülke ekonomisini, modern ve büyük ölçekli üretimi yeni teknik bir temel üzerine oturtmak gerekmektedir.*”⁹² Lenin, Sovyet iktidarının ilk yıllarında teknisyenlere ciddi destek verir ve Komünist Parti başlangıçtan itibaren bilimi çok fazla önemser. Lenin, bilimsel ve teknik anlamda uzman ve deneyimli bilim insanlarının tecrübelerinin yadsınamayacağını ve bu tecrübelerden yararlanılması gerektiğini vurgular. Aynı zamanda emeği daha verimli kullanabilmenin eskilerin tecrübeleri sayesinde gerçekleşebileceğini savunur. Lenin’in eski sistemi revize ederek kullanmak istemesi, ilerleyen dönemlerde eleştirilere neden olur çünkü eski sisteme burjuvazi ve onların görüşleri hakimdir. Proleter sistemde ise eski düzenin sistemleri kabul görmez ve her alanda olduğu gibi bilimde de ayrıcalıkların ortadan kalkabilmesi için tamamen yeni bir düzenin kurulması gerektiğine inanılır.

Radikal devrimciler devrim öncesi bilim insanlarına ve mühendislere kuşkuyla bakar, onları aşağılık burjuvazinin temsilcileri olarak görür. Sovyet Rusya İç Savaş’ın, ekonomik krizin ve kıtlığın derinliklerine gömüldükçe, bilimin yeniden yapılandırılması gittikçe daha da karmaşık bir hal alır ve öncelikler değişir. Ülkenin silah üretimi için teknik desteğe, ulaşım ve enerji santrallerinin bakımı için uzmanlara,

⁹⁰ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 123.

⁹¹ N. V. Riasanovsky ve M. D. Steinberg (2014), a.g.e., 528.

⁹² Зворыкин, А. А. (1950), a.g.e., 3.

yeni gıda ve yakıt kaynaklarına ihtiyacı vardır. Bu konularda en iyi uzmanlar, mevcut bilimsel kurumlardaki bilim insanları ve mühendislerdir. Büyük ihtiyaçların olduğu bir dönemde, bu kurumların köklü bir revizyondan geçirilmesi uygunsuz görülebileceği için bilim ve teknolojinin örgütlenmesini yeni proleter düzene uygun olarak yeniden tasarlama önerileri rafa kaldırılmak zorunda kalınmıştır.⁹³

1921 yılında NEP'in yürürlüğe girmesi ve ekonomiyi iyileştirmeye yönelik kararların hayata geçirilmesiyle devlet, bilim insanlarının durumuyla ilgilenebilir. 1921 yılının Ekim ayında yaklaşık sekiz bin bilim çalışanı 'akademik' tayin almaya başlar, aynı yılın aralık ayında ise Bilim İnsanlarının Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Merkezi Komisyonu kurulur.⁹⁴ Koşulsuz şartsız bağlılık isteyen Sovyet hükümeti, her ne kadar bilim insanlarına destek vermeye ve yaşam standartlarını iyileştirmeye çalışsa da bazı durumlarda yetersiz kalır.⁹⁵

NEP yıllarında bilimin Sovyetleştirilmesi, iktidar ve bilim söylemini değiştirir. Bolşevikler ve bilim insanları bilim ve teknolojiyi ilerlemenin bir aracı olarak görür. Yetkililer bilim insanlarını, bilimsel hedefleri Marksizm ilkelerine göre belirlemeye ve Sovyet biliminin başarılarını yurt dışına yaymaya zorlar.⁹⁶ NEP'le birlikte bilim insanları üzerindeki baskının azaldığı görülmektedir. Sovyet Rusya'da NEP'in uygulamaya konmasıyla birlikte, devrim öncesi teknik uzmanların istihdam edilmesi daha da güçlenir. Ekonomi politikasındaki bu dönüşle birlikte, bazı uzmanların kendileri de Sovyet iktidarına karşı tutumlarını yeniden gözden geçirmeye başlar. Bolşevik liderliğin ideolojisine düşman olan devrim öncesi bilim insanları ve mühendislerin birçoğu, rejimle daha fazla iş birliği yapmaya başlar. Bazıları gerçek bir siyasi görüş değişikliğine gider, bazıları da siyasi çıkarlar uğruna Komünist Parti'ye katılır. Fabrikalar yeniden inşa edilecek ve yeniden donatılacak, Batı Avrupa ile kopan bağlar yeniden kurulacak, diplomatik ve ticari anlaşmalar imzalanacaktır. Sovyet bilim adamları ilk kez Batı Avrupa'daki bilimsel kongrelerde boy göstermeye başlar.⁹⁷

Bilimsel ve teknik entelektüel çevrenin dışında, bazı aydınların ruh hali Sovyet rejimi lehine değişmeye başlar. Devrimci Rusya'dan kaçan geniş göçmen grupları

⁹³ Грэхэм, Л. П. (1998), a.g.e., 96.

⁹⁴ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 126.

⁹⁵ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 88.

⁹⁶ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 88.

⁹⁷ Грэхэм, Л. П. (1998), a.g.e., 100.

arasındaki bu değişimin önemli bir göstergesi, kökeni 1921'de Prag'da bir grup göçmen tarafından yayımlanan aynı adlı bir kitaba dayanan "Kilometre Taşlarının Değişimi" (Смены вех) hareketidir. Bu hareketin fikirleri kısa sürede Sovyet Rusya'daki ve yurt dışındaki diğer entelektüeller tarafından benimsenir.⁹⁸

Sovyetler Birliği Merkez Yürütme Komitesi ve Sovyetler Birliği Halk Komiserleri Konseyi'nin 27 Temmuz 1925 tarihli kararnamesiyle Sovyet Bilimler Akademisi ülkenin en yüksek bilimsel kurumu olarak tanınır. Bilim insanlarıyla iş birliği yapılacağı ilan edilir. Politbüro toplantılarında bilimle ilgili konular giderek daha fazla ele alınmaya başlanır ve bilimi denetlemek için yeni birimler oluşturulur.⁹⁹ Bilimsel araştırmalar Sovyet Bilimler Akademisi himayesindeki enstitülerde, Yüksek Öğretim Bakanlığı'na bağlı üniversitelerde ve çeşitli bakanlıklara bağlı fabrika laboratuvarlarında yürütölmektedir.¹⁰⁰

Bolşevikler ve eski uzmanlar arasındaki ittifak pekiştirilir. NEP'in sonuna geldiğinde bilim ve iktidar arasında bir ortaklık söz konusudur. Bilim insanları, yetkililerle onların anlayacağı dilde konuşmayı ve her türlü dış faktörü bilim lehine kullanmayı öğrenir. Buna 'bilim halka hizmet eder', 'bilim toplumsal ilerlemenin temel aracıdır', 'bilimin uygulanabilirliği' gibi Bolşevik sloganları da dahildir.¹⁰¹

NEP dönemi, Sovyetler Birliği'nin sanayileşmede kalkınabilmesi için gerekli ilk adım olmuştur. Sanayinin gelişebilmesi için gereken şartların sağlanmaya başlanması, Beş Yıllık Plan'a geçişi hızlandırır. Ülke ekonomisini kalkındırmak ve üretim verimliliğini arttırmak için Beş Yıllık Planlar yapılır. Bilim ve teknolojiyi geliştiren Beş Yıllık Plan'ın kilit noktaları şunlardan oluşur: planlanan süre içerisinde büyümenin önündeki en önemli bilimsel-teknik sorunların çözölməsi, yeni makine ve malzemelerin ilk serilerinin çıkartılması, üretimin makineleşmesine yönelik önlemleri içeren yeni teknolojik süreçlerin geliştirilmesi, bilim personelinin eğitimi ve bilimin finanse edilmesi.¹⁰² Stalin döneminde uygulamaya koyulan Birinci Beş Yıllık Plan

⁹⁸ Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 101.

⁹⁹ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 89.

¹⁰⁰ Turkevich, J. (1956). Soviet Science in the Post-Stalin Era. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (303),140.

¹⁰¹ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 92.

¹⁰² İnternet: Прохоров, А. М. (Гл. ред.), a.g.e.

(1928-1932) gereği tüm ekonomi yeniden kamulaştırılır ve sanayileşme alanında dev adımlar atılır.

Sovyetler Birliği bilim ve teknolojiyi planlayan bir sistem geliştirir ve uygular. Sovyet iktidarının ilk yıllarından bu yana, bilimsel ve teknolojik ilerleme sorunları, Lenin'in 'Bilimsel ve Teknik Çalışma Planı Tasarısı'nda (1918) görevlerini formüle ettiği ulusal ekonominin planlanmasında önemli bir yer tutmuştur. Daha sonra bilim ve teknolojinin geliştirilmesi, ulusal ekonominin büyümesine yönelik Beş Yıllık Planlar'da öngörülmüştür.¹⁰³ Birinci Beş Yıllık Kalınma Planı yeni iş kolları, yeni sanayi ve teknoloji dalları ortaya çıkartır. Demir-çelik ve demirdışı metal sanayileri, karayolu taşıtları imalat sanayisi, traktör yapımı, uçak yapımı, takım tezgahı endüstrisi, tarım makineleri ve kimya endüstrisi yeniden yapılandırılır.¹⁰⁴

Lenin'in izinden giden Stalin büyük bir teknolojik devrimin yapılmasından yanadır. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Stalin'in sanayileşme politikası ve tarımın kolektifleştirilmesi düşüncesini destekleyen bir eylemdir. Sovyetler Birliği devletinin kurucuları olan Lenin ve Stalin, sosyalist toplumun üzerinde kurulduğu temellerin başına bilimi koymuşlardır. Stalin bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Devrimci becerileri ve gelenekleri olan ülkemiz durgunluk ve geri kalmışlıkla mücadelede bilimin yükselişe geçmesi için en uygun ortamı yaratmaktadır."*¹⁰⁵

Rus ve Sovyet tarihi incelendiğinde bilim ve devlet arasındaki ilişkinin inişli çıkışlı bir yapıda olduğu gözlemlenir. Bilim insanların elbette devlet desteğine ihtiyacı vardır ve devlet de elbette bilimin başarılarından faydalanmak ister ancak bu karşılıklı bağımlılığa rağmen ya da belki de bu nedenle, Rusya'da bilim ve siyasi iktidar arasındaki ilişki bir çatışma ruhu içinde gelişir. Yeni Sovyet hükümeti, devrim öncesi deneyime sahip teknisyenlere ve üretim müdürlerine giderek daha fazla bel bağlar ve bu durum birçok komünist ve işçi grubu tarafından devrime ihanet olarak görülür. Rus proletaryasının radikal liderleri açısından durum açıktır: teknik uzmanlar geçmişin kalıntılarıdır ve Bolşeviklerin yok etmek istediği burjuva sistemine ayrılmaz

¹⁰³ İnternet: Прохоров, А. М. (Гл. ред.), а.г.е.

¹⁰⁴ Зворыкин, А. А. (1950), а.г.е., 4.

¹⁰⁵ Зворыкин, А. А. (1950), а.г.е., 3, 27.

bir şekilde bağılırlar.¹⁰⁶ Bu durumda radikal Bolşevik grupları ile bilimin temsilcisi aydın sınıfı arasında bir çekişmenin söz konusu olduğu ve iki sınıfın birbirini kabullenmekte zorlandığı söylenebilir.

Zaman içinde mevcut koşullara bağlı olarak Sovyet devletinin liderleri arasında bilime yönelik tutumlar değişir. Devrim ve İç Savaş döneminin belirgin özelliği olan, bilimsel araştırmaya üretici bir güç olarak pragmatik yaklaşımın yerini, 'proleter bilim' kavramı alır ve eski dönem bilim insanlarına baskı artmaya başlar.¹⁰⁷ Sovyetler Birliği'nin bilim camiasındaki en büyük değişimler ise 1928-1931 yılları arasındaki Kültür Devrimi Çağı'nda Bilim (Наука в эпоху культурной революции) döneminde gerçekleşir.¹⁰⁸ Kültür Devrimiyle Sovyet bilimi kurumsallaşır. Önceden kurulmuş olan iktidar ve bilimin karşılıklı çıkarlarına dayalı sistem çöker. Bilimin sosyalist toplumdaki yerine ilişkin farklı görüşlerin mücadelesi, ideolojinin bilim üzerindeki zaferiyle sonuçlanır. İktidar kayıtsız şartsız itaat istemektedir. Sovyet tarihçi, filozof ve akademisyen E. İ. Kolçinskiy, bu döneme dair şunları söyler: *“Nesillerin bu doğal mücadelesi; sert ve saldırgan, düzen bozucu bir boyuta ulaşmış, çok sayıda bilim insanının kişisel ve mesleki felaket yaşamasına neden olan sınıfsal nefret kisvesi altında ilkel saldırılar yapılmasına teşvik etmiştir”*.¹⁰⁹ Bilimde yeni arayışlar, yeni yöntemler ve yeni bilimsel yönelimler geçmişte bırakılır. Sanayileşme, kolektifleştirme ve parti içi iktidar mücadelesi karşısında bilim üzerindeki kontrol artırılır. Akademi ve yüksek öğretim kurumlarının bağımsızlıkları kısmen ya da tamamen ellerinden alınır. Sürekli tasfiyelerin olması ve geniş çaplı kontrol sistemlerinin uygulanması, bilimin hızla bürokratikleşmesine ve yeni bir bilimsel terminolojinin ortaya çıkmasına katkıda bulunur. Bilim topluluklarının ya faaliyetleri durdurulur ya da iktidarın sloganlarını atmaya zorlanırlar.¹¹⁰

Bolşevikler, 'bilimin sanayinin gelişiminin gerisinde kaldığı' klişesini yaymaya başlar. Bilim insanları bu sözde gecikmeyi bilimsel yaratıcılığın özgünlüğü, dış faktörlerin etkisinden bağımsızlık ve bilimin sınıflar üstü doğası ile açıklar. Bilim insanlarının bu sözlerine karşılık Sovyet eğitim ve araştırma kurumu olan Komünist

¹⁰⁶ Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 98, 179.

¹⁰⁷ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 133-134.

¹⁰⁸ Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 104.

¹⁰⁹ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 93.

¹¹⁰ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 128-129.

Akademi kontrolü daha da artırır. Ayrıca çeşitli bölümlerdeki bilim başkanları değiştirilerek bilim camiasıyla hiçbir bağı olmayan kişiler atanır. Artık başka ülkelerin bilim dünyasıyla temas kurulması teşvik edilmez, onun yerine bilim ‘kapitalist dünyaya karşı mücadelede bir araç’ olarak görülmeye başlar. Yurt dışına çıkan bilim insanlarına, kapitalist bilimin sırlarını ifşa etme ve proleter bilimin sırlarını gizleme görevleri verilerek onlardan casusluk yapmaları istenir. Yabancı bilim insanlarıyla ilişkiler sakıncalı görülmeye başlar. Yurt dışında yaşanan bilimsel gelişmeler hakkında bilgi alınırken, kendi değerlerini yüceltme ve yabancı değerlere karşı düşmanlık geliştirme ideolojisi geliştirilir.¹¹¹ Aynı zamanda yurt dışına yapılan iş seyahatlerinin azaltıldığı, yabancı meslektaşlarla temasın kesildiği ve yurt dışında yayın yapmanın üstü kapalı bir şekilde yasaklandığı Sovyet biliminde içe kapalılık artar.¹¹²

Bolşevikler, proleter enternasyonalizm ve sınıf mücadelesi fikirlerinin yerine devletçilik, milliyetçilik ve vatanseverlik söylemlerini koyar. Sovyet biliminin millileştirilmesi, onun geniş kitlelere ulaşmasını ve ekonominin farklı kollarında kök salıp yerleşmesini sağlar. Özellikle işçi ve kolhoz emekçilerinden oluşan bilim çalışanları bilimin gelişimine dayalı bir yapı benimser, kendi devletlerini, ekonomilerini ve kültürlerini bir adım daha öteye götürmeye çabalar.¹¹³

Kültür Devrimi'nin sonuna gelindiğinde Akademi çok önemli değişiklikler geçirmiş olsa da ayakta kalmayı başarır. Bilimsel personel ve laboratuvar asistanları işten çıkarılır ve birçoğu hapsedilir. Akademinin dört asil üyesi tutuklanır ve kamplara gönderilir; sadece biri geri dönebilir. Yeni tüzük uyarınca, Akademi'deki bilimsel araştırmalar eskisinden çok daha fazla hükümet kontrolü altına girer; ilk kez temel alanlardaki araştırmacıların yanı sıra mühendisler de Akademi'ye kabul edilir. İlk Komünist akademisyenler Akademi içinde, her zaman başarılı olmasa da diğer bilim insanlarını parti liderliğinin kararlarına tabi kılmaya çalışan bir parti örgütü kurarlar. Akademi'nin yayınları bundan böyle standart sansür kontrolüne tabidir. Akademi'nin siyasi tarafsızlığı sona erer.¹¹⁴

¹¹¹ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 93.

¹¹² Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 130.

¹¹³ Зворыкин, А. А. (1950), a.g.e., 27.

¹¹⁴ Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 105.

Yetkililer Bilimler Akademisi'nin her adımını kontrol etmek için onu 1934 yılında Moskova'ya taşır. Bu hamleden sonra Sovyet Bilimler Akademisi Sovyet biliminin, Moskova ise dünya biliminin merkezi olarak ilan edilir. Bilimler Akademisi, devletin bilimsel politikası üzerinde gücü ve etkisi olan bir kamu kurumu haline gelir. Bilimler Akademisi'nin Moskova'ya taşınması Sovyet biliminin askeriyeğe yönelmesine sebep olur. Bilimler Akademisi, askeri teknoloji ve bunun üretime sokulması sorunlarıyla ilgilenmeye başlar. Askeri konular akademik planlara dahil edilir. Bilimler Akademisi, kendisine sağlanan finansmanın karşılığında akademik özgürlüğünden vazgeçer, bürokrasinin dediklerini yapar ve onlar için çalışır.¹¹⁵

1930-1950 yıllarında Stalin'in baskıcı ve kapalı politikası bilim dünyasına etki eder. İdeolojik fikirler, Sovyet bilimine tamamen hakim olmaya başlar. Büyük Terör'ün en yoğun olduğu dönem olan 1936-1938 yıllarında bilim insanları fikirlerini, para ve diğer kaynaklar karşılığında hükümete satar. Yaratıcılık ve yaşam özgürlüklerini kaybederler ve her şeyin bedelini kendilerinin ya da yakınlarının hayatlarıyla öderler. Bu dönemde sorgu sırasında kamp, hapishane ya da sürgünde bilim insanlarının hayatlarına son verilmektedir.¹¹⁶ 1930'lu yıllar Sovyet düzeninin özelliklerini fazlasıyla yansıtan bir Stalin bilim modelinin uygulamada olduğu dönemdir. Aşırılıkçı ideoloji ve militarizm, tam kontrol ve yönetime bağlılık, kapalılık ve dogmatizm bu dönemin özellikleridir. Sosyalist inşanın amaçlarına tabi kılınan bilim, endüstriyel ve tarımsal üretime makine, hammadde ve teknoloji sağlamakla görevlendirilmiş ve otoriteler tarafından üretimin bir uzantısı olarak algılanmıştır.¹¹⁷

Otuzlu yılların sonu ve kırklı yılların başında Stalin'in Sovyet entelektüel hayatı üzerindeki kontrolü daha da artar ve baskı karşısında direnç gösterilemez. Akademik derecelerin verilmesi, kişisel atamalar ve terfiler, bilimsel yayınlar, akademik araştırma ve öğretim, parti yetkililerinin kontrolü altındadır. Bilimsel dergiler ve kitaplar da dahil olmak üzere tüm yayınlarda resmi sansür vardır. Merkezi parti organları; eğitim, sağlık, tarım bakanlıkları, Sovyet Bilimler Akademisi ve uzmanlık akademi başkanlıkları, önde gelen dergilerin editörlükleri ve çeşitli araştırma

¹¹⁵ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 99.

¹¹⁶ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 100.

¹¹⁷ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 129.

enstitülerinin müdürlükleri gibi Sovyet biliminin önde gelen pozisyonlarına yapılan atamaları mercek altına alır.¹¹⁸

Sovyet biliminin teşkilat yapısı; devlet ve vatanseverlik, milli çıkar, yabancı düşmanlığı, hiyerarşi ve ideoloji ile siyaset üstünlüğü fikirleri üzerine kuruludur. Bu fikirlerden yola çıkılarak atom enerjisi askeri amaçlarla geliştirilir ve nükleer endüstrinin kurulmasına yönelik çalışmalar yapılır. Bilim camiası, XX. yüzyılda bilimin devletin tekeline geçtiğinin farkındadır. Sovyetlerde devlet her şeye gücü yeten, her şeyi kuşatan ve bilimi fabrika mantığıyla örgütlemeye çalışan bir kurum haline gelir.¹¹⁹

Savaş sanayisi tesislerinde milyonlarca mühendis, fizikçi ve kimyager çalışır. Onların yetenekleri ve istikrarlı çalışmaları sayesinde doğa ve fen bilimlerinde büyük başarılar elde edilir. Ağır sanayi de dahil olmak üzere sanayileşmede büyük bir sıçrayış gerçekleşir.¹²⁰ Savunma, İçişleri ve Devlet Güvenlik Bakanlıkları'nın himayesi altında hüküm giymiş bilim insanları, mühendisler ve teknisyenlerin çalıştığı hapisane tipi araştırma yerleri olan birçok 'şaraşka' ve enstitü kurulur. Çok sayıda seçkin bilim insanı ve mucit 'şaraşka'da çalışmış, birçok yeni askeri teknoloji ve silah modeli üretmişlerdir. Bunların arasında en önemlisi Sovyet nükleer projesi olur. Roket, mikrobiyolojik ve kimyasal silahlar gibi stratejik öneme sahip konular üzerine çalışan benzer araştırma enstitüleri kurulur.¹²¹

Stalin oldukça kısa sayılabilecek bir sürede teknolojiyi üretime dahil eder ve teknik donanımı sağlar. On üç yıldan daha az bir sürede Sovyetler Birliği'ni tarım ülkesi olmaktan çıkarıp bir sanayi ülkesine dönüştürebilmek için birinci sınıf bir endüstri, makineli tarım, teknolojik açıdan gelişmiş taşıt ve bağlantı türleri gerekir. Sovyetler Birliği'nde yoğun iş gücü gerektiren madencilik, yol yapımı, yükleme-boşaltma işlemleri, ağaç kesimi, tarımsal faaliyetler gibi üretim dallarında işçilerin ve

¹¹⁸ Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 142.

¹¹⁹ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 100-101.

¹²⁰ Бастрыкин, А. И. (2023). "Достижение СССР и причины его распада: к 100-летию образования". *Вестник Московской академии Следственного комитета Российской Федерации*, (3), 14.

¹²¹ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 102.

kolhozların fiziki güçlerinin yerini alan makinelerin sayısı oldukça artar.¹²² İş gücü potansiyeli ise Gulag kamplarından karşılanır.

Bilim ve teknoloji planlamasının ilk aşaması, en gerekli bilimsel ve teknik uygulamaları geliştirme üzerine tahminler üretmektir. Sovyet bilim insanları ve uzmanları özellikle yakıt ve enerji sistemleri oluşturmak, amacına uygun yüksek performanslı malzemeler üretmek, ulaşımı geliştirmek, tarım, bilim, teknoloji ve ülke ekonomisine yönelik girişimlerde bulunmak için çalışmalar yapar.¹²³

Endüstriyel üretim 2,2 kat artarken, üretim araçları yapımı İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1933-1937) 2,4 kat artmıştır. Bunun yanı sıra elektrik enerjisi, otomobil, traktör, biçerdöver gibi taşıtların ve kimyasal maddelerin üretimi oldukça yüksek seviyelere ulaşmıştır. İkinci Beş Yıl'ın sonuna doğru endüstriyel üretimin ulusal ekonomideki payı yüzde 77,4 seviyelerine ulaşırken, tarımın payı ise yüzde 22,6'dır. Karşılaştırmak gerekirse 1913 yılında sanayi Çarlık Rusyası'nın gayrisafi toplamdaki üretiminin sadece yüzde 42'sini oluştururken, tarım yüzde 58 ile daha büyük bir orana sahiptir. Tarımın yanı sıra elektrik, petrol, gaz jeneratörü, hidrolik, buharlı lokomotif gibi alanlarda da gelişmeler yaşanmıştır.¹²⁴

Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın devam ettiği yıllarda Sovyetler Birliği gelişim göstererek kapitalist ülkelerin sanayisini geçmeyi başarmıştır. Sanayi üretiminde Sovyetler Birliği 1935 yılında Avrupa'da ilk sıralara yükselmiştir. Bu durumda teknik düzenlemelerin yeniden yapılandırılmasının büyük bir payı olduğu söylenebilir. Yakıt, ulaşım, demir-çelik ve demirdışı metallerin üretiminde önemli bir büyüme söz konusudur. 1938 yılına gelmeden Sovyetler Birliği tarım makineleri, lokomotif, biçerdöver üretimi ile torf ve manganez madeni çıkarmada dünyada ilk sırayı; kamyon, traktör üretiminde, benzin ve demir madeni çıkarmada ikinci sırayı almıştır. Dökme demir, çelik ve elektrik enerjisi üretiminde ise Avrupa'da ikinci sıraya yerleşmiştir. Bu büyüme, Stalin'in Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı (1938-1942) ilan ettiği yıllarda da devam etmiştir. 1940 yılına gelindiğinde Sovyet sanayisinin brüt

¹²² Зворыкин, А. А. (1950), а.г.е., 8-9, 22.

¹²³ İnternet: Прохоров, А. М. (Гл. ред.), а.г.е.

¹²⁴ Зворыкин, А. А. (1950), а.г.е., 4, 18.

üretimi 1937 yılına kıyasla yüzde 45 büyümüştür. Aynı şekilde 1913 yılıyla kıyaslandığında 8,5 kat daha fazla gelişmiştir.¹²⁵

Stalin'in Beş Yıllık Kalkınma Planları, sanayi, tarım, taşıma ve komün işletmeler gibi alanlarda büyük dönüşümlerin yaşanmasını sağlar. Çok sayıda konut inşası ve kültürel yapılanma oluşturulur. Sanayi bölgelerinde yeni şehirler kurulur. Yapılanmanın sayısı arttıkça inşaat alanında da makineleşmenin artması gerekmiştir. Makineleşme özellikle savaştan sonraki beş yıl içerisinde artmıştır. Metalürji ve makine üreten fabrikaların, hidroelektrik santrallerinin inşasında yapının montajının yapılması, teknik açıdan gelişmiş yöntemler kullanılması gerekmiştir.¹²⁶

Stalin'in sanayileşme ve kolektifleştirme planlarının gerçekleşmesi sonucunda Sovyetler Birliği, sosyalizmin yıkılmaz bir kalesi olur. Kurulan devasa üretim tesisleri, II. Dünya Savaşı sırasında savunma sanayisinden yararlanmayı kolaylaştırır ve Sovyet Ordusu'na savaşın sürdürülebilmesi ve zaferin kazanılabilmesi için tüm gerekli imkanları sağlar.¹²⁷ Savaşın ilk günlerinden itibaren bilim seferber edilir ve cephenin ihtiyaçlarına yönlendirilir. Başlangıçta savunma sanayisinin ihtiyaçlarını karşılamaya yöneldikleri için çalışma enstitüleri daha hızlı bir şekilde yapılır.¹²⁸ II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası'na karşı kazandıkları zaferde rolü oldukça büyük olan T-34 tankı yapılır. Bunun yanı sıra Sovyetler Birliği'nde dünyanın en yaygın ateşli silahlarından biri haline gelen AK-47 saldırı tüfeği geliştirilir.

Savaş yıllarında yeni teknolojilerin ve yeni silah türlerinin geliştirilmesine yönelik bilimin araştırma alanlarının temel bilimlere dönüşü ancak 1943 yılında gerçekleşebilir. Bu tarih, büyük bir kısmı açlık çeken bilim çalışanlarının tedarik sorunlarının çözülmesi için bir dönüm noktası olur. Bilim çalışanları günde 400gr eklemekle çalışanlar kategorisinde yer alırken, ancak 1943'te sanayi işçileriyle eşitlenebilirler.¹²⁹ Önemleri giderek daha da anlaşılan bilim insanları savaş yıllarında parti üyeleri ve yetkililerin yerini alır, uzman ya da hükümet danışmanı olurlar ve askeri rütbe kazanırlar. Yükselmeyi başaran bilim insanları, üst düzey yetkililerle temaslarını sürdürür ve sonraki yıllarda bilim politikasını etkiler. Bilimin gelişimi

¹²⁵ Зворыкин, А. А. (1950), a.g.e., 4-5.

¹²⁶ Зворыкин, А. А. (1950), a.g.e., 20-21.

¹²⁷ Зворыкин, А. А. (1950), a.g.e., 7.

¹²⁸ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 131-132.

¹²⁹ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 132.

Sovyet siyasetinde stratejik bir önem kazanır. Bilim insanlarının hükümet çevrelerindeki otoritesi artar. Akademi başkanlıkları bilim alanındaki en yüksek kamu organları olur. Askeri alanda bilimin değeri anlaşılır.¹³⁰ Sovyetler Birliği, 1945 yılından itibaren bilimsel kuruluşlara büyük yatırımlar yapmaya ve akademik bilimlerin gelişmesine destek vermeye başlar. Önceliği bilim ve teknolojinin gelişmesine veren Sovyet hükümeti, bilim insanlarını parti üyeleriyle eşit görmeye başlar.¹³¹

Savaş döneminde Alman askerler tarafından kuşatılan bölgelerde verilen büyük kayıplara rağmen Sovyet halkı, ekonomisini yeniden kalkındırmayı ve daha da büyütmeyi başarır. Stalin'in 1946-1950 yılları arasında ilan ettiği savaş sonrası Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı işlevini gerçekleştirir ve ağır sanayi geliştirilir.¹³² Ülkenin askeri ve ekonomik gücünün sağlanması için kömür, petrol, demir ve çelik üretiminin artırılması hedeflenir. Bu görevlerin yerine getirilmesinde teknolojik ilerlemeye önem verilir.¹³³ Böylece 1949 yılındaki Sovyet sanayisinin brüt üretimi, savaş öncesi 1940 yılına kıyasla yüzde 41 artmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan on yıl sonra, Sovyetler Birliği büyük bilimsel güçler arasına katılmıştır. Sovyet bilim dünyası incelendiğinde iddialı planlar, muazzam bir organizasyon ve artan bir üretim görülür.¹³⁴ II. Dünya Savaşı'ndan sonra bile Sovyet milli ekonomisi sanayileşme ve teknoloji alanlarında üst seviyelere ulaşarak sanayisi gelişmiş ülkelerin önünde yer almayı başarır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin çabalarıyla ekonomi canlanır, sanayi ve tarımda en yüksek seviyelere ulaşılır. Savaş sonrası dönemde bilimin algılanışı ve toplumsal statüsü değişir. Güçlü bir bilim olmadan silahlanma yarışını kazanmanın, ülkeyi yıkımdan kurtarmanın ve en önemlisi gelişmiş bir toplum inşa etmenin mümkün olmadığı anlaşılır.¹³⁵

¹³⁰ Макаренко, В. П. (2007), a.g.e., 101–102.

¹³¹ Figes, O. (2018). *Natasha'nın Dansı: Rusya'nın Kültürel Tarihi*. (Çev. Figen Dereli). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 455.

¹³² Зворыкин, А. А. (1950), a.g.e., 7.

¹³³ Гарынов, А. А. (2012). “Государственная политика СССР в области научно-технического развития в 1950–1980-е гг”. *Известия Пензенского государственного педагогического университета имени В. Г. Белинского*, (27), 555.

¹³⁴ Turkevich, J. (1956), a.g.e., 141.

¹³⁵ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 132.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya, atom silahlarının gerçekten kullanıldığı ve hidrojen bombalarının geliştirildiği bir yer haline gelir. Sovyetler Birliği bir dizi nükleer üsle kuşatılır ve kendisine karşı nükleer silahların kullanılmasıyla açıkça tehdit edildiği bir dönemi yaşamak zorunda kalır. Nükleer silahları Avrupa'ya ilk sokan, nükleer silahlı bombardıman uçakları ve nükleer uçak gemileri inşa eden, katı yakıtlı füzeler de dahil olmak üzere çok sayıda kıtalararası balistik füze üreten ABD olur.¹³⁶ Böylece Sovyetler Birliği ve ABD arasında sürekli rekabetin yaşandığı bir döneme girilir. Batı ve özellikle ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş ve onun körüklediği bir silahlanma yarışı başlar. Bilim ve teknolojinin gelişmesi, en modern askeri teçhizat ve silahlara sahip olmak güçlü devletlerin önceliğidir. Dünyanın ABD liderliğindeki kapitalist ve Sovyetler Birliği liderliğindeki sosyalist kamplara bölünmesi, XX. yüzyılda insanlığı nükleer füzelerin kullanımıyla savaşın eşiğine getirir. Doğu ve Batı arasındaki çatışma, birbirine zıt sosyal ve siyasi sistemlere sahip ülkeleri askeri teknolojiyi sürekli geliştirmeye iter. Sovyetler Birliği'nin yıkımına kadar iki süper güç arasındaki Soğuk Savaş devam eder. Yaşanan bu rekabetten kaynaklı her iki ülkenin bilimi ve teknolojisinin oldukça hızlı ve birbirine paralel gelişmeler gösterdiği söylenebilir.

Kruşçev yönetimi 1950'lerin ikinci yarısında askeri harcamaları dondurur. Havacılık, topçuluk ve deniz filosunun geliştirilmesine yönelik programlar sınırlandırılır. 'Tasarruf edilen' fonların bir kısmı, halkın yaşam standartlarının iyileştirilmesine ve ekonomik sorunların çözümüne gider. Diğer kısmı ise nükleer füze silah sistemlerinin konuşlandırılmasına ve uzay teknolojisinin geliştirilmesine tahsis edilir.¹³⁷ Kruşçev döneminde uzay programının geliştirilmesi, ilk yapay uyduların ve insanlı uzay araçlarının yaratılması, nükleer ve roket teknolojisinin geliştirilmesi gibi önemli bilimsel ve teknolojik ilerlemeler kaydedilir. Kruşçev döneminde dünyanın en büyük demiryollarından biri olan Baykal-Amur demiryolu hattı inşa edilir. Ukrayna'nın Zaporozje şehrindeki Dinyeper Hidroelektrik Santrali temel alınarak demir-çelik, kimya ve makine üretimi kompleksleri kurulur. Sovyet fizikçi İ. V. Kurçatov'un (1903-1960) liderliğinde atom bombası üzerine çalışmalar yapılır. 1954

¹³⁶ Kochetkov, Y. N. (1983). The Position of the USSR on Nuclear Weapons and Arms Control. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (469), 137-138.

¹³⁷ Гарынов, А. А. (2012), a.g.e., 557.

yılında Moskova yakınlarındaki Obninsk şehrinde dünyanın ilk nükleer enerji santrali faaliyete geçirilir, 1957 yılında da nükleer enerjiyle çalışan ‘Lenin’ adlı bir buzkıran Kuzey Arktik Okyanusu sularına indirilir.¹³⁸

1960-1980 yılları baskının azaldığı ve bilimsel kurumların yeniden yapılandığı bir dönem olur. Bilimin önündeki engeller ortadan kalkar ve Sovyet bilimi normalleşme sürecine girer.¹³⁹ 1960'ların başından itibaren birçok tarihçinin Sovyet biliminin ‘altın çağı’ olarak adlandırdığı dönem başlar. Bu dönemde uzay bilimi, nükleer sanayi ve havacılıkta büyük gelişmeler yaşanır. Her ne kadar önemli ve dünyada iz bırakan bilimsel ve teknolojik çalışmalar Stalin’den sonraki dönemlere denk gelse de aslında kazanılan başarıların çoğunun temellerinin Stalin döneminde atıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sovyetler Birliği’nin en büyük başarısı, uzayın keşfidir. Dünya’nın ilk yapay uydusunun fırlatılmasında, uzaya gidilmesinde, Mars ve Venüs’e kadar ulaşan gezegenler arası istasyonların kurulmasında ilkleri gerçekleştiren ülke olur. Sovyetler Birliği’nin en önemli bilimsel başarılarından biri 1957’de dünyanın ilk yapay uydusu Sputnik-I’in yaratılmasıdır. Bu uzay aracı, daha fazla uzay araştırmasının ve uydu iletişimi, navigasyon ve arazi ölçümü gibi yeni teknolojilerin keşfinin temelini atar. Sovyetler Birliği aynı zamanda nükleer enerji ve uzay uçuşlarındaki başarılarıyla da tanınır. Y. A. Gagarin (1934-1968), 1961’de Vostok-I uzay aracıyla uzaya çıkan ilk kişi olur. Aynı zamanda Sovyet kozmonot V. V. Tereşkova (1937-) uzaya çıkan ilk kadın kozmonot unvanına sahiptir. Sovyet istasyonu ‘Salyut’, insanlık tarihinin yörüngedeki ilk yerleşim yeridir ve dünyanın en büyük yörünge istasyonu olan ‘Mir’i sadece Sovyetler Birliği inşa edebilmiştir. Dünyadaki ilk pilotsuz uzay uçuşunu gerçekleştiren de Sovyet uzay mekiği ‘Buran’ olmuştur.¹⁴⁰

Sovyetler Birliği’nde bilim sadece uzay ile sınırlı değildir. Matematik, fizik, biyoloji, kimya, nükleer enerji, bilgi teknolojileri, bilgisayar donanımı, tıp, haberleşme ve radar ekipmanı üretimi gibi bilim dallarına da önemli katkılarda bulunulmuştur. 1950’lerin başında çok sayıda çeşitli yerli bilgisayar ortaya çıkar.¹⁴¹ Sovyetler

¹³⁸ Бастрыкин, А. И. (2023), a.g.e., 12.

¹³⁹ Мазур, Л. Н. (2021), a.g.e., 121-122.

¹⁴⁰ Бастрыкин, А. И. (2023), a.g.e., 12.

¹⁴¹ Гарынов, А. А. (2012), a.g.e., 556.

Birliği'nde elde edilen bilimsel başarılar arasında ilk bilgisayarların ve sibernetik sistemlerin geliştirilmesi, ilk kalp-akciğer makinesinin yaratılması yer almaktadır. Sovyet bilimi önemli ilerlemeler kaydeder. Altmış yıl içinde Sovyetler Birliği kendisini dünya biliminde küçük bir rol oynayan bir ülkeden en büyük potansiyele sahip bir güce dönüştürür. 1960'lara gelindiğinde Rusça, yarım yüzyıl öncesine kıyasla radikal bir değişimle, bazı bilim alanlarında Fransızca ya da Almancadan daha önemli hale gelir.¹⁴²

Sovyetler Birliği'nde bilimin başarısındaki en önemli faktörlerden biri devletin finansal olarak destek vermesidir. Devlet, bilim ve teknolojinin gelişimine büyük yatırımlar yapar, bu da büyük bilimsel merkezlerin ve enstitülerin kurulmasını, yüksek nitelikli uzmanların ülkeye çekilmesini ve gerekli ekipman ve malzemelere erişimin sağlanmasını mümkün kılar. Bilime yapılan harcamalar, ulusal ekonomiye ve genel olarak sosyal ve kültürel alanlardaki faaliyetlere yapılan harcamalardan çok daha fazladır. Sadece 1965 yılında devlet bütçesinden bilime yaklaşık 4,3 milyar ruble, yani 1958 yılına göre 2,5 kat daha fazla kaynak ayrılır. Yedi yıllık dönem boyunca bilimsel alanda çalışanların sayısı 2,3 kat artarak 1965 yılında 664,6 bin kişiye ulaşır. Bunların yaklaşık yüzde 60'ı teknik, fizik, matematik ve kimya disiplinleri alanında çalışır.¹⁴³

Sovyetler Birliği'nde bilimin başarısındaki bir diğer önemli etken de bilimsel araştırmaların yüksek derecede organize ve koordine edilmesidir. Sovyetler Birliği, farklı bilimsel disiplinleri bir araya getiren ve bilim insanları ile mühendisler arasında iş birliği sağlayan büyük bilimsel merkezler kurar. Aynı zamanda başarıya giden yolda insan emeğinin katkısı tartışılmazdır. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra bilim çalışanlarının sayısı hızla artar ve bilimsel çalışmalar hızla kolektif bir yapı kazanır. İleri seviyede akademik eğitim almamış olsalar da binlerce Sovyet yurttaş bilimsel araştırmalara katılarak bilim çalışanı olur. 1913 yılında 11.600 bilim çalışanı varken, 1975 yılına gelindiğinde bu sayı yüz kattan fazla artar. 1960'tan 1975'e kadar tüm bilim çalışanlarının sayısı 3,5 kat, doktoralı bilim çalışanlarının sayısı ise 3,3 kat artar. Bilim çalışanlarının sayısındaki artış oranı, işçi ve memur sayısındaki artış oranından iki kat

¹⁴² Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 197.

¹⁴³ Гарынов, А. А. (2012), a.g.e., 558.

daha fazladır. SSCB'de 1975 yılında bilim çalışanlarının sayısı dünyadaki bilim çalışanlarının 1/4'ünü oluşturur.¹⁴⁴

1980'lerin başında yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle Sovyet bilimi yeteri kadar iyi finanse edilemez. 'Perestroyka' sırasında ideolojik kontrol sona erer ve bilim insanlarının yurt dışına seyahat etmelerine izin verilir. Bilim dünyasında daha özgür bir atmosfer vardır fakat ülkenin ekonomisinin kötüye gitmesinden kaynaklı diğer birçok alanda olduğu gibi bilimde de gerilemeler yaşanmaya başlar. Böylece bilimin eski gücüne kavuşabilmesi için 'perestroyka'nın da yeterli olmadığı söylenebilir.

Sovyetler Birliği'nin bilimsel ve teknolojik başarılarının yanı sıra başarısızlıklarından da söz etmek gerekir. Bunların en önemlilerinden biri, büyük miktarda radyoaktif madde salınımına, önemli çevresel ve sağlık sorunlarına neden olan 1986 Çernobil nükleer felaketidir. Bu olay, nükleer enerjiyle ilişkili risklerin altını çizer ve dünya çapında nükleer enerji santrallerinin daha kontrollü izlenmesini ve denetlenmesini sağlar. Bu trajediye rağmen Sovyetler Birliği'nin nükleer teknolojiye katkısı bu alanı etkilemeye devam eder ve bugün hala geçerliliğini korur.

Sovyetler Birliği'nde yaptığı bilimsel çalışmalarla tarihe damgasını vuran ve çoğu Sovyet Bilimler Akademisi'nin bir üyesi olan büyük bilim insanlarından bazıları; biyosfer ve biyojeokimya alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan doğa bilimci ve jeokimyager V. İ. Vernadskiy (1863-1945), sıvı helyumun süper akışkanlık alanındaki çalışmalarıyla 1978'de Nobel Fizik Ödülü'nü kazanan fizikçi P. L. Kapitsa (1894-1984), kimyasal kinetik üzerine yaptığı çalışmalarla 1956'da Nobel Kimya Ödülü'ne layık görülen N. N. Semyonov (1896-1986), elektromanyetik bir ışıma olan Çerenkov radyasyonu üzerine yaptığı çalışmalarla 1958'de Nobel Fizik Ödülü'nü kazanan P. A. Çerenkov (1904-1990), Sovyetler Birliği'nin uzay programının geliştirilmesine liderlik yapan roket mühendisi S. P. Korolyov (1907-1966), 1962 Nobel Fizik Ödülü'nü kazanan teorik fizikçi L. D. Landau (1908-1968), nükleer enerji üzerine önemli çalışmalar yürüten fizikçi, ilk Sovyet hidrojen bombasının yaratıcılarından biri olan ve 1975'te Nobel Barış Ödülü'nü kazanan A. D. Saharov (1921-1989), lazerin mucitleri olarak bilinen ve 1964'te Nobel Fizik Ödülü'ne layık görülen Sovyet fizikçiler A. M. Prohorov (1916-2002) ve N. G. Basov (1922-2001)'dur. Bu bilim

¹⁴⁴ İnternet: Прохоров, А. М. (Гл. ред.), а.г.е.

insanlarının çalışmaları Sovyetler Birliği'nde ve dünyada bilim ile teknolojinin gelişimine önemli katkılarda bulunur.

Sovyet Rusya'nın varlığının ilk on beş yılından sonra, devrim öncesi bilimsel kurumları ve devrimci ideolojiyi birleştiren bir örgütsel yapı ve bilim ahlakı geliştirilir. En radikal reformcuların umut ettiği devrimci dönüşümler tam olarak gerçekleşmeye de eski biçimler geri dönülmez bir şekilde değişir. Sonuç olarak 1980'lerin sonu ve 1990'lardaki reformlara kadar varlığını sürdüren benzersiz bir bilimsel yapı oluşur.¹⁴⁵

Genel itibarıyla Sovyet tarihi incelendiğinde bilim ve teknolojik gelişmişliğe verilen değerin fazla olduğu görülür. Dönem dönem farklı evrelerden geçen ve zorluklarla karşılaşan Sovyet bilimi, sanayileşmede istenilen seviyeye gelinmesini sağlayarak Sovyet ideolojisinin gerçekleşmesine yardım eder. Sovyetler Birliği, bilim insanlarını ekonomik kalkınmayı sağlamak, yeni teknolojiler ve silahlar yaratmak için kullanır. Sovyet bilimkurgu edebiyatının gelişim aşamalarına bakıldığında bu türün hem ideolojik bir araç olarak kullanıldığı, hem de insanların hayal gücünü ve ilgisini çekerek bilimsel düşünceye ve teknolojik gelişmelere katkı sağladığı sonucuna ulaşılabilir.

3.3. Ana Hatlarıyla Sovyet Bilimkurgu Edebiyatı

Bilimkurgu edebiyatı güvenilirliğini gerçeklerden ve mantıktan alan, genellikle insanın çok yönlülüğüne ya da sorunlarına değinen, gelecek, şimdi ve geçmişle ilgili bilimsel ve sosyal varsayımların mecazi ifadesinin yapıldığı bir türdür. Bilimkurgu edebiyatının hayali ya da tahmini romanları, ütöpik ya da teknolojik öngörüler ve bilimsel ya da sosyal varsayımları farklı biçimlerde ortaya koyar. Kimi bilimkurgu yazarları modernliği ve bilimi olumlu bir çerçevede ele alırken, bir grup bilimkurgu yazarı ise aynı konuya farklı bir perspektiften bakarak olumsuz bir tablo çizebilir. Her ne kadar iki resim birbirinden farklı olsa da her ikisinde de mutlaka olması gereken özellikler mantıklı bir tasarıya sahip olmak ve inandırıcı olmaktır.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Грэхэм, Л. Р. (1998), a.g.e., 109.

¹⁴⁶ İnternet: Дхингра, К. (1968). “Пути развития научно-фантастического жанра в советской литературе”.

Web: http://www.fandom.ru/about_fan/index5.htm adresinden 30 Mart 2019'da alınmıştır.

Bilimkurgu türünün coğrafyalara göre dağılımı ve gelişimi farklı oluşumlar gösterir. Ütopya türü ile var olmaya başlayan ve tam anlamıyla bağımsızlığını XIX. yüzyılda elde eden bilimkurgunun temelleri, Antik Çağ'dan Rönesans'a, klasisizmden Aydınlanma Çağı'na kadar oldukça uzun bir geçmişe dayanmaktadır. İlk örneklerini Batı edebiyatında gösteren bilimkurgu türü, zamanla tüm dünyayı etkisi altına alır. Özellikle bilim ve teknolojinin büyük gelişim gösterdiği ülkelerde bu türe ilgi artar ve geçerliliği zorlu bir sürecin ardından kabul görür. Rus edebiyatında A. S. Puşkin'den (1799-1837) N. İ. Greç'e (1787-1867), A. Pogorelskiy'den (1787-1836) N. V. Gogol'e (1809-1852), K. A. Somov (1869-1939) ve İ. P. Pavlov'dan (1849-1936) V. F. Odoyevski (1803-1869), A. F. Veltman (1800-1870) ve A. N. Tolstoy'a kadar XIX. yüzyılın ismi duyulmuş ya da duyulmamış neredeyse bütün yazarları, fantastik türde eserler verir. Bu fantastik eserlerin kimisi korku, bazıları mistik, kimisi de bilimkurgu karakteri taşır. Bilimkurgu türünün Rusya ayağı incelendiğinde, bu türün özellikle Sovyetler döneminde doruk noktasına ulaştığı söylenebilir.¹⁴⁷ Ancak Sovyet döneminden önce bu alanda temel teşkil eden yazar ve eserlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Sovyet Bilimkurgu Romanı (Советский научно-фантастический роман) adlı eserinde Sovyet edebiyat eleştirmeni Ye. P. Brandis, devrimden önce Rusya'nın sanayisi az gelişmiş, teknolojik bakımdan da geri kalmış bir tarım ülkesi olduğuna vurgu yaparak bilimkurgu edebiyatının gelişmesi için şartların elverişsiz olduğunu belirtir. Brandis, Çarlık hükümetinin bilim insanlarının, mühendislerin, mucitlerin çalışmalarını desteklemek yerine onlara engel olduğundan bahseder. Çünkü bilimin, çarlık ve kilisenin çıkarlarıyla ters düştüğünü savunur.¹⁴⁸ XIX. yüzyılda yaygın olmamakla beraber genel anlamda Rus edebiyatında fantastik öğelerin kullanımı konusunda olumsuz bir bakış açısı hakim değildir. Başlarda daha ılımlı bir tavır sergilemesine rağmen V. G. Belinski (1811-1848) gibi etkili isimler, N. V. Gogol ve V. F. Odoyevski'nin fantastik öyküleri ile İ. S. Turgenyev'in (1818-1883) mistik öyküleri üzerine olumsuz eleştirilerde bulunarak realizm akımının prensiplerinden uzaklaşılmasına karşı çıkar. Ünlü Rus eleştirmen Belinski "1846 Yılı Rus Edebiyatına

¹⁴⁷ Геллер, Л. (1985), а.г.е., 14, 27.

¹⁴⁸ Брандис, Е. П. (1959). *Советский научно-фантастический роман*. Ленинград: Общество по распространению политических и научных знаний РСФСР.

Bakış” (Взгляд на русскую литературу 1846 года) adlı makalesinde fantastik eserlere karşı sert söylemlerde bulunur: “*Günümüzde fantastiğin yeri edebiyat değil, tımarhane olabilir ve şairlerin değil, doktorların olduğu yerde bulunabilir.*” XIX. yüzyılın sonlarına doğru Rus edebiyatında fantastik türün gerekli olup olmadığı konusunda çoğunlukla polemik içerikli yazılar kaleme alınmaya başlar. Bu dönemde tüm olumsuz bakış açılarına rağmen fantastik türün savunucuları da vardır. Puşkin ve Gogol’ün izinden giden F. M. Dostoyevski (1821-1881) *Öteki (Двойник)* ve *Timsah (Крокодил)* gibi Petersburg öyküleriyle fantastik türün gelişimine katkı sağlar, eserlerinde fantastik motiflere ve konulara yer verir.¹⁴⁹ Devrimden önce Rus edebiyatında ütöpik türün gelişmesiyle birlikte fantastik tür, edebi sürece dahil edilmekten daha çok sosyo-ütöpik tasarılar olarak, diğer bir deyişle felsefi ve sosyolojik bir uygulama olarak görülmüştür.¹⁵⁰

Bilimkurgu edebiyatında uzmanlaşan Sovyet yazınbilimci ve eleştirmen A. F. Britikov, bilimkurgu türünün Batı’da olduğu gibi Rusya’da da başlangıçta sosyal ütopya ile var olduğunu dile getirir. Bu bağlamda V. F. Odoyevski’nin bitmemiş 4338 Yılı: *Petersburg Yazışmaları (4338 год: Петербургские письма)* adlı ütöpik eseri özel bir anlam taşır çünkü 1835 yılında kaleme alınan bu roman, bilimsel ve toplumsal düşüncelerin yükselişte olduğu, geleceğe gönderme yapan ilk Rus eseri olarak kabul edilir. Bu eser, XIX. yüzyılın ilk yarısında yaygınlık kazanmaya başlayan mektuplaşma biçiminde yazılan roman türünde kaleme alınmış bilimsel ve teknolojik bir ütopya’dır.¹⁵¹ Eserde Rusya’nın değişime uğramış bir versiyonu, Petersburg ve Moskova’nın bir birleşimi olan ve gelecekte kurulan bir şehir anlatılmaktadır. Romanda, bilim ve teknolojinin gelecekte hangi seviyelere gelebileceği gösterilir.¹⁵² Kumanda edilebilen hava gemileri, yüksek hızlı trenler, sentetik giysiler ve daha pek çoğu Odoyevski’nin öngörülerinde hayat bulur.¹⁵³

¹⁴⁹ Захарова, О. В. (2016). “Из истории изучения фантастики в русской критике и литературоведении: 1820–1970-х годов”. *Проблемы исторической поэтики*, (4), 102.

¹⁵⁰ İnternet: Харитонов, Е. В. (1998-1999). “Наука о фантастике вчера и сегодня”. Web: http://www.fandom.ru/about_fan/haritonov_04.htm adresinden 7 Ağustos 2019’da alınmıştır. Web: http://www.fandom.ru/about_fan/haritonov_04.htm adresinden 7 Ağustos 2019’da alınmıştır.

¹⁵¹ Бритиков, А. Ф. (1970). *Русский советский научно-фантастический роман*. Ленинград: Издательство “Наука”.

¹⁵² İnternet: Ляпунов, Б. (1968). “Любителям научной фантастики (Советская фантастика за 50 лет)”. *Мир приключений: Альманах*, (14), Москва. Web: http://www.fandom.ru/about_fan/lyapunov_5.htm adresinden 19 Ocak 2020’de alınmıştır.

¹⁵³ Бритиков, А. Ф. (1970), a.g.e.

Bilimkurgu türüne temel oluşturabilecek eserler veren bir diğer önemli isim ve Rus edebiyat tarihinde en cesur öncülerden biri olan A. F. Veltman (1800-1870) gelecek hakkında, merak uyandıran, tarihi ve macera türünde bir konu ele alarak sınırların ötesine geçer ve ütöpik bir eser kaleme alır. Veltman'ın 1833 yılında yayımlanan *3448 Yılı: Martin Zadek'in El Yazmaları* (MMMCDXLVIII год: Рукопись Мартына Задека) adlı eseri XIX. yüzyılda benzerine az rastlanan ilk ütöpik romanlardan biri olur. Eserde gizemli anlatımların yanı sıra bilimsel bilgiye, dikkatle inşa edilen olaylara ve sahnelere yer verilir. İdeal bir devletin tasvir edildiği Bosforaniya ülkesinde ne yoksulluk ne de sosyal sorunlar vardır. Kamu binaları mermer ve altından yapılmıştır.¹⁵⁴ İdeal devletteki refahın yüksekliğine vurgu yapan bu eser, ütopyanın edebiyatta kendine yer bulmasıyla ve sahip olduğu farklı çizgilerle Rusya'da bilimkurgu türünün doğmasına katkı sağlar.

Rus asıllı olup hayatının çoğunu Polonya ve Fransa'da geçiren edebiyat tarihçisi, eleştirmen ve yazınbilimci L. M. Geller'in 1985'te yayımlanan Sovyet edebiyatı üzerine bilgiler aktardığı *Dogmaların Ötesindeki Evren* (Вселенная за пределом догмы) adlı eserinde ifade ettiği üzere, 1840'lı yılların başında Rusya'da kaleme alınan doğaüstü hayal ürünleri, bilimsel-teknolojik tahminler, ütopya, hiciv ve felsefi düşünceler arasında bir ilişki vardır. Bu dönemde yeni türün çizgileri belirmeye, farklı farklı yazarlar bu türe ilgi duymaya ve bu türde ün getirecek eserler vermeye başlar. Örnek olarak yazar, gazeteci ve eleştirmen F. V. Bulgarin'in (1789-1859) *İnanılmaz Masallar ya da Dünya'nın Merkezine Yolculuk* (Невероятные небылицы, или Путешествие к средоточию Земли) serisi verilebilir. Bulgarin'in 29. yüzyıldaki hayatın nasıl olacağı üzerine öngörülerde bulunduğu *Gerçekçi Masallar* (Правдоподобные небылицы) adlı eserinde bilimkurgunun kısa ama oldukça net bir tasavvuruna yer verilir.¹⁵⁵

XIX. yüzyılda devrim yanlısı yazarlardan biri olan N. G. Çernişevski'nin (1828-1889) *Nasıl Yapmalı* (Что делать) adlı eserinde Vera Pavlovna'nın gördüğü rüyada, halk camdan evlerde yaşamakta ve çalışırken eğlenmektedir. Bu müthiş tablo, onu diğer ütöpik eserlerden farklı kılmaz. Fakat Çernişevski'nin geleceğin hayalini kuran bu romanını diğer ütöpik eserlerden ayıran özellik; orijinalligi, belli bir amaca hizmet

¹⁵⁴ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 28.

¹⁵⁵ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 32.

eden bir çevreyi ele alması ve sosyalizmi savunmasıdır.¹⁵⁶ Bilimkurgu türüne temel oluşturan XIX. yüzyıl ütopya eserlerinin, geleceği ele alması, özlenen, beklenen toplum ve devlet düzeninin nasıl olması gerektiğini vermesi gibi bazı ortak noktaları vardır. Kimi yazarlar eserlerini kaleme alırken devrim ya da sosyalizm yanlısı bir bakış açısıyla hareket ederken, kimileri ise sadece içinde yaşadığı düzenin daha iyiye gitmesini istediği için kendi ideal dünyasını yaratmaktadır.

Sembolist şair V. Ya. Bryusov'un (1873-1924) 1907 yılında yayımlanan *Güneyhaçı Takımyıldızı Cumhuriyeti* (*Республика южного креста*) adlı eseri Rus bilimkurgu edebiyatının ilk örneklerindendir. Güney kutbunda ortaya çıkan ve dünyanın geri kalan kısmıyla tüm bağlantısı kesilen başkent yüksek seviyedeki teknolojisi, ülkede hakimiyet kuran totaliter sistemle ters düşmektedir. Bryusov'un öyküsü, Amerikalı şair, yazar ve edebiyat eleştirmeni Edgar Allan Poe'nun *Bir Mumya ile Küçük Bir Hasbihal* (*Some Words with a Mummy*) ve *Mellonta Tauta* (*Mellonta Tauta*) adlı eserleri ile Ye. İ. Zamyatin'in ünlü eseri *Biz* (*Мы*) arasında köprü oluşturacak kadar önemli bir konuma sahiptir.¹⁵⁷

Sosyalist düşüncelerin yaygınlaştığı devrim öncesi dönemde, Rus bilimkurgu edebiyatında *Kızıl Yıldız* (*Красная звезда*) ve *Mühendis Menni* (*Инженер Мэнни*) adlı eserleriyle Aleksandr Aleksandroviç Bogdanov (1873-1928) keşifler yapan bir kahraman yaratmayı, bilimle uğraşan birinin düşüncelerinin ne kadar derin ve karmaşık olabileceğini anlatmayı başarır. Bu uzun hikayelerdeki en can alıcı nokta, Bogdanov'un Dünya'nın geleceği hakkında kendi tasarılarını hayata geçirdiği Mars'ın sosyal yapısının nasıl bir manzarada sunulduğudur. Mars'ın hikayesini anlatarak Bogdanov, Dünya dışında başka bir gezegenin canlılarının nasıl bir gelişim gösterdiğini betimlemeye ve bir medeniyetin gelişme aşamasında nasıl sorunlar yaşadığını ortaya koymaya çalışır. Yazar, bilimin, teknolojik ve ekonomik gelişmelerin toplum yaşamına, gündelik hayata ve insan psikolojisine etki ettiğini gösteren Rus sosyal ve bilim ütopyasının yetersiz olduğunu kanıtlamayı başarır. Yaşayan insanları, onların ilişkilerini ve insani duygularını eserine dahil ederek

¹⁵⁶ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 34.

¹⁵⁷ Кшицова, Д. (2011). "Антиутопии Валерия Брюсова". *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 56 (2), 384.

ütopyanın genel şemasının sınırlarını zorlamaya çabalar. Birçok açıdan mantıklı ve tutarlı olan bu eser Rus bilimkurgu edebiyatına yeni bir soluk kazandırır.¹⁵⁸

XIX. yüzyılda yaşanan gelişmelerden sonra 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi, bilimkurgu edebiyatının farklı bir yolda ilerlemesini sağlar. Devrimden hemen sonra yazarlar, özgür insanı göstermeyi amaçlayarak ilk bilimkurgu eserlerini kaleme almaya başlar. Uzayın keşfi, gezegenin değişimi, yakın ve uzak gelecekte hayatın yeniden nasıl yapılandırılacağı gibi konular ön plandadır. Bilimkurgu edebiyatı, uzun zamandır oluşan bilimsel ve teknik anlamda cesur fikirleri gerçekleştirmek ve geleceğin çok yönlü bir resmini yapmak gibi geleneği bozmayan fikirlerini sürdürmeye devam eder. Tüm bunların yanı sıra Sovyetlerde bilimkurgu, bilimsel bilgiyi cazip kılmak amaçlı propaganda aracı olarak kullanılmaya başlar.¹⁵⁹ Sovyet bilimkurgu edebiyatının ilk büyük başarıları, içinde bulundukları dönemin en önemli sosyal ve felsefi sorunlarını ortaya koymak ve çoğu zaman yazarların bizzat kendilerinin aktif rol oynadıkları devrimci toplumun yeniden yapılandırılması için kahramanca bir mücadelenin verilmesiyle geleceğin uyumlu toplumunun etkileyici bir resmini yapmaktır.¹⁶⁰

Sosyalist kültür alanında bilimkurgu edebiyatında kullanılan ‘ilerici’ tipten anlatımı, bilimsel bir dünya üzerine temellendirilir ve geleceği öngören eğitsel bir işleve sahiptir. Gelişim ve aklın uzay kardeşliği üzerine yazılan edebi eserlerde makineler günlük ekmek kaygısını üstlenirken, insanlara ise sonsuz bilgi arayışı, fiziksel ve ahlaki gelişim, gezegenimizi güzelleştirme ve insanlığı evrene yayma gibi görevler kalır. Böylece özellikle gençlere, aydınlık bir geleceğin onları beklediğine dair iyimser bir inanç aşılanır.¹⁶¹

Sovyet yazar B. Petrov, Sovyet bilimkurgu yazarlarının öykülerinin derlendiği ve 1962 yılında yayımlanan *Yıldız Gemisi Kaptanı* (*Капитан звездолёта*) adlı esere yazdığı önsözde söz konusu dönem edebiyatına dair düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

¹⁵⁸ Нудельман, Р. (1966). “Фантастика, рожденная революцией”. *Фантастика 1966. Выпуск 3*. Москва: Издательство ЦК ВЛКСМ “Молодая Гвардия”, 336-338.

¹⁵⁹ İnternet: Ляпунов, Б. (1968), a.g.e.

¹⁶⁰ Черная, Н. И. (1972), a.g.e.

¹⁶¹ Ковтун, Е. Н. (2016). “Мир будущего в современной научной фантастике: специфика художественной модели”. *Проблемы исторической поэтики*, (4), 118-119.

“Sovyet bilimkurgu edebiyatı zengin konu ve üslubuyla dikkat çeker. Zaman, mekan ve konu bakımından geniş bir yelpazesi vardır. Bilimkurgu yazarları geçmişin gizemlerine ışık tutmaya ve komünist geleceği anlatmaya çalışır. Sovyet bilimkurgu edebiyatında önceden kaleme alınan fantastik öyküler yerini, büyük sosyal etkiler, gerçek bilimsel bir karakter ve cesur bir hayal gücü taşıyan modern roman ve öykülere bırakmıştır. Aynı zamanda ister 1920'lerde ister 1960'larda yazılmış olsunlar, Sovyet anlatıları insancılığı, geleceğe olan sağlam inançlar ve bilimsel içeriğin gerçekliğiyle öne çıkar. Birçok Batı eserinde, özellikle de Amerikan kurgusunda var olan aşırı dozda korku ve mistisizme, gelecekteki makineleşmeden duyulan korkuya, diğer dünyaların zeki varlıklarıyla insanlar arasında düşmanlık olacağına dair senaryolara Sovyet kurgusunda yer verilmemektedir.”¹⁶²

Sovyetler döneminde ön plana çıkan yazarlar İ. A. Yefremov, Arkadiy Natanoviç (1925-1991) ve Boris Natanoviç (1933-2012) Strugatskiy Kardeşler, A. R. Belyayev ve Kir Bulçyov (1934-2003) gibi isimlerdir. SSCB’de bilimkurgu türünde ilk eserleri verenlerden biri, *Mühendis Garin’in Hiperboloidi* (*Гиперболоид инженера Гарина*) ve *Aelita* (*Аэлита*) adlı kitapların yazarı A. N. Tolstoy’dur. 1920 ve 1930’lu yıllarda A. R. Belyayev’in *Profesör Dowell’in Başı* (*Голова профессора Доуэля*), *Amfibi Adam* (*Человек-амфибия*) ve *Havadaki Mücadele* (*Борьба в эфире*) adlı kitapları yayımlanır. M. A. Bulgakov’un *Köpek Kalbi* (*Собачье сердце*) ve *Ölümçül Yumurtalar* (*Роковые яйца*) adlı eserleri, satirik ve bilimkurgu eserlere en iyi örneklerdendir.¹⁶³

Devrimden sonra yaşanan İç Savaş’tan sonra ülke ekonomisini ayağa kaldırmak amacıyla yeni bilimsel-teknik konulara hakim bir aydın sınıfı oluşturmak, her alanda gelişerek bilgi sahibi olmak ve gençler için bilimi cazip kılmak, Sovyetlerin en önemli

¹⁶² Tucker, H. F. (1974). “Soviet Science Fiction: Recent Development and Outlook”. *The Russian Review*, 2 (33), 193.

¹⁶³ İnternet: Грипас, Д. А. (2016, 19 Mayıs). *Особенности развития жанра фантастики. Региональная журналистика: от истории к современности: материалы Пятой Всерос. науч.-практ. конф.(заочной), Тамбов.* Web: <http://www.tsutmb.ru/nauka/internet-konferencii/2016/reg-zhurnalistika/5/gripas.pdf> adresinden 29 Eylül 2019’da alınmıştır.

görevlerinden biri haline gelir. Böylece bilimkurgu edebiyatının önemi artar. Bu edebiyatın en önemli temsilcilerinden biri olan A. R. Belyayev, özgün çalışmalar yapan insanları teşvik etmenin, bir bilimkurgu eserinin en temel ve önemli görevlerinden biri olduğunu belirtir.¹⁶⁴ Bu bakış açısıyla iyi bir bilimkurgu eseri, yeni bir bilim insanı ya da yeni bir mucidin doğmasına yardım etmelidir. Yazar, bilimin gelişmesine katkı sağlamalı, bilim ile gerçek hayat arasında bir köprü inşa ederek ikisi arasındaki kopukluğu gidermeli, gelenekçi ve tutucu bakış açısıyla mücadele etmelidir. Bilimkurgu alanında çalışmalar yapan bir yazarın, bu savaşa ön saflarda katılması gerekmektedir.¹⁶⁵

1917 Ekim Devrimi'nden sonra geleceğe dair tüm olumlu umutların yanı sıra yeni sistemin getirdiği belirsizlik, halk arasında tedirginlik yaratmıştır. Yaşanan bu tedirginlik insanların aklına nasıl beslenecekleri, neyle ısınacakları ve ülkenin durumunun ne olacağı gibi geleceğe dair sorular getirir. Yönetimin başına geçen Bolşeviklerin ise kaygıları başka yöndedir. Onlar genel gereksinimleri düşünmekten daha çok, elde ettikleri konumu korumak istemekte ve edebiyatın da bu amaca hizmet etmesini beklemektedir. Bu bağlamda XIX. yüzyılda olduğu gibi Sovyet edebiyatına da çok sayıda ütöpik düşünce girer.¹⁶⁶ Yeni şartlar altında, Rus ütöpik roman geleneğini devam ettiren sosyal ütopya türü ortaya çıkar. 1920'li yıllara hakim olan ve geleceğin inşasının nasıl olacağına dair farklı seçenekler sunan sosyal ütopya, Sovyet bilimkurgu edebiyatının ilk önemli evresidir.¹⁶⁷ Zamanla bu tür, daha somut ve çeşitli bilimsel-teknik içeriklerle dolar ve gelecekteki yaşamın detaylı bir resmini çizer. Bu resimler basit düzeyde ve eksik olmasına ve toplumsal sorunlara karşı yetersiz bir bakış açısı sunmasına rağmen, sosyal ütopyalar devrimin yüce amacı olarak mükemmel toplumu inşa etme özlemini dile getirirler.¹⁶⁸ Aralarında V. Ya. Bryusov,

¹⁶⁴ İnternet: Ляпунов, Б. (1968), a.g.e.

¹⁶⁵ Беляев, А. (1938), a.g.e.

¹⁶⁶ İnternet: Ланин, Б. А. (2014). "Русская утопия, антиутопия и фантастика в новом социально-культурном контексте". *Проблемы современного образования*, (1), 162. Web: http://www.pmedu.ru/downloads/full-text/2014_1.pdf adresinden 12 Ocak 2019'da alınmıştır.

¹⁶⁷ Дрябина, О. (2007). "Всесоюзное творческое объединение молодых писателей-фантастов (ВТО МПФ) в субкультуре российской фантастики рубежа 1980-90-х гг". В. Матовић (уред.). *Словенска научна фантастика*. Београд: Институт за књижевност и уметност Београд, 185. ; Бритиков, А. Ф. (2005). *Отечественная научно-фантастическая литература (1917-1991 годы), Книга вторая: Некоторые проблемы истории и теории жанра*. Санкт-Петербург: Творческий центр "Борей-Арт".

¹⁶⁸ İnternet: Ляпунов, Б. (1968), a.g.e.

A. İ. Kuprin, A. N. Tolstoy, A. Grin (1880-1932), İ. G. Erenburg (1891-1967) gibi yazarlar ve V. A. Obruçev (1863-1956), K. E. Tsiolkovskiy (1857-1935) gibi isimlerin de olduğu ünlü bilim insanları bu türde eserler verir.¹⁶⁹

1920'li yıllarda şiir, düzyazı, drama gibi her türe nüfuz eden ütöpik sahneler ve anlatımlar, proleter yazarların, fütüristlerin ve realistlerin eserlerinde kendine yer bulur. Fütürist şairler V. V. Mayakovski (1893-1930) ve V. V. Hlebnikov (1885-1922), yazar A. P. Platonov (1899-1951) gibi isimlerin eserlerinde ütopyanın izlerine rastlamak mümkündür. Ütopya ile yakından ilişkili olan bilimkurgu edebiyatı da bu dönemde etkisini göstermektedir. Çünkü proleter ütopya, bilimsel ve teknik öngörüler olmadan eksik kalmaktadır. Sovyetlerde aktif rol oynayan ve bilimsel faaliyetlerde ön planda olan yazarlardan A. K. Gastev (1882-1939) Avrupa ve Amerika arasındaki tüneller, kutup bölgelerinin iskanı, dev endüstriyel kompleksler, sualtı ve yeraltı şehirleri, kıtaların yer değıştirmesi, gezegenler arası ulaşım ve uzay yasalarının insanlar tarafından değıştirilmesi gibi konuları yazılarında kullanır. Yazarın eserlerinde işlediğı ana tema, bilimkurgunun en önemli konularından biri olan insan ve makine arasındaki ilişkidir.¹⁷⁰

Ütöpik eserlerde anlatılanlar, daha çok ideolojik bir arenayı anımsatmaktadır. Mükemmel toplum inşasının ön planda olması ve topluma Sovyet rejimi ile ilgili olumlu sinyaller gönderen eserlerden farklı olarak halk arasında endişe yayılmaya başlar. Burjuva ve aydın sınıfının, gelecekte Sovyet düzeninin devlet çıkarları adına doğru kararlar veremeyeceğı yönünde korkuları vardır. Geleceğe dair bu tür endişeleri olan yazarlardan biri olan Ye. İ. Zamyatin 1924'te yayımlanan *Biz* adlı eserini kaleme alarak Sovyet sisteminin eleştirisini yapar. Bu eser, inançsızlık temeli üzerine kurulan komünist doktrinlerin karşıtı olarak XX. yüzyılın ilk distopik kurgulardan biri olur. Eğer ütopyanın ortaya çıkışı yaklaşan devrimin habercisiyse, ütopyanın antitezi konumunda olan, mevcut otoriteyi eleştiren ve sistemin aksak yönlerini ortaya koyan distopya ise devrim karşıtı saldırıların ve farklı düzeylerde şüpheciliğın arttığının göstergesi olur. Politik anlamda karşıtılığı ifade eden distopya, gelişen teknolojinin kimi zaman bir baskı unsuru olarak olumsuz şekilde kullanılan bir güce

¹⁶⁹ Дрябина, О. (2007), a.g.e., 185.

¹⁷⁰ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 61-62.

dönüşebileceğine dikkat çeker.¹⁷¹ Gerçek olamayacak kadar imkansız olan bir dünyanın kapısını aralayarak sistemin ne yönde değişim göstereceğini öngören Zamyatin'in yanı sıra devrimin gerçekleşmesiyle birlikte umduğunu bulamayan ve yurt dışına göç eden şair ve yazarlardan biri olan İ. G. Erenburg da 1922'de yayımlanan *Julio Jurenito* (*Хулио Хуренито*) adlı eseriyle yeni düzenin yeni bir esaretten başka bir şey olmadığını, komünistlerin ellerindeki sopaları çiçeklerle bezeyerek gerçekleri ve asıl amaçlarını gizlemek istediklerini dile getirir ve yeni sistemin kurucularına ve koruyucularına sitemde bulunur. Böylece Sovyet edebiyatına sadece tek kutuplu ve tek taraflı bakış açısının hakim olduğu dönem sona erer.¹⁷² Artık karşı görüştekilerin de sesi olan eserler kaleme alınmaya ve sistemin ne derece başarılı olabileceği yönünde tahminler üretilmeye başlanmıştır.

Diğer taraftan dünyada ilk sosyalist devrimin yaşanması, yazarların geleceğe dair hayallerine esin kaynağı olur. 1920'li yıllarda sosyalizmin tüm dünyada elde etmesi öngörülen zaferi ve Sovyet toplumunun geleceğini tasvir eden çok sayıda bilimkurgu eseri kaleme alınır. Bilimkurgu türüne yabancı olan birçok yazar, 1920'li yıllarda, düşüncelerini daha özgürce ve rahatça ifade edebilmek adına özellikle bu türe yönelir. Fakat eserlerde sosyalizmin zaferi, ciddi kitlesel bir mücadelenin sonucu gibi verilmek yerine dedektif ve macera romanları türünde betimlenmiş, insanlar tek başlarına oyun ve hilelerle zafer kazanmış ve sosyalizmi ilan etmiş gibi bir atmosfer yaratılmıştır. Her şeye rağmen bu eserler, bilimkurgunun gelişmesi ve yazarlarının dünya görüşlerinin şekillenmesi için önemli bir basamaktır.¹⁷³

1920'lerin Sovyet edebiyatında macera ve dedektif romanlarının ve tiyatro oyunlarının yaygınlaşmasını sağlayan birkaç faktör vardır. Öncelikle birçok yazar, İç Savaş ve Yeni Ekonomi Politikası (NEP) döneminde geleneksel Rus romanlarının toplumda yaşanan değişimleri yeterince iyi ifade edemeyeceğini düşünmüştür. Rus edebiyatına yavaş ilerleyen romanların hakim olduğu onlarca yıldan sonra, yazarlar çağın ruhuna ayak uydurabilmek adına daha akıcı anlatımlarla daha güncel konulara

¹⁷¹ Бритиков, А. Ф. (1970), a.g.e.

¹⁷² Геллер, Л. (1985), a.g.e., 55-56.

¹⁷³ İnternet: Дхингра, К. (1968), a.g.e.

yönelir. 1920'lerde macera romanının yükselişindeki bir diğer etken de sinemanın özellikle genç yazarlar üzerinde artan etkisidir.¹⁷⁴

1920'li yıllarda dedektif/macera türünün alt başlıklarından biri olan ve felaket romanı olarak isimlendirilen bir türden bahsetmek mümkündür. 1920'li yılların felaket romanlarında eski dünyanın devrimci eleştirisi, devrimle birlikte gelen yeniden yapılanmayı coşkuyla karşılama ve komünizm ideallerini benimseme vardır.¹⁷⁵ Kurgusu değişmeyen bu tür romanların merkezinde, uğruna büyük bir mücadelenin verildiği bir icat, kriz, kapitalistlerin yenilgisi ve sonunda dünya devrimi vardır. Kurgulanan senaryo değiştirilerek icat yerine herhangi bir krize neden olan bir olay anlatılsa da türün karakteristik özellikleri aynı kalır. Bunlar, hızla değişen sahneler ev sahipliği yapan kurgular, grotesk tiplerin var olduğu Batı ülkelerinde yaşanan olaylar, felaket boyutunda gelişmeler ve dedektif romanlarından alınan tekniklerdir.¹⁷⁶ Bu tür eserlere Sovyet bilimkurgu edebiyatının ilk dönemlerinde rastlanır. S. T. Grigoryev'in (1875-1953) *Britanya'nın Sonu* (*Гибель Британии*), N. A. Karpov'un (1887-1945) *Ölüm Işınları* (*Лучи смерти*), V. Orlovskiy'in (1889-1942) *Korku Makinesi* (*Машина ужаса*) ile *Atomların İsyanı* (*Бунт атомов*) ve en önemlisi A. N. Tolstoy'un *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* adlı eserleri felaket romanına verilebilecek en iyi örneklerdendir.¹⁷⁷ Felaket romanı ve ütopya türünde verilen, erken dönem Sovyet bilimkurgu edebiyatının en iyi eserlerinde bilim ve toplum ilişkisi, toplumun tarihi gelişiminin olası yolları ve yasaları, birey ve toplum etkileşimi, modernliğin temel eğilimleri ve gelecekte dünyanın ve insanlığın olası sınırları gibi önemli sorunlara değinilir.¹⁷⁸

Başta Belyayev olmak üzere diğer bilimkurgu yazarları da macera romanlarından esinlenerek eserlerini bilimsel içeriklerle doldurur. Diğer taraftan bilimkurgu romanı, Sovyet edebiyatında yeni, kendine özgü ve sosyal yanı ağır basan bir özellik kazanır. Sovyet bilimkurgusunda şu ayırt edici konular ele alınır: Bilim ve teknoloji alanlarında ortaya çıkan fikir, hipotez ya da problemlerin yaygınlaşması;

¹⁷⁴ Russel, R. (1982). "Red Pinkertonism: An Aspect of Soviet Literature of the 1920s". *The Slavonic and East European Review*, 3 (60), 392-393.

¹⁷⁵ Нудельман, Р. (1966), a.g.e., 358.

¹⁷⁶ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 59.

¹⁷⁷ Нудельман, Р. (1966), a.g.e., 345.

¹⁷⁸ Нудельман, Р. (1966), a.g.e., 357.

Sovyetlerde ve kapitalist ülkelerde bilim insanlarının ve keşiflerin geleceği; doğanın geri dönüşümü için yapılan planlar; özellikle uzaya yapılan doğaüstü seyahatler. Sovyet bilimkurgu edebiyatında 1920’li yıllarda ismi ön plana çıkmaya başlayan Belyayev’in bu yıllarda verdiği eserlerin konusu, kapitalist sistemdeki bilim ve buluşların geleceğidir. Yapılan keşifler sık sık farklı güçler arasında gergin bir mücadelenin doğmasına neden olur çünkü herkes yapılan keşfin peşine düşmekte ve onu birbirinden çalmaya çalışmaktadır. Belyayev’in eserlerinde kahramanlar maceralarla dolu bir yoldan geçer. Yazar, bunu özellikle gençlerin dikkatini çekmek için yapar. Belyayev hayal dünyasını o kadar gerçekçi yansıtır ki okuyucu kendini yabancı ya da ait olmadığı bir evrende hissetmez. Yazarın bir diğer başarısı, insanın çelişkilerle dolu olan iç benliğini gözler önüne serebilmesidir. Belyayev’in 1920’li yıllarda ön plana çıkan eserlerinden bazıları şunlardır: *Profesör Dowell’ın Başı*, *Atlantisli Son İnsan* (Последний человек из Атлантиды), *Gemi Enkazı Adası* (Остров погибших кораблей), *Amfibi Adam*, *Havadaki Mücadele*, *Bitmeyen Ekmek* (Вечный хлеб), *Dünyanın Hakimi* (Властелин мира), *Yüzünü Kaybeden Adam* (Человек, потерявший свое лицо), *Hava Satıcısı* (Продавец воздуха).¹⁷⁹

1920’li yıllarda fantastik türde çok sayıda çeviri yapılır. Sovyet okuyucular, dünya bilimkurgu edebiyatına önemli katkılar sağlayan Fransız yazar Jules Verne, İngiliz yazar H. G. Wells, Amerikalı şair, yazar ve edebiyat eleştirmeni Edgar Allan Poe ve İngiliz yazar Arthur Conan Doyle (1859-1930) gibi isimlerin eserleriyle tanışma fırsatı yakalar. Bu tanışmada en büyük katkıyı sağlayan yayın organları “V Masterskoy Prirodi”, “Vokrug Sveta”, “Vsemirny Sledopit” ve “Mir Priklyuçeniy” gibi dergilerdir. Bilimkurgu edebiyatı bu dönemlerde büyük ilgi görmektedir. Bilgiye karşı büyük bir heves söz konusudur. Bilim ve teknolojinin gelecekte nasıl seviyelere ulaşacağını anlatan bir edebiyat, özellikle gençler ve çocuklar arasında kendisine geniş bir okuyucu kitlesi bulur. Bu dönemde Sovyet Rusya’da büyük bir yapılanma gerçekleşmektedir. Bu bakımdan geleceğin nasıl olacağını araştırmak ve daha cesurca fikirler işlemek okuyucuların da beklentisidir.¹⁸⁰

1930’larda bilimkurgu ve macera öyküleri o kadar iç içe geçmiştir ki “Molodaya Gvardiya” yayınevi iki türün birleşimini tek bir kitapta yayımlar. Günümüzde

¹⁷⁹ İnternet: Дхингра, К. (1968), a.g.e.

¹⁸⁰ İnternet: Ляпунов, Б. (1968), a.g.e.

cazibesini bilimden, cesur araştırma ve deneylerin romantizminden alan Sovyet bilimkurgusunda macera, dedektif tipi aksiyon ve tuhaf olaylar eski moda olarak görülmektedir. Okur, bilimkurgu öykülerinde silahlı çatışmalardan ziyade bilginin peşinde koşmaktan, fikirlerin ve süreçlerin geliştirilmesinden zevk alır.¹⁸¹

Bilimkurgu türünün gelişimi incelenirken edebi anlamda yaşanan süreçlerin yanı sıra Rusya'nın tarihi anlamda nasıl bir dönemden geçtiğine ve siyasi olarak alınan kararların bu türe nasıl bir etki yaptığına değinmek gerekir. Sovyet edebiyatının gelişiminde yeni bir dönemin başlaması 1928 yılında yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Plan ile gerçekleşir. Sosyalizmi hayata geçirebilmek için yolunun üzerindeki tüm engelleri ortadan kaldırmaya çalışan Stalin, ekonomide en önemli kademelerden biri olarak sanayileşmeyi görmektedir. Ağır sanayi ve ileri teknoloji olmadan sosyalizmin gerçek manada gerçekleştirilemeyeceğinden bahseder.¹⁸² Böylece hayatın içindeki yenilikler üzerine yazma gereksinimi ortaya çıkar. 1929 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'nin girişimi üzerine bütün büyük yazarlar değişimi konu alan eserler kaleme almaya başlar. Dolayısıyla fantastik, grotesk ve masal gibi hayal gücünün fazla ön planda olduğu türlere verilen önem azalır ve sert eleştirilerin odak noktası olur. Bilimkurguya yüklenen en önemli görevlerden biri, bilimsel ve teknolojik bilgilerin propagandasını yapmaktır.¹⁸³ Bu dönemde bilimkurgu konuları oldukça sınırlıdır çünkü sadece şimdiki zaman ve gerçekçi konular üzerine yayın yapılması tercih edilmektedir. Sovyet yazarların uzaya ve doğaüstü keşiflere yabancı olduğu ve yazarların sadece yakın geleceği tasvir edebileceği gibi düşünceler, özellikle bu dönemde kök salar. Bu açıdan örneğin bir yazarın gezegenler arası ulaşım sorununa karşı duyduğu ilgi doğa dışı bir olay ya da o günün gerçeklerinden uzaklaşmak olarak görülür. Bilimkurgu eserine müdahale eden editörlerin ve sansür kurulunun gereksiz bulduğu sahnelerin üzerine; “*Buna gerek var mı? Bir atom motoru tasvir etsen daha iyi olur*” şeklinde alınan notlar, o dönemde bilimkurgu edebiyatına nasıl bir bakış açısının hakim olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁸⁴

¹⁸¹ Tucker, H. F. (1974), a.g.e., 192.

¹⁸² Зворыкин, А. А. (1950), a.g.e., 3-4.

¹⁸³ İnternet: Дхингра, К. (1968), a.g.e.

¹⁸⁴ Беляев, А. (1938), a.g.e.

Zamanla önemli bir akım olmayı başarmasına rağmen Sovyet bilimkurgusu, bir dönem üçüncü sınıf edebiyat olarak görülür. Erken dönem Sovyet bilimkurgu edebiyatına hoşgörüsüzlük, bağnazlık ve baskı hakim olur, aynı zamanda bütün düşünceler, hayaller ve davranışlar kontrol altında tutulmaya çalışılır. Devrim heyecanı yerini tamamıyla siyasi baskıya bırakır. İçine kapalı ve gelişmeye açık olmayan bir sistemde bilimkurgu edebiyatının gerilemesi ya da yeteri kadar gelişim gösterememesi doğaldır.¹⁸⁵ Büyük Temizlik döneminde distopya yazarları, hayalperestler ve sanatçılar, Stalin'in teröründen nasibini alır. Farklı düşünen yazarlar, terör yıllarında yurt dışına kaçmak ya da ideolojiye paralel yazmak zorunda bırakılır. 1930'lu yıllarda faaliyet göstermeye başlayan sosyalist realizm akımının prensiplerine ters düşen kurgu edebiyatı, varlığını sürdüremez hale gelir ve geri plana atılır. Bu dönemde var olan bilimkurgu, Sovyetlere hizmet etmekte ve belirli kalıpların dışına çıkamamaktadır.¹⁸⁶ Stalin'in baskıcı rejimi, Sovyet Yazarlar Birliği, sosyalist realizm, sansür, II. Dünya Savaşı gibi nedenlerden ötürü bilimkurgu edebiyatında bu dönemde büyük bir boşluk meydana gelir.

Sovyet bilimkurgu edebiyatı 1930-1940'lı yıllarda farklı bir yönelim gösterir. Sovyet bilimkurgu edebiyatının önemli isimlerinden A. R. Belyayev, G. B. Adamov (1886-1945) ve Yu. A. Dolguşin (1896-1989) gibi yazarlar yeni arayışlar içine girer. Bilimkurgu edebiyatına yaratıcılık kazandırarak bilimsel ve teknik ütopayı, uzay ve savaş-macera edebiyatıyla birleştirmeye başlarlar.¹⁸⁷

1940'lı yıllarda üç klişe, tüm edebiyatı kuşatmış durumdadır: Batı ve kozmopolitlerle mücadele, doğa ile mücadele ve sanayi alanında en iyilerle mücadele.¹⁸⁸ II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanyası'na karşı mücadele verdiği 1941-1945 yılları arasında yapılan Büyük Anayurt Savaşı'ndan sonra Sovyet bilimkurgu edebiyatında yeni bir dönem başlar. Her şeyden önce, konu yelpazesinde önemli bir çeşitliliğin yaşandığı ve modern dünyanın taleplerine kayıtsız kalınmadığı göze çarpar. Uluslararası arenada güç dengesinin değişmesi ve sosyalist blok ülkelerinin güçlenmesi, Sovyet bilimi ve teknolojisinde büyük başarıların elde

¹⁸⁵ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 84.

¹⁸⁶ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 69-71.

¹⁸⁷ Черная, Н. И. (1972), a.g.e.

¹⁸⁸ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 79.

edilmesi, sosyalizmden komünizme geçişte her yönden ilerlemenin getirdiği sınırsız olanaklar, bilimkurgu edebiyatına etki eder.¹⁸⁹

II. Dünya Savaşı radar, jet, füze yapımı, atom enerjisi gibi bilim ve teknolojiye yeni alanların doğmasına sebep olur. Bu tür alanların yapıcı yararlar uğruna kullanılması planlanır. Böylece uzay ile ilgili eserler çoğalmaya, geleceğin atom enerjisine değinen yapıtlar ortaya çıkmaya ve özellikle doğayı dönüştürme konusu yaygınlık kazanmaya başlar.¹⁹⁰ Büyük keşiflerin yanı sıra yeni plastik bir malzeme, bitmeyen pil, ahşap boyama yöntemi gibi daha küçük keşiflerin yapıldığı eserler de vardır. Bu türden eserlere bilimkurgu başlığını eklemek imkansızdır, hatta yazarların kendileri bile bu gerçeği kabul eder ve eserlerini bilimkurgu kategorisine koymazlar. Bilimkurgu edebiyatı, üretimi ve işçi sınıfını destekleyen, aynı zamanda sosyalizmin ilkelerini önemseyen eserlerin gölgesinde kalır.¹⁹¹

1950’li yılların başında Sovyet bilimkurgu edebiyatında ‘yakın gelecek kurgusu’, ‘yakın dönem bilimkurgu’ ya da ‘olasılıkların dahilinde bilimkurgu edebiyatı’ (фантастика ближнего прицела) şeklinde ifade edilen özel bir terim ortaya çıkar. Ortaya atılan bu teori sonucunda bilimkurgu edebiyatı, imkansız olana ve uzak hedeflere ulaşma konularından uzaklaşır.¹⁹² Böylece Rus bilimkurgu edebiyatında ikinci evreye geçilir. ‘Yakın gelecek kurgusu’ ve ‘üretimi ele alan’ bilimkurgu romanlarının ilk izlerine 1930’lu yılların ikinci yarısında rastlanmasına rağmen bu türün zirve yaptığı dönem 1940’lı ve 1950’li yıllara denk gelir. Bu dönemin bilimkurgu yazarları, Birinci Beş Yıllık Plan’da bilimsel kolektifler ve üretim komplekslerinin karşısına çıkabilecek sorunlara çözüm getirme çağrısında bulunurlar. Kullanılan bilimsel ve teknik fikirlerin özgün olmaması, var olan teknolojiyi geliştirme düşüncesi ‘yakın gelecek kurgusu’nun en ayırt edici özelliğidir. Bu edebiyat anlayışına göre bir sınır çizilmiştir, bu sınırın ötesine geçen eserler verimsiz ve amaçsız kurgu olarak değerlendirilir. İkinci evrenin en önemli temsilcileri arasında V. İ. Nemtsov (1907-1994), V. S. Saparin (1905-1970), V. A. Sıtın (1907-1991), V. D. Ohotnikov (1905-1964) gibi isimler vardır.¹⁹³

¹⁸⁹ Брандис, Е. П. (1959), а.г.е.

¹⁹⁰ Интернет: Ляпунов, Б. (1968), а.г.е.

¹⁹¹ Геллер, Л. (1985), а.г.е., 80.

¹⁹² Геллер, Л. (1985), а.г.е., 81.

¹⁹³ Дрябина, О. (2007), а.г.е., 185.

Sovyet edebiyat tarihine baktığımızda bilimkurgu türü, bilimsel ve teknik buluşların propagandasını yapmak için kullanılmış ve baskının yoğun olduğu dönemlerde bilimkurgu yazarları sınırlandırılmıştır. Fakat 1950’li yılların ortalarına gelindiğinde durumlar değişir çünkü Sovyetler Birliği’nin iç politikasında yeni bir döneme girilir. Stalin’in 1953 yılında hayatını kaybetmesinden sonra başlayan yeni dönem için kullanılan bir terim olan ‘çözülme yılları’, yaklaşık olarak on yıl sürer ve 1953-1964 yıllarını kapsar. Çözülme yıllarında Stalin dönemindeki baskı azalır ve birçok alanda reformlar yapılır. Sanatçılara ve bilim insanlarına büyük bir bağımsızlık tanıyan, onları arayış ve keşiflerinde özgür bırakan Sovyet siyasi yapısının yeniden yapılandırılmasıyla ve sansürün etkisinin azalmasıyla kurulan yeni sosyal atmosfer sayesinde büyük gelişmeler yaşanır, bilimkurgu üzerinde en büyük etkiyi gösteren bilimsel ve teknik alanlarda nitelikli ilerlemeler kaydedilir.¹⁹⁴

Sovyet bilimkurgu edebiyatı önceden materyalist bir felsefe üzerine kuruluyken, Stalin’in ölümü ve çözülme yıllarından sonra daha çok devrim karşıtı düşünceler paylaşanların platformu haline dönüşür. Materyalizmden daha çok ahlaki ve manevi konulara yönelen Sovyet yazarları, bilimin insan ruhunu doyurma konusunda yetersiz kaldığını göstermeye çalışır.¹⁹⁵

1950’li yılların sonu ve 1960’lı yılların başında başlayan bilimkurgunun yeniden doğuşu Sovyetler Birliği’nin uzayı keşfetmesiyle, yeni bilimsel alanların, araştırma yöntemlerinin ve modern insanlığın önünde açılan yeni ufukların ortaya çıkmasıyla gerçekleşir.¹⁹⁶ Farklı dönemlerde farklı yönelimler gösteren Sovyet bilimkurgu edebiyatının 1960’lı yıllarda yükselişte olduğunu ve fantastik yazının ‘çözülme’ döneminden olumlu etkilendiğini Sovyet edebiyat eleştirmeni Vsevolod Reviç şu cümlelerle ifade eder:

“Aydın sınıfı en azından şartlar olgunlaşınca kendi ülkesinde bir şeyleri başarmak için girişimlerde bulunur. Altmışlılar önemli bir ilerleme kaydeder. O zamana kadar çocukları eğlendirerek mutlu mesut bir şekilde odasında vakit geçiren bilimkurgu edebiyatının, bir bütünün önemli bir parçası olmayı başarması herkesi şaşırtır...

¹⁹⁴ Черная, Н. И. (1972), a.g.e.

¹⁹⁵ Figes, O. (2018), a.g.e., 457.

¹⁹⁶ Черная, Н. И. (1972), a.g.e.

1960'lı yılların bilimkurgu edebiyatı, on yıl boyunca Sovyet edebiyatının ilgilendiği yalanlardan ve gereksiz işlerden kurtulma çabasıdır".¹⁹⁷

1960'lı yıllarda yaşanan bu tarihi yeni süreç, Rus bilimkurgu edebiyatında üçüncü evrenin başlamasına neden olur. Bilimkurgu edebiyatı üzerine inceleme yapan araştırmacıların çoğu, Sovyet bilimkurgu yazarı İ. A. Yefremov'un piyasaya çıkan *Andromeda Galaksisi* adlı eseriyle bağlantılı olan bu etabın başlangıcını 1957 yılı olarak kabul eder. Yefremov'un çığır açan *Andromeda Galaksisi* adlı romanının bu tarihte ortaya çıkması, Sovyet bilimkurgu edebiyatında çözümlerin yaşandığının göstergesidir. Araştırmacılar bu eserle birlikte Rus bilimkurgu edebiyatında yeni bir sürece girildiğini belirtir. Bu eser 'yakın gelecek kurgusu' akımının varsayımlarına karşı çıkar ve Rus bilimkurgu edebiyatının altın çağını başlatan en parlak ve en verimli dönemin başlangıcı olur. Üçüncü evre, Rus bilimkurgu edebiyatının nitelik olarak başka bir seviyeye geçtiğini kanıtlar. Yeni isimler, yeni akımlar ortaya çıkar, bilimkurgu 'uzak geleceği konu alan' temalara yönelir. Bilimsel başarılar ile bilimkurgu yazarlarının ortaya attığı sanatsal anlayış, halk ve SSCB Yazarlar Birliği kürsüsü tarafından her düzeyde, önde gelen süreli yayınların sayfalarında ve fabrikalarda, eğitim kurumlarında, kütüphanelerde kurulan çok sayıdaki bilimkurgu severler kulüplerinin toplantılarında tartışılır.¹⁹⁸

1958 yılında I. Sovyetler Birliği Bilimkurgu Yazarları Konferansı yapılır. Bilimkurgu edebiyatı, insanlık için önemli bir rota çizen yeni bir döneme girer. Bu yazın türü ön plana çıkarak çok fazla konuşulmaya ve tartışılmaya başlar. Bu dönemde bilimkurgu edebiyatı daha geniş bir perspektifle değerlendirilir ve onun üzerine yapılan araştırmalar daha ciddi boyutlara ulaşır.¹⁹⁹ Üçüncü dönemde öne çıkan bilimkurgu yazarları; İ. İ. Varşavskiy (1908-1974), Ye. L. Voyskunskiy (1922-2020), İ. B. Lukodyanov (1913-1984), G. S. Gor (1907-1981), İ. A. Yefremov, O. N. Larionova (1935-), G. S. Martinov (1906-1983), V. İ. Savçenko (1933-2005), S. A. Snegov (1910-1994), A. N. ve B. N. Strugatskiy Kardeşler'dir.²⁰⁰

¹⁹⁷ Комиссаров, В. В. (2014), a.g.e., 47.

¹⁹⁸ Дрябина, О. (2007), a.g.e., 185-186.

¹⁹⁹ İnternet: Харитонов, Е. В. (1998-1999), a.g.e.

²⁰⁰ Дрябина, О. (2007), a.g.e., 186.

İlerleyen zamanlarda somut olan bilimsel tahminlerin gerçekleşmesiyle birlikte bilimkurgunun rolü daha da büyür. 1950’li ve 1960’lı yıllarda fütürolojinin geliştiği dönemde, Sovyet bilimkurgu edebiyatı da hızla yükselişe geçer. Somut tahminler üzerine kurulan modern yöntemler, belirgin biçimde bilimkurgu alanında verilen romanların sayısını artırır. Örneğin Yefremov’un romanlarında komünist geleceğe dair iyimser bir bakış açısı vardır ve inandırıcı bir biçimde tarihi benzerlikler üzerine kurulmuştur. Bilimkurgu eserlerinden sonra bilimsel tahminlerde de artış yaşandığı söylenebilir. Olası bir geleceğin modelini oluşturan bilimkurgu romanlarının, bilimsel tahminler üzerine tasarlandığı düşünülebilir.²⁰¹

1960’lı yılların başında, geleceğe dair varsayımlar üreten ve bilimin bugününün ya da yarının sorunlarına çözümler getiren öyküler yaygınlık kazanır.²⁰² Özellikle Sovyet çağdaş bilimkurgu edebiyatında uzay yolculukları ve gezegenler arası ulaşım Sovyet biliminin bu alandaki yüksek başarısıyla bağlantılı olarak ilk sırayı alır. Bunun yanı sıra bilimkurgu yazarları biyoloji, kimya, radyoteknik gibi bilimlerden esinlenerek birçok alanda çalışma yapar. Modern bilimin en yeni sorunlarıyla ve atomla ilgilenen eserler ortaya çıkar. Tüm bunlar bilimkurgu edebiyatının yükselişte olduğunu gösterir.²⁰³

1964 yılında Sovyet bilimkurgu edebiyatı gerçekliğe yönelir. Gerçekliğe karşı yapılan bu verimli yöneliş, bilimkurgunun içeriğini zenginleştirir, ona güncel ve çağdaş bir ahenk kazandırır ve en önemlisi de yazarlar için yepyeni fırsatlar yaratır. *Bilimkurgu, Yıl 1964 (Фантастика, 1964 год)* adlı eserde Sovyet bilimkurgu öykülerini derleyen Sovyet yazar ve gazeteci G. V. Smirov, bu konu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

“Özellikle gerçek yaşamdaki zenginlik, giderek Sovyet bilimkurgu yazarlarının ilgisini çekmeye başlar. Sıra dışı uzay maceralarıyla, sibernetik robotlarla ve zaman makineleriyle daha az ilgilenir. Herkes, şaşırtıcı ve olağanüstü olanın sadece uzayda, sibernetiğin matematiksel derinliklerinde, zaman ve mekanın gizemli boyutlarında değil, aynı zamanda ayaklarımızın altındaki bir kum

²⁰¹ Бритиков, А. Ф. (1970), a.g.e.

²⁰² Черная, Н. И. (1972), a.g.e.

²⁰³ Синявский, А. (1960) , a.g.e., 46.

tanesinde, bir su damlasında ve en önemlisi kendi içimizde olabileceğine daha çok inanmaya başlar.”²⁰⁴

Bu konuyla ilgili olarak, tartışmasız, en karmaşık ve ilginç eser derlemelerinden biri Strugatskiy Kardeşlerin *Pazartesi Cumartesi*nden *Başlar* (*Понедельник начинается в субботу*) adlı uzun öyküsüdür. Bu öyküde anlatılanlar tamamen alışılmışın dışında olmasına rağmen dönemin gerçek problemleriyle yakından ilişkilidir. Arkadiy ve Boris Strugatskiy Kardeşler bilimkurgu türünün gelişimine bundan sonraki dönemlerde katkıda bulunan önemli isimlerdendir. 1960’lı yılların başındaki öykülerinin çoğu bilimin geleceği üzerinedir. Merkeze, yeni toplumun insanları ve onların ilişkileri koyulur.²⁰⁵

Bilimkurgu edebiyatı tüm dünyada olduğu gibi Sovyetlerde de üç temel kanal sayesinde yayın hayatına devam edebilmiştir. Bunlardan birincisi dergilerdir. 1960’lardan önce özel bir bilimkurgu dergisi yoktur. “Tehnika Molodyoji”, “Smena”, “Yunıy Teknik”, “Nauka i Religiya”, “Don”, “Sibir”, “Literaturnaya Gruziya” “Uralskiy Sledopıt” gibi dergiler her yıl, çoğunlukla kısa öyküler içeren, ortalama otuz ila otuz beş arasında bilimkurgu eseri yayımlamaktadır. Sovyet bilimkurgu edebiyatının gelişmesinde ve yayılmasında etkili olan bir diğer araç, tamamen ya da daha az oranda bilimkurgu türünde yazılmış konulara ve öykülere yer veren “İskatel”, “Mir Priključeniy”, “Na Suşe i Na More” gibi derlemeler ve yıllıklardır. Üçüncü, son ve en önemli yol ise yazarların eserleridir.²⁰⁶

1960’lı ve 1970’li yıllara gelindiğinde bilimkurgu edebiyatı, toplumun manevi yaşamında önemli bir yer edinmeyi başarır. Yazarların ve bu alandaki yayınların sayılarındaki artış, bu yargıyı güçlendirmektedir. 1957 yılından 1967 yılına kadar olan süreçte Sovyet bilimkurgu türünde basılan yayın ürünleri üç kat artmıştır. SSCB’de yaklaşık yirmi yayınevi bilimkurgu türünde eserler basmaya başlar. Milyonlarca tiraja sahip elliden fazla dergi ve gazete düzenli olarak bu alanda yayın yapar.²⁰⁷ Bilimkurgu eserleri çoğunlukla “Noviy Mir” ya da “Oktyabr” gibi süreli yayınlarda basılır. Bu türü Sovyet gençlerine sevdirmeye ve yeni genç nesiller yetiştirmeye çalışan “Detgiz”,

²⁰⁴ Смирнов, Г. В. (Сост.). (1964). *Фантастика, 1964 год*. Москва: Молодая гвардия, 3-4.

²⁰⁵ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 114-116.

²⁰⁶ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 376.

²⁰⁷ Комиссаров, В. В. (2014), a.g.e., 47.

“Trudrezervizdat”, “Molodaya Gvardiya”, “Yunost”, “Pionerskaya Pravda” gibi yayınlara, dergilere ve gazetelere gösterilen ilgi büyüktür.²⁰⁸ Bilimkurgu türünde basılan yayınların sayısında yaşanan bu artış, bu türün toplumsal görevleri üzerine yapılan tartışmaların tekrar gündeme gelmesine neden olur. Bu tartışmalar arasında konuşulan en önemli konular; hayal ürünü olan ve tahmini olasılıklar üzerine kurulan bir türün ne kadar bilimsel olabileceği, sosyal ve politik anlamda ne kadar ses getireceğidir. Sovyet aydın sınıfı ise bilimkurgu edebiyatının işlevinin, toplumsal ve siyasi anlamda önemli bir konumda olduğu görüşündedir.²⁰⁹

1950’li yılların sonundan 1970’li yılların başına kadar bilimkurgu türü, Sovyet edebiyatında önemli bir yere gelir. Sovyetler Birliği’nde bilimkurgu edebiyatına dair çok sayıda önemli monografi, tez, inceleme, makale ve eleştiri yazısı kaleme alınır. Bu alanla ilgili olarak büyük gazetelerin ve dergilerin sayfalarında tartışmalar yapılır. Bu konuya dair çalışmaların bazıları Batı Almanya, İsviçre, Fransa ve ABD gibi ülkelerde basılır.²¹⁰ 1970 yılında Sovyet Yayın Komitesi’nin yürüttüğü politika gereği bilimkurgu alanında yaşanan gerilemeye rağmen bilimkurgu incelemeleri akademik anlamda güçlenmeye devam eder. Bilimkurgu alanında yapılan araştırmalar çeşitli ve çok yönlüdür.²¹¹

1960’lı ve 1970’li yıllarda bilimkurgu alanında profesyonel çalışmalar yürüten Ye. P. Brandis, Yu. Kagarlitskiy, B. Lyapunov, A. Gromova, V. Reviç, V. Dmitrevskiy, V. Bugrov, İ. Halımbadja, A. Osipov, K. Andreyev, R. Nudelman, S. Nikolskiy ve A. Yevdokimov gibi isimlerin yer aldığı edebiyat tarihçileri ve bibliyograflar güçlü bir kadro oluşturur. Bilimkurgu edebiyatının akademik anlamda gelişmesini sağlayan bir diğer önemli isim, eleştirmen ve Slavist olan A. F. Britikov’dur. Devrim öncesi ve sonrası bilimkurgu eserlerinin hangi evrelerden geçtiğini gösteren ve Sovyet edebiyat yazınına büyük katkılar sağlayan *Rus Sovyet Bilimkurgu Romanı* (*Русский советский научно-фантастический роман*, 1970) adlı monografisi oldukça ses getirmiştir.²¹² Britikov’un bu çalışması, hiç şüphesiz, Sovyet bilimkurgu alanında araştırma yapanlar için temel bir kaynak niteliğindedir.

²⁰⁸ Синявский, А. (1960), a.g.e., 58.

²⁰⁹ Комиссаров, В. В. (2014), a.g.e., 47.

²¹⁰ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 5.

²¹¹ İnternet: Харитонов, Е. В. (1998-1999), a.g.e.

²¹² İnternet: Харитонов, Е. В. (1998-1999), a.g.e.

Britikov'un bu önemli çalışmasına ek olarak Sovyet fantastik ve bilimkurgu edebiyatının gelişimine katkı sağlayan isimler ve eserlere örnek olarak şunlar verilebilir: Sovyet yazınbilimci Ye. P. Brandis'in *Jules Verne ve Bilimkurgu Romanının Gelişim Sorunları* (*Жюль Верн и вопросы развития научно-фантастического романа*, 1955); fantastik edebiyat alanında çalışmalar yapan Sovyet yazar G. İ. Gureviç'in *Hayaller Ülkesinin Haritası* (*Карта страны фантазий*, 1967); gazeteci kimliğinin yanı sıra fantezi alanında yazılar kaleme alan B. V. Lyapunov'un *Hayal Dünyasında* (*В мире мечты*, 1969); eleştirmen, bilimkurgu edebiyatı tarihçisi Yu. İ. Kagarlitskiy'in *Fantastik Nedir?* (*Что такое фантастика?*, 1974); eleştirmen, bibliyograf, bilimkurgu edebiyat tarihçisi, bilimkurgu öykü yazarı V. İ. Bugrov'un *Yarının Arayışında* (*В поисках завтрашнего дня*, 1981) adlı çalışmaları.²¹³ Bilimkurgu edebiyatının konusu ve sorunları üzerine yayınların artmasıyla birlikte İ. A. Yefremov, G. Altov, A. ve B. Strugatskiy Kardeşler, D. A. Bilenkin, Ye. İ. Parnov ve G. İ. Gureviç gibi yazarlar da aktif bir şekilde yapılan tartışmalara katılır.²¹⁴

1970'li yıllara gelindiğinde Sovyet bilimkurgu edebiyatında kırılmalar yaşanır. Bu yıllarda düşüşte olan bilimkurgu edebiyatı hızla değer kaybetmektedir. Bunun sebebi ise yaşanan küresel ve toplumsal süreçlerdir. Bilimkurgu edebiyatının yanı sıra Sovyet ideolojisini ve komünizmi yaşatma fikri de düşüştedir.²¹⁵ Yayın organlarında bilimkurgu eserlerine ayrılan yer azalır ve çalışmalarını okuyucuya sunamaması, bilimkurgu yazarlarının en önemli sorunu haline gelir. Bilimkurgu eserlerini basma hakkı sadece "Molodaya Gvardiya" ve "Detskaya Literatura" gibi birkaç büyük yayınevine verilir. Yerel ve bölgesel yayınevlerinde bilimkurgu eseri basılabilmesi için sınırlı bir kota söz konusudur. Yayınevleri bu hakkı, tanınmış yerli bilimkurgu eserlerinin yeniden basımından yana kullanır. Çünkü bu tür kitapların basımı için Yayın Komitesi'nden izin almak daha kolaydır. Bu açıdan 1970'li yılların bilimkurgu edebiyatının başlıca sorunları genel olarak şu şekildedir: Yayın sayılarındaki yetersizlik, bilimkurgu eserlerine ayrılan yerin az olması; resmi kurumların bilimkurgu

²¹³ Зубов, А. А. (2016a), a.g.e., 53-54.

²¹⁴ İnternet: Харитонов, Е. В. (1998-1999), a.g.e.

²¹⁵ İnternet: Комиссаров, В. В. (2015). "Движение любителей фантастики в провинциальном советском городе в 1980-е годы", 25. Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/dvizhenie-lyubiteley-fantastiki-v-provintsialnom-sovetskom-gorode-v-1980-e-gody/viewer> adresinden 5 Mart 2020'de alınmıştır.

edebiyatını gençler için eğlence unsuru olan, kolay okunan ve edebi olarak bir ağırlığı olmayan bir tür olarak görmesi; bilimkurgu yazarları arasında anlaşmazlıkların olması. Araştırmacılar, eleştirmenler ve yazarlar 1970 yılının Rus bilimkurgu edebiyatının kriz dönemi olduğu konusunda birleşirler. Rus asıllı, ütopya, bilimkurgu ve sosyalist realizm üzerine çalışmalar yapan akademisyen Leonid Mihayloviç Geller'in *Dogmaların Ötesindeki Evren* adlı monografisinde kullandığı ifadeler bu düşüncüyü destekler niteliktedir: “...1970’li yılların başında Sovyet bilimkurgu edebiyatının altın devri sona ermiştir. Bilimkurgunun sadece bir duraksama dönemine girdiğini, eğer başarabilirse yeni bir çözülme anında tekrar ayağa kalkacağını umut etmek gerekir.”²¹⁶

1980’li yıllara doğru, süreli yayınlardan bazıları bilimkurgu edebiyatına ilgi göstermekten kaçınır. Bilimkurgunun tarihi, kuramları ve güncel durumu hakkında eleştirel ve bibliyografik kaynaklar düzenli olarak “Literaturnoye Obozreniye”, “İnostrannaya Literatura”, “V Mire Knig”, “Knijnoye Obozreniye” ve “Detskaya Literatura” gibi yayınevlerinde basılır. “Sovetskaya Bibliografiya” ve benzeri akademik yayınlar bilimkurgunun konularına ilgi gösterir.²¹⁷

Genel olarak kabul edilmiş bir tanımı olmasa da dördüncü evre, 1980-1990’lı yıllarda geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan bilimkurgu yazarlarını kapsar. Bu yazarların eserlerinin analizinde, daha sonra 1990’ların ikinci yarısında yeni bilimkurgu eğilimlerine evrilecek birçok değişiklik tespit edilmektedir. Bu dönemde, bilimkurgu için geleneksel olan konuların anlaşılması ve ele alınmasında geçiş süreçleri gözlemlenmektedir. Dördüncü kuşak yazarlar, yeni yollar açarak biçim ve tür oluşumları üzerinde sayısız deney yaparlar.²¹⁸

Bilimkurgu edebiyatında sosyalist dönemin son on yılında bilimsel ve sosyal gelişmelerde yaşanan hayal kırıklıkları artar, hatta konuların tek tip bir yapıda ortaya koyulması ve sınırlandırılmış fikirler yumağına karşı aşırı bir bıkkınlık baş gösterir. En yetenekli yazarlar gerçeklerden kaçış yöntemine başvurur. Bunlardan bir kısmı tamamen yeniden anlaşılabilirliği zamana kadar inzivaya çekilir. Diğerleri ise bilimkurgu edebiyatının kuytu köşelerinde kalmış marjinal alanlara girer, örneğin Kir

²¹⁶ Дрябина, О. (2007), a.g.e., 187.

²¹⁷ İnternet: Харитонов, Е. В. (1998-1999), a.g.e.

²¹⁸ Дрябина, О. (2007), a.g.e., 189.

Buliçyov, V. P. Krapivin (1938-2020), L. Dilov (1927-2008) gibi isimler çocuk ve yetişkin bilimkurgu edebiyatında eserler verir.²¹⁹

Dördüncü evrenin öncülerinden olan bazı yazarların eserlerinde büyük değişimler söz konusudur. 1990'lı yılların ortasından itibaren yazarların çalışmaları yeni bir döneme girer. Dolayısıyla 'seksenler' kuşağı yazarlarının çoğu, gelecekte edebi sürecin aktif birer üyesi olarak kalmasına rağmen bilimkurgu edebiyatının dördüncü evresinin son bulduğu düşünülebilir. Sonuç olarak Rus bilimkurgu edebiyatının dördüncü evresinin başlangıcını kimi araştırmacılar 1980'li yılların başı, kimi araştırmacılar ise 1990'lı yılların başı olarak kabul eder. Dördüncü evre, 'seksenler' kuşağı yazarlarının eserleri tarafından temsil edilir.²²⁰

Dördüncü evrenin bitişi edebi sebeplere değil, toplumsal ve siyasi sebeplere dayanır. Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra Rus bilimkurgusu büyük bir değişim içerisine girer. İlk olarak Sovyetlerin son yıllarında yerli ve yabancı bilimkurgu yazarlarının ve hayranlarının hayalini kurdukları bilimkurgunun alt türleri ortaya çıkar. Bilimkurgu türünde yayınlar yapan yayınevleri kurulur ve bilimkurgu eserleri periyodik olarak basılmaya başlar. Bilimkurgu hayranları toplulukları daha aktif hale gelir. Her yıl Rusya'da ve yakın çevresinde kitap tanıtımları, ödül törenleri, röportajlar, basın toplantıları yapılır. İkinci değişiklik, zamanın gereklerine uygun olarak, okuyucu kitlesi ve bilimkurgunun kültürel alandaki rolünün değişmesidir. Genel olarak edebiyat gibi bilimkurgu da propaganda aracı olmaktan çıkar ve özgürleşir. Öğretme ve eğitme kaygısını bir kenara bırakır, tahminlerde bulunma görevini neredeyse terk eder, farklı nesilleri ve sosyal okuyucu gruplarını eğlendirmeye başlar.²²¹

Ortaya çıkan çok sayıda özel yayınevi, daha önce genel okuyucu kitlesi için erişilmez olan çeviri eserleri yayımlamayı tercih eder. Kitap tezgahları bu dönemde kötü çevirilerle, kalitesiz ve ucuz kitaplarla dolup taşar. Rus bilimkurgu yazarları özel yayınevi sahiplerinin ilgisini çekmemektedir. Ukrayna, Moldova, Türkmenistan, Baltık ülkeleri ve diğer cumhuriyetlerde yaşayan bilimkurgu yazarları Rusya Federasyonu'nun sınırları dışında kalmıştır. Rus bilimkurgu yazarlarının eserlerinin

²¹⁹ Ковтун, Е. Н. (2008b). *Новые горизонты фантастики: science fiction и fantasy в постсоциалистическом пространстве (на материале русской и иных славянских литератур)*. XIV Международный съезд славистов, Македония, 4.

²²⁰ Дрябина, О. (2007), a.g.e., 192.

²²¹ Ковтун, Е. Н. (2007), a.g.e., 306-307.

Rus kitapçılarının raflarına geri dönmesi ancak 1990'ların ikinci yarısında gerçekleşebilmiştir. Bilimkurgu edebiyatının kitap piyasası 1980'li yıllardakinden çok farklı bir hal almıştır. Rus bilimkurgu edebiyatının yazar kadrosu yenilenir, okuyucular genç ve yeni yazarlarla tanışır ve 'seksenler' kuşağının temsilcilerinin birçoğu ikametgahlarının Moskova ve Petersburg'a uzaklığı nedeniyle merkezi kitap pazarına hiç dönemez ya da ancak belirli bir aradan sonra dönebilir.²²²

Genel bir bakış açısıyla Sovyet bilimkurgu edebiyatı için bir çerçeve oluşturmak istenirse, yaşanan siyasi ve sosyolojik gelişmelerin bu tür üzerindeki etkisinin oldukça fazla olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Rusya'da temelleri ütopya ile atılan bilimkurgu edebiyatı, gelişimini tam anlamıyla Sovyetler Birliği döneminde tamamlar. Dönemin getirdiği şartlar yüzünden yöntem ve konu değiştirmek zorunda kalan bilimkurgu türü, inişli çıkışlı bir süreçten geçer. İlk zamanlar edebi bir tür olarak kabul edilmeyen ve ikinci sınıf kategorisine konulan bilimkurgu edebiyatı, olumsuz eleştirilere maruz kalır. Fakat önüne çıkan engelleri aşmayı bilen bilimkurgu türünün öncülerinin desteği ve çabaları sayesinde ilerleme kaydeder. Yeni bir düzen ve yeni bir toplum inşa etmeye çalışan Bolşevikler için bilimkurgu türü, amaçlarına hizmet eden bir alt yapıya sahiptir. Çünkü Ekim Devrimi'nin tamamen başarıya ulaşabilmesi için sanayinin, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin önemi büyüktür. Bu bakımdan gücünü mantıktan, gelecekte, bilimsel ve teknolojik gelişmelerden alan bilimkurgu edebiyatı, edebi yönünün yanı sıra Sovyet ideolojisinin yayılması için araç olarak kullanılır. Yeni keşiflerin yapılabilmesi için öncü olan bu türe ait eserler, insan aklının sınırlarını aşma konusunda olumlu bir teşviktir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere öncülük etmesinin yanı sıra bilimkurgu türünün bir diğer özelliği de yazarlara anlatmak istediklerini daha özgürce kaleme alabilecekleri bir platform sunmasıdır. Bazı dönemlerde yazarlar, sansüre takılmamak adına bu yeni türün özelliklerinden faydalanarak kendilerini gizlemeyi başarırlar. Baskının arttığı yıllarda ise zor zamanlardan geçen bilimkurgu edebiyatı, döneminin tarihi ve siyasi şartlarına uygun hareket etmek zorunda bırakılır. Bu zorlu mücadelelerin sonunda varlığını kanıtlamayı başaran bilimkurgu türü, yoluna devam etmeyi sürdürmüştür.

²²² Дрябина, О. (2007), a.g.e., 191-192.

4. SOVYET BİLİMKURGU EDEBİYATINDA ÖNE ÇIKAN YAZARLAR VE TEMALAR

Bilimsel gelişmelerin toplum üzerindeki etkisi, yalnızca politik ya da ekonomik alanla sınırlı kalmaz, edebiyatı da derinden etkiler. Bu bağlamda Sovyet bilimkurgusu, dönemin ideolojik atmosferini yansıtan bir anlatı biçimi olarak öne çıkar. Yazarlar, bilimsel buluşların geleceğe dair olası etkilerini tartışırken, aynı zamanda bu gelişmelerin kontrolsüz kaldığında ne tür tehditler yaratabileceğini de sorgular. Bu bağlamda türün öncülerinden Aleksey Nikolayeviç Tolstoy, Aleksandr Romanoviç Belyayev ve İvan Antonoviç Yefremov gibi isimler hem teknik bilgiye dayanan anlatıları hem de felsefi ve politik boyutlarıyla dikkat çeken eserler kaleme almışlardır.

Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerinde ileri düzeyde silah teknolojileri geliştirir. Bu bağlamda Sovyet bilimkurgusu da dönemin ideolojik atmosferini yansıtan bir anlatı alanı olarak öne çıkar. Bu çerçevede Aleksey Nikolayeviç Tolstoy, Sovyet bilimkurgu edebiyatının en önemli isimlerinden biri olarak dikkat çeker. *Mühendis Garin'in Hiperboloidi*, bilim ve teknolojinin gelişimini anlatırken, bu gelişimin suistimal edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek tehditleri de vurgular. Romanda, bireysel hırsı birleşen teknolojik güç, insanlık için bir ilerleme değil, bir yıkım aracına dönüşür. Bu eser, teknolojinin insanlık için yararlı mı yoksa yok edici mi olduğuna dair etik tartışmaları Sovyet bilimkurgu edebiyatına taşır.

Sovyetler Birliği, biyoteknoloji alanında genetik mühendislik ve insan biyolojisi üzerine yapılan deneyleri destekler ve bunları bilimkurgu edebiyatına da yansıtır. Bilimkurgu eserlerinde, özellikle genetik değişim ve biyoteknoloji, sosyalist toplumun yeni insanını yaratma fikriyle paralel geliştirilmiştir. Belyayev, biyoteknolojiye dair cesur kurgu senaryoları sunar. *Amfibi Adam* adlı eserinde bilimsel deneylerin birey ve toplum üzerindeki etkilerine dair sorgulamalar vardır. Belyayev, bilimsel gelişimin insanlığın sınırlarını zorlaması durumunda hangi etik sorunları beraberinde getireceğini tartışmaya açar.

Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş döneminde uzay yarışının en önemli aktörlerinden biri olur. Bu bağlamda uzay bilimleri ve teknolojileri hakkında geliştirilen düşünceler, bilimkurgu yazarları tarafından da benimsenir ve eserlere yansır. Uzay yolculuğu, diğer gezegenlerde yaşam gibi konular, Sovyet bilimkurgu

edebiyatında merkezi bir rol oynar. Yefremov, Sovyet bilimkurgusunun en önemli yazarlarından biri olup, *Andromeda Galaksisi* eserinde bilimsel ilerlemenin toplum üzerindeki etkilerini ütopyik bir perspektifte ele alır. Gelecekteki sosyalist bir toplumun barışçıl, kolektif yaşam anlayışını betimleyen eser, bilim ve sanatın ideal bir uyum içinde olduğu bir evren tasavvur eder.

Sovyet bilimkurgu yazarları, bilimsel gelişmelerin heyecan verici yönlerini olduğu kadar tehlikeli boyutlarını da irdeleyerek hem dönemlerinin tanığı olmuş hem de bilimkurgunun evrensel anlatı olanaklarını zenginleştirmişlerdir. Bu nedenle Sovyet bilimkurgu edebiyatı yalnızca bir tür olarak değil, tarihsel ve ideolojik bağlamda da derinlemesine incelenmesi gereken özgün bir edebi alandır.

4.1. Silah Teknolojisi

4.1.1. Sovyet Silah Teknolojileri ve Bilimkurgu Edebiyatına Yansımaları

Bilim ve teknoloji, insanlık tarihinin en büyük dönüm noktalarını oluşturan unsurlar arasında yer alır. Ancak bu gelişmelerin yalnızca ilerleme ve keşif amaçlı değil, aynı zamanda savaş teknolojileri için de kullanıldığı bir gerçektir. XX. yüzyıl boyunca Sovyetler Birliği, mühendisleri ve bilim insanları aracılığıyla askeri gücünü artırmak için büyük yatırımlar yapar ve bu süreçte nükleer silahlar, roket teknolojileri ve savaş sistemleri geliştirir. Ancak teknolojinin kontrolsüz şekilde geliştirilmesi etik sorunları da beraberinde getirir. Bu konu, sadece tarihsel bir mesele olmakla kalmaz aynı zamanda dünya ve Sovyet edebiyatında da sıkça işlenir.

XIX. yüzyılın başlamasıyla birlikte hız kazanan teknolojik ilerlemeler, özellikle I. Dünya Savaşı'ndan itibaren savaş alanında belirgin bir şekilde etkisini göstermeye başlar. Bu döneme kadar bilimsel gelişmelerin savaş teknikleriyle olan ilişkisi balistik ve patlayıcılarla sınırlıyken, XX. yüzyılın başlarında askeri teknolojiye köklü değişimler yaşanır. Toplar için geliştirilen güçlü patlayıcılar, seri ateş edebilen silahlar, torpido ve mayın sistemleri savaşın dinamiklerini değiştirir.²²³ Diğer yandan I. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bir sonraki savaşın ne zaman olacağına dair endişeler baş gösterir. Gazetelerde, dergilerde ve

²²³ Kemiksiz, N. N. (2022). "İkinci Dünya Savaşı'nda Bilimsel ve Teknolojik İstihbarat". *TESAM Akademi Dergisi*, 9 (2), 629.

kitaplarda hava gücü, zehirli gazlar, hastalıklar ve ölüm ışınları gibi uygarlıkların sonunu getirebilecek yeni sorunlar konusunda uyarıda bulunan makaleler yayımlanmaya başlar. Bu tür senaryolara karşı çıkanlar olmasına rağmen 1920'ler ve 1930'larda medyada, yakın gelecekte yeni bir savaş olasılığı ve bunun nasıl gelişeceği üzerine hararetli tartışmalar yapılır.²²⁴

Sovyetler Birliği, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra bilim ve mühendislik alanında büyük atılımlar yaparak askeri gücünü artırır. Bilim insanları, devletin desteklediği projelerle nükleer silah ve gelişmiş savaş teknolojileri üretmekle görevlendirilir. II. Dünya Savaşı sadece insanların savaşı değil, aynı zamanda motorların ve teknolojinin de mücadelesidir. Hem cephede hem de cephe gerisinde, mucitler ve yenilikçiler tarafından yürütülen geniş çaplı bir hareket başlar. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sanayinin büyümesine sağladığı katkı nedeniyle Sovyetler Birliği hedeflerine ulaşmak için bu alana büyük önem vermektedir. Teknolojik ilerlemeyi sürdürebilmek ve sanayi gücünü artırmak için yüksek nitelikli bilim insanları, mühendisler ve uzman kadrolara duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Bu doğrultuda, eğitim ve araştırma faaliyetlerine yatırım yapılarak bilim insanlarının yetiştirilmesi, sanayi ile entegrasyonunun sağlanması ve ileri teknoloji projelerinin desteklenmesi, Sovyet kalkınma politikalarının temel taşlarından biri haline gelir. Yeni kurulan üniversite ve okullar hızla mezun vererek yeni bilim insanları, teknisyenler ve mühendisler yetiştirmeye başlar. Bu mesleki gruplar, sanayi tesislerinde, araştırma laboratuvarlarında ve stratejik projelerde görev alır. Özellikle savunma sanayi, uzay araştırmaları ve nükleer teknoloji gibi kritik alanlarda uzmanlaşan bu kadrolar, ülkenin bilimsel ilerlemesini hızlandıran temel unsurlar haline gelir.

Sovyetler Birliği'nde bilim insanları, mucitler ve mühendisler engellerin aşılmasına, sorunların çözümüne yardım edip keşif ve icatlar yaparak yenilikçi hareketlerde bulunurlar. Stalin'in ifadesine göre bilim insanları, mühendisler ve teknisyenler sayesinde teknolojik anlamda büyük ilerlemeler kaydedilir ve komünist toplumun inşasına büyük katkılar sağlar.²²⁵ Sovyet Rusya'da mühendisler toplumsal ve teknik değişimin araçları olarak idealize edilir. Devrim yanlısı olan ve parti içinde

²²⁴ Fanning, W. J. (2010). "The Historical Death Ray and Science Fiction in the 1920s and 1930s". *Science Fiction Studies*, 2 (37), 254, 253.

²²⁵ Зворыкин, А. А. (1950), a.g.e., 25-26.

aktif rol oynayan isimlerden N. İ. Buharin, 1924'te mühendislerin 'tüm halkın dönüşümü için itici güç' oluşturacağı umudunu dile getirir.²²⁶ Diğer taraftan bilim insanlarının tüm bu çalışmaları tamamen özgür iradeleriyle yaptıkları söylenemez. Sovyet yönetimi, bilim insanlarını sıkı gözetim altında tutar, hatta pek çoğunu ideolojik sapma şüphesiyle cezalandırır. Stalin'in kuşkucu kişiliği yüzünden devrim yanlısı olmayan ya da bu riski taşıyan herkes orantısız bir müdahaleyle karşı karşıya kalır. Eğitimli kesimden aydınlar ve mühendisler bu terörden kendi paylarına düşeni alır ve siyasi şüpheli olarak görülür. 1930'lu yıllarda teknik uzmanlara yönelik geniş kapsamlı ulusal tasfiyeler gerçekleştirilir.²²⁷ Ancak tüm baskılara ve tehditlere rağmen bilim insanları ve mühendisler savaş sanayisinin bel kemiğini oluşturmaya devam eder.

Savaş yalnızca cephelerde değil, bilim ve teknoloji alanında da büyük bir rekabete sahne olur, taraflar üstünlük sağlamak için araştırma laboratuvarlarında da kıyasıya bir mücadele yürütür. Jet motorlu uçaklardan güdümlü roketlere, atom bombasından radara kadar pek çok yenilik bu dönemde geliştirilir ve savaşın yönünü değiştirir.²²⁸ Bu bağlamda II. Dünya Savaşı'nda kilit ülkelerden biri konumunda olan Sovyetler Birliği'nin savaş teknolojisine yaptığı yatırımlar, askeri stratejilerini şekillendirir ve savaşın gidişatında belirleyici bir rol oynar.

PPŞ-41, 'hafif makineli tüfek' anlamına gelen 'Pistolet-Pulemyot' ifadesinin baş harfleri ile tasarımcısı Şpagin'in soyadının ilk harfinden oluşan bir kısaltmadır. II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği tarafından geliştirilen bu silah, savaşın en önemli hafif makineli tüfeklerinden biridir. Sovyet Mühendis G. S. Şpagin (1897-1952) tarafından 1940 yılında tasarlanan ve 1941'de seri üretime geçen PPŞ-41, basit tasarımı ve üretim kolaylığı sayesinde milyonlarca askerin hızla silahlandırılmasını sağlar. Özellikle yakın mesafeli çatışmalarda etkili olur ve kış koşullarında bile güvenilir performans sergiler. PPŞ-41, savaşın sembollerinden biri haline gelir. Savaş

²²⁶ Maguire, M. (2013), a.g.e., 247.

²²⁷ Maguire, M. (2013), a.g.e., 247.

²²⁸ Kemiksiz, N. N. (2022), a.g.e., 632.

sonrası dönemde de birçok ülke tarafından tercih edilir. PPŞ-41'in tasarımı, diğer hafif makineli tüfeklerin geliştirilmesine ilham kaynağı olur.²²⁹

II. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar birçok zırhlı savaş aracı geliştirilir ve tankları savaşta kullanabilmek için gerekli şartlar oluşturulur. T-40, T-34 ve KV serisi gibi yeni nesil tankların üretimine başlanır. T-34 tankı, M. İ. Koşkin, A. A. Morozov ve N. A. Kuçerenko liderliğindeki bir mühendis ekibi tarafından tasarlanır ve II. Dünya Savaşı'nın en iyi tankı olarak kabul edilir. Uzun yıllar tank üretiminde, ana modellerden biri olur ve zırhlı araç teknolojisinin gelişimine yön verir.²³⁰ Ordunun temel kollarından biri olan topçuluk, XX. yüzyılda iyi gelişim gösteren dallardan biri olur. Savaş yıllarında, V. G. Grabin, İ. İ. İvanov, M. N. Loginov, F. F. Petrov ve B. İ. Şavırin'in öncülüğünde geliştirilen yeni silah sistemleri başarıyla kullanılır. V. P. Barmin, V. A. Artemyev ve Yu. A. Pobedonostsev'in çalışmalarıyla geliştirilen Katyuşa (BM-13) dünyanın ilk çok namlulu roketatar sistemlerinden biri olur.²³¹

Amerika Birleşik Devletleri Manhattan Projesi kapsamında 1945 yılında ilk nükleer denemesini başarıyla gerçekleştirir. II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru ABD, 1945 yılında Japonya'ya karşı ilk atom bombasını kullanır. Teslim olma sürecinde olan Japonya'ya karşı yapılan bu eylemin amaçlarından biri de Sovyetler Birliği'ne gözdağı vermektir. Tüm bu üstü kapalı tehditler neticesinde kendini güvence altına almak isteyen Sovyetler Birliği kendi atom bombasını üretmek için çalışmaları hızlandırır ve II. Dünya Savaşı sonrasında hızla nükleer teknoloji geliştirme çalışmalarına odaklanır. Savaş sonunda Sovyetler Birliği'ne kabul edilen Alman bilim insanları, Sovyet atom bombasının yapımına büyük katkı sağlar. 1946'da ilk deneysel nükleer reaktör başarıyla çalıştırılırken, 1948'de nükleer silah üretimi için endüstriyel tesisler faaliyete geçilir. 1949 yılına gelindiğinde, nükleer silah üretimi için yeterli miktarda saf plütonyum hazır hale getirilir. 29 Ağustos 1949'da Kazakistan'ın Semipalatinsk test sahasında gerçekleştirilen ilk Sovyet nükleer denemesi başarıyla tamamlanır ve böylece ABD'nin nükleer tekel dönemi sona erer, Soğuk Savaş

²²⁹ İnternet: (2019). “Пистолет-пулемет Шпагина”. Web: <https://militaryarms.ru/oruzhie/pulemety/pistolet-pulemet-shpagina/> adresinden 22 Nisan 2023'te alınmıştır.

²³⁰ İnternet: (2020). “«Военные изобретения: история и современность»: к Году Памяти и Славы в России”. Web: <https://omsklib.ru/Vyistavki/giln18v8nu>

²³¹ İnternet: (2020), a.g.e.

dönemindeki nükleer rekabet resmen başlar.²³² Bu süreçte bilim ve teknoloji, askeri ve ekonomik rekabetin temel unsurlarından biri haline gelir. Sovyet_hükümeti nükleer enerji, silah ve uzay teknolojisi gibi stratejik alanlara büyük yatırımlar yapar.

Sovyetler Birliği, savaş sırasında Almanların yürüttüğü füze denemelerinden faydalanarak geniş kapsamlı bir füze araştırma ve geliştirme programı başlatmak için gerekli bilimsel ve teknik altyapıyı oluşturur. Bu süreçte, Alman bilim insanlarının bilgi birikiminden yararlanmak büyük bir stratejik öncelik haline gelir, bu uzmanların çalışmaları Sovyet füze teknolojisinin hızla ilerlemesine katkı sağlar. Benzer şekilde ABD de Nazi Almanyası'nın önde gelen mühendislerini ve bilim insanlarını bünyesine katarak kendi füze ve silah programlarını geliştirir.²³³ ABD ve Sovyetler Birliği arasında uzun yıllar devam edecek askeri ve teknolojik üstünlük mücadelesi ile silahlanma yarışı başlar. Bu durum, her iki süper gücün de Soğuk Savaş döneminde askeri üstünlük sağlama hedefi doğrultusunda bilimsel ve teknolojik kapasiteyi artırmaya verdiği önemin bir göstergesidir. Özellikle balistik füzeler ve uzay teknolojisi gibi alanlarda bu bilgi transferi, sonraki yıllarda ABD ve SSCB arasındaki rekabetin temel taşlarından biri olur.

Yaşanan gelişimlerden yola çıkarak askeri alanda savaş teknolojisinin zamanla tehlikeli boyutlara ulaştığı söylenebilir. II. Dünya Savaşı sırasında atom bombasının kullanımı, bilim ve teknolojinin masum olmadığını kanıtlar. Nanoteknoloji, biyoteknoloji, bilişim teknolojisi ve nükleer teknoloji gibi alanlarda yaşanan gelişmeler, insan refahını artırma potansiyeline sahip olmasına rağmen kötüye kullanım, istenmeyen yan etkiler, kazalar ve ciddi çevresel risklere neden olur. Geliştirilen yıkıcı teknolojiler, kontrolsüz endüstriyel faaliyetler ve yaşamsal kaynakların israfı neticesinde hem insanlık hem de doğa ciddi anlamda zarar görür.²³⁴ Bu bilgiler ışığında bilim ve teknolojinin her zaman insanlığın yararına olmadığı söylenebilir. Askeri ve politik amaçlarla kullanılan gelişmiş teknolojiler, etik açıdan büyük sorunlar doğurabilir. Nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların geliştirilmesi, tüm insanlık için büyük bir tehdit oluşturabilir. Bu bakımdan bilimin etik boyutları ve

²³² Eratalay, O. (2022). “Sovyet Atom Bombası Projesi (1917-1949)”. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 5 (1), 25, 27, 29.

²³³ Kemiksiz, N. N. (2022), a.g.e., 642.

²³⁴ Aydın, İ. (2023), a.g.e., 6, 10.

teknolojinin kötüye kullanımı, edebiyatın da önemli temalarından biri olur. Hem dünya edebiyatında hem de Sovyet edebiyatında bu konular işlenir.

Bilim ve teknolojinin olumlu ya da olumsuz boyutlarının edebiyata yansması genellikle bilimkurgu eserleriyle aktarılır. Bilimkurguyu diğer yazın türlerinden ayıran özellik, bilim temelli olması ve gerçeklikle bağını koparmamasıdır. Bilimkurgu, bilimsel ve teknolojik olasılıklar etrafında şekillenir. Gerçekleşen ya da gerçekleşme olasılığı olan hipotezler, bu türü zenginleştirir. Bilimkurgu eserlerindeki keşifler, yeni teknolojilerin yaratılmasını ya da mevcut teknolojilerin sınırlarını genişletmeyi amaçlayabilir. Bu edebi tür bir taraftan teknolojik gelişmelere önyak olurken ve geleceği kurgularken diğer taraftan teknolojik gelişmelerin olası sonuçlarıyla da ilgilenir. Yapılan her teknolojik yenilik ve yapılan her keşif insanlığı dolayısıyla da toplumları etkilemektedir.

Bilimkurgu eserlerinde icat ve buluşların olumlu ya da olumsuz sonuçlarıyla karşılaşılır. Bilim ve teknolojinin olumsuz sonuçlarına odaklanan yazarlar, genellikle kontrolden çıkmış bir icadı ya da buluşu konu edinir. Eserin en önemli karakterlerinden bazıları, buluşunu hayata geçirmekle ilgilenen bir bilim insanı ya da mucittir. Bu karakterler, icadı ya da buluşuyla tüm insanlığı tehlikeye atabilir. Kimi bilim insanı ya da mucit kimliğindeki karakterler insanlık yararına hizmet ederken kimileri ise sadece kendi çıkarları için hareket etmektedir. Geçmişte uygulanan savaş politikalarının izleri silinememişken, bilim insanlarının ve mucitlerin üstlendikleri misyonlar ve toplumdaki konumları her zamankinden daha önemlidir.

Jules Verne, 1896 yılında yayımlanan *Bayrağımız İçin (Face au drapeau)* adlı bilimkurgu romanında Fransa'nın ve tüm dünyanın bir süper silah tarafından tehdit edilmesini ve bu tehdidin Fransız vatanseverliğinin gücüyle aşılmasını anlatır. Romanın merkezinde, güçlü bir silah ve onun mucidi yer alır. Bu süper silahı elde etme yarışı başlar ve mucidin icadı yanlış ellere geçer fakat tehlike bertaraf edilir. Bu roman, modern silahlanma yarışına dair öngörüler içerdiği için büyük önem taşır. Bilim insanlarının keşiflerini kullanma sorumluluğu ve askeri teknolojinin potansiyel olarak yıkıcı sonuçları gibi karmaşık ahlaki ve etik konuları ele alır. Verne aynı zamanda silahlanma yarışı ve savaşın tehlikeleri üzerine ince bir eleştiri de sunmaktadır.

Özellikle XX. yüzyıldaki nükleer silahların ortaya çıkışıyla romanın işlediği temalar daha da anlam kazanır.

Var olan tehlikeli silahların yanı sıra üzerinde çalışılan uzaktan kumandalı ve ‘ölüm ışını’ saçan silahlar da gündemdedir. Gizemli ışın silahları bilimkurguda daha çok I. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıksa da geçmişi daha uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. H. G. Wells'in 1898'de yayımlanan *Dünyalar Savaşı* adlı bilimkurgu eserinde Marslılar öldürücü ışınlar saçan bir savaş makinesi kullanmaktadır. Wells'in bu eserinden kısa bir süre sonra İngiliz yazar George Griffith (1857-1906), dünyanın elektrik enerjisini kontrol edebilen ve aynı zamanda silah olarak da kullanılan bir cihazı tanıtan *Dünya'nın Efendileri (The World Masters)* eserini 1903 yılında yayımlar. Griffith, ‘ölüm ışınları’ terimini ilk kullananlar arasındadır.²³⁵

Amerikalı yazar Jack London'ın (1876-1916) 1908 yılında yayımlanan *Tüm Dünyanın Düşmanı (The Enemy of All the World)* adlı eseri, asla icat etmemesi gereken bir şeyi icat eden çılgın bir bilim insanının heyecan verici kısa hikayesini anlatır. Eserin ana karakteri Emil Gluck'ün trajik bir yaşamı olmuştur, bu nedenle yaşadıklarının etkisiyle kinlenen ana karakter tüm dünyadan intikam almak için tehlikeli eylemlerde bulunur. Gluck, uzaktan ateşlenebilen silahlar ve patlayıcılar geliştirerek dünya çapında terör estirir. Eylemleri arasında önemli devlet yetkililerinin suikastları ve büyük ölçekli yıkımlar bulunmaktadır. Tüm bu kötücül girişimlerinin sonucunda yakalanır ve elektrikli sandalyede idam edilir. Bu hikaye toplumsal dışlanma, adalet ve intikam temalarını işler. Bunun yanı sıra bilim ve teknolojinin etik kullanımı konusundaki endişeleri de yansıtır.

Erken dönem Sovyet bilimkurgu eserleri, 1920'lerde ‘ölüm ışınları’ teması üzerine odaklanır. ‘Ölüm ışını’nın kökenleri XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında elektrik, X-ışınları ve radyum gibi üç önemli enerji kaynağının geliştirilmesine dayanmaktadır. Yeni yüzyılın başlarında bilim insanları ve askeri güçler bu yeni enerji kaynaklarının savaşta kullanılabileceğini tahmin eder. ‘Ölüm ışını’ 1920'li ve 1930'lu yılların bilimkurgusunda önemli bir yere sahiptir. II. Dünya Savaşı'ndan önce, sık sık çıkan haberlerde böyle bir cihaz geliştirdikleri iddia edilen mucitlerden bahsedilir. Dönemin bilimkurgu romanları, öyküleri, tiyatro oyunları,

²³⁵ Fanning, W. J. (2010), a.g.e., 253, 258.

filmleri ve radyo programlarında yer alan ‘ölüm ışınları’nın çoğu, haber medyasında anlatılan ve yaklaşmakta olan savaşın fütüristik silahlarıyla çarpıcı benzerlikler taşır.²³⁶

Rus asıllı Polonyalı yazar F. A. Ossendowski’nin (1878-1945) “*Korku*” *Gemisi* (*Бриг “Ужас”*) adlı eserinin 1913’te yayımlanmasından sonra ‘ışın’ konusu Ekim Devrimi’nden sonraki on yıl içinde edebiyatta kendisine daha fazla yer bulmaya başlar. Işın, her eserde farklı şekillerde okuyucunun karşısına çıkar. Sovyet yazar ve şair V. P. Katayev’in *Erendorf Adası* (*Остров Эрендорф*) romanında ‘mor ışınlar’, M. A. Bulgakov’un *Ölümcül Yumurtalar* adlı uzun öyküsünde ‘hayat ışını’ ya da ‘kızıl ışın’, A. N. Tolstoy’un *Mühendis Garin’in Hiperboloidi* adlı eserinde ‘ısı ışını’, Sovyet yazar A. R. Paley’in *Körfez Akıntısı* (*Гольфумпем*) adlı uzun öyküsünde ‘turuncu ışın’ olarak kurgulanır.²³⁷

Devrim öncesi de dahil olmak üzere *Körfez Akıntısı* dışındaki tüm eserlerde ışınlar, insanlığın ve medeniyetin gelişiminde olumsuz rol oynar. Işın teknolojisi Marslılardan sonra bilim insanlarının eline geçer. Keşfedilen bu ışın, bencil ve ‘kaçık’ bilim insanları tarafından kullanılır. Bu nedenle Rus yazarlar insan aklının bilimsel amaçlarından ciddi anlamda şüphe duyarlar. Bu tema, bilim ve teknoloji alanlarında yapılan keşifler ve yeni arayışlarla doğru orantılıdır. Lazerli silahlar, gelecekteki gezegen savaşlarında kitle imha silahı olarak kullanılmak üzere geliştirilmektedir. Sovyet basını, bu teknolojiye ‘şeytan ışını’ ismini takar.²³⁸

N. A. Karpov’un (1887-1945) 1924’te yayımlanan *Ölüm Işınları* (*Лучи смерти*) adlı romanı, fantastik silah temasını konu alır. Dahı ancak ahlaki değerlerden yoksun bir bilim insanı olan Profesör Mongomeri, ‘ölüm ışınları’ adlı bir cihaz icat eder. Mongomeri, bu güçlü silahı isyan eden işçilere karşı kullanarak küçük bir kasabanın nüfusunu yok eder. Ancak bu saldırıda kızı ve onun nişanlısının da hayatını kaybettiğini öğrenince, büyük bir öfke ve pişmanlıkla icadını yok eder. Bu roman, Tolstoy’un *Mühendis Garin’in Hiperboloidi* adlı eserinden önce yayımlanarak Sovyet bilim kurgusunda ‘ölüm ışınları’ temasını ele alan ilk eserlerden biri olur. Hem Tolstoy

²³⁶ Fanning, W. J. (2010), a.g.e., 274.

²³⁷ Колчанов, В. В. (2020). “«Дьявольские лучи» в повести М. А. Булгакова «Роковые яйца»: об одной модной литературной теме в научной фантастике 1920-х годов”. *Неофилология*, 6 (23), 548.

²³⁸ Колчанов, В. В. (2020), a.g.e., 548.

hem de Bulgakov'u etkilediği söylenebilir.²³⁹ Karpov, bu eserinde bilimsel buluşların etik sorumluluklarını ve teknolojinin yanlış ellerde nasıl yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini sorgular. Roman, dönemin toplumsal ve politik dinamiklerini yansıtarak kapitalist güçlerin bilimsel yenilikleri kendi çıkarları doğrultusunda nasıl kullanabileceğini eleştirir.

Bulgakov'un 1925 yılında yayımlanan *Ölümcül Yumurtalar* adlı uzun öyküsünün ana karakteri, Moskova'daki Zooloji Enstitüsü'nde çalışan Profesör Persikov'dur. Persikov, tesadüfen keşfettiği özel bir ışın sayesinde organizmaların büyüme hızını olağanüstü derecede artırabileceğini fark eder. Aynı dönemde Sovyetler Birliği'nde tavuk vebası nedeniyle büyük bir kümes hayvanı kıtlığı yaşanmaktadır. Yetkililer, Persikov'un keşfini bu sorunu çözmek için kullanmaya karar verirler. Ancak bir karışıklık sonucu, büyüme hızını artıran ışınlar tavuk yumurtaları yerine yılan ve timsah gibi tehlikeli sürüngenlerin yumurtalarına uygulanır. Sonuç olarak, hızla büyüyen bu yırtıcı hayvanlar kontrolden çıkarak Moskova'yı tehdit eder. Ordunun müdahalesiyle yaratıklar yok edilir, ancak bu olaylar sırasında Profesör Persikov da hayatını kaybeder. *Ölümcül Yumurtalar* bilimsel keşiflerin öngörülemeyen sonuçlarını hicivsel bir üslupla işler. Eser, Sovyet eleştirmenler tarafından 1917 Rus Devrimi ve Sovyet liderliği üzerine bir taşlama olarak yorumlanır ve bu nedenle eleştirilir. Profesör Persikov'un, Vladimir Lenin'i temsil ettiği ve her ikisinin de Rusya'da yıkıcı sonuçlara yol açtığı şeklinde yorumlar yapılır.

Sovyet bilimkurgu edebiyatının ilk örneklerinden biri olan *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* eserini kaleme alan Aleksey Tolstoy, teknolojinin kötü niyetli ellerde nasıl tehlikeli bir silaha dönüşebileceğinin olasılıklarını sunar. Bu eserde, teknolojik üstünlüğü elinde bulunduran ana karakter, dünya düzenini sarsmakta ve sansasyonel değişikliklere neden olmaktadır. Toplumun ideolojisini ve değerlerini önemsemeyip sadece kendi çıkarını düşünen ve esere ismini veren Garin karakteriyle teknolojinin suistimali, teknolojinin kötüye kullanımı ve teknolojinin olumsuz sonuçları gibi konuların üzerinde durulur.

²³⁹ Фоменко, М. (2015). ««Лучи смерти» и их автор». *Лучи смерти*, Интернет-Издательство 'Salamandra P.V.V.', 121.

V. Ye. Orlovskiy'in (1889-1942) 1925 yılında yayımlanan *Dehşet Makinesi* (*Машина ужаса*) adlı uzun öyküsünde ana karakterlerden Joseph Ellicott, elektromanyetik dalgalar üzerine araştırmalar yapmaktadır. ABD kıyılarındaki bir adada, uzaktan mühimmat patlatabilen, canlıların psikolojisini etkileyebilen ve hatta kalbin durmasına neden olabilen güçlü cihazlar geliştirir. Ellicott, bu makineleri kullanarak bir diktatör olmayı planlar ancak ona karşı Sovyet mühendisler ile ABD yetkilileri birlikte hareket eder.

Sonuç olarak bilim ve teknoloji, insanlık için büyük ilerlemeler sağlayabilen unsurlar olmasına rağmen kötüye kullanıldığında felaketlere yol açabilecek bir güce sahiptir. Sovyetler Birliği'nin silah teknolojisine yaptığı yatırımlar, askeri alandaki gelişmelerin sadece teknik ilerleme değil, aynı zamanda büyük etik sorumluluklar da getirdiğini göstermektedir. Edebiyat, bu tür etik sorunları tartışmak için güçlü bir araç olur, bilim insanlarının ve politik liderlerin kararlarını eleştirel bir bakış açısıyla ele alır. Nükleer silahların ortaya çıkışıyla birlikte, özellikle Soğuk Savaş dönemi bilimkurgusunda, atom bombasının ve benzeri büyük bilimsel buluşların insanlık üzerindeki potansiyel yıkıcı etkileri sıkça işlenir. Bu bağlamda bilimsel gelişmelerin yalnızca teknik başarılarla değil, aynı zamanda etik sınırlarla da değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

4.1.2. Aleksey Nikolayeviç Tolstoy (1883-1945)

Aleksey Nikolayeviç Tolstoy, Rus edebiyatına ve kültürüne önemli katkılar sağlayan seçkin bir yazardır. Başarılı bir sanatçı olan A. N. Tolstoy tarihi roman, öykü, piyes, bilimkurgu eserleri, siyasi hiciv yazıları gibi farklı tür, tema ve içeriklerde eserler kaleme alır. Mühendislik üzerine teknik eğitim alan yazar çok yönlü ve bilgilidir. Hayatı Rusya ve Avrupa tarihinin fırtınalı bir dönemine denk gelmiştir. A. N. Tolstoy'un sanatı iki asrın sınırında şekillenmiştir. Ekim Devrimi ve ülkede yeni ile eski arasında yaşanan mücadele, yazarın edebi kişiliğini etkilemiştir. Çetrefilli ve çoğu zaman çelişkilerle dolu bir yolda ilerlemesi sanat arayışında çok fazla şey öğrenmesine neden olmuştur. A. N. Tolstoy'un sanatı, Rus gerçekçiliği ile Sovyet edebiyatının kesiştiği bir noktada gelişir. Klasik edebiyatın en iyi geleneklerini miras

alan yazar, esasında gerçek bir yenilikçidir ve zor bir süreç geçirdikten sonra sosyalist realizmin öncüsü eserler verir.²⁴⁰

Çocukluk yılları Samara steplerinde terkedilmiş küçük bir çiftlikte, doğa ve köy hayatıyla içli dışlı bir ortamda geçer. Yıllar sonra çocukluğundaki “*şehirli insanların bilmediği bir sessizlikle*”, rüzgarın ve vahşi hayvanların çıkarttığı seslerle dolu kış gecelerinden bahseder. Tolstoy’un çocukluk yıllarında etrafını saran her şey, genç yaşta ondaki şairlik yeteneğinin ve doğa sevgisinin gelişmesine katkı sağlar. Böylece Tolstoy en iyi doğa şairlerinden biri olmayı başarır. Tolstoy’un annesi Aleksandra Leontyevna, kadın yazarlardandır. Annesi onun edebiyata ve kitaplara ilgi duymasını sağlar. Birbirine saygılı bir ailede ve demokratik bir ortamda büyür. M. Ye. Saltıkov Şchedrin (1826-1889), Turgenyev ve N. A. Nekrasov (1821-1877) en sevdiği yazar ve şairlerdendir.²⁴¹

Söz sanatının en iyi ustalarından olan Tolstoy, Rus edebiyatında kullanılan dilin gelişimine katkı sağlamaya çabalar. Eserleri halk söyleyişleriyle doludur. Yazar, kelimelerin etkileyciliğini artırmayı ve Rus dilinin yasalarını öğretmeyi amaçlar. Sovyet edebiyat eleştirmeni ve teorisyeni V. Şçerbina, yazarın hayatını ele aldığı 1951 yılında yayımlanan *A. N. Tolstoy (A. H. Толстой)* adlı otobiyografik eserde, Rus dilinin en güçlü yanını mükemmel bir biçimde ortaya koyan Tolstoy’un, dili şiirsel bir araç, duygu ve düşüncelerinin canlı bir ifadesi olarak ustaca kullandığından bahseder. Şçerbina’ya göre Tolstoy, Rus halkının konuşma dilini kullanır, eski dönem kahramanlarının ve çağdaş Sovyet insanının söylemlerinde ustalıkla farklı nüanslar yakalar.²⁴²

Tolstoy edebi faaliyetlerine devrimin ilk zamanlarında başlar. Bu dönemde edebiyatta soylu ve burjuvazi ideolojilerinin hakim olduğu dekadan görüşün etkileri artmıştır. Kendi sloganlarıyla ‘saf sanat’a hizmet eden simbolistler ve akmeistler gittikçe büyüyen sosyalist harekete karşı çıkan fikirler yaymaya çalıştıklarını gizlemeye uğraşırlar. Bireyciliği savunan, Rus edebiyatının devrimci geleneklerini ve halkı aşağılayan ‘moda’ yazarlar olarak adlandırılan bir grup ortaya çıkar. Dekadan

²⁴⁰ Щербина, В. (1951). *А. Н. Толстой*. Москва: Государственное издательство “Художественной литературы”, 3-5.

²⁴¹ Алпатов, А. В. (1956). *Творчество А. Н. Толстого*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 6.

²⁴² Щербина, В. (1951), a.g.e., 5-6.

edebiyatı geçmişe yönelir, yok olmaya yüz tutmuş ve son bulmaya mahkum her şeye dört elle sarılır. XX. yüzyılın başında dekadanlığın yanı sıra V. V. Veresayev (1867-1945), A. İ. Kuprin, İ. A. Bunin (1870-1953), N. G. Garin (1852-1906) ve N. D. Teleşov (1867-1957) gibi gerçekçi yazarların etkileri de devam etmektedir. Tolstoy, edebiyatta bu türden farklılıkların yaşandığı yıllarda yazar kimliğini oluşturmak için edebi bir mücadelenin içerisindeydi. Yazarın erken dönem sanatı, çelişkilerin etkisi altındadır.²⁴³

Devrim hareketlerinin artmaya başladığı 1905 yılının hemen öncesinde Tolstoy'un yolu Petersburg'a düşer. Şehirde devrim mücadelesi verilmektedir ve bu mücadeleye öğrenciler de katılmaya başlamıştır. Tolstoy da bunlardan biridir, grevlere katılmakta ve sosyal-demokratik gruplarda yer almaktadır. Karışıklığın ve belirsizliğin oldukça fazla olduğu bu yıllarda genç yaştaki Tolstoy'un demokratik emelleri vardır. 1905 yılında Tolstoy yerel gazetelerde Rus şair N. A. Nekrasov ve S. Ya. Nadson'un (1862-1887) şiir sanatını taklit eden tarzda birkaç şiir yayımlar. Fakat kendi özgün yazar kimliğini henüz kazanamayan Tolstoy'un edebiyata başarılı bir giriş yapmasının önünde bir engel olan bu tür şiirlerin devamı gelmez.²⁴⁴ Tolstoy'un ilk şiir kitabı olan *Lirizm (Лиризм)* 1907 yılında basılır. Şçerbina'ya göre bu eser Tolstoy'un çıraklık dönemine aittir ve taklit unsurlar içerir. Aynı zamanda sembolizmin izleri ve K. D. Balmont (1867-1942) ile A. Bely'nin (1880-1934) etkileri söz konusudur. Fakat sembolizmin ilkeleri Tolstoy'un evrensel, güçlü ve sade sanat anlayışıyla uyuşmamaktadır. Sembolistlerin etkisinin azalmasıyla birlikte realizm Tolstoy'un edebi faaliyetlerinin ilk yıllarını etkilemeye başlar.²⁴⁵

Şairliğin ardından Tolstoy düzyazı sanatına yönelir. Tolstoy'un ilk dönem düzyazı sanatı ve oyun yazarlığı ailevi hatıralarına ve kişisel gözlemlerine dayanır. Erken evre eserleri tekdüze bir çizgidedir. Tolstoy'un kendisi sanatının o yıllarını 'hatıralar dönemi' olarak nitelendirir. Fakat yazarın ilerleyen zamanlarda başına gelenler onu hayal dünyasından uyandırır.²⁴⁶ 1908 yılında "Niva" dergisinde

²⁴³ Щербина, В. (1951), a.g.e., 7-8.

²⁴⁴ Алпатов, А. В. (1956), a.g.e., 7- 8.

²⁴⁵ Щербина, В. (1951), a.g.e., 8-9.

²⁴⁶ Щербина, В. (1951), a.g.e., 16.

yayımladığı *Eski Kule (Старая башня)* öyküsüyle yazarlığa ilk adımını atar. Bu eseriyle Tolstoy'un gerçekçi yazar kimliği ortaya çıkmaya başlar.²⁴⁷

Çocukluk yılları şairliğine etki ettiği gibi yazarlığında da izler bırakır ve sanatında gerçekçi emeller edinmesine katkı sağlar. Sonraki yıllarda *Yaşlı İhlamur Ağacının Altında (Под старыми липами)* başlığı altında birleştirdiği tüm erken dönem öykülerinin temelini oluşturan çocukluk yılları anıları yazara geniş bir malzeme yelpazesi sunar. Soylu bir geçmişinin olması, aile hikayesi, yazarın bizzat kendisinin tanık olduğu ya da büyüklerinden dinlediği olaylar, tüm bunların hepsi ona toplumdaki korkunç yozlaşmanın, yaşanan can çekişmelerinin, Rusya'da bir zamanlar her şeye gücü yeten soylu sınıfının itibarsızlaştırılmasının resmini net ve gerçekçi bir biçimde ortaya koymasına yardım eder.²⁴⁸

Tolstoy 1912-1913 yıllarında kaleme aldığı eserlerle edebiyattaki yerini daha da sağlamlaştırır. Fakat Sovyet akademisyen A. V. Alpatov'un 1956'da yayımlanan *A. N. Tolstoy'un Sanatı (Творчество А. Н. Толстого)* adlı çalışmasında belirttiği üzere, o dönemlerde burjuvazi tarzda yapılan eleştiriler yazarın yeteneğini küçümser niteliktedir. Bu türden düşüncelerin izinden giden dergilerin sayfalarında Tolstoy'dan 'üçüncü sınıf' yazar, eserlerinden de 'basit ve sığ' diye bahsedilmektedir. Tolstoy hakkında bu türden küçümseyici ifadeler kullanan ve dekadanlığa daha yakın olanlar, gerçekçi eserler kaleme alan genç yazara karşı düşmanca duygular beslemektedir.²⁴⁹ Yaratıcılığının ilk aşamalarında dekadanlığa ve şiir sanatına daha yakın olan Tolstoy'un estetik anlayışının değişmesiyle birlikte dekadınların olumsuz yorumlarına maruz kalması şaşırtıcı değildir.

Tolstoy'un devrim öncesi edebiyattaki yeri güçlenmekle birlikte, dekadanlığın aksine, gerçekçi akıma daha yakın olduğu görülür. Dekadanlığın hüküm sürdüğü yıllarda genç yazar bu görüşü terk ederek geçmişin zengin mirasına yönelir. XIX. yüzyılın gerçekçi akımının gelenekleri Tolstoy'un yazarlık kimliğine ve düzyazı sanatına etki eder. XIX. yüzyıla ait eserlerin çevirisiyle uğraşmak yazara çok fazla birikim sağlar. Gogol'den hiciv sanatını ve grotesk unsurlar kullanmayı, Turgenyev'den lirizmi, içten bir üslup kullanmayı ve doğa tasviri ustalığını, Lev

²⁴⁷ Алпатов, А. В. (1956), а.г.е., 8.

²⁴⁸ Алпатов, А. В. (1956), а.г.е., 9.

²⁴⁹ Алпатов, А. В. (1956), а.г.е., 16-17.

Tolstoy'dan insanın ruhani özelliklerini ortaya çıkarmayı ve iç dünyasını tasvir etmeyi öğrenir.²⁵⁰

1914 yılında “Pravda”da basılan *Realizmin Yeniden Doğuşu (Возрождение реализма)* başlıklı bir makalede M. Gorki (1868-1936), Tolstoy, Bunin, İ. S. Şmelyov (1873-1950), İ. D. Surguçyov (1881-1956) gibi isimlerin eserlerinde bütün gerçekçiliğiyle günlük ve sıradan Rus hayatını anlattığına değinilir.²⁵¹ Ekim Devrimi öncesinde “Pravda” gazetesi Rus edebiyatında realizm akımının toplumsal önemini vurgular. Gerçekçi yazarlar dekadancılığın idealize ettiği burjuvazi düzenin eleştirilmesine yardım eder. Bunun yanı sıra gazete, aralarında Tolstoy'un da bulunduğu çok sayıda gerçekçi yazarın işçi hareketine ve sosyalist ideolojiye yabancı olduğunu fakat burada realizmin yeniden doğuşu ile yeni canlanan toplum hayatı arasındaki bağa dikkat çekildiğini belirtir.²⁵²

Sovyet edebiyat eleştirmeni ve teorisyeni V. Şçerbina'nın A. N. Tolstoy adlı, yazarın hayatını ele aldığı otobiyografik eserinde, Tolstoy'un toplumsal yaşamı tasvir edişindeki kasvete rağmen erken dönemlerde kaleme aldığı en iyi eserlerin yaşam sevinciyle, mutlulukla, muzip bir mizah anlayışıyla ve insanlara karşı iyi niyetle dolu olduğu bilgisi aktarılır. Eserlerinin hiçbir zaman karamsarlık ve hayatın olumsuzluklarına odaklanma gibi bir özelliği yoktur. Tolstoy, hayatı her yönüyle kabullenen hümanist bir yazardır. İnsanların derinliklerindeki karanlık taraflarıyla ilgilenmez. Bu tür duyguları insanın ebedi ve zorunlu bir özelliği gibi aktarmaz. Hepsinden önemlisi, iyi hisler ve manevi anlamda yeniden doğma gibi duyguları betimleme arzusundadır.²⁵³

1910'lu yıllarda Tolstoy, eserlerinde olumlu kahramanlar bulma arayışındadır. Fakat yazarın toplumsal ufku henüz çok fazla gelişmemiştir. Sanatçı yaşam ideallerini sadece kendisinin yakından bildiği soylu ortamda aramıştır. Bu nedenle de eserlerinde sınırlı ahlak açısına sahip ve sosyal olarak faal olmayan karakterler ortaya çıkar. Olumlu karakterlerinin aşk ve arkadaşlık gibi çarpıcı duygulara karşı özlem dolu bir yaşamları vardır. Yazar, o dönemde sadece bu tür duyguların huzur ve mutluluk

²⁵⁰ Алпатов, А. В. (1956), а.г.е., 17.

²⁵¹ Алпатов, А. В. (1956), а.г.е., 17.

²⁵² Щербина, В. (1951), а.г.е., 13.

²⁵³ Щербина, В. (1951), а.г.е., 16.

getirebileceğini, hayatın anlamını ve var olma amacını gösterebileceğini düşünür. Şçerbina'ya göre Tolstoy'un erken dönem sanatında soyluların yaşamındaki kasvetli zeminine karşılık insana mutluluk veren ve onu yücelten tek duygu aşk vardır. Tolstoy'un devrim öncesindeki eserlerinin çoğunda aşkın canlandırıcı etkisinin izleri görülür. Özellikle dramalarının konusu bu şekildedir.²⁵⁴ Yazarın devrim öncesi eserlerindeki olumlu karakterler genellikle siyasi yaşamdan uzak ve manevi duygular üzerine yoğunlaşmıştır.

Halkın yaşamı ve verdiği mücadeleden uzak olmak, I. Dünya Savaşı'nın arifesinde Tolstoy'un sanatsal hayatında ciddi bir kriz yaşamasına neden olur. I. Dünya Savaşı başlar ve Tolstoy savaş muhabiri olarak cepheye yollanır. Savaş alanında gerçeklerle tanışır ve hayat tecrübesi artar. Cephede Çar tarafından savaşa sürüklenen Rus halkının trajedisine şahit olur. Sanatında vatan ve Rus halkının kaderi gibi temalar ortaya çıkar. Savaş yılları eserleri iki döneme ayrılır. İlki burjuva-soylu aydınların ifşa edilmesine ve itibarsızlaştırılmasına adanır. İkincisinde savaşan Rus insanı gibi yeni karakterler işlenir. Yazar 1916 yılının sonlarında savaş temasından uzaklaşır ve günlük hayat üzerine öykü ve piyesler kaleme alır.²⁵⁵

Tolstoy 1917 Şubat Devrimi'ni coşkuyla karşılar ve yeni bir döneme girildiğini söyler. Şubat Devrimi'ni halka özgürlük tanıyan bir girişim olarak değerlendirir. Böylece kazanılan özgürlüğün savaşı sonsuza kadar bitireceğini umut eder. Bunun yanı sıra yazar, gerçeklikten uzaklaşarak devrim karşıtlarının her şeyi eski düzene kavuşturmasının hayallerini kuran aydın ve burjuva sınıfını eleştirir. Diğer taraftan Ekim Devrimi öncesinde yaklaşmakta olan büyük olaylar karşısında çok fazla şaşkınlık duyar.²⁵⁶ Tüm bu bilgiler ışığında yazarın başlarda devrim ve gerçekleştirecekleri konusunda olumlu düşünürken, yaşanan kanlı olaylar neticesinde baştaki umudun yerini başka duygulara bıraktığı görülebilir. Fakat her şeye rağmen Tolstoy'un vatanına duyduğu sevgi hiçbir zaman bitmemiştir.

Şubat Devrimi'nin beklentileri karşılamamasından dolayı yaşadığı hayal kırıklığından sonra yazarın sosyalist devrimin arifesinde I. Petro dönemine yönelmesi tesadüf değildir. Tolstoy geçmiş yüzyıllardaki Rus tarihinin şifrelerini çözmeye,

²⁵⁴ Щербина, В. (1951), a.g.e., 14-16.

²⁵⁵ Щербина, В. (1951), a.g.e., 17-25.

²⁵⁶ Щербина, В. (1951), a.g.e., 25-26.

ülkenin geleceğini belirlemeye ve halkın karakterini anlamaya çalışır. Bu süreçte yazar kullandığı sanatsal argümanların o dönemde yaşanan önemli tarihi olaylarla olan uyumsuzluğunu şiddetle hisseder. Yazar devrim yanlısı görüştekilerle uyum sağlayarak dönemini anlamayı gönülden istemektedir. Fakat Şçerbina'ya göre, Tolstoy'un devrim ve İç Savaş'ı doğru bir şekilde anlayabilmesi, çok yönlü düşünebilmesi ve yeni bir politik dünya görüşü edinebilmesi için zamana ihtiyacı vardır.²⁵⁷

Yazar devrimden sonra siyasi anlamda kendini tam olarak devrim yanlılarına karşı yakın hissetmemesi ve sanatsal anlamda rotasını ne yöne çevireceğini bilememesinden kaynaklı sorunlar yaşamaya başlar. Edebi çevresi ve devrim yanlılarının eleştirisine maruz kalır. Böylece çıkış noktası arayan Tolstoy'un hayatında yeni bir dönem başlar. 1918 yılında Odesa'ya gider, sonrasında 1919 yılında Rusya'yı terk ederek Paris'e geçer ve iki yıl sonra da Berlin'e göç eder. Vatanından uzakta olsa da yazar, Rusya'nın kaderi ile devrimin özü üzerine düşünmeyi bırakmaz. Göç döneminin ilk eserlerinde devrime karşı kötü duygular beslediği görülür. Diğer taraftan da tüm şüphelerine rağmen yazar eskiden olduğu gibi Rus halkının hayatta kalma mücadelesine inanır. Halkın tarihi süreçte kendi yolunu bulacağına, güçlü ve büyük bir devlet kuracağına dair inancını dile getirir.²⁵⁸

Göçmenlik yılları, yazarın hayatındaki en ağır yıllardır. Tolstoy ülkesinden ayrıldığında dayanılması güç günler geçirdiğini itiraf etmiştir fakat diğer taraftan bu dönem yazarın sanatı için çok verimli geçmiştir. Göçmen bir yazar olarak zorluklarla mücadele eden Tolstoy sanatında oldukça fazla yol kat ederek olgunlaşır.²⁵⁹ Tolstoy'un gurbetteyken vatanına duyduğu hasret eserlerinin çoğunda kendini gösterir. Vatan toprağından ve halkından uzak olmanın verdiği ızdırap, Rusya'da yaşanan devrim olaylarına bakış açısının değişmesine neden olur.²⁶⁰

1919-1923 yılları arasındaki göç yıllarında *Azap Yolları (Хождение по мукам)* romanının ilk bölümünün kurgusal olarak temellerini atar, otobiyografik bir uzun öykü olan *Nikita'nın Çocukluğu (Детство Никиты)*'nu , *Kız Kardeşler (Сестры)* romanını, *Aelita* adlı bilimkurgu eserini ve göçmenlik üzerine öykülerini kaleme

²⁵⁷ Щербина, В. (1951), a.g.e., 27-30.

²⁵⁸ Щербина, В. (1951), a.g.e., 31-40.

²⁵⁹ Крюкова А. М. (1989). *Серия "История Москвы: портреты и судьбы": Алексей Николаевич Толстой*. Москва: Издательство "Московский рабочий", 71.

²⁶⁰ Щербина, В. (1951), a.g.e., 40.

alır.²⁶¹ Yazarın sanatsal yeteneğini gösteren bu eserler, önemli tarihi bir sürecin yaşandığı bir zeminde ortaya çıkmıştır.

Edebiyat eleştirmenlerine göre 1920’li yıllarda Sovyet ve göçmen edebiyatı bir aradadır. İran asıllı araştırmacı Marziye’ye göre Sovyet yazarlar dünyayı insanlık yararına şekillendirmeyi hayal ederken, göçmen yazarlar ise geçmişteki kültürel değerleri korumaya ve onları sürdürmeye çalışır.²⁶² 1920’li yıllarda gelecekteki Sovyet toplumunu ve tüm dünyada sosyalizmin zaferini resmeden bilimkurgu eserleri ortaya çıkar. V. İtin’in *Gonguri Ülkesi (Страна Гонгури)* ve V. D. Nikolskiy’in *Bin Yıl Sonra (Через тысячу лет)* adlı eserleri bunlardan bazılarıdır.²⁶³

Tolstoy bilimkurguya ilk kez 1920’li yılların başlarında yönelir. 1922-1923 yıllarında “Krasnaya Nov” dergisinde basılan *Aelita* adlı ilk bilimkurgu eserini yazar. Yazarın yurt dışında kaleme aldığı bu roman Sovyetler Birliği’nde yayımlanan ilk bilimkurgu eserlerindendir. Sansür biriminin uzun incelemelerinden sonra *Aelita* adıyla 1923 yılında ayrı bir kitap olarak basılır. Dönemin sorunları, dünyadaki önemli ve tarihi dönüm noktaları gibi konular romanda birbiriyle iç içe geçer. Bilimkurgunun dönemin sorunları ile bağdaştırılması, özel bir atmosferin yaratılmasına olanak sağlar ve o dönemde yaşayanların ilgisini çekmeyi başarır.²⁶⁴ Bu romanın temelinde insan ırkının üstünlük kurma ve evrenin hakimi olma fikirleri vardır. Tolstoy’un bu eseri Sovyet bilimkurgu edebiyatının klasikleri arasında yerini alır.

Kendine özgü bir yapısı olan *Aelita* adlı bu sosyal bilimkurgu romanında devrim teması işlenmektedir. Roman ilginç, sürükleyici olaylar yumağı ve gezegenler arası seyahatin getirdiği teknik problemler üzerine temellendirilir. Eser, yazarın dünya görüşünde meydana gelen büyük değişimleri ve eski düşüncelerini tekrar gözden geçirme girişimlerini gösterir. Tolstoy, Ekim Devrimi ve İç Savaş’ta mücadele edenleri ilk kez olumlu şekilde kurgular.²⁶⁵ Yeniden doğuşun simgesi ve Sovyet

²⁶¹ Крюкова, А. М. (1989), a.g.e., 71.

²⁶² Марзийе, Х. (2019). “Тип инженера-преобразователя в двух научно-фантастических произведениях 20-х гг. XX века «эфирный тракт» и «Гиперболоид инженера Гарина»”. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, 12 (12), 39.

²⁶³ İnternet: Дхингра, К. (1968), a.g.e.

²⁶⁴ Филимонов, Б. П. и Филимонов, А. Б. (2016). “Роман А. Н. Толстого "Аэлита" и его экранизация как феномен научной фантастики начала 1920-х годов”. *Идеи К. Э. Циолковского в инновациях науки и техники*. Издательство: Эйдос, 64.

²⁶⁵ Щербина, В. (1951), a.g.e., 42.

edebiyatının en popüler eserlerinden biri olan bu romana ve Aleksey Tolstoy’a ithafen 1960’lı yıllarda en iyi bilimkurgu eserine Aelita Bilimkurgu Ödülü verilir.²⁶⁶

Aelita romanının ana karakterlerinden Gusev, terhis olduktan sonra Mars'a giden ve Marshılara diktatörleri Tuskub'a karşı mücadele etmeleri için ilham veren korkusuz bir Kızıl Ordu askeridir. Bu gerçek devrimci coşku sembolünün aksine, mühendis Los kararsız, şüpheli bir karakterdir. Gusev, ezilenlerin yanında yer alarak Mars'ta isyan çıkarmıştır. Korkusuz, özgürlüğüne düşkün, devrimci bir savaşçı olan Gusev, bu özellikleriyle yazara geniş bir yelpaze sunar. Bu karakter, ülkesi için çabalayan bir Sovyet insanıdır ve vatanı üzerine kurduğu hayaller romanın her yerinde geçer. Özellikle ele alınan bu duygular eserin siyasi içeriğini ve onun gerçekçi tarafını ortaya koyar. Şçerbina'ya göre Gusev, Tolstoy'un önceki eserlerinde ele aldığı tahrif edilmiş devrimci tiplerinden farklıdır.²⁶⁷

Romandaki olaylar Mars ve Petrograd'ta geçmektedir. Fakat yazarın gündeminde ne Mars'a uçuş ne de Marshılar vardır. Tolstoy bilimsel bilgiler yaymaya ya da inandırıcılığı artırmaya uğraşmaz. Sadece mühendis Los'u ve Kızıl Ordu'dan Gusev'i Mars'a götüren geminin yapısını anlatır. Marshılar da yazarın özgür kurgusunun bir ürünüdür.²⁶⁸ Bireyci bir karakter olan Los, amacından şaşmayan bir karakter olan Gusev'den etkilenir fakat aynı zamanda Mars prensesi Aelita'ya olan duygularından ötürü sık sık dalgalanmalar yaşar. Buradan hareketle Tolstoy'un toplumsal fırtınalara karşı koyan aşkın ebedi ve kurtarıcı gücüne olan inancının çoktan sarsıldığı görülür. Öte yandan yazar vatan hasretinin ve halkıyla bir olabilmenin en sağlam ve en güçlü duygular olduğunu da belirtir. Bu bilgilerden hareketle yazarın vatanını her şeyin üstünde tuttuğu ve vatanına özlemin bütün duygulara ağır bastığı söylenebilir. Fakat Şçerbina'ya göre, romanda yer alan birçok öge soyut ve inandırıcılıktan uzaktır. Gusev karakteriyle sadece devrimin kendiliğinden gelişen ruhu anlatılır. Bu durum, Sovyet edebiyat eleştirmenine göre Tolstoy'un Bolşeviklerin verdiği devrim mücadelesini ve devrim yanlısı halkın nasıl yollardan geçtiğini henüz tam olarak anlayamadığını gösterir.²⁶⁹

²⁶⁶ Ковтун, Е. Н. (2008), a.g.e., 93.

²⁶⁷ Щербина, В. (1951), a.g.e., 43.

²⁶⁸ Ляпунов, Б. В. (1975). *В мире фантастики*. Москва: Издательство «Книга», 31.

²⁶⁹ Щербина, В. (1951), a.g.e., 43.

Aelita'nın her ne kadar rasyonel bir tarafı olsa da geniş perspektifte değerlendirildiğinde inandırıcılığı azdır. Tolstoy bu eseri ile uzay aracı icat eden mühendis Los'un yani bir mucidin hikayesini anlatır. Fakat Los'un açıklamaları kısa ve Mars'ın Dünya'ya olan uzaklığı, ışık hızı kavramı gibi herkes tarafından bilinen olaylarla ve varsayımlarla sınırlıdır. Diğer taraftan Tolstoy çok daha yalın fakat çarpıcı bir üslup kullanan bir yazardır. Örneğin okuyucuların Marshların uçan cihazlarının havada nasıl hareket ettiklerine dair çok bilgileri yoktur. Fakat Aelita'nın kostüm detayları, ses tonu, jest ve mimikleri aktarılmaktadır. Teknik betimlemeler yerine roman Dünya ve Mars tarihinin ayrıntılı bir denemesi gibidir. Gusev ve Los karakterinin uzay yolundaki uçuşları, zor durumda olan Mars gezegeninin yaşamla dolup taşan Dünya gezegenine karşı koymasını anlatan sadece bir paravan görevi görür. Roman, doğal akışının yanı sıra felsefi anlamda da dünyevi duyguların çağı olarak görünen eski ve yeni dünya çatışmasının alegorik ve sembolik bir anlatımıdır. Kahramanlar Mars'ta devrimci Rusya'yı temsil eder.²⁷⁰

1921 yılının sonbaharında Tolstoy Paris'ten Berlin'e taşınır ve Sovyet hükümetinin resmen tanınmasından sonra başını Rus göçmen aydınlarının çektiği sosyo-politik bir gruba katılır. Yazarın kendi ifadesiyle bu durum göçmenlikten kurtuluşunun başlangıcıdır ve kendisi için yararlı bir hamledir. Yazar, ülkesine dönmeyi istemektedir fakat Sovyetler Birliği'nde durumlar belirsizliğini korumaktadır. 1922 yılının baharında A. M. Gorki, Sovyetler Birliği'nden Berlin'e gider. Gorki ile Tolstoy'un arasında dostane bir ilişki gelişir. Yazarın siyasi görüşlerinin olumluya gitmesinde Gorki'nin etkisi büyüktür. Vataniyle ilgili içindeki şüphelere tamamen cevap bulamasa da ülkesine duyduğu sevgi ve onun için çalışma arzusu vardır. Tolstoy artık birçok şeyin değiştiği ülkesine 1923 yılında geri döner, ancak döndükten sonra Sovyet insanının ideolojisini ve Sovyet yaşamını doğru ve derinden tasvir etmeyi hemen başaramaz. Tolstoy farklı bir bakış açısı edinmek ve Sovyet kültürünün ilkelerini benimseyebilmek için çok çaba harcar.²⁷¹

1924-1929 yılları Tolstoy için yeni bir dünya görüşünün ortaya çıktığı bir dönemdir. 1920'li yıllarda Tolstoy'un yeni estetik prensipleri şekillenir ve edebiyatla ilgili bazı eski görüşlerini gözden geçirir. Yazar döndükten sonra Sovyet hayatına

²⁷⁰ Ковтун, Е. Н. (2008), а.г.е., 95-96.

²⁷¹ Щербина, В. (1951), а.г.е., 43-47.

hemen adapte olamaz, başlarda yakın bir süre öncesinde yurt dışında edindiği izlenimlere yönelir ve kapitalist gerçekliği sert dille eleştirir. Tüm bu olumsuzlukları ortaya koyarken grotesk öğelere ve hiciv sanatına başvurur. Bir dizi makalesinde ve gazete yazılarında yer alan düşüncelerinde çağın gereksinimleriyle doğru orantılı olarak yazarın öncelikli görevlerini belirtmeye ve Sovyet sanatının gelecekteki gelişim serüvenini keşfetmeye çalışır.²⁷² İleriki yıllarda Sovyet vatanseverliği ve milli benlik gibi konular Tolstoy'un sanatında etkili olmaya başlar. Bir başka deyişle Tolstoy'un da diğer Sovyet yazarlar gibi sonraki sanat anlayışı Bolşevik Partisi ve Stalin yanlısı olmak zorundadır. Parti, sanatçıların halka daha yakın olmasını ve yeni sosyalist dünyanın inşasına katılmalarını destekler.²⁷³ Tarihi romanı *I. Petro'nun (Пётр Первый)* Stalin Ödülü'nü aldığı 1941 yılına gelindiğinde Tolstoy, göçmen topluluğunu yeren *Kara Altın (Чёрное золото)* ve Kızıl Ordu'ya övgü niteliğindeki *Ekmek (Хлеб)* gibi sosyalist realist eserler kaleme alarak kendisini bir Sovyet yazarı olarak tamamen yeniden keşfeder.²⁷⁴ Sovyetler Birliği'nin yeni düzen anlayışına ters düşmeyen eserler kaleme alırken, Tolstoy'un bilimkurgunun özelliklerinden faydalandığı olmuştur.

Erken dönem Sovyet bilimkurgu edebiyatında bilim insanının sorumlulukları ve keşiflerin akıbeti konuları ortaya çıkar. Bu türden eserlere Tolstoy'un *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* adlı eseri örnek olarak verilebilir.²⁷⁵ Tolstoy *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* adlı romanını kurgularken Moskova'da bulunan ve 1922 yılında inşa edilen yüksek ve hiperboloit bir görünümü olan Şuhov Kulesi'nin tasarımının büyüleyici tarzından esinlenir. "Nasıl Yazıyoruz?" (1929) başlıklı makalesinde Tolstoy eserin kurgu süreciyle ilgili şunları söyler: "*Mühendis Garin'in Hiperboloidi'ni yazarken, eski bir tanıdığım olan Olenin bana bu tür ikili bir hiperboloidin inşasının gerçek hikayesini anlattı, bu keşfi yapan mühendis Sibiry'a'da ölmüş. Moleküler fiziğin en son teorileriyle tanışmak zorunda kaldım. Akademisyen P. P. Lazarev bana çok yardımcı oldu.*"²⁷⁶ Bu bilgiler ışığında Tolstoy'un bu eseri kaleme almadan önce bilimsel ve kurgusal araştırmalar yaptığı görülmektedir.

²⁷² Алпатов, А. В. (1956), a.g.e., 44-50.

²⁷³ Щербина, В. (1951), a.g.e., 46-54.

²⁷⁴ Maguire, M. (2013). "Aleksi N. Tolstoi and the Enigmatic Engineer: A Case of Vicarious Revisionism". *Slavic Review*, 2 (72), 252-253.

²⁷⁵ Ляпунов, Б. В. (1975), a.g.e., 30.

²⁷⁶ Денисова, В. Г.; Денисова, И. В.; Павловская, И. Л. (2021). "Литературно-инженерное исследование по мотивам романа А. Н. Толстого «Гиперболоид инженера Гарина»".

Mühendis Garin'in Hiperboloidi romanı macera ve dedektif entrikalarıyla dikkat çeker. Romandaki en önemli husus Amerikan ve Avrupa monarşisinin kötü niyetli faaliyetlerinin tasvir edilmesidir.²⁷⁷ Yazar, bu eserinde modern bir kapitalist toplumda bilimin geleceği, sermaye ve paranın topluma hakim olması sorununu çarpıcı bir şekilde gündeme getirir. İnsan aklının başarıları, en önemli keşif ve buluşlar, yıkıcı ve insanlığın zararına hareket eden güçlerin tekeline düşer. İnsanlar üzerinde hakimiyet kurmaya çalışan ve bireysel hareket eden Garin, buluşuyla emperyalizme hizmet eder. Garin kozmopolit, maceracı, tüm ahlaki kurallardan yoksun, zenginlik ve sınırsız egemenlik için her şeyi yapmaya hazır bir kişiliktir. Sovyet akademisyen Alpatov'un düşüncesine göre, Garin'in insanlığın geleceği hakkındaki düşüncelerinin çoğu Nazizm'in hezeyan dolu fikirlerini andırır.²⁷⁸ Amerikalı milyarder ve kimya sanayisinin kralı Rolling, yapılan bu keşiften faydalanmak, bu keşfin dehşet verici saldırı planına hizmet etmesi ve halkların köleleştirilmesi için çabalar. Garin ve Rolling dünyada diktatör bir iktidar kurmayı neredeyse başarsa da yazar romanı, insanlığın düşmanlarının zafer kazanamayacağını göstererek iyimser bir şekilde sonlandırır. Düşmanlarının elinde ölümcül bir silah olduğunu anlayarak tehlikeyi sezen Sovyet vatandaşı komünist Şelga buna engel olur.

Cesur ve orijinal fikirleriyle *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* konunun gerçekçiliğiyle ve anlatımın akıcılığıyla diğer bilimkurgu eserlerinden ayrılmaktadır. Yazar, bu eserde tasvirlerinin bilimsel yönünün inandırıcılığına ve doğruluğuna oldukça önem vermektedir. Tolstoy, romanında Batı'nın burjuva yaşam şartlarının geniş tasvirlerine yer verir. Bunun yanı sıra detektif-macera türünde unsurlar içeren *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* adlı eser temelde sosyal bir problemi ele alır. Tolstoy, Garin'in icat ettiği ölüm ışınına karşı verilen savaşta iki karşıt tarafın insanların kötülüğüne hizmet eden en güçlü silahla nasıl karşı karşıya geldiklerini gösterir.²⁷⁹ Bu eser, bilimin toplumsal rolünün sorunlarının ne olduğuna dair çok daha derin anlamlar yüklenmiştir. Roman bir bakıma maceracı bir özellik taşısa da diğer taraftan topluma karşı düşmanca hisler besleyen bir bilim insanının elinde bilimin kaderini ortaya

Инженерная аксиология. Опыт, формы и методы пропедевтики инженерного образования. Санкт-Петербург: Издательство частное учреждение дополнительного профессионального образования "Академия Востоковедения", 161-162.

²⁷⁷ Щербина, В. (1951), a.g.e., 50.

²⁷⁸ Алпатов, А. В. (1956), a.g.e., 46-47, 49.

²⁷⁹ Алпатов, А. В. (1956), a.g.e., 46-47.

koymaktadır. *Mühendis Garin'in Hiperboloidi*'nde yazar bilimsel teknik başarıların arkasındaki sosyo-politik çatışmaları açığa çıkarır ve böylece bilimin sosyal sorumlulukları üzerine düşünceler ortaya atar.²⁸⁰

Bilimkurgu eserlerinden farklı olarak Tolstoy'un üçlemesi olan *Azap Yolları* Sovyet edebiyatının en ünlü eserlerinden biridir. Bu eserin yazımı yirmi yıldan daha fazla sürer. Tolstoy'un devrimle ilgili düşüncelerinin, siyasi ve sanatsal biyografisinin yönünün değiştiği üç ciltlik bu eserde yazarın hayatından izlere rastlanır. Tolstoy kahramanlarıyla yirmi yıldan fazla vakit geçirir, karşılıklarına uzun ve çetrefilli yollar çıkar. Tüm bu süreçte hem kahramanların hem de yazarın hayatında ve fikirlerinde birçok değişiklik olur. Bu bilgiler ışığında yazarın hayatıyla doğru orantılı olarak kahramanların da değiştiği ve yazarın onlarla birlikte büyüdüğü ve gelişim gösterdiği söylenebilir. Bu üçlemedeki her kitap Tolstoy'un sanatının ve dünya görüşünün yeni bir aşamaya geldiğini gösterir. Üçlemede birbiriyle yakından ilişkili iki önemli konu öne çıkmaktadır. Birincisi ve en önemlisi, İç Savaş'ta yaşananların anlatımıdır; ikincisi yazarın iç dünyası ile yakından ilişkili olan Rus aydınlarının öyküleri ve onların devrime giden yoldaki maceralarıdır. Yeni sosyalist yaşama alışmaya çalışan Rusya'yı, önemli tarihi olayları doğru bir şekilde aktarabilmek yani ana fikri ve değeri verebilmek yazar için her şeyden daha önemlidir. Normal hayatta olduğu gibi eserde de hüznün ile mutluluk ve bireysel deneyimler ile toplumsal sorunlar iç içe geçer. Tolstoy, bir vatanseverin duygu ve düşünceleriyle tarihi gerçekleri birleştirerek gerçek hayatın içine sızar. Tolstoy'un bu eseri Stalin ödülüne layık görülür.²⁸¹

Sonuç olarak Sovyet edebiyatına önemli katkılar sağlayan ve çok yönlü edebi bir kişiliği olan Tolstoy, edebi arayışında farklı yollardan geçerek ve tecrübeler edinerek kendi yolunu bulmayı başarır. Sanat hayatına şiirle başlayan Tolstoy piyes, öykü ve roman gibi farklı türlerde eserler verir. Bu durum Tolstoy'un sanatının çok yönlülüğünü ortaya koymaktadır. Başlarda sembolizmin etkisiyle hareket ederken zaman geçtikçe realizm akımının prensiplerini benimser ve önceden etkisi altında olduğu sembolizmi eleştirir hale gelir. Savaş ve göç gibi zor dönemler geçiren

²⁸⁰ Сакулина, Е. А. и Мякишева, С. С. (2019). "Антропонимикон советских фантастических романов (на материале произведений А. Н. Толстого И А. Р. Беляева)". *Жидкие кристаллы и наноматериалы: фундаментальные исследования и инновационные решения*. Издательство: Ивановский государственный университет (Иваново), 401.

²⁸¹ Щербина, В. (1951), a.g.e., 57-69.

Tolstoy'un sanatı yaşadığı tüm sıkıntılara rağmen bu dönemlerde gelişir. Başlarda Ekim Devrimi'ne sıcak bakmaz ve daha eleştirel bir tavır sergilerken vatan sevgisinin ağır basması üzerine ülkesine geri dönen yazar, sosyalist ideolojiye daha yakın hissetmeye başlar ya da iktidarın beklentilerini karşılayabilmek adına onlardan taraf gibi davranır. Duyguları ve düşünceleri yıllar geçtikçe değişen ve şekillenen Tolstoy'un sanatı, yaşanan bu değişikliklerden etkilenir. Yazar mühendislik eğitimi alması dolayısıyla bilime uzak biri değildir. Böylece Sovyet edebiyatının ilk ve en önemli bilimkurgu eserlerini kaleme almayı başarır. Bu bakımdan Sovyet bilimkurgu edebiyatının tarihi incelendiğinde Tolstoy tarafından kaleme alınan bilimkurgu romanlarına değinmek oldukça önemlidir.

4.1.3. Teknolojinin Suistimali: *Mühendis Garin'in Hiperboloidi*

Aleksey Tolstoy'un ana karakter olarak bir mühendisi seçmesi ilgi çekicidir. Devrimden sonra Sovyet gençleri arasında mühendislere karşı büyük bir saygı oluşur. Sanayileşmenin hızlanmasıyla edebiyatta ve eğitimde teknokratik tutumlar için hem verimli hem de gerekli bir zemin oluşmuştur. Mühendisler, gençler arasında popüler olan romanların ana karakterleridir. Bu eserlerden bazıları, sosyal ve siyasi anlamda mühendislerin önemli bir yere sahip olacağı gelecek toplumları öngören A. A. Bogdanov'un *Kızıl Yıldız* ve *Mühendis Menni*'si ile Tolstoy'un *Aelita* ve *Mühendis Garin'in Hiperboloidi*'dir.²⁸²

Mühendis Garin'in Hiperboloidi başlarda üç kitap olarak tasarlansa da üçüncü kitap hiçbir zaman kaleme alınmamıştır. Yazar ilk kitabını macera, ikincisini destan, üçüncüsünü ütopya olarak tanımlar. Tolstoy tarafından 1924 yazında Devlet Yayıncılık Komitesi'ne (Goskomizdat) sunulmak üzere hazırlanan roman plana bağlı kalır. *Kömür Piramitleri* (*Угольные пирамидки*) adını alan ilk kitap 1925 yılında "Krasnaya Nov" dergisinde yayımlanır. İkinci kitap *Olivin Kuşağı* (*Оливиновый пояс*) da aynı dergide yayımlanır. Tolstoy *Mühendis Garin'in Hiperboloidi*'nin metinlerini birkaç kez değiştirmiş, bir dizi düzeltmeler yapmış ve bazı bölümleri çıkarmıştır. Sonuç olarak 1927 yılında "Krasnaya Nov" dergisinde *Garin Bir Diktatör* (*Гарин-диктатор*) adı altında farklı bir sonla yayımlanır. 1934 yılında Tolstoy, metni

²⁸² Bailes, K. E. (1974). "The Politics of Technology: Stalin and Technocratic Thinking among Soviet Engineers". *The American Historical Review*, 2(79), 464.

Detgiz'de yayımlanmak üzere hazırlarken üslubunu kısmen değiştirir. Son baskı ancak 1939 yılında çıkar.²⁸³

Yazar, bilimkurgu romanı kaleme alırken gerçeklikle bağını koparmaz. Hem bilimsel hipotezlere hem felsefî konulara hem de toplumsal sorunlara değinir. *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* romanı, Tolstoy'un sosyal sorunlara sanat aracılığıyla cevap verme konusundaki arzusunu açıkça ortaya koymaktadır. Tolstoy'un eserleri, insanların toplum, bilim ve teknoloji alanlarında ilerleme kaydetmek adına verdikleri mücadeleyi gerçekçi bir şekilde tasvir eder. Verilen bu mücadele esnasında şiddetli sınıf savaşları, çetin ve sert çatışmalar yaşanır.²⁸⁴

Tolstoy'un bilimkurgu eserleri, insan aklının her şeye gücünün yettiğini gösterme arzusuyla, bilim ve teknoloji alanlarında eşi benzeri görülmeyen, yeni keşiflerin tahminleriyle doludur. Yazara göre ülkedeki yaratıcılığın boyutu ve hayata geçirilen planların kapsamı, Sovyet bilimkurgu romanının gelişimi için elverişli koşullar yaratmaktadır. Yazar bu düşüncesini "Bilimkurgu Romanı Üzerine" (О научно-фантастическом романе) başlıklı makalesinde şu şekilde dile getirmiştir: *"Yaratıcılığın merkezi gerçekten önemlidir. Dolayısıyla bilimkurgu romanının gelişebilmesi için gereken tüm önkoşulların oluşması ve hayatın bunları sağlaması gerektiği sonucuna varılabilir."*²⁸⁵

Tolstoy'un bilime olan ilgisi şaşırtıcı değildir. Yazar eserini kaleme alırken kendi deneyimlerinden faydalanmıştır. Tolstoy, Dmitriy İvanoviç Mendeleyev'in de aralarında bulunduğu ünlü kimyager, mucit ve bilim insanlarının ders verdiği Petersburg Teknoloji Enstitüsü'nde eğitim alır. Böylece *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* romanını yaratırken öğrencilik yıllarında edindiği bilgilere başvurur.²⁸⁶ Eserin ana karakteri Garin de, yaratıcısı Tolstoy gibi doğa bilimlerinden anlamaktadır. Tolstoy 1902'de bir cam fabrikasında, 1904'te bir silah fabrikasında çalışmış ve iki yıl sonra Ural'da altın arama ekiplerine katılmıştır.²⁸⁷ Gerçek hayatta edindiği bilgileri eserlerine aktaran yazarın ana karakteri Garin, matematikte ve fizikte kullanılan üç

²⁸³ Марзийе, Х. (2019), a.g.e., 41.

²⁸⁴ Щербина, В. (1963). "Научно-фантастические произведения А. Н. Толстого". *Гиперболюид инженера Гарина-Аэлита*. Москва: Государственное Издательство Детской Литературы Министерства Просвещения РСФСР, 444-445.

²⁸⁵ Щербина, В. (1963), a.g.e., 445.

²⁸⁶ Марзийе, Х. (2019), a.g.e., 40-41.

²⁸⁷ Maguire, M. (2013), a.g.e., 261.

boyutlu bir yüzey türünü ifade eden hiperboloidi silah olarak kullanarak karşısında yer alan insanlara diz çöktürmek ve altın çıkartarak ekonomik güç elde etmek istemektedir.

Tolstoy'un romanı, kablosuz enerji aktarımı ve atom enerjisi gibi dönemin bilimsel gelişmelerini yansıtmaktadır. Yazar, eseri yaratırken 1922 yılında Moskova'da inşa edilen Şuhov Kulesi'nin görüntüsünden ilham alır. Kulenin şekli, gökyüzüne doğru uzanan hiperboloitlerden oluşmaktadır.²⁸⁸ Yazar bilimkurgu türünde eserler yaratabilmek için bilimsel ve teknik gelişmeleri kapsamlı bir şekilde araştırır. Fizik, astronomi ve jeokimya kitaplarından faydalanır. Eserlerinin yeni basımlarında bazı yerlere açıklamalar ekler ya da en son bilimsel verilere göre düzenlemeler yapar. Tolstoy, bir bilimkurgu yazarının bilimle yakından ilişki içerisinde olması gerektiğini şu şekilde vurgular:

“Yazarın kendisini gerçekten engin bilgilerle donatması, doğru rakam ve formüllerle işlem yapabilme becerisine sahip olması gerekir. Bu konuya dair bir örnek verebilirim: Mühendis Garin'in Hiperboloidi'nde Dünya'nın 25 kilometre derinliğine uygulanan çekirdek ile ilgili bir şeyler yazmıştım. Ancak şimdi kitabı gözden geçirirken hatamı fark ettim. Çünkü 25 kilometre derinliğe düşen çekirdek tamamen yassılaşacaktır. Eğitimli bir mühendis olmama ve eserim üzerinde çok çalışmış olmama rağmen hala eksiklerim olduğunu görüyorum. Kimya ve metalürji alanındaki yeni keşifler, daha fazla düzeltme yapmamı gerektirebilir.”²⁸⁹

Mühendis Garin'in Hiperboloidi'nde ‘ışın’, insanlık ve medeniyetin gelişimi açısından oldukça olumsuz bir anlam taşır. Eserde ışın, mühendis olan bir Rus bilim insanının eline düşer. Dünyayı ve insanlığı tehdit eden bu ışın oldukça tehlikelidir. Hiperboloidin yok edici ve yıkıcı gücü şu şekilde aktarılmaktadır: “...silahlar, gazlar, uçaklar; bunların hepsi onun yanında çocuk oyuncağı kalır.”²⁹⁰ “Doğada ‘ışın demetinin’ gücüne karşı koyabilecek hiçbir şey yoktur... Binalar, kaleler, savaş

²⁸⁸ Марзийе, Х. (2019), a.g.e., 40.

²⁸⁹ Щербина, В. (1963), a.g.e., 441-442.

²⁹⁰ Толстой, А. (1986). *Аэлита-Гиперболюид инженера Гарина*. Москва: Издательство “Правда”, 278.

gemileri, zeplinler, kayalar, dağlar, yer kabuğu; benim ışınım bunların hepsini deler, yok eder ve parçalar geçer... ”²⁹¹ Bir bilim insanının elinden çıkan yapay bir enerji kaynağının doğaya ve insanlığa verdiği zarar neticesinde teknolojiye olan güven sarsılır. Bu durum, ışının sadece fiziksel bir tehdit olmanın ötesinde, aynı zamanda insanlığın bilimsel ve etik sınırları sorgulamasına neden olur. İnsanlığın bilgi ve güçle nasıl başa çıkması gerektiği konusunda soru işaretleri oluşur.

Bilimkurgu eserlerinde, bilim ve teknolojinin potansiyel tehlikeleri sıklıkla ele alınır. Bilimkurgu yazarları teknolojik felaketlerin sonuçlarını gözler önüne serer ve dünyayı kökten değiştirmek isteyen bilim insanlarının ya da mucitlerin icatlarını anlatır. Ana karakterlerden kimi dehasının gücüyle Dünya’yı yok etmeye, kimi doğayı yenmeye, kimi de uzayı fethetmeye çalışır. Bilim insanı kimliğindeki bu karakterler her zaman toplumun menfaatine hareket etmez ve bazen kişisel çıkarlarını ön planda tutabilir.²⁹² Gezegeni ve tüm insanlığı yok etmekle tehdit eden, sonuçları korkunç olma potansiyeline sahip bir buluş yapan bilim insanları eserlere konu edilir.²⁹³ Düşüncesizce hareketleriyle felakete yol açabilecek bilim insanlarının sorumluluğuna vurgu yapılır. Teknoloji, toplum için yararlı olabilir ancak kötü niyetli insanların eline geçerse, dünyaya büyük bir zarar verebilir, hatta evrensel bir felakete neden olabilir. Bu tür eserler, okuyuculara bilimin ve teknolojinin sorumlu bir şekilde kullanılmasının önemini hatırlatır.

Bilim insanları ve teknoloji üreticileri, etik ikilemlerle karşı karşıya kalmakta ve bu zorlukların üstesinden gelebilmek için ciddi anlamda felsefi değerlendirmeler yapmak ve etik seçimlerde bulunmak durumundadır.²⁹⁴ Tolstoy’un eserinde yan karakterlerden fizikçi Aleksey Semyonoviç Klinov’un Garin hakkındaki düşünceleri, ana karakterin yeteneğini ortaya koymakla beraber ne kadar karanlık bir yanının olduğuna dikkat çeker ve bilim insanlarının sorumluluklarına vurgu yapar:

“Çok ama çok yetenekli bir adam. (...) Olağanüstü bir adam. Fakat bilim sınırlarının dışında. Gözü yükseklerde. Tam olarak yapayalnız bir kişilik. Maceracı. Alaycı. Bir dahinin özelliklerini taşıyor.

²⁹¹ Толстой, А. (1986), a.g.e., 264.

²⁹² Марзийе, Х. (2019), a.g.e., 39-40.

²⁹³ Парнов, Е. И. (1968). *Современная научная фантастика*. Москва: Знание, 10.

²⁹⁴ Aydın, İ. (2023), a.g.e., 9.

Abartılı bir mizaç. Muazzam bir hayal gücüne sahip bir adam. Ancak tuhaf zihni, her zaman aşağılık isteklerle dolu. Çok şey başaracak fakat bu işin sonunu önüne geçilemez bir ayyaşlıkla bitirecek ya da ‘insanlığı dehşete düşürmeye’ çalışacak... Dahı bir insan herkesten çok, en katı disipline ihtiyaç duyar. Çok fazla sorumluluğu vardır.”²⁹⁵

Keşif ve icatlar yapan bilim insanlarının ya da mucitlerin insanlığa karşı sorumlulukları vardır. Ürettikleri teknolojinin sonuçlarını ve etkilerini düşünmek ve ortaya çıkabilecek etik sorunlara karşı duyarlı olmak zorundadır.²⁹⁶

Etik değerlerden uzak bir karakter olan Garin, bilim ve teknolojinin gücünü insanlar üzerinde otorite kurma aracı olarak kötüye kullanır. Garin karakteriyle bir yandan insanlığın pek çok sorununu çözebilecek bilimsel keşiflerin diğer yüzü gösterilirken, diğer yandan bilimin doğaya karşı saygısızlaşabileceği ortaya koyulur. Bu durumda Tolstoy okuyucuya insan aklının yıkıcı doğasını ve bencil bilim insanlarının elinde bilimin ürünü teknolojinin ne kadar tehlikeli bir silaha dönüşebileceğini gösterir. Yaşam ve barışın korunabilmesi için topluma ve toplum karşısındaki sorumluluklara, hatta eylemlerimizin sonuçlarına dikkat etmek gerekir.²⁹⁷

Bilimkurgu eserlerinin konusu genellikle insanın doğayla çatışması üzerine kuruludur, yeni bilimsel ve teknik keşiflerin büyüleyici dünyası gözler önüne serilir. Aynı zamanda bu tür eserlerin çoğunda genellikle halkın çıkarlarından uzak ve gerçeklikle çatışma halinde olan bir kahraman ön plana çıkarılır. Sovyet edebiyatında ise kendini halkın ayrılmaz bir parçası olarak hisseden, hayattaki ve eylemlerindeki en büyük amacı sosyalist anavatana hizmet etmek olan yeni bir toplum insanı tasvir edilir ve farklı bir kahraman tipi işlenir. Fakat Tolstoy’un eserinde ana karakter tipik bir Sovyet kahramanı değildir, aksine diğer Sovyet kahramanlarının antitezi gibidir. Romanın merkezinde ölümcül ışının mucidi, aşırı bireyci mühendis Garin yer almaktadır. Yazar, Garin karakteriyle bireyselliğin kaçınılmaz çöküşünü göstermek istemiştir.²⁹⁸

²⁹⁵ Толстой, А. (1986), a.g.e., 247.

²⁹⁶ Aydın, İ. (2023), a.g.e., 8.

²⁹⁷ Марзийе, Х. (2019), a.g.e., 42-43.

²⁹⁸ Щербина, В. (1963), a.g.e., 431, 439.

Garin, yüksek sıcaklıktaki bir ısı ışınını uzak mesafelere yansıtabilen ‘hiperboloid’ adlı bir lazer silahı geliştirmiştir. Garin'in amacı, dünyaya hükmetmektir. Sovyet polis memuru Şelga onun peşindedir. Diğer taraftan büyük bir kimya şirketini yöneten Amerikalı karakter Rolling, onun ölüm ışınını satın almak istemektedir. Gizli kapaklı olayların yaşandığı bu romanda Garin peşindekileri atlatır, anlaşmalar yapar, bütün bir kasabayı ortadan kaldırır, bir Amerikan savaş gemisi filosunu yok eder, bir adada koloni kurar ve dünya üzerinde hakimiyet oluşturur ancak çıkan bir isyan sonucunda elde ettiği her şeyi geride bırakmak ve kaçmak zorunda kalır. Hikaye sona erdiğinde, Garin ve sevdiği kadın Zoya okyanustaki bir kara parçasında yalnız ve güçsüz bir şekilde mahsur kalırlar. Elde ettikleri her şeyden yoksun bir hayat sürerler.

Her biri farklı değerleri temsil eden ana karakterleri analiz etmek, yazarın vermek istediği mesajı doğru anlayabilmek adına önemlidir. İlk olarak esere ismini veren ve olayların esas kahramanı olan Pyotr Petroviç Garin'den başlamak yerinde olacaktır. Romanın son versiyonu yazar tarafından ideolojik olarak Sovyet edebiyatına daha uyumlu bir hale getirilmeye çalışılmış, aynı zamanda eserin ana karakteri Mühendis Garin'in olumsuz özellikleri daha da vurgulanmıştır. Garin, diğer bir bilim insanı olan Mühendis Mantsev'in bilimsel fikirlerini ve hiperboloidin formülünü çalan bencil olumsuz bir karakterdir. Mantsev'in Garin'le ilgili sarf ettiği şu sözler tüm gerçekleri gözler önüne sermektedir: *“Hiperboloit fikrini ona ben verdim. Olivin Kuşağı düşüncesini aklına ben düşürdüm. Ona, Pasifik Okyanusu'ndaki adadan ben bahsettim. Beynimi ele geçirdi, beni lanet olası taygada çürümeye terk etti... (...) Başkalarının düşüncelerini çalan açgözlü bir insan!...”*²⁹⁹ Bu bilgilerden hareketle Garin karakterinin, Sovyet ideolojisinin vurguladığı toplumsal dayanışma ve iş birliği değerleriyle zıt düştüğü söylenebilir. Eserin kahramanlarından Garin idealize edilmek yerine eleştirilen olumsuz bir karakterdir.

Sadece kendi çıkarları için hareket eden Garin, kendini üstinsan olarak görmekte ve diktatör olma hayalleri kurmaktadır. Eserde insanların güç, hırs ve kontrol arayışlarına odaklanılır. Mühendis Garin gibi karakterler, insan doğasının bazı kötücül yönlerini temsil eder. Tüm gücü tekeline alan Garin'in egoist ve kendini üstinsan gören tavrı şu cümlelerden anlaşılabilir: *“Yeryüzündeki tüm gücü ele geçiriyorum... Benim*

²⁹⁹ Толстой, А. (1986), a.g.e., 360.

emrim olmadan tek bir baca ttmeyecek, tek bir gemi limandan çıkmayacak, tek bir eki darbesi vurulmayacak. Nefes alma hakkına kadar her şey merkezin hakimiyetindedir. Merkezde ise ben varım. Her şeyin sahibi benim.”³⁰⁰ Garin, kendisinin en acımasız diktatrlerden bile daha kötü olduğunun farkındadır: “...Mussolini bile bizim yanımızda köpek yavrusu gibi kalır...”³⁰¹

Kendi çıkarları için ekonomik piyasaları altüst etmekten ve savaş çıkartmaktan çekinmeyen Garin’in gelecek planları, insan haklarına, eşitliğe ve adalete aykırıdır. Acımasız bir liderin egemenliği altında kurulan bu yeni dünya, bireysel çıkarları ön planda tutan, ırkçılığa dayanan ve toplumsal değerleri hiçe sayan bir düzeni simgeler:

“Savunmayla başlayacağım. Adayı güçlendirmek gerek. Aynı zamanda çok hızlı bir şekilde Olivin Kuşağı’na ulaşmak gerek. Altının piyasadaki değerini dşrdğmde, dünyaya ilk tehdit gelecek. İstediğim miktarda altın çıkarabilirim. Sonra da saldırıya geçeceğim. 1914’tekinden daha korkunç bir savaş çıkacak. Zafer kazanacağım kesin. Bunun ardından savaştan ve zaferden sonra geriye kalan nüfusu ayıklar, uygun olmayan şartları ortadan kaldırırm ve benim seçtiğim ırk tanrılar gibi yaşamaya başlar; işçiler ise cennetteki ilk insanlar gibi mutlu bir şekilde korkudan değil de, şerefleri için çalışmaya başlarlar.”³⁰²

Yazarın bu karakter aracılığıyla getirdiği eleştiri, okuyucuyu düşünmeye yönlendirerek g hırsının ve bireysel çıkarların insanlığa nasıl zarar verebileceği konusunda önemli bir mesaj içerir.

Garin gibi gözünü g ve para hırsı bürümüş bir diğer olumsuz karakter de Zoya Monroz’dur. Zoya, güzelliğiyle dikkat çeken, özgüveni yüksek, zeki, içini şansa bırakmayan bir kadın karakterdir. Aynı zamanda I. Dünya Savaşı’nda aktif rol oynamış, Ekim Devrimi’nden sonra ise ülkeyi terk eden göçmenlerden biri olmuştur. Vatanına olan sevgisinden savaşa katılan bir bireyin sonradan devrim karşıtı eylemlerde bulunması, o dönemin Rusya’sındaki tarihi gerçekleri anlatmaktadır. Zoya,

³⁰⁰ Толстой, А. (1986), a.g.e., 347.

³⁰¹ Толстой, А. (1986), a.g.e., 401.

³⁰² Толстой, А. (1986), a.g.e., 349.

Bolşeviklerin yönetimi ele almasından sonra bunu kabullenemeyen Rusların temsili gibidir: “...devrimden sağ kurtuldum, tifüse yakalandım, bir asker gibi savaştım ve at üstünde bin kilometre yol kat ettim. Unutulmaz bunlar. Ruhum nefretle kavruldu.”³⁰³

Devrimden sonra ülkesini terk eden göçmenlerden biri olan Tolstoy’un kendisi de bir dönem yurt dışında yaşadktan sonra ülkesine geri döner. Amerikalı tarihçi ve yazar W. J. Fanning bilimkurgu üzerine kaleme aldığı makalede, Tolstoy’un Avrupa’nın göçmen topluluklarına duyduğu hoşnutsuzluğun, dört parmaklı Polonyalı suikastçı Tıklinskiy ve egoist kişiliğiyle Garin’e uygun bir eş olan üst sınıf hayat kadını Zoya gibi kötü karakterlerde çarpıcı bir şekilde kendini gösterdiğinden söz eder. Zoya, Sovyet Rusya’ya karşı açık nefreti, sosyal ve ekonomik çıkarlar için yaptıkları ile göçmen topluluğunun acımasız yönünü temsil eder.³⁰⁴

Zoya gibi devrimi olumlu karşılamayan bir diğer karakter de bilimsel buluşlarıyla ön plana çıkan Nikolay Hristoforoviç Mantsev’dir. Mantsev, ideolojik olarak Bolşevikleri desteklememektedir ve devrim karşıtlığının sonuçlarının ağır olacağını bildiğinden hayatı için endişe etmektedir. Devrimden sonra ülkeye giremeyen Mantsev’in bakış açısından devrim karşıtlarının duyguları şu şekilde aktarılmaya çalışılır: “Onlar şeytandan beter. Beni öldürecekler. Tüm ülkeyi durma noktasına getirdiler; trenler çalışmıyor, posta yok, yiyecek bir şey yok, herkes şehirlerden kaçtı...”³⁰⁵ Mantsev’in gözünden verilen tarihi gerçeklerle, devrim sonrası ülkede yaşanan kaos, belirsizlik ve güvensizlik ortamı gözler önüne serilir.

Mantsev, Garin’in kendi icadı gibi sahiplendiği hiperboloidin esas mucididir. Garin, Mantsev’in fikirlerini çalmış ve büyük bir gücün sahibi olmuştur. Garin’e hiperboloit ve Olivin Kuşağı konusunda fikir veren ve onunla iş birliği yapan, sonunda onun tarafından kandırılan Mantsev, Garin’in gerçek yüzünü görür ve onun ne kadar güvenilmez biri olduğunu şu sözlerle ifade eder: “Ben Garin’i tanırım... Benden nefret eder çünkü Garin’i ben yarattım. Ben olmasaydım, sadece ufak çaplı bir dolandırıcı olurdu.”³⁰⁶ Bu bilgiden hareketle Garin’in kendi çıkarları söz konusu olduğunda her

³⁰³ Толстой, А. (1986), a.g.e., 195.

³⁰⁴ Fanning, W. J. (2010), a.g.e., 263.

³⁰⁵ Толстой, А. (1986), a.g.e., 243.

³⁰⁶ Толстой, А. (1986), a.g.e., 367.

şeyi yapabilecek bir karaktere dönüşebileceği ve insanları kullanmaktan geri durmayacağı söylenebilir.

Eserde karakterler üzerinden yansıtılmak istenen bir diğer önemli konu ise kapitalizm, totalitarizm ve komünizm arasındaki ideolojik görüş farklılıklarıdır. Amerika, Avrupa ve Rolling gibi karakterler kapitalist sistemi; Garin totaliter rejimi; Şelga ve Sovyetler Birliği ise komünizm sistemini temsil eder. Amerikalı kimya kralı Rolling, maddi üstünlüğünü her alanda ve sahnede hissettirmektedir. Avrupa'ya giderek burayı sömürgeleştirmeye ve tekeline almaya çalışan bu karakter bencil, açgözlü, acımasız ve hırslı bir iş insanı olarak aktarılır. Paranın gücüne inanan ve endüstride dünya devleri arasında yer alan bu karakter, eserde şu şekilde tasvir edilir:

“Kimya fabrikalarının tekelleşmesi üzerine Paris'te görüşmeler yapmaya başladı. Amerika, Eski Dünya sanayisine büyük yatırımlar yapıyordu. Rolling'in temsilcileri, ihtiyatlı bir şekilde hisseleri satın alıyordu. Paris'te ona ‘Amerikan bufalosı’ deniyordu. Gerçekten de Avrupalı sanayiciler arasında bir dev gibi görünüyordu. Hep ileriye doğru gidiyordu. Bakış açısı dardı. Önündeki tek bir hedefe odaklanmıştı: Dünya kimya sanayisinin tek elde (kendi elinde) toplanması.”³⁰⁷

Garin'in Rolling hakkında söyledikleri Rolling'in olumsuz özelliklerini destekler niteliktedir: *“Rolling, Avrupa'yı sömürgeleştirmek için buraya geldi. Bunu başaramazsa, Amerika'da milyarlarıyla kendini yiyip bitirir. Rolling bir hayvan, tüm görevi ileri atılmak, boynuz vurmak ve ezmektir.”*³⁰⁸ Aslında kişisel özellikler bakımından Garin ve Rolling birbirine benzemektedir. İkisinin de tek önemseddiği kendileri ve yapmak istedikleridir. Devlet, toplum ve insanlık gibi değerlerden uzak bu iki karakter her ne kadar birbirine benzese de gücü elinde bulunduran tek kişi olmak istedikleri için birbirleriyle çıkar çatışması yaşamaktadır.

Tolstoy, hiciv sanatını da kullanarak kapitalist dünyanın portresini gerçekçi ve akılda kalıcı bir şekilde ortaya koyar. Sovyet edebiyat eleştirmeni ve teorisyeni V. Şçerbina'nın Tolstoy'un bilimkurgu eserlerine dair kaleme aldığı yazısında yazarın

³⁰⁷ Толстой, А. (1986), a.g.e., 195.

³⁰⁸ Толстой, А. (1986), a.g.e., 301.

sanatında I. Dünya Savaşı'ndan sonra burjuva sınıfının eleştirisi olduğundan söz eder. Tolstoy, sosyalist ve kapitalist sistemler arasındaki mücadeleyi konu edinmeye başlar. Yazar vatanının kaderinin ne olacağıyla, onun yeni ve devrimci geleceğiyle ilgilenmektedir. Ülkede yaşanan olaylar, bilimkurgu eserlerindeki karakterlerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Büyük işlerin, cesaretin ve hayallerin insanları olarak Rus komünistlerine duyduğu sempatiyi açıkça ifade eden Tolstoy, emperyalist kampta meydana gelen süreçleri doğru bir şekilde analiz eder ve değerlendirir.³⁰⁹

Tolstoy çeşitli kapitalist tekellerin, işletmelerin ve anonim şirketlerin faaliyetlerini ortaya koyarak bir grup ‘para babası’nın diktatör olabilmek için yeni bir dünya savaşı hazırlığında olduğunu gösterir. ‘Anilin Rolling’ Firması, ağlarını Avrupa’ya yayarak ölüm ve yıkım getirir. Edebiyat eleştirmeni V. A. Zapadov, Tolstoy’un romanı hakkında daha sonra şunları yazacaktır: *“Sanayi devlerinin dünya üzerinde egemenlik kurma arzusu, devrimci güçlerin zorlu mücadeleyle elde ettiği zafer, yazar tarafından parlak ve büyüleyici bir biçimde gösterilmiştir.”*³¹⁰

Kendi faydasına olan her gelişmeyi yakından takip eden Rolling, Garin’in icadının peşine düşer. Her şeyin maddi bir karşılığı olduğuna inanan karakter, gücüne güç katmak adına bilimi satın almak ister. Bütün piyasayı tekeline geçiren Rolling, Avrupa üzerinde büyük oranda etkisini hissettirir:

“Tüm Avrupa’ya sömürgeci, korkunç bir koku yayıldı. Umutlar tükeniyordu. Mutluluk ve neşe geri gelmiyordu. (...) Paranın değeri düşüyordu. Vergiler artıyordu. Borçlar büyüyordu. (...) ‘Anilin Rolling’in kasalarına ırmaklar, dereler, nehirler dolusu para akıyordu. ‘Anilin Rolling’in yöneticileri, devletlerin iç işlerine ve uluslararası siyasete karışıyorlardı. Gizli yöneticilerden oluşan bir tarikat gibiydiler.”³¹¹

Burada sömürgecilik, finansal sıkıntılar ve şirketlerin devlet üzerindeki etkisi gibi konularla kapitalizm ve bu ideolojinin peşinden gidenler eleştirilmiş ve dünya üzerindeki adaletsizliğe dikkat çekilmiş olabilir.

³⁰⁹ Щербина, В. (1963), a.g.e., 439-443.

³¹⁰ Марзийе, Х. (2019), a.g.e., 41.

³¹¹ Толстой, А. (1986), a.g.e., 342.

Gelişen teknoloji, toplumlar arasında eşitsizlik, ayrışma ve bölünmeye neden olabilmektedir. Teknolojiyi tekeline alanlar ekonomik, psikolojik, sosyal ve kültürel anlamda birey, grup ve toplumlar üzerinde üstünlük kurar.³¹² Mühendis Garin, icadı sayesinde hem siyasi hem de ekonomik olarak üstünlüğü eline geçirir. Hiperboloidin ışın gücü sayesinde toplumlara korku salarak istediğini alır. Önceden Amerika'nın Avrupa üzerindeki baskısı hissedilirken, şimdi Garin dünyayı hakimiyeti altına alacak büyük bir güce sahiptir. Her şey yolunda giderse yenilmez tek lider o olacaktır. “... tüm zerreciklerimle dünyada istediğim tek şey güç... Krallık, imparatorluk gibi küçük, klişe, sıkıcı bir güç değil. Hayır, mutlak güç istiyorum...”³¹³

Yazar, romanın bir bölümünde çıkarları ters düşen ve güç çatışmasına giren Garin ile sömürgeci güçlerin birbiriyle olan mücadelesini anlatır. İki benzer zihniyeti birbirine kırdırır. Böylece komünizm dışındaki sistemlerin yalnızca gücü önemsediğini göstererek eleştirir ve komünizmi yüceltir. Amerika Birleşik Devletleri, Garin'in kendi ekonomileri üzerine oynadığı oyunları fark etmiş, ucuza ve çok miktarda yapılan altın satışının sonuçlarını halka şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

“Kil gibi altın çıkarılmaya başlanırsa, emeğin, mutluluğun ve yaşamın eşdeğeri ne olacak? İnsanlığın ilkel zamanlara, değiş tokuşla ticarete, vahşete ve kaosa geri dönmesi kaçınılmaz. Tüm ekonomik sistem çökecek, sanayi ve ticaret bitecek. (...) Büyük şehirler yıkılacak. (...) Mühendis Garin, en büyük provokatör, şeytanın hizmetkârı. Amacı doların değerini düşürmek.”³¹⁴

Altın çıkartmak için zorlu yollardan geçip büyük mücadeleler veren Garin'in, altınlarını özgürce satabilmek için Amerika Birleşik Devletleri sokaklarında hoparlörle şu şekilde bir anons yapması dikkat çekicidir: “...malımı satmamı neden yasaklıyorlar? Serbest ticaret anlayışınız nerede kaldı? Hükümetiniz, özgürlük ve gelişmişliğin kutsal temellerini ihlal ediyor.”³¹⁵ Bu cümlelerde Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir eleştiri vardır. Amerika kendi çıkarları söz konusu olduğunda özgürlüklere karşı saygılı olan tavrını korumakta zorlanmaktadır. Yapılan bu alıntı,

³¹² Aydın, İ. (2023), a.g.e., 11.

³¹³ Толстой, А. (1986), a.g.e., 226.

³¹⁴ Толстой, А. (1986), a.g.e., 412.

³¹⁵ Марзийе, Х. (2019), a.g.e., 41.

güç dinamikleri ve ekonomik özgürlük ile devlet müdahalesi arasındaki gerilimi vurgular, bu da Amerika'nın çelişkili tutum sergilediğini gösterir.

Garin'in dünyayı yeniden kurguladığı gelecek planlarında, insanların çoğu yine köleleştirilmiş ve düşünce özgürlükleri ellerinden alınmıştır. İşçi sınıfının, Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirdiği gibi, bir devrime sebep olmasından korktuğu için bu sorunu bir ameliyatla çözmek isteyen Garin, düşünen bireyler yerine sadece karın tokluğuna çalışan 'makineleşmiş insanlar' yaratma hedefindedir. İşçilere uygulanacak ameliyatın, bireylerin özgür düşünce ve eylemlerini bastırmaya yönelik bir kontrol mekanizması olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra işçiler sadece fiziksel emeklerini sunan, insani niteliklerini yitiren bir köle sınıfına dönüştürülmek istenir. Bu durum, sömürü sistemlerinin ve Garin gibi bireyci anlayışı benimseyenlerin adaletsiz bakış açısını ortaya koyar. Garin'in gelecek planları, insanlık için potansiyel bir felaketi simgelemektedir:

“Devrim olasılığı kökünden yok edilecek. Sınıflandırma yapıldıktan sonra ve iş defterini eline vermeden önce, her işçiye küçük bir ameliyat yapılacak. Hiç fark edilmeyecek, beklenmedik bir anestezinin etkisi altında olacak... Kafatasında küçük bir delik açılacak. Sadece başı dönecek, uyanacak ve o artık bir köledir. Ve son olarak, güzel bir adada bir yerlerde, bir grubu sadece üremek için ayıracağız. Geriye kalanlardan işe yaramayanları ortadan kaldırmak gerekecek. İşte size, Pyotr Garin'in gözünden gelecekte insanlığın nasıl olacağı. Bu işçiler hiç şikayet etmeden, boğaz tokluğuna at gibi çalışır ve hizmet ederler. Artık onlar insan değildir, açlıktan başka kaygıları yoktur. Yiyeceklerini sindirirken mutlu olacaklardır.”³¹⁶

Garin emperyalizmde olduğu gibi bir grup insanın ayrıcalıklı olacağından bahseder. Bu düzen, bireylerin özgürlük ve eşitlik mücadelesini kısıtlayarak seçilmiş bir azınlığın öncülüğünde şekillenmiş bir toplumun ortaya çıkmasını amaçlamaktadır. Yine soyluların kazançlı çıktığı Garin'in gelecek planlarında nüfusu azaltarak imtiyazlı bir ırk yaratma çabaları, onun faşist kişiliğini vurgular:

³¹⁶ Толстой, А. (1986), a.g.e., 348.

“Seçilen soylularsa artık yarı tanrılarıdır. İnsanları hor görmeme rağmen genel olarak konuşursak yine de iyi bir cemaatte olmak daha keyifli. Sizi temin ederim ki dostum, bu, şairlerin hayalini kurduğu tam bir altın çağ olacak. Dünyayı aşırı nüfustan temizlemenin yarattığı korkunç etki, çok yakında yok olur. (...) Dünya bir cennet bahçesine dönüşür. Doğumlar düzenlenir. En iyiler seçilir. Varoluş mücadelesi yoktur, bu mücadele barbar geçmişin sisleri arasına karışır. Yeni düşünce ve duyu organları olan güzel ve zarif bir ırk ortaya çıkar. Komünizm tüm insanlığı kültürün doruklarına çıkarmaya uğraşadursun, ben bunu on yıl içinde yapacağım.”³¹⁷

Yazar, komünizmin yapmak istedikleri ile Garin’in düşüncelerini çarpıştırmaktadır. Komünizm eşitliği sağlayıp insanlığı daha ileri seviyelere taşımak isterken, Garin ve onun gibiler adaletsizliği ve acımasızlığı temsil eder. Yazara göre Garin, toplumun altın çağa ulaşması adına özgürlük ve eşitlik ideallerini feda ederken, komünizm bu ideallere odaklanarak daha adil bir toplum inşa etmeye çalışır.

XX. yüzyılda ülkeler arasındaki ekonomik rekabet, bilim ve teknolojiye verilen önemin daha da artmasına sebep olur. Bu bağlamda mühendis Garin’in bilimsel buluşu, bunu bencil ve yıkıcı amaçlar için kullanmak isteyen kapitalist güçler tarafından ele geçirilmeye çalışılır.³¹⁸ Eser, Batı tekeldi kapitalizmi ve onun ‘aşırı bireycilik’ kültürünü hicveder. Ekonomiyle doğru orantılı olarak bilimin de geliştiğı ülkelerden biri olan Amerika’nın diğer ülkeleri domine etme siyasetini ifşa etmek isteyen Tolstoy, gücü tekeline alan bu ülkelerin karşısına Sovyetler Birliğı’ni koymuştur. Yazara göre Sovyetler Birliğı kapitalizmin aksine ayrıcalıklı sınıfın değil, emekçilerin yanındadır. Birey yerine toplumun çıkarlarını önemser ve eşitlikçi bir anlayışa sahiptir. Romanın sonunda işçi sınıfının ayaklanması ve devrim yaparak Garin’in iktidarına son vermesi ile her ne yaşanırda yaşansın sonunda komünist sistemin kazanacağını mesajı verilmek istenir. Yazar, iki karşıt sistemi bir arada vererek ve bu sistemlerin temsilcilerinin birbiriyle mücadelesini ortaya koyarak anlatımı güçlendirmiş ve ikili bakış açısı sunmuştur.

³¹⁷ Толстой, А. (1986), a.g.e., 348.

³¹⁸ Щербина, В. (1963), a.g.e., 437.

Ekim Devrimi, Rusya'nın ve aynı zamanda tüm insanlık tarihinin önemli dönemeçlerinden biridir. Ekim 1917'den bu yana dünya devletleri sosyalist ve kapitalist olmak üzere iki kampa bölünür. Eski ve yeni dünyanın mücadelesi, yazarın eserlerinde kendine özgü, derin bir yansıma bulur. Karmaşık ve çoğu zaman çelişkilerle dolu yollardan geçen yazar, sanatına şekil verirken oldukça fazla şey öğrenir. Tolstoy hemen olmasa da devrimi destekleyenlerin tarafına geçer, sosyalist kültürün kurucuları ve savunucuları arasındaki yerini alır. Yazar, birçok kez Ekim Devrimi'nin ve Sovyet gerçekliğinin sanat üzerindeki belirleyici etkisinden bahseder.³¹⁹ 1934 yılında bu konuya dair şunları söylemiştir: *"Bekleyin, sadece on yedi yaşındayız..."*. Yazar, yakında Rusya'nın kendi Shakespeare'lerine sahip olacağına ve Leningrad'ın dünya biliminin merkezi haline geleceğine inanır. Bunun yanı sıra bilim ve edebiyat arasındaki iş birliğine ve bilimkurgu romanlarına büyük değer verir.³²⁰

Eserde Garin'le mücadele eden ve onun buluşuyla dünyaya zarar vermesine engel olmaya çalışan Sovyet yanlısı olumlu karakterin adı Vasiliy Vitaliyeviç Şelga'dır. Tolstoy'un romanlarında, devrim yanlısı Şelga ile Sovyet bilimkurgu edebiyatının yeni kahramanının özelliklerinin ana hatları çizilmiştir. Yazar, eserlerindeki kahramanları halkla ve vatanla birleştirme ve yeni düzen kurulurken hep birlikte hareket etme arzusundadır.³²¹ Şelga'nın altın ada halkıyla beraber Garin'in iktidarına karşı yapılacak olan devrim girişimiyle ilgili ifadeleri dikkat çekicidir: *"Devrim, en yüksek stratejidir. Strateji de kazanma sanatıdır. İlk adımı atan, cesur olan kazanır. (...) Tüm emekçiler kazanmak istediği için zafer garantidir, biz de onların öncü birliğiyiz. Bolşevikler böyle der. Bolşevikler ise yenilgi nedir bilmez."*³²²

Garin'le Şelga arasında geçen bir diyalogda Garin, ideolojisine bağlı Şelga'ya yaptığı açıklamada Bolşeviklerin yapmak istediği değişimle kendi amaçlarının aslında benzer olduğunu söyler. Her iki planda da dünyayı değiştirme ve düzenleri alaşağı etme düşüncesi vardır:

"Ve siz kötü bir ahlak kumkumasısınız, benim de size kanıtlamak istediğim şey buydu... Dünyanın altını üstüne getirmek

³¹⁹ Щербина, В. (1963), a.g.e., 430.

³²⁰ Жуков, Д. А. (1986). "Фантастическая дерзость". *Аэлита-Гиперболоид инженера Гарина*. Москва: Правда, 21.

³²¹ Щербина, В. (1963), a.g.e., 431.

³²² Толстой, А. (1986), a.g.e., 418.

istiyorsunuz... Bin yıllık çöplerden ekonomik haklar çıkartıyorsunuz, emperyalist kaleleri patlatıyorsunuz. Peki. Ben de dünyayı altüst etmek istiyorum ama kendi yöntemimle. Dehamın gücüyle tek başıma bunu başaracağım da.”³²³

Her iki karakterin de dünya düzenine karşı eleştirel bir bakış açısı taşıdığı ve mevcut sistemdeki sorunları değiştirmeyi amaçladığı gözlemlenir. Fakat Garin’in yaptıkları ve yapacakları kötücül amaçlar taşırken, Şelga onu durdurmak ve ülkesinin yararına hizmet etmekten başka bir amaç taşımamaktadır. Bu durum, her iki karakterin dünya düzenini değiştirmeye yönelik benzer düşüncelere sahip olsalar da bu değişimi gerçekleştirme yöntemlerinde belirgin farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Her ikisi de kendi penceresinden baktıklarında eylemlerinde haklı olduklarını düşünse de eserde yaratılan izlenim Şelga’dan yanadır.

Garin’in totaliter düşünceleriyle komünizmin ilkeleri ideolojik olarak taban tabana zıttır. Bu karşıtlığın farkında olan ve komünizmin Rusya’daki başarısına şahit olan ana karakter, planlarına engel olunacağı yönünde bir endişe taşır. Ana karaktere göre komünizm müdahaleci ve sınırlayıcı, daha doğrusu kendi planlarıyla çelişen bir yapıdadır: “*Komünizm, hayatta nefret ettiğim tek şey... Neden mi? Beni, Pyotr Garin’i ve beynimdeki tüm fikir evrenini yok ediyor...*”³²⁴

Garin’in acımasız yöntemlerinin farkında olan ve onu durdurmak için elinden geleni yapan Şelga, devrimci kitlelerin bir temsilcisi olarak ona karşı ayaklanır ve halkı onun diktatörlük anlayışıyla mücadele etmeye çağırır. Eşitlik ve adaleti sağlamak yine komünizmin temsilcileri olan Şelga ve onun gibilere kalmıştır:

“Garin ve kalkıştığı şey, kapitalist bilincin en uç noktasından başka bir şey değildir. Kimse Garin’den daha ileri gidemez; işçilerin beyin ameliyatıyla zorla hayvanlara dönüştürülmesi, ‘hayatın kralları’ diye bir sınıfın seçilmesi, bir uygarlığı kontrol altında tutma söz konusu. Burjuvalar henüz Garin’i anlamıyor, kendisi de anlaşılmak için acele etmiyor zaten. Onu haydut ya da istilacı olarak görüyorlar. Fakat emperyalizm Garin’in sistemine dayanamayınca nihayetinde onu

³²³ Толстой, А. (1986), a.g.e., 347.

³²⁴ Толстой, А. (1986), a.g.e., 399.

kabullenecekler... Yoldaşlar, en tehlikeli an olan -Garin'in onlarla iş birliği yapma anını- önlemeliyiz.”³²⁵

Kapitalizm ile Garin'in kurmak istediği yeni sistem arasında bir fark olmadığını anlayan Şelga, bu birbirine benzeyen iki sistemin birlik olmasından endişe duymaktadır. Nihayetinde Şelga'nın korktuğu başına gelir. Garin'le mücadele edemeyeceğini anlayan devletler onu liderleri olarak kabullenir.

Çocuk karakter İvan Gusev, hükümetin sahip çıktığı kimsesiz bir çocuktur. Bolşeviklerin ona verdiklerinden ve öğrettiklerinden sonra tam bir devrim yanlısı kişilik çizen İvan, Şelga ve diğer işçilerin yanında yer alarak ayaklanma sırasında hayatını kaybeder. Böylece yüce bir amaç uğruna hayatını feda ederek bir kahraman olur. Bolşevik karakter Taraşkin'le küçük öğrencisi İvan Gusev arasındaki bir diyalogda öğretmen konumundaki Taraşkin'in kapitalizm üzerine söyledikleri devrimin ve Sovyet ideolojisinin özünü anlatır. Bolşeviklerin emperyalist güçlere nasıl üstün geldiği ve mücadeleyi nasıl kazandıkları şu şekilde aktarılır:

“-Sana en basit şekilde açıklayacağım. Dokuz kişi çalışıyor, onuncusu onların ürettikleri her şeyi ellerinden alıyor, onlar aç kalıyor, o ise yemekten pathıyor. İşte bu kapitalizmdir. (...)

-Neden ürettikleri her şeyi ona veriyorlar?

-Zorla alıyor, o bir sömürücü...

-Nasıl zorla alıyor? Onlar dokuz kişi, o ise tek başına...

-O silahlı, diğerlerinin ise silahları yok...

-Elindeki silah her zaman çekip alınabilir, Vasiliy İvanoviç. Bu, onların beceriksiz olduğu anlamına gelir... (...)

-Doğru, kardeşim... Bir Bolşevik gibi düşünüyorsun... Biz de Sovyet Rusya'da tam olarak böyle yaptık; silahları ellerinden aldık, sömürgecileri kovduk, artık on kişinin onu da çalışıyor ve hepimizin karnı tok...”³²⁶

³²⁵ Марзийе, Х. (2019), a.g.e., 41.

³²⁶ Толстой, А. (1986), a.g.e., 352.

Bu diyalog, Sovyet Rusya'nın kapitalizme karşı mücadelesini anlatmak adına önemli bilgiler içermektedir. Eşit ve adaletli bir toplum için mücadele eden Bolşevikler, sömürgeci emperyalist güçlere karşı galip gelmiştir.

Eserin sonunda yok olmaya mahkum bir sistem olan totalitarizm ve kapitalizm, proleter devrimin darbesiyle ortadan kalkacaktır. Yeni bir devrim için gerekli alt yapı hazırlanmıştır. Sistem bu şekilde olduğu sürece devrim kaçınılmazdır ve bir ideolojiye gönülden bağlı olmayan, sadece para için savaşan birlikleri yenmek zor olmayacaktır: *“Kapitalizm sendeledi: altın değer kaybediyor, tüm para birimleri tepetaklak oluyor, kapitalistlerin paralı askerleri olan polisler, ceza birliklerine, provokatörlere ve satılık halk tribünlerine ödeyecek paraları yok. İşçi devriminin hayaleti, ayağa kalktı.”*³²⁷

Eserde devrimden sonra halkı ikiye bölen ideolojik farklılıklardan söz edilir. Karakterler aracılığıyla ve tarihi gerçeklerden yola çıkılarak devrim yanlılarının ve karşıtlarının görüşleri ele alınır. Kimi zaman karşı cephenin gözünden ufak dokundurmalar maruz kalsa da komünizm genel itibarıyla üstü kapalı bir şekilde yüceltilmekte, emperyalist cephe ise yerilmektedir. Açgözlü ve adaletsiz bir sistem olan kapitalizm sonunda yıkılmaya mahkumdur. Zira eserin sonunda komünizm yanlısı Şelga ve taraftarlarının- Bolşevikler gibi devrim yaparak- kapitalist güçlere üstün gelmesi bunun kanıtıdır. Bu zafer, insanlık için daha adil bir toplum kurma arzusunu ortaya koyar. Komünizmin öne çıkması, yazarın ideolojik ve sosyo-politik olarak hangi tarafa yakın durmak zorunda olduğunun bir göstergesidir.

Garin tüm yaşananların sonunda elde ettiği hayattan ve güçten memnun değildir: *“Dünyayı dehşete düşürmek, yeraltındaki altın okyanusunu ele geçirmek, dünyaya hakim olmayı başarmak; hepsi de sadece dar kafalı küçük bir burjuvanın oldukça sıkıcı hayatının tuzağına düşmek için miydi?”*³²⁸ Kamuoyuna örnek davranışlar sergilemek son derece sıkıcı ve boğucudur. Garin istediği gücü elde ettiğinde geldiği konum ve yaşadığı hayat gereği aslında isteğinin bu olmadığına farkına varır: *“Yapılacak hiçbir plan kalmamıştı. Elde edilecek hiçbir şey yoktu. En tepeye çıkmıştı. Diktatör olmuştu. İmparatorluk unvanı mı talep etmeliydi? O zaman büsbütün işkence*

³²⁷ Толстой, А. (1986), a.g.e., 417.

³²⁸ Толстой, А. (1986), a.g.e., 423.

ederler.”³²⁹ Elde ettikleri ona mutluluk getirmez, aksine birçok sorumluluk ve formalitenin içine sıkışıp kalır. Bu nedenle adada ayaklanma haberini aldığı anda üzülmek yerine, kaçmak için iyi bir fırsat olduğu için mutlu olur.

Garin ve Zoya tüm bu yaşananların sonunda, yapayalnız ve ellerinde avuçlarında neredeyse hiçbir şeyin kalmadığı bir adada yaşamak zorunda kalır. Elde ettikleri her şeyi kaybetmiş, sadece hayatta kalmayı başaramışlardır. Tüm yaşananların sonunda devrim yanlıları zafer kazanmış ve sömürgeci zihniyete son vermişlerdir. İnsanlar en doğal hakları olan insanca ve özgürce yaşama haklarına kavuşmuşlardır. Eserin sonunda, ne yaşanırsa yaşansın her zaman ve her yerde proleter rejimin başarıya ulaşacağı ve komünizmin olması gereken tek sistem olduğunun mesajı verilmektedir.

Sonuç olarak bilimsel ve teknolojik ağırlıklı detaylara günümüz bilimkurgusunda olduğu kadar yer verilmese de *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* teknolojik gelişmeleri öngörmesiyle döneminin önemli eserlerindendir. Mühendis Garin'in icadı, yeryüzünde çığır açan ve tüm insanlığı ilgilendiren gelişmelere neden olur. Bu roman birçok bilimkurgu eserinin yaptığı gibi teknolojinin olumsuz yönleri olabileceği mesajını verir. Tolstoy da romanında bilimkurgu unsurlarını kullanarak insan doğasının karanlık yönlerini ve teknolojinin insanlık üzerindeki etkilerini sorgular. Eser, bilimkurgu türünün öncülerinden biri olarak Rus edebiyatında önemli bir yere sahiptir. *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* teknolojinin insan doğasını ve insan davranışlarını nasıl etkileyebileceğini ve teknolojinin kötüye kullanılması durumunda ne kadar yıkıcı sonuçlar doğabileceğini ele alır. Eserde teknolojik ilerleme, bilim insanların sorumlulukları ve etik kaygılar gibi temalar ön plana çıkar. Ayrıca insanın güç hırsı ve teknolojinin kontrolsüz kullanımının getirebileceği tehlikeler de işlenir.

4.2. Biyoteknoloji

4.2.1. Biyoteknoloji ile Sovyet Bilimkurgusunun Etkileşimi

İnsanlık yüzyıllar boyunca kendini aşma arzusunda olmuştur. İnsanlığın ilerleme arzusunun önüne geçilemez ve bilim her zaman yeni ufuklara yönelir. İnsan etkeninin yanı sıra bilimin kendisi de dinamik bir yapıya sahiptir, bu yüzden sınırları zorlamayı

³²⁹ Толстой, А. (1986), a.g.e., 423.

sever. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle insan doğasına müdahale fikri de gündeme gelir. Zamanla insan bedenini daha dayanaklı hale getirmek ve ömrünü uzatmak için çalışmalar yapılır. Bilim insanları, insan yapısını mükemmelleştirmeyi, yaşlanmayı durdurmayı ve hatta ölümsüzlüğü hedefler.

Doğa bilimlerinin XIX. yüzyıldaki ilerlemesi tıbbın gelişimine büyük bir ivme kazandırır. Özellikle mikrobiyoloji, kimya ve fizyoloji alanlarındaki keşifler, hastalıkların nedenlerini daha iyi anlamayı ve etkili tedavi yöntemleri geliştirmeyi mümkün kılar. Bunun yanı sıra anestezi ve cerrahi tekniklerdeki gelişmeler, daha karmaşık operasyonların başarıyla gerçekleştirilmesini sağlar. XIX. yüzyılın sonlarına doğru geliştirilen aşılar, birçok ölümcül hastalığın önlenmesine katkıda bulunarak modern tıbbın temellerini atar.

Bilim ve teknolojinin insan hayatına etkileri düşünüldüğünde edebiyatçıların bu alana kayıtsız kalmaması şaşırtıcı değildir. Bilimkurgu edebiyatı, bu olasılıkları uzun süredir tartışmakta ve gelecekte insanlığın nasıl bir yöne evrilebileceğini sorgulamaktadır. Yapay adaptasyon süreçleri, organ ve doku nakli gibi tıp alanında yaşanan gelişmeler bilimkurgu türüne ilham verir. Bilimkurgu eserlerinde karakterler, genetik mühendisliği ve biyoteknoloji sayesinde farklı varlıklara dönüştürülmektedir. Böylece insan bedenine müdahale, biyolojik müdahaleyle yaratılmış yeni insan türü, insan yeteneklerinin iyileştirilmesi, genetiğinin değiştirilmesi ya da dönüştürülmesi gibi konular edebiyat dünyasında kendine yer bulur.

Genetik mühendisliği, en erken bilimkurgu eserlerinden modern eserlere kadar sürekli gelişen ve özellikle gerçek dünyadaki bilimsel ilerlemelerle paralel ilerleyen bir motif olmuştur. Genetik mühendisliği, biyoteknoloji ve yapay organ üretimi gibi alanlardaki ilerlemeler, insan bedeninin sınırlarını zorlamaktadır. 1940'lerden itibaren biyoteknoloji konusu, klonlama, insan modifikasyonu ve post-hümanizm gibi alt temalarla birlikte bilimkurguda derinlemesine ele alınmıştır.

Genetik mühendisliğinde yeni organizmalar üretilebilir ya da mevcut organizmaların genetik yapısı değiştirilebilir. Mary Shelley'nin 1818'de yayımlanan *Frankenstein ya da Modern Prometheus (Frankenstein; or, The Modern Prometheus)* ve H. G. Wells'in 1896'da yayımlanan *Dr. Moreau'nun Adası (The Island of Doctor Moreau)* romanları gibi erken dönem bilimkurgu eserlerinde canlıların bilinçli olarak

değiştirilmesi fikri işlenir. Clement Fézandie'nin 1920'lerdeki hikayeleri ve Aldous Huxley'nin 1932'de yayımlanan *Cesur Yeni Dünya (Brave New World)* adlı eserinde, insanların genetik olarak belirlenmiş rollere uygun şekilde üretildiği bir toplum tasvir edilir. Robert A. Heinlein'in 1942'de yayımlanan *Bu Ufkun Ötesinde (Beyond This Horizon)* eseri, seçici üreme ve genetik mühendisliğin yaygın olduğu bir toplumu anlatır.³³⁰ Bu tür eserler insanın kendini yeniden şekillendirme arzusunun hem umut verici hem de tehlikeli yönlerini ortaya koymaktadır.

Ünlü İngiliz kadın yazar Mary Shelley'nin ilk modern bilimkurgu eserlerinden biri olarak kabul edilen *Frankenstein ya da Modern Prometheus*'ta, doğa felsefesine ve kimyaya meraklı olan Victor Frankenstein, iki yıllık çalışmasının neticesinde bütün ölümcül hastalıklara son vermek amacıyla cesetlerden topladığı parçalarla cansız bir bedene can vermeyi başararak yeni bir varlık yaratır. Fakat yarattığı varlığın ürkütücü dış görünüşünden korkup dehşete düşen, hatta ondan tiksinen Frankenstein ona sahip çıkmak yerine, ondan bir an önce kaçmak ve uzaklaşmak ister. Bir canavar yaratan genç bir adamın hikayesinden çok daha fazlası olan bu roman, dönemin bilim insanlarının fikirlerini ve fizik, kimya ve tıp alanlarındaki gelişmeleri içinde barındırır. XX. yüzyılda bilimin yükselişini yansıtan Shelley'nin kahramanları, 1930'larda kalp pillerinin icadı ve 1960'larda kalp nakillerinin gerçekleştirilmesi gibi tıp alanındaki gelişmelerin ve askeri gücün artmasıyla birlikte atom bombası ve nükleer savaş olasılıklarının tartışılmasına zemin hazırlar. Romanının 1818 baskısına yazdığı önsözde Mary Shelley, anlatısını oluştururken dayandığı bazı bilimsel çalışmalardan şu sözlerle bahsetmiştir: "*Bu kurgunun temelini oluşturan olayın, Doktor Erasmus Darwin ve bazı Alman fizyoloji yazarları tarafından imkansız olmadığı kabul edilmiştir.*"³³¹ Mary Shelley sadece yeni bir melez roman yaratmakla kalmayıp, tamamen yeni bir kurgusal tür ortaya koyar. *Frankenstein*, XVIII. yüzyılın bilimsel deneyciliği ile XIX. yüzyılın yaratıcı tepkisini birleştirir ve böylece gelecekte H. G. Wells gibi yazarlar tarafından desteklenecek olan kurgusal türün ilk önemli örneğini ortaya çıkarır.³³² Bilimsel merakın sınır tanımadan ilerlemesinin doğurabileceği

³³⁰ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 118.

³³¹ Westfahl, G. (2005), a.g.e., 455-456.

³³² Westfahl, G. (2005), a.g.e., 464.

tehlikeleri anlatan bu hikaye, modern Batı kültürünün en bilinen anlatılarından biri haline gelir.

H. G. Wells'in *Dr. Moreau'nun Adası* adlı erken dönem bilimkurgu romanında ana karakter Dr. Moreau uzak bir adada hayvanlar üzerinde cerrahi deneyler gerçekleştirir. Hayvanları, evrimsel olarak hızlandırarak insana benzer varlıklara dönüştürme amacındadır. Moreau, mevcut hayvanlar üzerinde genetik alanında herhangi bir bilgiye sahip olmadan ya da genetik müdahalede bulunmadan değişiklikler yapmasına rağmen bu roman açıkça modern bilimkurgu eserlerinde genetik mühendisliği içeren kurguların habercisidir. Aynı zamanda roman doğrudan, Charles Darwin'in hala yeni sayılan evrim teorisinin yorumlanması ile körüklenen dönemin endişelerine değinir. Bu teori, insanlar ile diğer hayvanlar arasındaki sınırın, geleneksel Batı düşüncesinin, özellikle Hristiyanlık etkisindeki anlayışın öne sürdüğü kadar net ya da mutlak olmayabileceğini öne sürer.³³³

Özellikle İskoç yazar Robert Louis Stevenson'ın 1886'da yayımlanan *Dr. Jekyll ve Bay Hyde'in Garip Hikayesi* (*Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde*) eserinde ise ele aldığı gibi insanların tersine evrim geçirerek daha ilkel bir varlığa dönüşeceği yönünde yaygın bir korku söz konusudur. İnsanların diğer hayvanlarla ilişkili doğasına dair temel soruların yanı sıra roman aynı zamanda bilimsel araştırmaların sınırlarını ve biyolojik deneylerin etik boyutlarını da ele alır. Eser, benzer konuları ele alan birçok sonraki romana önemli ölçüde etki eder.³³⁴

Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* eserinde insanlar laboratuvar ortamında üretilir ve sınıfsal rollerine göre genetik olarak belirlenir. Fabrikada üretilen ve genetik olarak toplumdaki belirli roller için tasarlanmış bireyler, üremeyi biyolojik bir süreç olmaktan çıkarıp tam anlamıyla sosyal mühendisliğin bir aracı haline getirir.³³⁵ *Cesur Yeni Dünya*, genetik mühendisliği üzerine yazılmış en ünlü bilimkurgu romanı olup, 1980'lerden bu yana klonlama ve ilgili teknikler üzerine yapılan tartışmalarda önemli bir çıkış noktası haline gelir.³³⁶

³³³ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 142.

³³⁴ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 142.

³³⁵ Booker, M. K. (2015), a.g.e., 47.

³³⁶ Westfahl, G. (2005), a.g.e., 477.

Dünya edebiyatında olduğu gibi Sovyet edebiyatında da tıbbi gelişmelerle bağlantılı eserler kaleme alınmıştır. Bu eserler, genellikle bilimin sınırlarını, etik sorunları ve insan doğasına müdahalenin sonuçlarını sorgular. Sovyet bilimkurgu yazarları da genetik mühendisliği, biyoteknoloji ve insan bedenine yönelik deneyler gibi konuları ele alarak teknolojik ilerlemenin beraberinde getirdiği ahlaki ve felsefi soruları gündeme getirir. Dönemin Sovyet tıbbındaki gelişmelerine değinmek, bu türden bilimkurgu eserlerini daha iyi analiz edebilmek için yararlı olacaktır.

Sovyet tıbbında çeşitli alanlarda önemli başarılarla imza atılır ve bu başarılar dünya tıp bilimini derinden etkiler. Sovyet bilim insanları, binlerce insanın hayatını kurtaran yeni tedavi ve teşhis yöntemleri geliştirir. Bu yenilikler arasında organ nakli, plastik cerrahi ve enfeksiyon hastalıklarıyla mücadele gibi birçok alanda gerçekleştirilen çığır açıcı çalışmalar yer alır. Sovyet cerrahları, doku ve organ nakli tekniklerinde büyük ilerlemeler kaydederek modern organ naklinin temellerini atar. Mikrobiyoloji ve viroloji alanında geliştirilen aşı ve antibiyotikler, ölümcül enfeksiyonlarla mücadelede dönüm noktası niteliğindedir. Kanseri tedavisinde radyasyon ve kemoterapi alanlarında yeni yöntemler keşfedilir. Jinekoloji alanında yeni doğum kontrol yöntemleri geliştirilir.

Sovyet tıbbi sadece sağlık alanında değil aynı zamanda sağlık teknolojisi üzerine de ilerleme kaydeder. Sovyet bilim insanları çeşitli hastalıkların teşhisi ve tedavisi için yeni cihazlar geliştirir. Kanseri ve diğer hastalıkların teşhisinde vazgeçilmez bir araç haline gelen dünyanın ilk bilgisayarlı tomografi aygıtını yaratırlar.

Sovyet bilim insanı Vladimir Petroviç Demihov (1916-1998) dünya organ nakli biliminin kurucularından biri olarak kabul edilir. Deneyler yapan cerrah, hayvanlar üzerinde çok sayıda organ ve doku nakli gerçekleştirir. İlk yapay kalp nakli 1937 yılında, o zamanlar üniversitede henüz Fizyoloji Bölümü üçüncü sınıf öğrencisi olan Demihov tarafından gerçekleştirilir. Operasyon bir köpek üzerinde yapılır ve sadece kısmen başarılı olur çünkü köpek ancak birkaç saat hayatta kalır. Fakat bu bilimsel girişim, organ nakli için önemli bir adım olarak kabul edilir. 1965 yılından itibaren Sovyetler Birliği'nde V. İ. Şumakov tarafından yapay kalp üzerine ciddi tasarım çalışmaları ve deneysel araştırmalar yürütülür. Yapay kalp, hayvanlar üzerinde test

edilir ve bu hayvanlar üç buçuk aya kadar hayatta kalır. Bunun yanı sıra yapay kalp, donör bir kalbin nakledilmesi sürecinde köprü görevi görür.³³⁷

Demihov, 1946 yılında dünyada ilk kez bir köpeğin göğüs boşluğuna ikinci bir ek kalp nakletme operasyonunu başarıyla gerçekleştirir. Daha sonraki yıllarda akciğer loblarıyla birlikte yapılan nakiller de dahil olmak üzere kırka yakın farklı kalp nakli modeli üzerinde çalışır. 1962 yılında Grişka isimli bir köpeğin iki kalple tam 141 gün yaşadığı yönünde tüm dünyayı sarsan sansasyonel bir haber yayılır. Bu deney, özellikle yurt dışında kalp nakli çalışmalarının hızlanmasına büyük katkı sağlar. 1960 ve 1963 yıllarında Moskova'ya gelerek Demihov'un kalp nakli tekniklerini inceleyen ünlü Güney Afrikalı cerrah Christiaan Neethling Barnard, 1967'de dünyada ilk başarılı kalp naklini gerçekleştiren kişi olarak tanınır. Barnard, Demihov'un öğrencisi olduğunu ve ondan ilham aldığını basına verdiği demeçlerde birçok kez dile getirir.³³⁸

1948 yılında Demihov, A. V. Şveykovskiy ile karaciğer nakli deneylerine başlar. Deneylerde kullanılan köpekler dokuz güne kadar hayatta kalır. 1954 yılında ise V. M. Goryaynov ile dünyada ilk kez bir köpeğe ikinci bir kafa nakli gerçekleştirir. İki başlı köpekler, yirmi dokuz güne kadar hayatta kalabilir. Bu olağanüstü deneyler, beyin ölümü gerçekleşmiş bir insanın kafasının, sağlıklı ve genç bir donör vücuduna nakledilmesi fikrini gündeme getirir ve bilim dünyasında ciddi tartışmalara yol açar.³³⁹

Göz hastalıkları uzmanı ve cerrah Vladimir Petroviç Filatov (1875-1956) halen güncelliğini koruyan, kornea hastalıklarının yenilikçi tedavi yöntemleri, körlere görme yetisini kazandıran teknikler ve deri defektlerini kapatmaya yönelik plastik cerrahi yöntemleri keşifleriyle tıp dünyasına katkıda bulunur. Akademisyen Filatov'un göz hastalıkları ve genel cerrahi alanındaki sorunlara ilişkin dört yüzün üzerinde bilimsel çalışmasının bulunduğu bilinmektedir.³⁴⁰

Sovyetler Birliği'nde deri nakli üzerine büyük başarılarla imza atılır. İdam mahkumlarından ya da bedenini bu amaç için bağışlayan kişilerden alınan dokular

³³⁷ İnternet: (2006). “Владимир Петрович Демихов (К 90-летию со дня рождения)”. *Вопросы реконструктивной и пластической хирургии*, 3 (18), 66. Web: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_11773683_98660714.pdf adresinden 15 Ocak 2024'te alınmıştır.

³³⁸ İnternet: (2006), a.g.e., 66-67.

³³⁹ İnternet: (2006), a.g.e., 67.

³⁴⁰ Жданов Р. Р., Булатов Р. Р., Каспрук Л. И. (2019). “Филатов Владимир Петрович - величайший русский хирург и офтальмолог”. *Альманах Молодой Науки*, 3, 30.

sayesinde onarıcı cerrahi, çok iyi seviyelere ulaşır. Doktor Filatov'un, ölü bedenlerden alınan korneaların kör gözlere nakledilmesi üzerine yaptığı çalışmalar dünya çapında ilgi görür. Aynı şekilde ölülerden alınan derilerin yaşayanların yaralarını iyileştirmek için kullanılması da sık uygulanan bir yöntem haline gelir.³⁴¹ Akademisyenin en büyük icatlarından biri de 1914 yılında geliştirdiği yuvarlak sap yöntemidir. Bu yöntem, rekonstrüktif plastik cerrahinin gelişiminde yeni bir çıkış açar. Bu teknik, organ ve doku defektlerini kapatmak için geniş avantajlar sağlar. Bu yöntem sayesinde burun, gırtlak, dil, göz kapakları, dış kulak, dudak, yanak gibi organlar restore edilebilmekte, yara izi kontraktürleri ve ankilozlar (eklem sertleşmeleri) ortadan kaldırılmakta, ekzenterasyon (gözün alınması) sonrası göz yuvası boşluğu doldurulabilmektedir. Bu buluş, II. Dünya Savaşı sırasında insanları tedavi etmek için büyük katkı sağlar. Tıp alanındaki katkılarından dolayı Filatov, birçok devlet ödülü ve unvana layık görülür. Sonuç olarak Filatov, ulusal ve dünya tıbbına önemli bir iz bırakır. Onun başarıları sayesinde görme hastalıklarında önemli ilerlemeler kaydedilir.³⁴²

Sovyet bilim insanlarının II. Dünya Savaşı sırasında yaptığı çalışmalar, cephedeki zorlukların üstesinden gelmesine ve zaferin kazanılmasına büyük katkı sağlar. Geliştirilen yeni cerrahi teknikler, antibiyotiklerin yaygın kullanımı ve sahra hastanelerinin modernizasyonu, cephede savaşan askerlerin hızlıca iyileştirilip yeniden savaş alanına dönmesine olanak tanır.

Büyük Vatanseverlik Savaşı'nda Sovyet tıbbına verilen önem artar çünkü her bir hayatın kritik olduğu bir dönemdir. Savaşın ilk yıllarında bile yaralı askerlerin yüzde yetmişi iyileştirilerek yeniden cepheye yollanır. Sovyet askeri cerrahisinin öncü isimlerinden biri Nikolay Niloviç Burdenko'dur (1876-1946). Savaş cerrahisine devrim niteliğinde yenilikler getirir ve çok sayıda hayat kurtarır. Yaralı askerlerin hızla iyileştirilmesi sağlanarak savaşın gidişatı değiştirilir. Bu başarı, alanında yetkin doktorlar ve bilim insanlarının fedakarlıkları sayesinde mümkün olur. İleri yaşına ve sağlık sorunlarına rağmen Burdenko, savaş sırasında bizzat ameliyatlara yapar, tıbbi

³⁴¹ Podolsky, E. (1946). Some Achievements of Soviet Medical Research. *The Russian Review*, 6 (1), 77.

³⁴² Жданов Р. Р., Булатов Р. Р., Каспрук Л. И. (2019), a.g.e., 31.

danışmanlıklar verir, hasta nakillerinin organizasyonlarıyla ilgilenir, cephe hatlarını ziyaret eder ve savaş cerrahlarını yönlendirir.³⁴³

Zinaida Vissarionovna Yermolyeva (1898-1974), XX. yüzyılın en tanınmış bilim insanlarından biridir. Mikrobiyolog ve akademisyen Yermolyeva, kolera bakteriyofajının geliştirilmesine katkıda bulunur, ilk yerli antibiyotik ve penisilin örneklerini elde eder, interferon araştırmalarına başlar ve SSCB Devlet Ödülü'ne layık görülür. Kendisine ait beş yüzden fazla bilimsel çalışma vardır. Tüm hayatını salgın hastalıklarla mücadeleye adar. Yermolyeva'nın bilimsel çalışmalarının gerçek hayattaki etkisi inanılmaz boyuttadır, yalnızca kolera bakteriyofajı ve penisilin, milyonlarca insanın hayatını kurtarır.³⁴⁴

Savaş yıllarında birçok asker doğrudan yaralanmalardan değil, sonrasında gelişen enfeksiyonlar nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Yermolyeva'nın liderliğindeki ekip, yerli hammaddelerden antibiyotik penisilin elde etmek ve üretimini başlatmakla görevlendirilir. Yermolyeva, 1942'de Stalingrad Muharebesi sırasında Sovyet birlikleri arasında kolera ve tifo salgınlarını durdurmayı başarır. Bu başarı, Kızıl Ordu'nun stratejik zaferinde önemli bir rol oynar. Aynı yıl Moskova'ya dönen Yermolyeva, penisilin üretimi çalışmalarına öncülük eder. Bu antibiyotik, özel küf mantarları tarafından üretilir ve bu değerli küf, Moskova'daki sığınakların duvarları da dahil olmak üzere her yerde aranır. Bilim insanları başarıya ulaşır ve 1943'te Yermolyeva'nın liderliğinde 'Krustozin' adı verilen ilk yerli antibiyotikğin seri üretimine başlanır.³⁴⁵ Yeni ilacın yüksek etkinliği istatistiklerle de doğrulanır. Kızıl Ordu'da geniş çaplı kullanımıyla, yaralı ve hastaların ölüm oranı yüzde seksen azalır. Bunun yanı sıra yeni ilacın uygulanması sayesinde doktorlar amputasyon sayısını dörtte bir oranında azaltarak birçok askerin sakat kalmasını önler ve görevlerine devam etmelerini sağlar.³⁴⁶

³⁴³ Щукина, Т. В., Зотова, В. С., Григоренко, А. Д. (2024). "Деятельность Н. Н. Бурденко как пример патриотизма и самопожертвования на «полях» военно-полевой хирургии". *Сборник материалов II Всероссийской научно-практической конференции с международным участием*, 204-205.

³⁴⁴ Медведева, Л. М. (2014). "З. В. Ермольева - Метаморфозы судьбы". *Бюллетень Национального научно-исследовательского института общественного здоровья имени Н.А. Семашко*, (S1), 139.

³⁴⁵ İnternet: "Наука на войне: как разработки советских ученых приближали победу". (07.05.2020). *РИА Новости*. Web: <https://ria.ru/20200507/1571061849.html> adresinden 8 Ağustos 2023'te alınmıştır.

³⁴⁶ İnternet: (07.05.2020), a.g.e.

Yermolyeva'nın çalışmaları uluslararası alanda da hızla tanınır. İskoç doktor ve mikrobiyolog Alexander Fleming (1881-1955) ile beraber penisilinin keşfedilmesinde çalışmalar yürüten ve 1944'te penisilinin yaratıcılarından biri olan İngiliz profesör Howard Florey (1898-1968) yanında kendi geliştirdiği penisilin örneğiyle SSCB'yi ziyaret eder. Sovyet penisilinin başarılı kullanımını öğrenen Florey, kendi geliştirdiği ilaçla karşılaştırmak ister. Sonuç olarak Sovyet ilacının, laboratuvar ortamında üretilen yabancı muadilinden neredeyse bir buçuk kat daha etkili olduğu gerçeği ortaya çıkar. Bu deneyimden etkilenen Florey, Yermolyeva'ya saygıyla 'Madam Penisilin' unvanını verir.³⁴⁷

Bilim dünyası ile bilimkurgu arasında sıkı bir bağ olduğu bilinmektedir. Kimi zaman bilim insanların keşifleri bilimkurgu eserlerine yön verebilirken, kimi zaman da bilimkurgu yazarlarının kaleme aldığı eserler bilim dünyasını etkiler. Sovyet tıbbında yaşanan gelişmeler, yeniden canlandırma, organ nakli ve yaşam süresini uzatma gibi konulara ilgi duyan bilimkurgu yazarlarının eserlerine yansır. Ünlü bilim insanı Demihov'un köpekler üzerinde gerçekleştirdiği deneyler ile yazarlık kimliğinin yanı sıra tıp fakültesini bitiren Bulgakov'un *Köpek Kalbi* adlı eserinde anlatılanlar arasındaki benzerlik, bu iki alanın birbirinden etkilendiğini düşündürür. *Köpek Kalbi*'nin ana karakterlerinden Profesör Filipp Filippoviç Preobrajenskiy de alanında çok iyi bir üne sahip bir doktordur. Doktor Preobrajenskiy, ölü bir bedenden aldığı hipofiz bezini ve testisleri Şarik isimli köpeğe nakleder. Şarik, zaman geçtikçe insan benzeri özellikler kazanmaya başlar. Geçirdiği bu zorlu operasyon sonunda insana dönüşen Şarik'in yeni ismi Poligraf Poligrafoviç Şarikov'dur. Sonuç olarak insan benzeri bir yaratık ortaya çıkar fakat bu varlık son derece düşük bir ahlaki ve entelektüel seviyeye sahiptir. Şarikov, doğal düzenin dışına çıkarılmış, vahşi ve kontrol edilemez bir unsur haline gelmiştir. Yaşadığı olumsuzluklar, profesörü çileden çıkarır ve kendi yarattığı mutsuzluğuna bir kalemde son verir, insanlaşan Şarikov'u önceki gibi sıradan bir köpek haline dönüştürür.

Bulgakov'un bu eseri, sadece bireysel bir yaratıcı sürecin ürünü değil, aynı zamanda dönemin kültürel ve politik atmosferinin bir yansımasıdır. 1920'lerin devrim sonrası Sovyet toplumunun dönüşüm sancılarını, bilim ve ideoloji arasındaki

³⁴⁷ İnternet: (07.05.2020), a.g.e.

çatışmayı, insan doğasının değiştirilebilirliği fikrini ele alan bu eser, edebiyat dünyasında uzun yıllar sansüre maruz kalmasına rağmen derin bir etki bırakır.

Aleksandr Nikolayeviç Jitinskiy'in (1941-2012) 1991 yılında yayımlanan *Doktor Bormental'in Torunu* (*Внук доктора Борменталья*) adlı uzun öyküsü, Bulgakov'un *Köpek Kalbi*'nin devamı niteliğindedir. Kitabın başlığında *Köpek Kalbi*'ndeki karakterlerden birinin soyadı geçer. Uzun öykü, *Köpek Kalbi* eserindeki temel olay örgüsünü yeniden üretir. Bir köpeğin insana dönüştürülmesi için yapılan ameliyat, eserdeki ana olaylardan biridir. Jitinskiy'in öyküsünde Doktor Bormental'in torunu, büyükbabasının notlarını bilinçli olarak takip eder, dönüşüm sürecini yeniden başlatır ve Drujkov adlı yeni bir varlık ortaya çıkar. Dedesinin izinden giden genç doktor, deneyi kopyalamayı büyük bir bilimsel atılım olarak görür ve deneyinin sonuçlarını düşünmez. Bunun yanı sıra şöhret peşinde koşan genç doktor bu deneyden sonra kendini büyük bir kişilik olarak görür ve kibirlenir. Her iki eserdeki ortak nokta, yaratıcı rolündeki ana karakterlerin deneylerinin başarısızlıkla sonuçlandığını kabul etmeleridir. Bu öyküyle Bulgakov'un karakterleri yeniden yaratılır. Jitinskiy, Bulgakov'un eserini kendi döneminin bakış açısıyla yeniden ele alır ve yeni yorumlar getirir.³⁴⁸

Bilimsel gelişmelerden yararlanarak eserlerini kaleme alan bir diğer Sovyet yazar Belyayev, ne bir mühendis ne de bir doktordur. Fakat teknolojiye ve bilime büyük ilgi duyar ve gelecekte olağanüstü sonuçlar doğuracak fikirlerin tohumlarını görebilir. Bu sayede kendi döneminde henüz yalnızca taslak halinde olan birçok şeyin gerçekleşmiş halini gösterebilir. O, daha temeli yeni atılmakta olan bir yapıyı tasvir eder. Belyayev, insanların yaşlılıkla ve hatta ölümle mücadele edebileceği, yorgunluğu ve uykuyu yenebileceği, gerekirse kendi bedenlerini değiştirebileceği bir dönemin hayalini kurar. *Profesör Dowell'in Başı, Yüzünü Kaybeden Adam* ve *Yüzünü Bulan Adam* (*Человек, нашедший свое лицо*), *W Laboratuvarı* (*Лаборатория Дубльва*) romanlarında ve Profesör Wagner hakkında yazdığı hikayelerde bu hayallerinin gerçekleştiği görülür.³⁴⁹

³⁴⁸ Харитонов, З. Г. (2009). Булгаковский подтекст в повести А. Житинского «Внук доктора Борменталья». Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки, (4), 173-177.

³⁴⁹ Ляпунов, Б. В. (1975), a.g.e., 52.

1938 yılında yayımlanan *W Laboratuvarı* romanında Belyayev'in en çok ilgilendiği konular yaşam süresinin uzatılması ve insanın aktif bir şekilde uzun yaşama mücadelesi gibi tıbbi meselelerdir. Belyayev'in ilk kez 1945'te basılan bilimkurgu romanı *Samuel Pingle'in Maceraları* (*Приключения Сэмюэля Пингля*), genç bir İngiliz'in hikayesini anlatır. Kahraman, yolculukları sırasında viroloji ve endokrinoloji alanlarında çalışan bir biyologla karşılaşır. Bu bilim insanı, virüslerin doğasını değiştirme yöntemini keşfeder, yeni virüsler üretmeyi ve bitkileri, hayvanları hatta insanların görünüşünü değiştirmeyi başarır.³⁵⁰

Belyayev'in 1925'te yayımlanan *Profesör Dowell'in Başı* adlı romanı, bir deney sonucunda Profesör Dowell'in başının vücudundan ayrılması ve makineye bağlanmasıyla başlayan olayları konu alır. Önceden Profesör Dowell'in asistanı olan ve onun çalışmalarından faydalanarak kendine başarılı bir bilim insanı profili çizen Profesör Kern, Dowell'in bilimsel keşiflerini kişisel çıkarları ve güç arzusu için kullanır. İnsan hayatını ve iradesini hiçe sayarak etik kuralları ihlal eder. Böylece başarılı bir bilim insanı olan Dowell'in buluşları insanlığın yararına kullanılmak yerine kişisel kazanç amaçlı istismar edilir. Bu eser, Sovyet bilimkurgu edebiyatı içinde insan ve bilim ilişkisini irdeleyen en çarpıcı örneklerden biridir. Özellikle başsız bedenler, beyin nakli ve ölüleri hayata döndürme gibi konular, o dönemdeki bilimsel gelişmelerle örtüşen ve etik tartışmalara kapı aralayan meselelerdir. Biyoteknoloji ve insan bedeninin yeniden canlandırılması üzerine kurgulanan bu eser, insan doğasına yapılan müdahalelerin hem etik hem de toplumsal sonuçlarını ele alır. Organ nakli ve ölümden sonra bilincin korunması gibi konulara odaklanır. Sonuç olarak bilimsel etik, insanın bedensel ve zihinsel bütünlüğü, teknolojinin yanlış ellerde nasıl bir tehdide dönüşebileceği gibi konulara değinir.

Biyolojik değişimler ve cerrahi müdahalelerin sınırlarını keşfetme arzusu, dönemin bilim dünyasında da büyük bir tartışma konusudur. Teknolojinin insan yaşamını dönüştürme potansiyeli ve bunun beraberinde getirdiği sorumlulukları vardır. Teknoloji, insanlık için hem büyük fırsatlar hem de riskler barındırır. Yapay müdahalelerle değiştirilmiş bir beden doğal dengesini kaybetmesi, etik sorunlara neden olabilir. İnsan doğasına müdahale, etik sınırları aştığı vakit tehlikeli olabilir. Bu

³⁵⁰ Ляпунов, Б. В. (1975), a.g.e., 54-55, 63.

bağlamda bilimkurgu yazarları bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ele almakla kalmaz, onların sonuçlarıyla ilgili de bir tartışma başlatır. Bilimkurgu, bilimin sınırlarını aşmanın hem insanlığa büyük ilerlemeler kazandırabileceğini hem de yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini gösterir. Bilim insanlarının etik değerleri göz ardı ederek ilerlemesi, genellikle trajediye yol açar. Fakat bu anlatılar, aynı zamanda insanlığın ilerleme arzusunun önüne geçilemez bir arzu olduğunun ve bilimin her zaman yeni ufuklara yöneldiğinin de kanıtıdır.

4.2.2. Aleksandr Romanoviç Belyayev (1884-1942)

Aleksandr Romanoviç Belyayev kendisini tamamen bilimkurguya adanmış ilk Sovyet yazarlardandır. Belyayev'in hakkında çok fazla inceleme yazısı kaleme alınmıştır. Ondan 'Rus Jules Verne'i olarak bahsedilir ve Rus bilimkurgu edebiyatı üzerine araştırmalar yapan akademisyen Geller'e göre en azından niceliksel anlamda bu ünü hak etmektedir çünkü tek başına bir kütüphaneyi dolduracak kadar bilimkurgu eseri kaleme almıştır.³⁵¹ Belyayev'in 'Rus Jules Verne'i olarak anılması bir rastlantı değildir. Belyayev, ünlü Fransız isimle hümanizm, sanatsal çok yönlülük, gerçekçi kurgu becerisi ve güçlü hayal gücü gibi benzer özelliklere sahiptir.³⁵² Belyayev, Jules Verne'in eserleriyle erken yaşta tanışır. Lise yıllarında en sevdiği eserler arasında bu yazarın romanları vardır.

Babası rahip olan Belyayev'in eğitimi konusunda fazla tercih şansı yoktur ve babası onun adına erken yaşta karar vermiştir. Bir dönem öğretmenlerini çok sevse de ve isteyerek dini eğitim alsaydı da Belyayev derinlerde bu konulara yabancı olduğunu hisseder. Kısıtlamalar can sıkıcı bir hal almaya başlamıştır. Bir dönem ruhbanların kütüphanelerdeki gazete ve dergileri, hatta yazılı izin almadan kitap okumaları, tiyatroya ve diğer eğlence gösterilerine gitmeleri yasaklanır. Bu yasaklar bütün bu etkinlikleri çok seven Belyayev için oldukça zorlayıcıdır.³⁵³

Tiyatro, Belyayev'in çocukluktan beri ilgi duyduğu bir alandır. O zamanlar bile evde yazarlığını, yönetmenliğini ve oyunculuğunu kendi yaptığı tiyatro oyunları

³⁵¹ Геллер, Л. (1985), а.г.е., 72-73.

³⁵² Беляев, А. Р. (1983). *Собрание сочинений в 5-ти томах. Т. 1. Романы. Повесть/Критико-биографический очерк А. Балабухи и А. Бритикова*. Ленинград: "Детская литература", 16.

³⁵³ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 9.

sergiler. Doğduğu yer olan Smolensk küçük bir şehir olduğu için burada yaşayan halkın Belyayev'in oyunlarından haberdar olması uzun sürmez. Böylece Belyayev'in evde oynadığı oyunlar şehirde kulaktan kulağa yayılır.³⁵⁴ Dini eğitimden sonra on yedili yaşlarda, tiyatro ve aktörlük ilgisini çekse de kendini sadece oyunculukla sınırlamaz, yönetmenliği dener, grafik tasarımcılığı yapar ve tiyatro kostümleri tasarlar. Fakat uzun vadede tiyatro güvenilir bir gelecek vadetmemektedir ve en önemlisi eğitime devam etmek istemektedir. O dönemde Rus üniversitelerinin ruhbanları kabul etmemesi onun önünde bir engel teşkil etmesine rağmen yazar, Yaroslavl şehrindeki hukuk fakültesine girmeyi başarır. Fakat bu sefer de yazarın eğitime devam edebilmesi için para kazanması gerekir ve bu dönemde parayı tiyatrodan kazanır. Tüm yoğunluğuna rağmen keman üzerine müzik eğitimi de alır ve zaman zaman eğitime maddi destek sağlamak adına bir sirkin orkestrasında enstrüman çalar.³⁵⁵

1906 yılında hukuk eğitimini tamamladıktan sonra memleketi Smolensk'e geri dönen Belyayev artık tamamen bağımsız bir bireydir. Başlarda, aldığı hukuk eğitimiyle bağlantılı küçük işler yapar fakat çarlık hukuk sistemi yazarı memnun etmez. Çıkış yolu arayan Belyayev kurtuluşu gazetecilikte bulur. Bu yeni işiyle ilgilenirken eski tutkularını hatırlar. "Smolenskiy Vestnik" gazetesinde zaman zaman farklı takma adlarla tiyatro, müzik ve edebiyat üzerine eleştiri yazıları kaleme alır. Yeni uğraşı yazara ek gelir kazandırmaktadır. Gazeteciliğin yanı sıra avukatlık mesleğine devam eden Belyayev ilk önemli davasını alarak hatırı sayılır bir gelir elde eder ve kazandığı bu parayla Avrupa'ya gitmeye karar verir.³⁵⁶

Avrupa seyahatinde sanat tarihi öğrenir, Rönesans dönemini incelemek için İtalya'yı ziyaret eder. İsviçre, Almanya, Avusturya ve Fransa'nın güneyine gider. Bu seyahat toplam birkaç aydan oluşmasına ve kısa sürmesine rağmen Belyayev için anlamı oldukça büyüktür. Rus İmparatorluğu'nun ücra şehirlerinin küçücük dünyasından, bildiği ve alıştığı çevrenin sınırlarının ötesine ilk kez çıkmıştır. Venedik'in bilinmedik köşelerine giderek bu şehrin güzelliklerinin yanında arka

³⁵⁴ Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012). "Александр Беляев: Удивительная судьба, смерть и бессмертие великого фантаста. Уроки жизни для медиков". *Український Медичний Альманах*, 15 (1), 107.

³⁵⁵ Беляев, А. Р. (1983), a.g.e., 10.

³⁵⁶ Беляев, А. Р. (1983), a.g.e., 11.

sokaklarında yaşanan hüznü ve sefaleti görür. Yazar, Avrupa’da edindiği izlenimlerini eserlerinde kullanır. Muhteşem bir kültürel birikim ile ülkesine dönen Belyayev, bu seyahatlerinin devamının gelmesi gerektiğini düşünür. Fakat bu seyahati onun ilk ve son gezisidir. Gitmeyi hayal ettiği diğer ülkelere ancak kahramanları gidebilecektir.³⁵⁷

Smolensk şehrinden sanatsal ve mesleki anlamda daha fazla olanağa sahip bir şehir olan Moskova’ya taşınma düşüncesi yazarı cezbetmeye başlar. Hukuk, tiyatro ve edebiyat alanlarında kendini deneyen Belyayev, mesleki anlamda tek bir branşa yönelmenin daha sağlıklı olacağına karar verir. Bir operanın yönetmeni, Smolensk Senfoni Derneği’nin, Glinskiy Müzik Grubu’nun ve Güzel Sanatları Severler Derneği’nin bir üyesi olarak yazar, 1914 yılında birkaç kez Moskova’ya gider. Burada tiyatro dünyasının en önemli isimlerinden biri olan Konstantin Sergeyeviç Stanislavskiy (1863-1938) ile yolları kesişir. Bu ünlü ismin rehberliğindeki oyunculuk sınavlarında başarılı olur. Stanislavskiy; *“Eğer kendinizi sanata adamaya karar vererseniz, çok büyük bir başarı elde edebileceğinizi görüyorum”* sözleriyle Belyayev’e destek verir. Fakat Belyayev oyunculuk yerine edebiyata yönelir ve tiyatro türünde kaleme aldığı *Moyra Nine (Бабушка Моїра)* adlı ilk masalı 1914 yılında “Protalinka” adlı çocuk dergisinde yayımlanır. Bu dönemde I. Dünya Savaşı patlak verdiği için Moskova’ya taşınma hayallerini ertelemek zorunda kalan yazar “Smolenskiy Vestnik” gazetesinde kadrolu olarak çalışmaya devam eder ve 1915 yılında bu gazetenin editörü olur.³⁵⁸

1915 yılında hastalığının ilk belirtileri ortaya çıkmaya başlar ve kendisine kemik veremi teşhisi konur. 1916 yılından 1922 yılına kadar bu hastalıkla mücadele eder. Altı yıl yatağa mahkum bir hayat süren Belyayev zor günler geçirir. Üç yıl elleri ve ayakları alçıda kalır. Bu yıllarda, yarattığı karakteri Profesör Dowell gibi bir bedenden yoksun ve İhtiandr karakteri gibi insanlardan soyutlanmış bir biçimde yaşar.³⁵⁹ Fiziksel olarak sanki ölü gibidir, sadece düşünceleri ve hastalığa yenilmeyen ruhu hayatta kalmayı başarmıştır. Yazar geçirdiği bu zor dönemi şu şekilde aktarır: *“Vücutsuz bir başın verdiği hisle hayatta kaldım”*.³⁶⁰

³⁵⁷ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 11-12.

³⁵⁸ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 12-13.

³⁵⁹ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 13.

³⁶⁰ Беляев, А. Р. (1963), а.г.е., 7.

Bu zorlu yıllarda yazar, işe yaramazlık ve terk edilmişlik gibi duygularla baş etmeye çalışır. Doktorların iklim değişikliği tavsiyesi üzerine Belyayev'in annesi yazarı Yalta'ya götürür. Yazar ve ailesi bu zorlu altı yıl boyunca sadece hastalıkla uğraşmaz. 1917-1922 yılları Şubat ve Ekim Devrimi ile İç Savaş'ın yaşandığı zor bir dönemdir. Tüm bu yıllar boyunca Belyayev yatağa esir olmuştur. Umutsuzca hastalığının geçmesini bekleyen Belyayev eşinin kendisini terk etmesi ile ağır bir darbe daha alır. 1919 yılında annesinin ölümü ile en büyük yıkımı yaşar. Gelecekteki eşi Margarita Konstantinovna Magnuşevskaya'nın desteği, dostluğu, bağlılığı ve sevgisi sayesinde yazar hayatta kalır.³⁶¹

Belyayev hastalığı sırasında her dakikasını yeni bir kitap arayışıyla geçirmektedir. Kitap okurken büyük zevk ve memnuniyet duyar, aynı zamanda da başkalarının fikirlerini keşfetme olanağı bulur. Küçük yaşlardan itibaren tarih kitapları okumayı çok seven Belyayev okumadan geçen bir günü kayıp sayar. Ruhunun derinliklerinde dünyadaki en önemli görevin güzel kitaplar yaratabilmek olduğunu düşünür.³⁶² Yatağa mahkum olduğu bu zorlu yıllarda yazar, bulduğu her fırsatta eline geçen her şeyi okur ve okudukları arasında bilimkurgu eserlerinin sayısı da oldukça fazladır. Rusya'nın içinde bulunduğu siyasi karmaşadan ötürü çeviri eserler bulmak hayli zordur, aynı zamanda yerli bilimkurgu eserlerinin sayısı o dönemde oldukça azdır. Belyayev bu dönemde henüz bilimkurgu alanında yazma kararı almamıştır fakat okuduğu eserler gelecekte düşüncelerinin bu yönde evrilmesine katkı sağlamıştır. Bilime olan eski ve çocuksu ilgisi yeniden canlanır ve güçlenir.³⁶³ Tıp ve biyoloji üzerine Latince kitaplar okur, eski dergilerin sayfalarını karıştırır, araştırma yapar ve fikirler üretir. Yaşamın şifresini çözen bir bilim insanı düşler. Bu bilim insanı yeni bir beden yaratmanın mümkün olduğunu ve zamansız ölümlere karşı insanlığı hazırlayabileceğini söylemektedir. Belyayev'in hikayeleri hem kendisine hem de başkalarına umut verir.³⁶⁴

1922 yılında Belyayev'in sağlığı daha iyiye gitse de eski gücü yoktur ve hastalığının etkisi halen devam etmektedir. Fakat mücadeleyi bırakmayan Belyayev

³⁶¹ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 13.

³⁶² Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), а.г.е., 108.

³⁶³ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 13.

³⁶⁴ Беляев, А. Р. (1963), *Собрание сочинений в 8 томах, том 1 (Остров погибших кораблей. Голова профессора Доуэля)*. Москва: «Молодая гвардия», 8.

hayata karışır ve çalışmaya başlar. Bir yıl sonra geçmişteki hayalini gerçekleştirerek karısı Margarita Konstantinovna ile Moskova'ya taşınır. Moskova hayatının başlarında edebiyatla ilgilenmez, hastalığından dolayı tiyatroya da geri dönemez. Sanat dışında başka işlerle uğraşır ve aldığı hukuk eğitiminden yararlanarak bir dönem bu alanda çalışır. Fakat akşamları Belyayev'in kendisine kalmaktadır. Bu serbest zamanlarda yazarlıkla ilgilenmektedir. 1925 yılında Moskova'da basılmaya başlanan "Vsemirnıy Sledopıt" dergisinde her yaştan ve meslekten okurun sevdiği macera ve bilimkurgu öykülerine ve hikayelerine yer verilir. Bu derginin ilk sayılarından birinde Belyayev'in *Profesör Dowell'in Başı* adlı eserinden bir parça yayımlanır. Okuyucular bu öyküyü beğenir ve Belyayev böylece bilimkurgu edebiyatına başarılı bir adım atmış olur. Edebiyat dünyasına giriş yapan yazar bilimkurgu türünün yanı sıra gerçekçi eserler de kaleme alır. Yazar kimliği yeni şekillenen Belyayev, zamanının çoğunu çalışma masasının başında geçirir.³⁶⁵

Belyayev'in bilimkurgu edebiyatına girdiği dönemde burjuva dünyasında keşiflerin önemi konusu ortaya çıkar. Yazar, erken dönem sanatında bu konuya fazlaca yer verir ve *Yüzünü Kaybeden Adam*, *Dünyanın Hakimi*, *Hava Satıcısı*, *Bitmeyen Ekmek*, *Amfibi Adam* adlı ünlü eserlerini kaleme alır. Belyayev büyük bilim insanlarının cesur ve yaratıcı arayışları ile insanları kolay yoldan para kazanmaya iten şartların nasıl çeliştiğini gözler önüne serer.³⁶⁶

1920'li yılların başında Fransız yazar Maurice Renard'ın (1875-1939) *Doktor Lerne*, *Yarı Tanrı* (*Le Docteur Lerne, sous-dieu*) adlı öyküsü Rusçaya çevrilir. Öykünün konusu insan beyninin bir boğaya nakledilmesi ile ilgilidir. Belyayev Fransız yazarın bu düşüncesinden etkilenir. 1930 yılında basılan *Hoyti-Toyti* (*Xoïmu-Toïmu*) öyküsünde Profesör Vagner ölen asistanının beynini bir file nakleder. Belyayev için önemli olan sadece fil adamın maceraları değildir. Yazar için asıl olan insan ömrünün uzatılma olasılığı gibi ileri görüşlü bir düşüncedir. Belyayev en ünlü romanlarından *Amfibi Adam*'ı kurgularken de yine Fransız bir yazardan esinlenir ve Jean de La Hire'in (1878-1956) izinden gider. İki yazarın eserinde de su altında yaşayabilen bir ana karakter söz konusudur.³⁶⁷ Aynı zamanda Belyayev idolü olarak gördüğü Jules

³⁶⁵ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 13-14.

³⁶⁶ Нудельман, Р. (1966), а.г.е., 336-338.

³⁶⁷ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 19-20.

Verne'in izinden giderek gazetelerden ilginç olaylarla bezeli kupürler keser. Fransızcası oldukça iyi seviyede olan Belyayev Fransız gazetelerinden esinlendiği olaylarla *Atlantisli Son İnsan* ve *Beyaz İlkel Adam* (Белый дикарь) adlı eserleri kaleme alır.³⁶⁸

Belyayev'in eserlerinde maceradan çok bilimkurgu fikirleri daha ön plandadır. Geller'in ifade ettiği gibi 1920'li yıllarda bu tür 'arı' bilimkurgu eserine çok fazla rastlanmaz, çoğunlukla benzer çalışmalar kendine dergilerde yer bulur ve kısa hikayeler rağbet görür. Kelimenin tam anlamıyla bilimkurgu türü Sovyet edebiyatında Belyayev ile başlar. Bu başlangıç çok yönlülüğüyle umut vadetmektedir.³⁶⁹ Yazar, bilimin işleviyle bağlantılı olan sosyal sorunları ve bilim insanlarının geleceğini ortaya koyar. Eserlerinde kendi çıkarları uğruna suç işlemeyi göze alan bilim insanlarına; siyasete bulaşmak istemediği için başarısız olan idealist bilim insanlarına; bilimi dünyaya hakim olma aracı haline getirmeye çalışan faşist bilim insanlarına; kendilerini insanlığın iyiliği için çalışmaya adanmış bilim insanlarına rastlanır.³⁷⁰ Böylece yazarın her biri birbirinden farklı bu karakterlerle, bilimin hem iyiye hem de kötüye hizmet edebileceğine dikkat çekmek istediği düşünülür.

Belyayev'in yaşamını üç döneme ayırmak mümkündür. Birinci aşama dünyaya geldiği andan itibaren yazarlık mesleğine yönelene kadar geçen süredir. Hayatının bu döneminde önemli olaylar, seyahatler, süreçler yaşar, tiyatro oyunlarında rol alır, yönetmenlik, avukatlık ve gazetecilik yapar. Hayatının ikinci aşaması daha çok hayatta kalma mücadelesi ile geçer. Bu dönemde Belyayev gelecekteki eserlerine temel oluşturacak geniş bir birikim yapar. Bu iki hayat birbirini dengeler gibidir. İkinci aşama daha fazla iç dinamiklere sahiptir. Hasta bir insanın hareketlerinin sınırlılığı, yarattığı kahramanların seyahatleri ve maceraları ile telafi ediliyor gibidir. Bu kahramanlar denizleri ve kıtaları dolaşır hatta gezegeni terk eder. Belyayev'in hayatının üçüncü aşamasında yazarlık faaliyetleri vardır. 1928 yılında Leningrad'a taşınırlar. Yazara yer değiştirmek iyi gelmiştir. Fakat bu yer değişiklikleri bazen yazarın kendi isteği ile değil, doktorunun iklim değişikliği tavsiyesi üzerine gerçekleşir. Hastalığının nüksetmesi üzerine yine doktor tavsiyesi üzerine iki kızı ve

³⁶⁸ Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), a.g.e., 109.

³⁶⁹ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 73.

³⁷⁰ İnternet: Ляпунов, Б. (1968), a.g.e.

eşiyile birlikte 1929 yılında Kiev'e taşınır. Burada zorlu bir yazarlık hayatı olur çünkü yayın yapabilmesi için eserlerinin Ukraynacaya çevrilmesi gerekmektedir. Yerel yayınevlerinin tirajları düşük olduğu için Belyayev az kazanmakta ve ailesine bakmakta zorlanmaktadır. Bu yüzden Moskova ve Leningrad'daki yayınevleri ve editörler ile bağıını koparmaz. 1931 yılında Belyayev'in sağlığı elverince Leningrad'a geri dönerler. 1938 yılında da Leningrad yakınlarındaki Detskoye Selo'ya giderler ve yazar hayatının son yıllarını burada geçirir.³⁷¹

H. G. Wells'in Rusya hakkında yazdıkları üzerine ünlü İngiliz bilimkurgu yazarıyla ufak bir tartışma yaşamalarına rağmen Wells, 1934 yılında Belyayev'i ziyarete gelir. İngiliz yazar felsefi düşünceler barındıran ve kahramanların özelliklerinin derinlemesine işlendiği eserler kaleme alan Rus yazarın popülaritesine imrendiğini içtenlikle belirtir. Bu dönemde Belyayev sadece ünlü İngiliz yazar tarafından keşfedilmemiş, aynı zamanda Amerika ve İngiltere'de okur ve eleştirmenler tarafından da bilinen bir isim haline gelmiştir.³⁷²

Daha sonraki yıllarda Belyayev en sevdiği karakterlerden biri olan Doktor Vagner'i yaratır. Bilim insanı ve bir deha olan Profesör Vagner üzerine bir dizi öykü kaleme almaya başlar. Bu karakterle ilgili hikayeler serisi 1935 yılına kadar uzanır.³⁷³ Yazarın neredeyse en popüler eserleri bu döneme aittir. *Uyumayan Adam* (Человек, который не спит), *Hoyti-Toyti*, *Kitaplıktan Gelen Misafir* (Гость из книжного шкафа) gibi öyküler *Profesör Vagner'in Buluşları* (Изобретения профессора Вагнера) serisi altında yayımlanır. Bu seri XX. yüzyılın başlangıcındaki bilimin klasik profilinden daha farklı bir çizgidedir. Doğaüstü durumlara ve olaylara gücünün yetmesi, Vagner karakterinin fantastik edebiyattan izler taşıdığını gösterir.³⁷⁴

Belyayev'in sanatı, A. N. Tolstoy'un, hatta V. V. Mayakovski'nin hicivli kurgu geleneklerinin devamı niteliğinde unsurlar barındırır. Hiciv sanatından yararlanan yazarın *Boşluğa Atlayış* (Прыжок в ничто), *Hava Satıcısı*, *Gemi Enkazı Adası*,

³⁷¹ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 14-15.

³⁷² Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), а.г.е., 111.

³⁷³ Беляев, А. Р. (1963), а.г.е., 10.

³⁷⁴ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 23-24.

Yüzünü Kaybeden Adam, Bay Kahkaha (Mucnep Cмex) adlı eserleri hafif bir tebessümden ciddi bir ironiye kadar geniş bir mizah yelpazesi sunar.³⁷⁵

Belyayev'in sanatı yarı masalsı anlatılardan bilimsel fikirlerle dolu deneme, öykü ve roman serilerine kadar farklı türleri kapsayan bir alana sahiptir. Belyayev'in yazın hayatının ikinci aşaması, 'yakın gelecek kurgusu'nun öncülerinden olur. Fakat yazar gerçek bilimin yasalarının arkasına saklanmaz. O zamanlar gerçeklikten uzak neredeyse masalsı olarak kabul edilen Tsiolkovskiy'in uzay tasarılarını halka tanıtır. Bilim insanı kimliğiyle Ay üzerine incelemeler yapan ve Ay'ın keşfi üzerine tahminlerde bulunan Konstantin Eduardoviç Tsiolkovskiy aynı zamanda edebiyata da meraklı bir yazardır ve eserlerini kaleme alırken bilimkurgu türünü kullanır. Teknik gelişmelerden ziyade keşiflerin insanlık için gerekliliğinin ve yararının yeteri kadar gözetilmediği bir dönemde yaşamasına rağmen Tsiolkovskiy döneminin onlarca yıl ötesindedir. Belyayev, Tsiolkovskiy'in tasarılarının arkasındaki anlamı diğer uzmanlardan daha iyi görür. Tsiolkovskiy, Belyayev'in sanatına etki eden bir isimdir. İlerleyen zamanlarda Tsiolkovskiy, Belyayev'e tavsiyeler verir ve Belyayev de Tsiolkovskiy'in kimi önerilerini göz önünde bulundurarak eserlerinde değişikliğe gider, düzeltmeler yapar. Belyayev, sanatına önemli katkıları olan Konstantin Eduardoviç Tsiolkovskiy'in anısına onun isminin baş harflerini verdiği *Ket Yıldızı'nı (Звезда КЭЦ)* kaleme alır ve bu eser 1936 yılında yayımlanır.³⁷⁶ Yazarın bu hareketi, ustasına bir teşekkür niteliğindedir.

Edebiyat eleştirmenleri Balabuha ve Britikov'un belirttiği üzere Belyayev gerçek hayatta yapamadıklarını kitaplarında işler. Onun eserlerinde insanlar en çok gerçekleştirmek istedikleri akla hayale gelmeyecek düşlerini yaşar. Bu eserler hayal ile gerçeğin birbirinden ayırt edilemediği duyguların en yalın halini sergiler. Yazar küçük yaşlarda kuşlar gibi uçabileceğini düşünür hatta uçuş girişiminde bulunur ve bu teşebbüs acı bir tecrübeyle biter. Uçuş eylemi başarısızlıkla sonuçlansa da bu girişim *Ariel* eserinin kurgu sürecinde yazara ilham verir.³⁷⁷ Belyayev, 1939 yılında son eseri *Ariel* adlı romanını kaleme alır. Bu eser yazarın ölümünden sonra farklı

³⁷⁵ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 24.

³⁷⁶ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 25-27.

³⁷⁷ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 6, 8.

lkelerde birçok kez yeniden yayımlanır, elliden fazla dile çevrilir. Hayatı boyunca uçmayı hayal eden yazar, bu hayalini Ariel karakteriyle gerçekleştirir.³⁷⁸

Belyayev savaş öncesi dönemde meşhur ve tanınmış isimler hakkında yazılar yazar. Norveçli gezgin, bilim insanı ve Nobel Barış dl'nü kazanan Fridtjof Nansen (1861-1930), A. S. Puşkin, Jules Verne, H. G. Wells, M.V. Lomonosov (1711-1765), K. E. Tsiolkovski gibi isimler üzerine biyografik yazılar kaleme alır. Belyayev bu tür yazıların yanı sıra savaş tekniği, balık yetiştiriciliği, bahçecilik, gelecekte ulaşım, ışıklı dekorasyonlar, Rus dili gibi birbirinden bağımsız alanlar üzerine de yazar. Meraklı bir araştırmacının bile ihtiyatlı davranacağı düşüncelere karşı ilgi duymaktan ekinmez. Belyayev her şeyi eserlerine konu edinebilir.³⁷⁹

İlerleyen süreçte yazarın tekrar hastalanması, sanatına yeniden zorunlu bir ara vermesine neden olur. Yazar, 1940 yılında böbreklerinden ameliyat edilir. Belyayev'in bilime olan merakı o kadar fazladır ki kendi ricası üzerine ameliyatın gidişatını aynadan izlemesine izin verilir. Belyayev'in bu cesur ve bilime ilgili hali yazarın bu alana olan merakını ve kişiliğini ortaya koymaktadır. Bu dönemde Büyük Anayurt Savaşı'nda Naziler tarafından kuşatılan Detskoye Selo'yu Belyayev ailesi, hastalık nedeniyle tahliye edemez.³⁸⁰ Hastalığına rağmen yazar kendinde çalışma gücü bulur, gazete ve dergilerde yayın yapar, arkadaşları, okuyucuları, öğrencileriyle görüşür. Kuşatma altındaki şehirde kışlık yiyecek stokları giderek azalmaya başlar. Erzak bulma sıkıntısının yanı sıra geçirdiği operasyondan dolayı zaten zor durumda olan Belyayev daha da gten düşer ve her geçen gün zayıflar. 1941 yılının sonunda büsbütün hastalanan Belyayev, şehir kuşatma altındayken 6 Ocak 1942'de elli sekiz yaşında hayata gözlerini kapar.³⁸¹

Sovyet bilimkurgu edebiyatının ilk temsilcisi olarak Aleksey Tolstoy kabul edilmesine rağmen Belyayev bilimkurgu edebiyatını sanatının odak noktası yapan ilk profesyonel yazardır. Sovyetler Birliği'nde Belyayev'den önce bilimkurgu türü henüz çok tanınmaz ve bu türe ait edebi örnekler çok çeşitli değildir. Belyayev ile Sovyet bilimkurgu edebiyatı büyük bir ivme kazanır.

³⁷⁸ Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), а.г.е., 113.

³⁷⁹ Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), а.г.е., 112-113.

³⁸⁰ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 15-16.

³⁸¹ Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), а.г.е., 113-114.

Yazar, geleceğin insanlarını inandırıcı bir biçimde betimlemeyi, bilimkurgunun en önemli görevlerinden biri olarak görür. Sovyet tıp uzmanları ve akademisyenler Frolov ve Peresadin'in Belyayev üzerine kaleme aldıkları bir makalede ifade ettikleri üzere, yazarın eserlerinin en önemli özelliklerinden biri konu, olay örgüsü ve ayrıntılar açısından belli bir düzen üzerine oturtulması ve her zaman sağlam bilimsel bir temele sahip olmasıdır.³⁸² Yazar, eserlerinde bilimkurgunun alt türü olan biopunk alanında en cesur ve en orijinal fikirleri işler. Bu tür eserlerde biyoloji odaklı bilimsel inandırıcılık söz konusudur. Yazarın bilimkurgudan uzaklaşmak istemeyerek ara sıra hicivli ve fantastik bir anlatıma başvurduğu zamanlar da olur. Kaleme aldığı bu tür kısa öyküler sayesinde ayrıntılı ve bilimsel anlatımlar yapmak zorunda kalmayarak daha özgür hareket edebilir çünkü masalsı anlatıları ciddi bir gerekçeye dayandırmaya gerek yoktur.³⁸³ Her ne kadar bilimkurgunun sınırları fantastik türe göre daha keskin olsa da bu iki türün birbirinden beslendiğinden bahsetmiştik. Bu doğrultuda Belyayev'in sanatının da bu iki tür arasında geçiş yapabildiğine şahit oluyoruz. Yazar her ne kadar fantastik edebiyatı bir kaçış olarak kullansa da asıl ilgilendiği ve odaklandığı alan bilimkurgu türüdür.

Belyayev Sovyet bilimkurgu edebiyatının temellerini atmıştır. Eserlerinde ilk defa ideolojik şahıslar ortaya çıkar. Bu eserler içerik olarak insani ve sosyal adaleti savunan, baskının her türlüşünü kınayan, sınırsız olasılıklara, akla, insanlığın yüceliğine ve insanın mutlu olma hakkına inanan hümanist fikirlerle doludur. Belyayev bilimsellik ile olan bağlantısını hiçbir zaman tamamen koparmaz ve insan mutluluğuna önem verir. Ana karakterleri bilimsel yönlerinden daha çok insani özellikler taşımalarıyla ön plandadır. Belyayev'in bilimkurgu sanatında insanın olmadığı dünyalar, cazibesini ve derinliğini kaybetmiş gibidir.³⁸⁴

Belyayev bilim ile yaşamı, bugün ile geleceği, hayal ile gerçeği, fantastik ile gerçekliği bir araya getiren çok sayıda unutulmaz eser kaleme alır.³⁸⁵ Yazar neredeyse kırklı yaşlarında adım attığı edebiyat dünyasına geç giriş yapmıştır. Yaklaşık on beş yılda kaleminden binlerce sayfa çıkar, o zamanlar henüz bir öykü formatında olan ilk

³⁸² Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), a.g.e., 105.

³⁸³ Беляев, А. Р. (1983), a.g.e., 23.

³⁸⁴ Беляев, А. Р. (1963), a.g.e., 28.

³⁸⁵ Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), a.g.e., 105.

bilimkurgu eseri *Profesör Dowell'in Başı* “Raboçaya Gazeta” tarafından 1925 yılında, son eseri *Ariel* (*Аруэль*) adlı romanı ise “Sovetskiy Pisatel” tarafından 1941 yılında yayımlanır. Rus yazar ve edebiyat eleştirmeni A. D. Balabuha ile Sovyet bilimkurgu edebiyatının önemli araştırmacılarından ve eleştirmenlerinden A. F. Britikov’un, Belyayev’in hayatı üzerine birlikte kaleme aldıkları yazılarında aktardığı bir bilgiye göre yazar, bilimkurgu edebiyatında başarılı olabilmek için gerekli olan iyi kurgu yapabilme becerisine, eşsiz bir çalışma azmine ve çalışma kapasitesine sahiptir. Hayatının ikinci yarısında ağır bir hastalıkla ve aynı zamanda edebiyat çevrelerinin eleştirileriyle mücadele etmek zorunda kalır. Belyayev aradığı mesleği geç de olsa bulur ve hayat, onu çoğu zaman başka yönler savurup dursa da sonunda iyi bir yazar olma yolunda ilerleme kaydeder.³⁸⁶

Belyayev’in eserleri İngilizce, Almanca, Fransızca, Lehçe, Bulgarca, Fince, Moğolca, İtalyanca, İspanyolca, Hintçe, Türkçe gibi birçok dile çevrilmiştir ve bu çevirilerin sayısı yıldan yıla artmaktadır. Sadece Sovyetler Birliği’nde bile Belyayev’in ölümünden sonraki yıllarda eserlerinden birkaç milyon nüsha basılır.³⁸⁷ Belyayev’in ölümünden sonra eserleri film ve dizi olarak uyarlanır, toplu bir şekilde basılır. On beş yıl içinde edebiyat alanında aktif bir şekilde çalışan Belyayev elliden fazla eser üretmiştir.³⁸⁸

Sonuç olarak sanata ve teknolojiye duyduğu ilginin, yazarı bilimkurgu türüne yönlendirdiği söylenebilir. Belyayev hayal dünyasına ket vurmeyen ve farklı alanlara girme cesareti gösterebilen çok yönlü bir kişiliktir. Hayatı boyunca oldukça zorlu aşamalardan geçen Belyayev yazarlık hayatına, çeşitli meslekleri deneyimledikten ve uzun süreli bir tedavi gerektiren hastalığın ardından başlar. Zorlu bir hayatı olmasına rağmen mücadele etmeyi bırakmaz ve sonunda yazarlıkta başarılı olur. Yaşamındaki olumsuzlukları olumluya dönüştürmeyi başaran isimlerden biri olan Belyayev eserlerini yaratırken hastalığı sırasında edindiği birikimlerden faydalanır. Uzay bilimi, biyoloji, tıp gibi farklı alanlardan yararlanarak okuyucusuna geniş bir konu yelpazesi sunar. Belyayev özellikle bilimkurgu türünde eserler vermesi ve bu türü Sovyet edebiyatında daha tanınır hale getirmesi bakımından oldukça önemli bir isimdir.

³⁸⁶ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 7-8.

³⁸⁷ Беляев, А. Р. (1983), а.г.е., 30.

³⁸⁸ Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), а.г.е., 114.

Dolayısıyla Sovyet bilimkurgu edebiyatının gelişim tarihi incelenirken en büyük katkı sağlayan isimlerden biri olan Belyayev’e çalışmamızda yer vermek oldukça önemlidir.

4.2.3. Biyoteknolojinin Sınırları: *Amfibi Adam*’ın Trajedisi

İnsanlık, doğaüstü yetenekler sergileyen kahramanlara eski dönemlerden beri ilgi duyar. Mitolojik anlatılarda insanüstü özellikler sergileyen kahramanlar, ileriki dönemlerde fantastik ve bilimkurgu metinlerinde kendilerine yer bulur. Özellikle Aydınlanma Çağı’ndan sonra aklın ön plana çıkmasıyla, sihir yerini bilime bırakır ve karakterler de bu doğrultuda şekil değiştirir.

Belyayev’in bilimkurgu anlayışı gerçek bilimsel keşiflerle örtüşmektedir. Organ ve doku nakli, yapay adaptasyon süreçleri gibi tıbbi gelişmeler, Belyayev’in kurgusuna ilham kaynağı olur. Bu sayede eserin inandırıcılığı ve bilimsel geçerliliği artar. Bilim dünyasındaki organ nakli deneyleri ve canlı doku çalışmalarının başarılı sonuçları toplumda ilgi uyandırır ve bu durum edebiyata da yansır. Eserlerinde, farklı hayvan parçalarının birleştirilmesiyle yeni yaratıklar oluşturma deneyleri anlatılmaktadır. Bu durum, gerçek bilimsel deneylerden esinlenerek kurgulanmıştır.³⁸⁹ Belyayev, biyoloji temalı romanlarında bilimsel doğruluk ilkesine sadık kalarak oldukça cesur ve özgün fikirler işler.

Bilimsel gelişmelere dayalı karakterler yaratan Belyayev, ‘yakın bilimkurgu’ (ближняя фантастика) türünün öncülerinden biridir. Ancak 1940-50’lerde ‘mümkün olanın sınırında’ (на грани возможного) yazma anlayışı bilimkurguyu dar bir çerçeveye hapsedmektedir. Belyayev ise bilimi sadece mevcut haliyle kabul etmek yerine, o dönemde henüz kabul görmemiş olan fikirleri de işleyerek daha cesur bir yaklaşım sergiler.³⁹⁰

Belyayev, sosyal bilimkurgu romanlarının ahlaki, toplumsal ve kültürel meseleleri derinlemesine ele alması gerektiğini düşünür fakat bu tür geniş kapsamlı açıklamalar hikayenin tempolu ve sürükleyici olmasını zorlaştırır. Yazara göre iyi bir bilimkurgu romanı dinamik olmalı, olaylar hızlı gelişmeli, sahneler süratle değişmeli

³⁸⁹ Николаев, Д. Д. (2010). “Литература как пропаганда”. В сборнике: *В поисках новой идеологии: социокультурные аспекты русского литературного процесса 1920-1930-х годов*. Москва: Институт мировой литературы им. А. М. Горького Российской академии наук, 571-572.

³⁹⁰ Бритиков, А. Ф. (1976). “Вступительная статья”. *Фантастика*. Петербург: Лениздат, 13.

ve kahramanlar karakter tasvirleriyle değil, doğrudan eylemleriyle tanıtılmalıdır.³⁹¹ Bu bakış açısı, Belyayev'in bilimkurgu yazımındaki macera ve olay örgüsüne verdiği önemi ortaya koyar. Geleceğin toplumunu anlatmaya çalışırken bile, yazarın klasik macera ve hareketli olay örgüsüne dayanan anlatı tarzını terk etmek istemediği anlaşılır.

Bilimsel gelişmeleri macera unsurlarıyla birleştiren Belyayev, olağanüstü dünyalar ve cesur kahramanların var olduğu sıra dışı eserler yaratır. Bu tür romanlarına örnek olarak *Amfibi Adam*, *Su Altı Çiftçileri* (*Подводные земледельцы*) ve *Ariel* (*Ариэль*) verilebilir. Belyayev *Amfibi Adam*'da hem karada hem de su altında nefes alabilen ana karakterinden yola çıkarak eserine bu adı verir. Genellikle amfibiler su ortamında yaşamak için gelişmiş solungaçlara, karada yaşamak için ise akciğer gibi organlara sahip olabilirler. Örnek olarak kurbağalar, su kaplumbağaları ve bazı balık türleri amfibi özellikler gösterir. Yazar, bu eserde macera ve bilimkurgu türlerinin özelliklerini bir arada verir. İhtiandr ile Guttiere arasındaki aşkı anlatması kitabı macera-romantik roman kategorisine sokarken, ana karakterin bilimsel bir deney sonucunda insanüstü yeteneklere sahip olması bilimkurgu türüne işaret etmektedir.

Karadaki yaşam kadar su altındaki yaşam da kıymetlidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde insanın su altında yaşaması ve çalışması yalnızca bilimsel bir araştırma konusu olmaktan çıkıp ekonomik ve stratejik bir hedef haline gelir. Bu büyük dönüşümün farkındalığını artırmada ve denizlerin keşfine duyulan ilgiyi canlı tutmada Belyayev'in edebi katkısı yadsınamaz. Onun hayalleri artık yalnızca birer kurgu değil, aynı zamanda bilimsel ve teknolojik ilerlemenin yön gösterici unsurları haline gelmiştir.³⁹²

Profesör Dowell'in Başı ve *Amfibi Adam* gibi eserleri Belyayev'in kendisinden izler taşımakla birlikte bir trajediye de işaret etmektedir. Belyayev ağır bir hastalığa yakalanır ve bazı dönemlerde kendisini 'bedensiz bir baş' gibi hisseder. Biyografi yazarı O. Orlov'un belirttiğine göre, *Amfibi Adam*'ın kahramanı İhtiandr, Belyayev'in kısıtlanmış hayatının, sağlıklı ve özgür olma arzusunun bir yansımasıdır. Ancak Belyayev, kendi trajedisini karamsarlığa değil, umut dolu hayallere dönüştürebilmiştir.

³⁹¹ Бритиков, А. Ф. (1976), a.g.e.,17.

³⁹² Бритиков, А. Ф. (1976), a.g.e.,10.

Kendi acılarından bile iyimser bir gelecek umudu çıkarma yeteneği, onun edebi mirasının en belirgin özelliklerinden biridir.³⁹³ Yazar eserini hasta yatağında kaleme almış olup karakteri üzerinden sağlıklı bir yaşamın ya da bedenin hayalini kurar.

“Vokrug Sveta” dergisinin ilk sayısından itibaren, her yaş grubuna hitap eden ve okuyucuların gönlünü kazanan yeni romanı *Amfibi Adam*’ı 1928 yılında yayımlamaya başlar. Eser, Sovyet bilimkurgu türünün klasiklerinden biri olarak kabul edilir. Roman sadece Sovyetler Birliği’nde değil, yurt dışında da en popüler eserlerinden biri olur. H. G. Wells yazarın bu eseri ve *Profesör Dowell’in Başı* için büyük övgülerde bulunur.³⁹⁴ Bilimkurgu yazarının asıl üne kavuşması ise 1961 yılında bu kitabın filme uyarlanmasıyla olur. Belyayev’in eserlerinin derlemeleri yayımlanır, çok ciltli kitapları basılır, öyküleri, romanları farklı dillere çevrilir. Belyayev, edebiyat alanındaki on beş yıllık aktif çalışması boyunca elliden fazla eser yaratır.³⁹⁵

Belyayev’in adını dünyaca ünlü yapan *Amfibi Adam* romanı, müthiş bir cerrah olan Profesör Salvator hakkında bir haber anlatan gazete kupüründen doğar. Gazetede, Buenos Aires’te yapılan bir duruşmadan bahsedilmektedir. Duruşmada, ebeveynlerin rızasıyla yerli çocuklar üzerinde deneysel operasyonlar gerçekleştiren, el ve ayak gibi eklemeleri daha hareketli hale getiren Profesör Salvator yargılanmaktadır. Tanrı’nın imajını bozmakla suçlanarak on yıla mahkum edilir. O dönemde Smolenski genç bir avukat olan Belyayev, devrim öncesi Rusya’da kitapları serbestçe basılan Fransız yazar Jean de La Hire’in bir romanını okur. *Suda Yaşayabilen Adam (L’Homme qui peut vivre dans l’eau)* adını taşıyan romanda yetenekli bilim insanı Oxus, bir insana köpekbalığı solungaçları nakleder. İktaner kendini suyun içinde tıpkı bir balık ya da yunus gibi rahat hissetmektedir. Belyayev, Hire’in yazdıklarının aynısını hatta daha iyisini yazmaya karar verir. Çalışmasının ilham kaynağı ise gazetedeki parlak cerrah Profesör Salvator’un hikayesidir.³⁹⁶

Amfibi Adam adlı romanda Profesör Salvator, ölüme meydan okumaktadır. Bu nedenle yerlilerin Tanrı ve kurtarıcı olarak adlandırdıkları Salvator’dan övgüyle

³⁹³ Бритиков, А. Ф. (1976), а.г.е., 7.

³⁹⁴ Беляев, А. Р. (1984). *Собрание сочинений в пяти томах*. Том 2. Ленинград: Детская литература, 280.

³⁹⁵ Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), а.г.е., 114.

³⁹⁶ Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), а.г.е., 109-111.

bahsedilmektedir: “(...) Her şeye kudretinin yettiğini söylüyorlar. Salvator, mucizeler yaratabiliyor. Parmaklarında yaşamı ve ölümü tutuyor. Topallara yeni ve canlı bacaklar yapıyor, körlere bir kartalınki kadar keskin gözler veriyor ve hatta ölüleri bile diriltiyor.”³⁹⁷ Salvator karakteri, bilim dünyasında oldukça ünlüdür çünkü doktor, kimsenin ameliyat etmeye cesaret edemediği hastaları almaktan korkmamaktadır. Romanda İhtiandr, Salvator’un ölümden kurtardığı çocuklardan biridir, doktor ona köpekbalığı solungaçları naklederek onu hem karada hem de suyun altında nefes alabilen bir canlı, bir balıkadam yapar. Ancak İhtiandr’ın hayatta kalabilmesi için ikili bir yaşam sürmesi gerekir. Salvator sayesinde ölüm korkulacak bir durum olmaktan çıkmasına rağmen İhtiandr’ın hayatta kalabilmesi için dikkatli olması gerekmektedir. Bu durum, ana karakterin hem özgürlüğünü hem de esaretini temsil eder. İhtiandr, yaşamın ölüme karşı kazandığı bir zaferi simgeler.

Salvator, bilimsel deneylerini insanlar üzerinde uygulamadan önce yöntemlerinin güvenilirliğini ve işlevselliğini hayvanlar üzerinde test eder. Genetik, biyoloji ve cerrahi bilimleriyle uğraşan doktorun kale gibi evinin bahçesinde değişik görünümlü hayvanlar bulunmakta ve dış görünüşleriyle ilk kez görenleri fazlaca şaşırtmakta hatta dehşete düşmelerine neden olmaktadır: “Otların, çalılıarın arasından, ağaçların dallarından değişik sürüngenler, vahşi hayvanlar ve kuşlar Kristo’ya bakıyordu: kedi kafalı köpekler, horoz kafalı kazlar, boynuzlu yaban domuzları, kartal gagalı nandu devekuşları, puma gövdeli koçlar...”³⁹⁸

İnsanlar, hakkında tam bir bilgiye sahip olmadıkları konularda, farklı farklı varsayımlarda bulunur. Bilmedikleri konu ya da kişiler olağanüstü özellikler taşıyorsa, etrafa çeşitli söylentilerin yayılması oldukça doğaldır. Eserin ana karakteri İhtiandr ile insanların tanışması da sırlar perdesi arkasında gerçekleşir. Bu nedenle denizciler ve halk, denizdeki bilinmeyen bir varlık olan İhtiandr’dan korkar ve ondan ‘deniz şeytani’ olarak bahseder. Mitlerde genellikle toplumlar, belirli dönemlerde ortaya çıkan kahramanlar ya da tanrılar tarafından kurtarılmayı bekler. Ne olduğu merak konusu olan bu varlık, bazı söylentilere göre kimilerine zarar vermekteyken, bazı söylentilere göre ise kimilerine yardım etmektedir. Yaşlı yerlilerin şu sözleri, halkın mit ve efsanelerde söylenenlere inandıklarını doğrular niteliktedir: “(...) O bir deniz tanrısı,

³⁹⁷ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 23.

³⁹⁸ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 30.

yeryüzünde adaleti yeniden sağlamak için bin yılda bir okyanusun derinliklerinden çıkıp gelir.”³⁹⁹ Pullarla kaplı ve özel bir malzemeden yapılmış zırh kadar korunaklı bir kostüm giyer. Kalın camlı gözlük, perdeli el ve ayak eldivenleri sayesinde suyun altında yaşayan canlılar kadar iyi ve hızlı yüzebilir. Ama hepsinden önemlisi Salvator’un kendisine uyguladığı tedavi sonucunda solungaçlara sahip bir amfibi adama dönüşmesidir:

“Vücudu yapay pullarla kaplıydı, bilinmeyen, esnek ama son derece dayanıklı bir maddeden yapılmıştı. Bu maddenin analizi henüz tamamlanmadı. İhtiandr suda bazen kırılma indisi neredeyse iki olan ağır kristal bir camdan yapılmış özel bir gözlük kullanıyordu. Bu, onun suyun altında iyi görmesini sağlıyordu. (...) ...İhtiandr insan akciğerlerinin yanı sıra köpekbalığı solungaçlarına da sahiptir. Bu nedenle hem karada hem de suda yaşayabilir. (...) Evet, bir anlamda amfibi adam, iki solunum sistemine sahip bir amfibi.”⁴⁰⁰

Suyun altı ve karadaki hayatı sürekli olarak belli bir dengede tutmak zorunda olan ana karakter, sınırları ihlal ettiği vakit fizyolojik olarak etkilenmekte ve nefes almakta bile zorlanmaktadır. Sonunda dengeyi kuramadığı için sadece suda yaşaması mümkün olma durumu ortaya çıkar. İhtiandr’ın yaratıcısı olan Salvator onun durumuyla ilgili şu açıklamayı yapar:

“İhtiandr ise su olmaksızın en fazla üç-dört gün hayatta kalabilir. Karada susuz uzun süre kalması onun için zararlıdır: akciğerleri aşırı yorulur, solungaçları kurur ve İhtiandr yan taraflarında keskin bir acı hissetmeye başlar. Ne yazık ki benim yokluğumda İhtiandr belirlediğim düzeni ihlal etti. Çok uzun süre açık havada kalmış, ciğerlerini fazla yormuş ve ciddi bir hastalığa yakalanmıştı. Vücut dengesi bozulmuştu ve zamanının çoğunu suda geçirmesi gerekiyordu. Amfibi adamdan balık adama dönüşüyor...”⁴⁰¹

³⁹⁹ Беляев, А. Р. (1984), a.g.e., 10.

⁴⁰⁰ Беляев, А. Р. (1984), a.g.e., 111.

⁴⁰¹ Беляев, А. Р. (1984), a.g.e., 116.

Su altındaki canlılarla insanlarla olduğundan daha iyi anlaşılan İhtiandr, kıyıya vuran canlıların hayatlarını kurtarmak için çabalar. Diğer taraftan da onların kurtarıcısı olmasına karşın karnını doyurmak için bazen deniz canlılarıyla beslenir. *“Elbette eğer okyanusta onu açken yakalayacak olsaydı, onu zevkle yedi. Fakat bu gerekli bir kötülüktü. Burada ise, kıyıda deniz canlılarının koruyucusu, dostu ve kurtarıcısıydı.”*⁴⁰² Sadık arkadaşı yunus Liding ile yine bir kurtarma operasyonu sonucunda tanışıp yakın arkadaş olur. Yunusu yaralı ve sahile vurmuş bir şekilde bulduktan sonra onun hayatını kurtarır. Onu evcilleştirerek sadakatini kazanır ve iki iyi arkadaş olurlar: *“Onu uzun bir süre, bir ay boyunca balıklarla besledim. Bu sürede bana sadece alışmakla kalmadı, bağlandı da. Biz dost olduk.”*⁴⁰³ Ana karakter sevecen ve yardımsever biri olsa da suyun altı tehlikelerle doludur fakat İhtiandr’ın avantajı diğer su canlılarına göre daha zeki ve güçlü olmasıdır. *“(…) Ben ise hepsinden daha güçlüyüm. Deniz yırtıcıları da bunu bilir. Bana yaklaşmaya cesaret edemezler.”*⁴⁰⁴

Salvator’un İhtiandr’ı, H. G. Wells’in *Dr. Moreau'nun Adası* adlı bilimkurgu eserindeki ana karakter Dr. Moreau'nun yaratıkları gibi insanlığın bir karikatürü değil, uyumlu, olağanüstü, ‘yeni insan’ hayalinin vücut bulmuş halidir. İhtiandr’ı olumsuz etkileyen Salvator'un deneyi değil, hayallere yer olmayan yırtıcı dünyanın acımasız gerçekleridir. Zamanla Salvator'un yüce amacı, trajik bir hal alır çünkü toplumsal kötülük bilimin amaçlarını saptırmaktadır.⁴⁰⁵

İhtiandr, yetiştiriliş tarzı ve aldığı eğitim gereği gerçek hayata dair birçok şeyi bilmemektedir. Adeta büyük bir çocuk olarak kalmıştır fakat su altı yaşamı hakkında bildikleri de herkesten daha fazladır: *“Aptal değildi, keskin bir zekası vardı, Guttierre’nin bilmediği pek çok şeyi biliyordu fakat diğer taraftan da her şehirli çocuğun bildiği en basit şeyleri bile anlamıyordu.”*⁴⁰⁶ İhtiandr, insanların neden yiyeceklerinden daha fazla balık avladıklarını anlayamayacak kadar karadaki yaşamdan kopuktur. Maddi kaygıları olmadığı için insanların sosyal ve ekonomik sistemlerini anlamakta güçlük çekmektedir. Ona göre su altındaki yaşam, doğal bir denge içindedir fakat insan aklı, bu dengeyi bozan karmaşık ve çoğu zaman mantıksız

⁴⁰² Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 43.

⁴⁰³ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 48.

⁴⁰⁴ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 49.

⁴⁰⁵ Беляев, А. Р. (1963), а.г.е., 13.

⁴⁰⁶ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 61.

görünen dinamiklere sahiptir. Yazarın bu örnekle, insanların açgözlü ve sömürgeci anlayışlarına da eleştiride bulunduğu düşünülebilir. Diğer taraftan gerçek yaşam deneyimlerinden yoksun, toplumsal düzenin gerektirdiği temel kurallardan ve alışkanlıklardan uzak bir yaşam süren İhtiandr ile tanışan insanlar ise onu tuhaf ve anlaşılmaz bulmaktadır. Ana karakterin dünyasına yabancı olan sıradan insanlar, onun en basit şeyleri bile bilmemesine şu şekilde tepki vermektedir: “*İyi ama siz aydan mı geliyorsunuz İhtiandr?*”⁴⁰⁷ Bu alıntı, her iki tarafın da birbirini kabul etmekte zorlandığını ve birbirlerine ne kadar yabancı olduğunu gösterir.

İhtiandr, su altında uyumayı yatakta uyumaya tercih eden, kızarmış et yerine ise çiğ balık yemeyi isteyen, yani kısacası denizin altındaki hayatını daha çok seven biridir. Yunuslarla ve su altındaki diğer canlılarla mutlu bir yaşam süren ana karakter, hayatına bir kadının girmesiyle altüst olur. İhtiandr, önceden denizi karadaki tozlu ve boğucu yaşama asla tercih etmezken, aşık olduktan sonra görüşleri değişir ve karada uzun süre yaşayabilme arzusu duyar. “*...bir kız gördüm. Şimdiye kadar okyanusun dibinde bile ondan daha güzel bir şey hiç görmemiştim ...*”⁴⁰⁸ Fakat İhtiandr ile Guttiere farklı dünyaların insanlarıdır. Biri suyun altındaki hayata, diğeri ise karanın üzerindeki yaşama aittir. Bu açıdan ikisinin kavuşması oldukça zor, hatta imkansızdır:

“Fakat Guttiere suyun altında yaşayamaz. O da karada yaşayamaz. Zaten açık havada öyle çok zaman geçiriyor ki. Ve bunun da bir bedeli oluyor: kızla birlikte deniz kenarında oturdukça yanları gittikçe daha fazla ve daha şiddetli ağrımaya başlıyor. Fakat ağrı dayanılmaz hale gelse bile, kız gitmeden önce kendisi onu bırakmıyor.”⁴⁰⁹

Fakat fiziksel farklılıklar engeli aşılamaz ve İhtiandr, insanların dünyasında kendine bir yer bulamaz.

Çoğunlukla su altında yaşamaya alışık olan İhtiandr, şehrin kalabalığına karışınca adeta sudan çıkmış balığa döner. Normal insanların giydiği kıyafetleri giymeye alışkın değildir. “*Gürültü, büyük şehrin trafiği, toz, boğucu hava ve kalabalık*

⁴⁰⁷ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 75.

⁴⁰⁸ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 49.

⁴⁰⁹ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 62.

İhtiandr'ı bütünüyle şaşkına çevirdi. (...) Şehirleriniz iğrenç! Burada hava boğucu ve kötü kokuyor. Yanlarıma ağırlar saplanmaya başladı."⁴¹⁰ Şehirden sonra çok yorulan ve kendini hızla denize atan ana karakter, suya kavuştuktan sonra büyük bir rahatlama hissederek ve ait olduğu yere döndüğü için mutlu olur: *"Burada artık kendini evinde hissediyordu. Su altındaki her taş, deniz dibindeki her çukur ona tanıdık geliyordu."*⁴¹¹ İhtiandr, insanları denizdeki dostları kadar sevmemekte ve onların dünyasını anlaşılmaz ve karmaşık bulmaktadır: *"İnsanlar... Çok fazla gürültü yapıyor, berbat sigaralar içiyor, kötü kokuyor. Hayır, yunuslarla olmak daha iyi: onlar temiz ve neşeli."*⁴¹² Farklılıklarından dolayı yalıtılmış bir hayat süren İhtiandr'ın gerçek hayatla tanışması, ana karakterde hayal kırıklığı yaratır. Aslında oldukça önemli bir yeteneğe sahip olan İhtiandr, yeteneğinin adeta bedelini ödemektedir.

Eserdeki olaylar çoğunlukla, Latin Amerika ülkelerinden olan Arjantin'in başkenti Buenos Aires'te geçer. Latin Amerika'nın tarihi incelendiğinde Arjantin'in uzun yıllar İspanyolların sömürgesinde kaldığı görülür. Dönemin gelişmelerine ve tarihi dokuya önem veren Belyayev, kurgusunda yer verdiği karakterler aracılığıyla İspanyollar ile yerli halk arasındaki çatışmayı gerçekçi bir şekilde işler. 'Denizanası' isimli bir teknenin sahibi olan ve inci çıkartmak için yanında avcılar çalıştıran Pedro Zurita karakteri İspanyol asıllıdır. Yazar, bu karakter üzerinden İspanya'nın sömürü geçmişini verir. Eserdeki İspanyol karakterlerin genellikle ekonomik durumu iyiysen, yerli halkın temsilcileri ise daha çok sömürülen taraftadır. Yani gelir dağılımına bakıldığında iki grup arasında açık bir sınıfsal fark ve eşitsizlik göze çarpar. Bu bakımdan tarihsel arka plan incelendiğinde yerlileri temsil eden Baltazar ile İspanyolları temsil eden Zurita arasında da bir sömürü zinciri söz konusu olması şaşırtıcı değildir.

İspanyolların Latin Amerika'daki sömürge politikası, deniz aşırı bölgelere gönderdikleri denizcilerden biri olan Cenevizli Kristof Kolomb'un 1492'de Amerika kıtasına ulaşmasıyla başlar ve yaklaşık dört yüzyıl boyunca devam eder. Bu süreçte İspanyollar, bölgenin hem demografik ve sosyokültürel yapılarını hem de siyasi sistemini değiştirir. İspanyollar, yerli halkın dillerine, inançlarına ve geleneklerine

⁴¹⁰ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 52.

⁴¹¹ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 54.

⁴¹² Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 55.

müdahale ederek kendi kültürlerini empoze etmeye çalışır. Keşif zamanı, çok sayıda yerlinin hayatına son verilmiş ve geri kalanlarsa köleleştirilmiştir. Bu nedenle düzenleri bozulan ve İspanyolların zorbalıklara maruz kalan Güney Amerika kıtasının yerlileri, İspanyollara karşı olumsuz duygular besler.⁴¹³ Yerli halktan biri olan Baltazar'ın beyazlar hakkındaki düşüncesi, bu bilgileri destekler niteliktedir: *“Lanet olası beyazlar! (...) Bizi topraklarımızdan sürdüler ve kendilerine köle yaptılar. Çocuklarımızı sakatladılar ve kızlarımızı kaçırdılar. Hepimizi son bir kişi kalmayana dek yok etmek istiyorlar.”*⁴¹⁴

Zengin olmanın hayalini kuran Zurita olumsuz resmedilen bir karakterdir. İhtiandr'ı tuzağa düşürerek onu, inciler ve diğer deniz zenginliklerini elde etmek için bir araç olarak kullanmak ister. Zurita için İhtiandr, Puşkin'in masalındaki akvaryum balığı gibi dilekleri yerine getiren ve yerine getirdikçe de iştahları kabartan bir kazanç aracıdır.⁴¹⁵ Zurita kapitalizmin temsilcisi gibidir. Para ve güç uğruna bütün ahlaksal değerleri hiçe sayan, egoist bir kişiliktir:

“(...) Zurita, deniz şeytanını kendi kölesi yapmak istiyor. Peki sen deniz şeytanının ne olduğunu biliyor musun? O bir hazine. Bitmek tükenmek bilmeyen bir zenginlik. Deniz şeytanı denizin dibinde çok sayıda mükemmel inciler toplayabilir. Fakat deniz şeytanı denizin dibinden sadece inci çıkartmakla da kalmayabilir. Denizin dibinde pek çok hazineyle dolu çok sayıda batık gemi var. Onları bizim için çıkartabilir.”⁴¹⁶

Zurita'nın deniz şeytanı üzerinde planları, onun ne kadar çıkarıcı ve menfaatçi biri olduğunun kanıtıdır. Okyanusun dibinde büyük bir zenginliğin yattığı düşünülürse ‘açgözlü’ insanların bu zenginliğin peşine düşmesi şaşırtıcı değildir. *“Arjantin'in ve hatta belki de Amerika'nın en zengin insanı olacak. Para, önüne iktidarın yollarını serecek. Pedro Zurita'nın adı herkesin dilinde olacak.”*⁴¹⁷ Bu alıntılardan yola çıkarak

⁴¹³ Günay, H. (2024). “İspanyolların, 1492-1902 Yılları Arasında Sömürgeleştirdiği Latin Amerika Bölgesine Demografik, Sosyokültürel ve İdari Yapısına Etkisi”. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 39-41.

⁴¹⁴ Беляев, А. Р. (1984), a.g.e., 102.

⁴¹⁵ Иваньшина, Е. А. (2016), a.g.e., 36.

⁴¹⁶ Беляев, А. Р. (1984), a.g.e., 87.

⁴¹⁷ Беляев, А. Р. (1984), a.g.e., 17.

Belyayev'in toplumsal gerçekleri karakterler üzerinden ifşa ederek kapitalist dünya görüşünü eleştirdiği düşünülebilir.

Romandaki merkezi konulardan biri, bilim ve dinin çatışmasıdır. Dahı bilim insanı Salvator ve onun yetiştirdiği İhtiandr, kilise ve kapitalizm tarafından yönetilen topluma meydan okur. Bu mücadelen galip çıkmak oldukça zordur. Din adamları ve burjuva sınıfı, bilimi ve bilim insanlarını tehlikeli olarak görmektedir. Profesör Salvator, insanları amansız hastalıklardan kurtardığı için yerliler tarafından Tanrı olarak görülür. Aslında onun başarısı bilimsel araştırmalara ve cerrahi tekniklere dayanmaktadır, yani olanlar bir mucize değil, bilimsel kaynaklıdır. Egemen düzen, kendisi için tehdit oluşturan bilim insanlarını baskı altına alma ya da etkisizleştirme eğiliminde olabilir. Bu nedenle Salvator ve onun mucizevi eseri İhtiandr bu sistemin düşmanı haline gelir.⁴¹⁸ Bu bilgilerden yola çıkarak Belyayev'in bilimsel gelişmeleri ve ilerlemeyi desteklediği, dini dogmalara ve kapitalizmin çıkarıcı anlayışına karşı koyan bir dünya görüşü ortaya koyduğu yorumu yapılabilir.

Tarih boyunca deha ile delilik arasındaki ince sınır, birçok filozof ve edebiyatçı tarafından ele alınır. Ölüme meydan okuyan bilim insanı Salvator, dahi deli bilim insanı sınıfına dahil edilebilir. Bilim insanı bazen bir kahraman, bazen de bir çılgın olarak tasvir edilir fakat her durumda insanlığın yaratıcı gücünü ve bunun getirdiği sorumlulukları sorgulatan bir figür haline gelir. Bilimkurgu edebiyatında insanın yaratıcı rolü üstlenmesi, genellikle doğa yasalarına karşı gelmek ya da Tanrı'nın yerine geçmek olarak yorumlanır. Salvator, Tanrı'nın yaratma gücüne müdahale ettiği için suçlanmaktadır. Mevcut düzenin sarsılmasından tedirgin olan geleneksel anlayış ile ilerlemeyi temsil eden bilim arasında bir çatışma söz konusudur.

Profesör Salvator, Tanrı rolüne bürünen bir 'üstinsan' değildir fakat bilimin doğa üstündeki hakimiyetini benimser. H. G. Wells'in *Doktor Moreau'nun Adası*'ndaki gibi acımasız bir 'üstinsan' ya da duygusal bir hayırsever figürü değildir. Salvator, bir insanın doğasını değiştirmeye cesaret eden ve bunu bilim sayesinde başaran biridir.⁴¹⁹ Fakat devlet ve din adamları tarafından Tanrı'nın imajını zedelemekle itham edilir.

⁴¹⁸ Николаев, Д. Д. (2010), a.g.e., 571.

⁴¹⁹ Бритиков, А. Ф. (1976), a.g.e., 10.

Salvator'un eylemlerine kilisenin bakış açısı oldukça serttir. Profesör, Tanrı rolüne hatta ondan da üst bir mertebeye geçtiği için en ağır şekilde cezalandırılmalıdır:

“Yaratılış Kitabı, birinci bölüm, yirmi altıncı ayette ne söylediğini unuttunuz mu: ‘Ve Tanrı dedi ki: insanı kendi suretimizde, bize benzer şekilde yaratalım.’ Ve ardından yirmi yedinci ayette: ‘Ve Tanrı insanı kendi suretinde yarattı.’ Salvator ise bu sureti ve benzerliği bozmaya cüret etti...”⁴²⁰

Profesör, Tanrı'nın yaratışının kusursuz olmadığına dair bir iddiada bulunur ve bunu düzeltmeye çalışır. Salvator'un kendisine neden bir amfibi yaratma ihtiyacı duyduğu ve hangi amaçlara ulaşmayı hedeflediği sorulduğunda verdiği yanıt, bilimsel temellidir. Diğer bilim insanları gibi Salvator da doğrudan insan biyolojisine müdahale ederek evrimi hızlandırmaya ya da insanlığı ‘mükemmelleştirmeye’ çalışır:

“...insan mükemmel değildir. Evrimsel gelişme sürecinde hayvan atalarına kıyasla büyük avantajlar kazanan insan, aynı zamanda hayvansal gelişiminin alt evrelerinde sahip olduklarının çoğunu da kaybetmiştir. Örneğin suda yaşam da insana büyük avantajlar sağlayabilirdi. Bu olanak insana neden geri verilmesin ki? Hayvanların gelişme tarihinden karadaki ve havadaki bütün hayvanların sudan evrildiğini yani okyanuslardan çıktıklarını biliyoruz. Bazı kara hayvanlarının tekrar suya döndüklerini biliyoruz. Yunus bir zamanlar balıktı, karaya çıktı, memeli bir hayvana dönüştü fakat sonra balinalar gibi o da memeli kalmaya devam ederek suya geri döndü. Balina da yunus da ciğerleriyle solunum yapar. Yunusun iki tarafta da nefes alabilen bir amfi olmasına yardım etmek de mümkün.”⁴²¹

İnsan bedenini mükemmelleştirme teması, bu kitapta yeni bir bakış açısıyla ele alınır. Eserde, insanın evrim sürecinde kaybettiği yeteneklerine değinilir ve dahi cerrah Salvator'un insanlığın ikinci vatanı olan denize geri dönüşü fikriyle bu konu yeni bir anlam kazanır. Ancak Salvator, bu cesur deneyi ‘salt bilim uğruna’

⁴²⁰ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 108.

⁴²¹ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 116-117.

gerçekleştirmez. O, ‘yeni insanın’, amfibi insanın gücünü görmektedir. Salvator, su ve kara üzerinde hüküm sürecek geleceğin bu üstün varlığının, okyanusun zenginliklerini insanlığa açacağını hayal ederek tutkulu bir konuşma yapar. Bu fikirler, bilim ve hayalin birleşimi olarak romanın önemli unsurlarındandır.⁴²²

Roman, gelecekte insanların su altında nefes alabilecek teknolojik donanımına sahip olabileceklerini öngörür. Profesör Salvator mahkemede yaptığı konuşmada, insanların sualtı dünyasını keşfetme ve orada yaşama potansiyellerinden bahseder. Nitekim kitabın yayımlanmasından yaklaşık yirmi yıl sonra ilk dalış tüpünün patentinin alındığı görülür.⁴²³ Diğer insanlar da tıpkı İhtiandr gibi amfibi bir canlıya dönüşerek su altında yaşayabilseler, okyanusun bütün olanaklardan faydalanabileceklerdir. Dünya yüzeyinin çoğu sudan oluştuğu için okyanusun altı, milyarlarca insanı barındırma imkanı, sınırsız bir besin ve hammadde kaynağı gibi niteliklere sahiptir.

Eser, yalnızca bireysel ahlaki çatışmalara değil, aynı zamanda toplumun sosyopolitik yapısına dair eleştirilere de ışık tutar. İspanyolların yeni toprak fethetmelerindeki en önemli amaçlarından biri, Latin Amerika’da yaşayan halkın putperest inançlarını terk edip Hristiyanlığı kabul etmesini sağlamaktır. Keza İspanya’da da en etkili kurumlardan biri Katolik Kilisesi’dir. Bu bağlamda dini meselelere oldukça önem veren İspanya İmparatorluğu işgal ettiği topraklara din adamları atar. Hristiyanlaştırma politikası çerçevesinde, yerli halkın eski dini ritüelleri yasaklanır ve İspanyol Katolik kültürü zorunlu hale getirilir. Kendi inanç sistemlerini kabul ettirmek isteyen İspanyol Katolik Kilisesi, mahkemeler kurarak halk üzerinde baskı kurar ve kilisenin kurallarına karşı gelenler sapkın olarak değerlendirilir. Devlet ve din adamları birbirlerini desteklemekte ve kendi çıkarları doğrultusunda birlikte hareket etmektedir. Bu bağlamda Papa’nın, Latin Amerika’da yaşayan yerli halkın Hristiyanlığı ve İspanya İmparatorluğu’nun üstünlüğünü kabul etmekten başka çareleri olmadığını belirtmesi, halk üzerinde kurulan baskıyı kanıtlamaktadır.⁴²⁴ Eserini gerçekçi bir arka planla kaleme alan Belyayev, kilisenin bu gücünü romanında da hissettirmektedir. Yerel katedralin piskoposu Huan de Garsilasso karakteri, din ve

⁴²² Беляев, А. Р. (1963), a.g.e., 13.

⁴²³ Ярмухаметова, А. Д. (2021), a.g.e., 255.

⁴²⁴ Günay, H. (2024), a.g.e., 46-47.

devlet işlerinin birbirine karıştığını gösteren somut bir örnektir. Piskoposun İhtiandr'ın varlığının bile suç olduğunu söylemesi, kilisenin kendi otoritesini sarsabilecek herhangi bir unsuru tehdit olarak algıladığının delilidir:

“Üstelik bu yaratık, bir Hristiyan adı bile taşımıyor çünkü İhtiandr Yunancada balık adamdan başka bir anlama gelmiyor. Hatta eğer İhtiandr'ın kendisi suçlu değilse bile, eğer sadece bir kurbanısa bile Tanrı'ya karşı gelen, yaratılışa karşı bir küfürden başka bir şey değil. Varlığının kendisi bile kafaları karıştırılabilir, günahkar düşüncelere sürükleyebilir, dirayeti az olanları yoldan çıkarabilir, inancı zayıf olanları kandırabilir. İhtiandr var olmamalı! Tanrı'nın onu kendi yanına alması, bu talihsiz delikanlının kendi kusurlu doğası gereği ölmesi en iyisidir... Her halükarda suçlanmalı, uzaklaştırılmalı, özgürlüğü elinden alınmalı. Sonuçta ona karşı bazı suçlamalar da var: balıkçılardan balık çalmış, ağlarını parçalamış ve sonunda da onları öyle korkutmuştur ki, hatırlarsanız, balıkçılar avlanmayı bırakmış ve şehir balıksız kalmıştır. Tanrıtanımaz Salvator ve onun ellerinin iğrenç eseri olan İhtiandr; kiliseye, Tanrı'ya, cennete karşı küstah bir meydan okumadır! Ve kilise, onlar yok edilene kadar silahlarını bırakmayacak.”⁴²⁵

Piskoposun bu sözleri karşısında etkilenen ve onun görüşlerine meyleden başsavcı fikir değiştirerek şunları söyler: “(...) Suçlanacak ve cezasını çekecek. İhtiandr da adaletin kılıcından kaçamayacak.”⁴²⁶ Başsavcının, piskoposun sözlerinden etkilenerek düşüncesini değiştirmesi, adalet sisteminin tarafsızlığına gölge düşürmektedir. Hukukun, dini ve ideolojik etkilerden bağımsız olması gerekirken, bu alıntıyla dini otoritenin hukuk üzerindeki belirleyiciliği ortaya koyulmaktadır.

Salvator yargılanmasının nedeninin katedral olduğunu ve tüm bu suçlamaların Tanrı'nın otoritesini sarstığı için yapıldığını iddia eder:

“Suçlu arayanlar tarafından görünmez bir şekilde Tanrı'nın mağdur konuma düşürüldüğü, zanlı sandalyesinde ise benimle birlikte

⁴²⁵ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 109.

⁴²⁶ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 109.

Charles Darwin’ın de bulunduğu bu davayı siz yarattınız. Belki de sözlerimle bu salondaki birkaç kişiyi bir kez daha kızdıracağım fakat hayvanların ve hatta insanların organizmasının mükemmel olmadığını ve düzeltilmesi gerektiğini iddia etmeye devam edeceğim. Bu salonda bulunan katedralin başrahibi piskopos Huan de Garsilasso’nun bunu onaylayacağını umuyorum.”⁴²⁷

Amfibi adam İhtiandr’ın varlığı, insanları ‘yanlış’ düşüncelere sürükleyebileceği ve mevcut düzeni tehdit edebileceği gerekçesiyle ortadan kaldırılması gereken bir sorun olarak görülür. Din ve devlet büyüklerinin İhtiandr’ın yaşamı üzerinde söz sahibi oldukları bir düzende, onun hayatına son vermeye karar vermeleri, sistemin çarpıklığını ve adaletsizliğini göstermektedir. Sistem, farklı olanı kabullenmek yerine onu yok etmeyi tercih etmektedir:

“Evet, İhtiandr’ı öldürmek, bunda en çok piskopos ısrar etti, hem de bir kez bile ‘öldürmek’ kelimesini kullanmadan. Bana zehir verdiler, sanırım potasyum siyanür. Bu gece zehri İhtiandr’ın tankındaki suya karıştırmam gerekiyor. Hapishane doktoru satın alındı. İhtiandr’ın sizin yaptığınız ve onu bir amfibi adamına dönüştüren ameliyat yüzünden öldüğünü tespit edecek.”⁴²⁸

Böylece toplumda dini ilkelerin doğruluğu konusunda şüphe kalmayacaktır. Sırf kilisenin otoritesi sarsılmasın diye bir canlının yaşamına son verme girişimleri, din adamlarının ve devlet büyüklerinin kendi çıkarları uğruna ellerini kana bulamaktan çekinmeyeceklerinin ve adaletin sadece güçlülerin lehine işlediğinin bir göstergesidir.

Esasen Salvator, onun mahkemede yargılanmasını ve en ağır cezayı almasını isteyen piskoposu geçmişte apandis ameliyatı yapmıştır. Yine Salvator aleyhine sözler sarf eden başsavcı Señor Augusto da doktorun gençleştirme ameliyatlarından yararlanabilmeyi rica etmiştir. Buradaki trajikomik durum, Salvator’u suçlayanların bir zamanlar onun tedavisinden yararlananlar olmasıdır. Bu bilgiler, şahsi çıkarları söz konusu olduğunda otoritenin bilimi kullanmaktan çekinmediğini ama bulunduğu konum gereği yine aynı bilimi karalamaktan geri durmadığını ispatlar.

⁴²⁷ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 114.

⁴²⁸ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 124.

Hapishane müdürünün hem kendisini hem de İhtiandr'ı kaçıramayacağını öğrenen Salvator, kendi özgürlüğü ve İhtiandr'ın hayatı arasında bir tercih yapmak zorunda kalır. İhtiandr'ın hayatta kalmasını isteyen Salvator, seçimini şaheseri üzerine yapar. Salvator, Mary Shelley'nin Frankenstein'ı gibi karakterlerden farklı olarak, yarattığı varlığın sorumluluğunu almış ve ona sahip çıkmış, hatta ona babalık yapmış biridir. Yani İhtiandr, onun için sadece bilimsel bir başarı değildir, onun da ötesinde duygusal bağ kurduğu ve 'oğlu' gibi gördüğü, dış dünyadan yalıtılarak büyütülmüş ve Salvator'a ihtiyacı olan bir karakterdir.

Eğer bilim, sonuçları düşünülmeden ve etik gözetilmeden kullanılırsa, olumsuzluklara neden olabilir. Bilimsel başarısına odaklanan Salvator'un, deneyinin sonuçları konusunda önceden etik kaygılar duymadığı görülse de günün sonunda İhtiandr'ın içinde bulunduğu durum düşündüğünde, Salvator onun için üzülür ve yaptıklarından vicdan azabı duyar:

“Her cerrah gibi o da başaramadıklarının farkındadır. Mükemmelliğe ulaşmadan önce, kendi hataları yüzünden bıçağının altında çok sayıda insan hayatı yitip gitmişti. Fakat bu kurbanlar üzerine hiçbir zaman düşünmemişti. Onlarcası ölmüş, binlercesi de kurtulmuştu. Bu aritmetik onun içini rahatlatıyordu.

Fakat İhtiandr'ın kaderinden kendini sorumlu tutuyordu. İhtiandr onun gururuydu. Delikanlıyı ustalık eseri olarak seviyordu. Hepsinden öte İhtiandr'a bağlanmış ve onu oğlu gibi sevmişti. Şimdi ise İhtiandr'ın hastalığı ve gelecekteki kaderi, Salvator'u tedirgin ediyor ve endişelendiriyordu.”⁴²⁹

Bu alıntı, bilimsel ilerlemenin sadece mantıksal bir süreç değil, duygusal ve ahlaki boyutları da olan bir olgu olduğunu gösterir. Seçim hakkının verilmediği İhtiandr karakterinin hikayesi, bireysel bir trajediye dönüşmüştür.

Salvator, olası bir skandaldan kaçınmak için tüm deneylerini gizli tutar. Profesörün İhtiandr'ı herkese göstermekten kaçınması, bilimsel buluşların devletler, askeri güçler ve çıkar grupları tarafından nasıl sömürü objesine dönüştürülebileceğine

⁴²⁹ Беляев, А. Р. (1984), a.g.e., 123.

dair endişelendiğini gösterir. Böylece Salvator, hem kendini hem de İhtiandr'ı gizlemek zorunda kalmıştır:

“... ve sonra toplumumuz şartlarında keşfimin yarardan çok zarar getirmesinden korktum. İhtiandr'ın etrafında şimdiden bir mücadele başlamıştı. İntikam için beni kim ihbar etti? İhtiandr'ı benden çalan Zurita. Ve belki de generaller ve amiraller amfibi adamın savaş gemilerini batırması için İhtiandr'ı Zurita'nın elinden alacaklardı. Hayır, İhtiandr'ı ve İhtiandrları, savaşın ve açgözlülüğün en yüce keşifleri bile kötülüğe dönüştürdüğü, insanların acılarını daha da arttırdığı bir ülkede kamu malı yapamazdım.”⁴³⁰

Bu durum, tarih boyunca bilimin ve teknolojinin politik çıkarlar doğrultusunda kullanıldığı gerçeğini yansıtır.

İhtiandr, suyun altında uzun süre kalabilen tek zeki varlık olduğu için derin bir yalnızlık hissetmektedir. En yakın dostu yunus Liding bile onun kadar kesintisiz su altında duramamaktadır. “*İhtiandr üzüntüyle, Liding bile benimle su altında yaşayamıyor diye düşündü...*”⁴³¹ İki dünya arasında sıkışmış bir karakter olan İhtiandr, ne tamamen insan ne de tamamen balık olarak kalabilir. Bu, kimlik bunalımı temasına işaret eder. Bir varlık, iki farklı dünyaya ait olduğunda ama tam anlamıyla hiçbirine uyum sağlayamadığında ortaya varoluşsal bir çatışma çıkar. Böylece Salvator'un İhtiandr üzerinde uyguladığı tekniğin etik boyutları akıllara gelir. Eser üzerinden bedensel değişimin birey üzerindeki yıkıcı etkisi, toplumun bu değişime karşı tepkisi ve insanın kendi kimliğine duyduğu yabancılaşma duygusu anlatılır. İnsanın kendini nasıl tanımladığı ve başkaları tarafından nasıl görüldüğü arasındaki fark, İhtiandr'ın trajedisinin temel noktalarından biridir.

Amfibi Adam sadece trajik ve toplumsal unsurlar içermez, aynı zamanda etik ve felsefi yönden de dikkat çekicidir. Eserde insanların doğaya nasıl zarar verdiğinden ve onu nasıl kirlettiğinden bahsedilmektedir. Kontrolsüz sanayileşme ve insan ihmali sonucunda doğal güzelliklerin yerini çöp ve atıkların alması, toplumdaki bireylerin sorumluluklarını yerine getirmediğini vurgular. İhtiandr'ın evi niteliğinde olan suyun

⁴³⁰ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 118.

⁴³¹ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 71.

altında gördükleri dolayısıyla yaptığı yorum, insanların ne kadar sorumsuz ve düşüncesiz olduklarına dair bir eleştiri niteliğindedir:

“Körfezin dibi her türden çöple, demir çubuklarla, dökülmüş kömür ve atılmış cüruf yığınlarıyla, eski hortum kalıntılarıyla, yelken parçalarıyla, bidonlarla, tuğlalarla, kırık şişelerle, konserve kutularıyla kaplıydı; kıyıya yakın yerde de köpek ve kedi cesetleri vardı. İnce bir petrol tabakası yüzeyi kaplamıştı. (...) ‘İnanılmaz, ne kadar pis insanlar’, diye düşünüyordu, bir çöplüğü andıran dibe tiksintiyle bakarken. (...) Onun için körfezin iğrenç suyunda nefes almak, havasız bir odada kalmış bir insan kadar zor geliyordu.

Dipte, bazı yerlerde insan gövdeleri ve hayvan iskeletlerine denk geldi. Cesetlerden birinin başı parçalanmıştı ve boynunda taşa bağlı bir ip görünüyordu. Burada bir suç gömülüydü. İhtiandr bu kasvetli yerden bir an önce uzaklaşmak için acele etti.”⁴³²

Suyun altı ve karadaki yaşam karşılaştırılırken mülkiyet kavramına göndermede bulunulur. Karada toprak, servet ve iktidar sahipleri bulunurken, deniz mülkiyet kavramından bağımsızdır. Bu durum, doğanın kendiliğinden özgür olduğunu fakat insanın onu sahiplenme ve yönetme ihtiyacı hissettiğini ortaya koyar. Su altı, insanın müdahalesine direnen özgür bir dünya olarak tasvir edilirken, insanların karadaki yaşamı kontrol edebilmek adına her şeyi sahiplendiğinden bahsedilir: “*Burası okyanus gibi değil. Burada her şey yabancı, her şey paylaşılmış, her şey bölünmüş, her şey korunuyor. Sadece özgür kuşlar tek başlarına uçuyor, yol boyunca ötüyor.*”⁴³³

Mafalda isimli büyük bir Amerikan posta ve yolcu gemisinin battığını öğrenen Zurita, bu krizi fırsata çevirmek ve İhtiandr sayesinde gemideki tüm değerli eşyalara sahip olmak ister. Batık gemiye inen kahramanın karşılaştığı manzara ise oldukça trajik bir gerçeği ortaya çıkarır. Geminin mürettebatı ilk olarak birinci sınıftaki zengin yolcuları kurtarmak için uğraşıp geri kalanları ise kendi kaderlerine terk etmiştir. Bu durum, yaşama hakkının bile ekonomik ve sınıfsal statüye göre şekillendiğini vurgulayan toplumsal eşitsizliğe bir göndermedir: “*Fakat daha da aşağılara, üçüncü*

⁴³² Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 77-78.

⁴³³ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 80.

sınıf yolcularının bulunduğu güverteye indiğinde, genç adam korkunç bir manzarayla karşılaştı: Bu kamaralarda erkekler, kadınlar ve çocuklar kalıyordu. Burada beyazların, Çinlilerin, siyahilerin ve Hintlilerin cesetleri vardı.”⁴³⁴

Bir zamanlar oğlunun öldüğünü sanan fakat sonrasında İhtiandr'ın öz oğlu olabileceğinin öğrenen Baltazar, soluğu bir arzuhalcinin yanında alır. Bu eski katip, Baltazar'a mahkemeye şikayet dilekçesi yazmak yerine Salvator'a her şeyi bildiklerini söyleyen ve onu parayla tehdit eden bir mektup yazmalarının daha yerinde olacağını savunur. Fakat gözünü para hırslı bürümüş olan Don Flores de Larra isimli bu arzuhalciye Baltazar'ın cevabı oldukça serttir: *“Sen bana öz oğlumu satmamı, İhtiandr'dan vazgeçmemi mi teklif ediyorsun? Yoksa senin kalbin yok mu? Yoksa sen bir insan değil de akrep misin, tarantula mısın, yoksa babalık duygusunun ne olduğunu hiç mi bilmiyorsun?”*⁴³⁵ Arzuhalci akıllıca davranıp ilk olarak Salvator'dan para koparıp ellerini güçlendirmeleri gerektiğini tavsiye etse de Baltazar onu dinlemez ve Salvator'a karşı, oğlunu yasadışı bir şekilde kaçırdığı ve onu sakatladığına dair mahkemeye bir şikayet dilekçesi yazdırır. Arzuhalcinin Baltazar'ı vazgeçirmek için söyledikleri, insanların maddiyatı ne kadar önemseydiğinin ve toplumdaki ahlaki yozlaşmanın bir delilidir: *“Kendine gel, aklını başına topla, mantıklı ol Baltazar! Anlasana! Milyonlar! Para! Altın! Yeryüzündeki her şeyi satın alabilirsin. En iyi tütün, otomobili, yirmi adet yelkenli...”*⁴³⁶

Bugüne kadar bilimsel faaliyetlerine gözlerden uzak devam eden Salvator, Zurita ve Baltazar'ın şikayetleri üzerine tutuklanır ve mahkemeye çıkarılır. Üniversitede görev yapmakta olan üç profesör, mahkemede bilirkişi raporu sunmak üzere görevlendirilir. Bu raporda, bilirkişi heyetinin başı olan Profesör Shein'in ifadesiyle Salvator, aydın bir bilim insanı ve amansız hastalıkları bile tedavi etmeyi başaran dahi bir doktordur. Bir bilim insanı ve cerrah olan Profesör Shein'in, Salvator'un yaptıklarına yorumu olumlu ve takdirle dolu olsa da insan aklının sınırlarını aştığı için normal bir insanın bu türden çalışmalar yapamayacağı sonucuna varması, anlamlandırılması zor ya da kendilerine yabancı fikirleri kabul etmekte

⁴³⁴ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 100-101.

⁴³⁵ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 105.

⁴³⁶ Беляев, А. Р. (1984), а.г.е., 106.

zorlandıklarını gösterir. Bu, toplumun radikal değişimlerden ve kontrol edilemeyen güçlerden duyduğu korkuyu yansıtır:

“...Profesör Salvator’un yaptıkları ancak bir dehanın ürünü olabilir. Görünen o ki, Salvator, kendi cerrahlık sanatında, hayvan ve insan bedenini dilediği gibi parçalayabileceği, birleştirebileceği ve uyarlayabileceği kadar mükemmel bir seviyeye ulaştığına karar vermişti. Ve bunu mükemmel bir şekilde gerçekleştirmiş olsa da, düşüncelerinin cesurluğu ve büyüklüğü, delilikle ilintilidir.

(...) Onun deli olduğunu iddia etmiyorum (...) fakat her halükarda, bizim görüşümüze göre, sanığın akıl hastanesine yatırılması ve psikiyatristler tarafından uzun süre gözlem altında tutulması gerekmektedir.”⁴³⁷

Romanın sonunda İhtiandr’ı kendi çıkarları için kullanmak isteyenlere, hatta onun hayatına kastedenlere izin vermeyen Salvator, onu ünlü bir Fransız okyanus bilimcisi olan arkadaşı Arman Vilbua’nın yanına göndermeye niyetlenir. “(...) Siz ikinizin okyanus biliminin gelişiminde çığır açacak, tüm dünyada yankı uyandıracak bir çalışma yapacağınıza eminim. (...) Bilime ve dolayısıyla tüm insanlığa hizmet edeceksin.”⁴³⁸ Hayatına son verilecek olan İhtiandr, son anda hapishaneden kaçırılarak bir bilinmezliğe doğru tek başına yola çıkar. Salvator ise cezasını çeker ve evine geri dönerek bilimsel faaliyetlerine devam eder. Doktorun, uzun bir yolculuğa hazırlandığından da bahsedilmektedir. Zurita yeni bir tekne alarak eskisi gibi inci çıkartmaya devam eder. Oğluna kavuşamayan Baltazar ise perişan bir hal alır ve denizde İhtiandr’ı görebilme umuduyla yaşar.

Yazar en sevdiği kahramanlardan biri olan amfibi adamı hiçbir zaman unutmaz, hatta bir arkadaşının isteği üzerine karakterlerin gelecekteki hallerini anlatır: İhtiandr, Güney Denizleri’nde تنها bir adada eski arkadaşı Profesör Salvator’a ulaşır, orada kendisi gibi bir kızla tanışır, evlenirler ve amfibi çocukları olur.⁴³⁹ Bu mutlu son eserde

⁴³⁷ Беляев, А. Р. (1984), a.g.e., 112-113.

⁴³⁸ Беляев, А. Р. (1984), a.g.e., 127.

⁴³⁹ Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012), a.g.e., 110-111.

verilmemesine rağmen Belyayev'in kahramanı için olumlu bir gelecek dilediği görülür.

Amfibi Adam, sadece macera unsurları içeren sıradan bir eser değil, aynı zamanda da bilim ile toplum arasındaki çatışmayı ele alan derin bir yapıt olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra din ve bilim çatışması, etik sorunu, bilimsel deneylerin sonuçları ve insanın Tanrı rolüne bürünmesi gibi konular işlenir. Eser, bilimin kişisel çıkar, cehalet ve gericilik karşısındaki zaferini göstermek üzere tasarlanmıştır. Roman, insanın her zaman daha ileriye gitme, sınırlarını aşma ve yeni yetenekler kazanma arzusunu yansıtır. Bu tema, insanlığın sürekli gelişim ve yenilik peşinde koşan doğasını temsil eder. İnsanlığı mükemmelleştirme planları doğrultusunda amfibi adam yaratılır. İhtiandr'ın insan ile balık arasında bir varlık olması, bilimkurgu türünün sıkça işlediği insan doğasının dönüşümü temasını içerir.

Eserdeki ana karakterlerden Salvator, deneylerinin etik ve ahlaki sonuçlarını düşünmemiştir çünkü ona göre o yalnızca bilimsel keşiflerin peşindedir. Bu noktada bilimsel ilerlemenin etik boyutları ortaya çıkar. Salvator'un deneyleri, bilimin sınırlarını zorlarken, insan ve doğanın uyumu gibi daha büyük bir soruyu gündeme getirir. Bilimsel gelişmelerin toplumsal sonuçları dikkate alınmadan uygulanması, insanlık için beklenmedik sonuçlar doğurabilir. İhtiandr ne karadaki insanların yaşamına ne de okyanusun derinliklerindeki canlıların yaşamına tam olarak ait hisseder. Arada kalmış bir birey olan ana karakter, aidiyet ve yabancılaşma ya da ötekileştirme sorunlarıyla karşı karşıyadır. İhtiandr'ın yeteneklerinin adeta bir tutsağı olduğunu ve sonuçta karakterin olumlu doğasına rağmen onu toplumdan nihai kopuştan kurtaramadığını belirtmek önemlidir.

Salvator'un İhtiandr üzerinde uyguladığı bilimsel deney, biyoteknolojinin sınırlarını ve insan bedeninin dönüşüm potansiyelini gözler önüne sererken, aynı zamanda etik sorular da doğurur. İhtiandr'ın farklı fizyolojik özelliklere sahip olması, onu hem insan toplumu hem de doğa karşısında bir yabancıya dönüştürür. Bu anlatı, Sovyetler Birliği'ndeki bilim ve teknolojiye duyulan iyimser bakış açısının yanı sıra, bireyin toplum içindeki yerini ve sosyal adaletsizlikleri eleştiren bir temayı da içinde barındırır. Özellikle kapitalist dünyanın açgözlülüğüne ve insanın doğa üzerindeki hakimiyetine dair eleştiriler, romanın Sovyet ideolojisine uygun yönlerini güçlendirir.

4.3. Uzak

4.3.1. Sovyetlerin Uzak Serüveni ve ve Sovyet Bilimkurgusuna Etkisi

İnsanlık, antik çağlardan beri boyut değıştirerek günümüze kadar gelen, güncelliğini yitirmeyen ve evrenin sınırlarının ne kadar geniş olduğunu ortaya koyan sorularla karşı karşıya kalmıştır. İnsan uygarlığı geçmişte gökyüzünde ve onun ötesinde nelerin olduğunu merak ederken, gelişen teknoloji ve bilimsel birikimler sayesinde günümüzde, kara delik, asteroit, meteor, roket, uydu, Güneş Sistemi ve gezegenler arası seyahat gibi uzaya dair yeni ve daha derin fikirler üretmeye başlar. XX. yüzyılda uzak biliminin gelişmesi ve uzak araştırmaları sayesinde insanlık ilk kez uzaya gitmeyi başarır. Uzaya gidilmesi, başka gezegenlere olan merakın artmasına sebep olmasının yanı sıra evrenin sınırlarının genişliğini anlamak açısından da önemlidir.

Bilim ve teknolojiye yaşanan bu gelişmeler ile bilimkurgu türü arasında bir etkileşim söz konusudur. Bilimkurgu kimi zaman bilimsel gelişmeleri yansıtırken kimi zaman da bilimsel gelişmeler bu edebi türden etkilenir. Bu bakımdan bilimkurgu türü bilime ve teknolojiye yön veren sorulara cevap aramış ya da bu soruların ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Uzak ve başka gezegenlere seyahat, bilimkurgu türünde öne çıkan konulardan biridir. Bilimkurgu edebiyatında, uzayın keşfine ve uzayın bilinmezliğine dair düşünceler üreten eserler verilir. Bilimkurgu yazarları “Evrende yalnız mıyız?”, “Uzak ve başka gezegenlerde yaşam var mı?” gibi sorulara cevaplar arar.

Uzaya yapılan uçuşlar, Ay'ın, Güneş Sistemi'ndeki gezegenlerin ve hatta diğer dünyaların keşfi uzun zamandır birçok roman için popüler bir konu olmuştur. Ay'a yapılan bir yolculuğu konu alan, bilinen en eski yazılı kaynak olan ilk bilimkurgu eseri Samsatlı Loukianos tarafından M. S. II. yüzyılda kaleme alınan *Hakiki Hikayeler* (*Αληθινά Διηγήματα*)'dır. Alman matematikçi, astronom ve astrolog Johannes Kepler'in (1571-1630) yazım aşaması uzun yıllar süren ve ancak yazar öldükten sonra 1634 yılında yayımlanan eseri *Somnium* (*Somnium*)'da Ay astronomisi üzerine anlatımlar mevcuttur. İngiliz yazar ve tarihçi Francis Godwin'in (1562-1633) 1638 yılında yayımlanan *Ay'daki Adam* (*The Man in the Moone*) adlı eseri, İngiliz edebiyatındaki ilk uzak yolculuğunu anlatır. Fransız tiyatro ve hiciv yazarı Cyrano de Bergerac'ın (1619-1655) 1657 yılında yayımlanan *Ay Devletleri ve İmparatorlukları* (*Histoire*

comique des États et Empires de la Lune) adlı eseri Ay'a yapılan bir yolculuğu anlatırken, 1662 yılında yayımlanan *Güneş Devletleri ve İmparatorlukları (Histoire comique des États et Empires du Soleil)* adlı eseri bu serinin devamı niteliğindedir. Fransız filozof ve hiciv yazarı Voltaire (1694-1778), 1752'de yayımlanan *Micromegas (Le Micromégas)* adlı eserinde bir Satürn'ü'den bahseder. 'Bilimkurgunun babası' olarak kabul edilen yazarlar Jules Verne, 1865'te yayımlanan *Ay'a Yolculuk (De la Terre à la Lune)* eseriyle ve H. G. Wells 1898'de yayımlanan *Dünyalar Savaşı* ve 1901'de yayımlanan *Aydaki İlk İnsanlar (The First Men in the Moon)* adlı eserleriyle en iyi uzay temalı romanları bilimkurgu edebiyatına kazandıran yazarlardan olmuştur. Verilen bilgiler ışığında Dünya dışı yaşamı ele alan ilk eserlerin tarihine bakıldığında, uzay ve gezegenler arası seyahat konusunun köklerinin oldukça eskiye dayandığı görülmektedir. Bu bağlamda uzayın, bilimkurgu eserlerinde kullanılan en eski ve temel konulardan biri olduğu söylenebilir.

Uzay bilimine büyük katkılar sağlayan ve bu alanda tarihte ilkleri gerçekleştirerek isminden oldukça fazla söz ettiren Sovyetler Birliği, uzay temalı bilimkurgu eserlerini, bilim insanlarının ufuklarını genişletmesi için teşvik edici bir araç olarak kullanır. Dolayısıyla Sovyet bilimkurgusu ile ülkede yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yakından etkileşim halinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan Sovyetler döneminde kaleme alınan ve uzay temasını ele alan bilimkurgu eserlerini doğru bir şekilde analiz edebilmek adına XX. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan 'uzay yarışı'na değinmek yerinde olacaktır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB ve ABD arasında Soğuk Savaş'ın yaşanmasının en büyük nedeni uzay rekabetidir. Her iki ülke de dış politikalarının ve ekonomilerinin başarısını ve üstünlüğünü kanıtlamak için yeni sınırların keşfinde ilk olabilmek adına kıyasıya yarışır. SSCB'nin uzay yarışlarındaki amacının, 'sosyalist sistemin konumunu güçlendirmek', 'uzay programının sonuçlarını ideolojik mücadelede kullanmak ve Sovyetler Birliği'nin dünya kamuoyundaki prestijini artırmak' olduğu söylenebilir. Her iki ülke farklı zamanlarda ve sahalarda kendilerini

kanıtlar ve büyük gelişmelere imza atar. Bu atılım sadece bu iki ülkenin başarısı değil tüm dünya tarihine damga vuran bütün insanlığın başarısı olarak kabul edilebilir.⁴⁴⁰

II. Dünya Savaşı'ndan sonra roket teknolojisi hızlı bir ilerleme kaydetmiştir ve böylece uzay çağının temelleri atılmıştır. Teknolojik ilerlemeler ve uzay araştırmalarında önde olmak Amerika ve Sovyetler Birliği için önemli bir mesele haline gelir. Soğuk savaş döneminde iki ülke arasında siyasi bir çekişme söz konusudur. Birbirlerine üstünlük kurmaya çalışan bu iki devlet, nükleer silah ve uzay sahalarında rekabet halindedir. Uzay programının başarılı bir şekilde ilerlemesi liderlerin iktidarının güçlenmesine katkı sağlar. Bu yüzden Nikita Sergeyeviç Kruşçev (1894-1971) ilk Sovyet uydularını, uzay araçlarını, insanlı yörünge uçuşlarını propaganda aracı olarak kullanır.⁴⁴¹

Uzay çağı ve uzay yarışları, Sovyetler Birliği'nin 4 Ekim 1957'de ilk yapay uydu Sputnik I'i fırlatmasıyla başlar. Bu, sadece Sovyetler Birliği'nin başarısı değil, insanlık tarihinin en önemli olaylarından biri olarak kabul edilir. Bu adım ilerleyen zamanlarda daha önemli teknolojik, siyasi ve bilimsel gelişmelere yol açar. Yine aynı yıl 3 Kasım'da Sputnik II, Layka isimli bir köpekle fırlatılmıştır.⁴⁴² Sovyetlerin bu önemli atılımından sonra Amerika da uzay yarışında var olabilmek adına 1958 yılında 'Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'ni (NASA) kurar.⁴⁴³ 31 Ocak 1958'de ilk Amerikan uydusu Explorer I'in başarıyla fırlatılması, Amerika'nın uzay yarışında geride durmayacağını bir kanıttır.

İki süper güç uydu fırlatmadaki başarılarından sonra uzaya ilk insanın gönderilmesi için çalışmalara başlar. İlk insanlı uzay uçuşunu yapmak iki devlet için yeni bir mücadele alanıdır. 12 Nisan 1961'de Sovyet kozmonot Yuriy Gagarin uzaya çıkan ilk insan olur. Bu gelişme ile Sovyetler Birliği uzay yarışında yine bir adım öne geçer. Bu haber tüm dünyada büyük yankı uyandırır.

⁴⁴⁰ Анастасова, Л. И. (2020). “Космическая гонка СССР и США в период холодной войны”. В сборнике: *Война и мир в Отечественной и мировой истории. Материалы международной научной конференции*, 57.

⁴⁴¹ Анастасова, Л. И. (2020), a.g.e., 54.

⁴⁴² Hubble, N. and Mousoutzanis, A. (Editors). (2013). *The Science Fiction Handbook*. London: Bloomsbury Academic, 21.

⁴⁴³ Stableford, B. (2006). *Science Fact and Science Fiction*. New York: Routledge, 495.

Gagarin uzaya çıkmadan önce de Sovyetler Birliği'nde uzayın fethini konu edinen bilimkurgu romanları kaleme alınmıştır ve bu eserler ideolojik çağrışımlar içermektedir. Gagarin'in uzay uçuşundan sonra ise uzaya olan ilgi azalır çünkü artık bu düşünce hayal olmaktan çıkıp gerçeğe dönüşmüştür. Bu yüzden Sovyet bilimkurgu yazarları uzay temasından daha çok galaksi savaşları üzerine yoğunlaşmaya başlar.⁴⁴⁴

Yaşanan bu gelişmelerin ardından iki büyük güç rotayı Ay'a çevirir. 1968 yılında Sovyetler Birliği uyduya mürettebatsız insanlı bir roket gönderir. Sovyetlerde uzay projelerinin kısıtlı bir ekonomi ile yürütölmeye çalışılması ve Amerika'nın sahip olduğu mali güçten yoksun olması nedeniyle Sovyetler Birliği bu yarışta konumunu korumakta zorlanmaya başlar.⁴⁴⁵

Amerikalıların yeni projeleri 'Apollo'yu hayata geçirdiği, Ay'a uçuş üzerine planlar yaptığı ve 'Satürn' roketini başarılı bir şekilde fırlattığı 1966 yılı, uzay yarışlarında dönüm noktası olur. 16 Temmuz 1969'da dünyaca ünlü 'Apollo-XI' fırlatılır. Uçuş, Neil Armstrong (1930-2012), Edwin Aldrin (1930-) ve Michael Collins (1930-2021) isimli üç Amerikalı astronot tarafından gerçekleştirilir. Neil Armstrong; *"Bir insan için küçük, insanlık için büyük bir adım"* sözleriyle Ay'a ayak basan ilk astronot olur. Bu görevde astronotlar, Dünya'ya götürmek için ay taşı örnekleri toplar, Dünya'ya önemli veriler iletmek için bilimsel deneyler yapar, iniş pistinin fotoğraflarını çeker ve bayraklarını diker. Amerika'nın bu başarısı Sovyetler Birliği'nin önceden gerçekleştirdiği birçok başarının önüne geçer.⁴⁴⁶

Ay'a çıkma yarışlarının galibi olduktan ve 1972'ye kadar altı başarılı iniş gerçekleştirdikten sonra Amerika, insanlı uçuşlar yapan ve pahalıya mal olan 'Apollo' projesine daha fazla devam etmez ve yirmi yıldan fazla süre Ay'a insansız araç bile göndermez. Sovyetler Birliği ise 1976'ya kadar uzay istasyonları sayesinde Ay'ı incelemeye devam eder fakat ilerleyen süreçte Sovyetler de Ay çalışmalarına ara verir. Ay'daki rekabet sona erdikten sonra her iki ülke de rotasını Mars gezegenine çevirir.

⁴⁴⁴ Кокоулин, В. Г. (2021), а.г.е., 383.

⁴⁴⁵ Анастасова Л. И. (2020), а.г.е., 56-57.

⁴⁴⁶ Анастасова Л. И. (2020), а.г.е., 57.

Mars’a insanlı uçuşun maliyeti oldukça fazla olduğu için bu proje o dönemde hayata geçirilemez.⁴⁴⁷

Teknik zorlukların artması ve Sovyetler Birliği’nde durgunluk döneminin yaşanması sebebiyle Sovyet bilimkurgu edebiyatı 1970’li yılların sonundan itibaren farklı bir yöne evrilir. Topluma bilim karşıtı bir hava hakim olmaya başlar. Bu nedenle uzay kurgusu üzerine yazılan eserlerin sayısı oldukça azalır. Bazı yazarlarsa uzay araştırmalarının neden olabileceği olumsuz gelişmelerden söz etmeye başlar.⁴⁴⁸

Ay yarışları, uzay araştırmalarında teknik ve teknolojik açıdan yeni kapılar aralar. Uzay gemileri ve roketlerin yapımı ve tasarımında etkileyici sonuçlar elde edilir. Yaşanan bu gelişmeler sayesinde daha sonra uzay istasyonları oluşturulur ve güneş sisteminin uzak noktalarını keşfetmek için gezegenler arası gemiler inşa edilir.⁴⁴⁹

İlerleyen dönemlerde iki büyük güç uzayın keşfinde iş birliğine gider. Ortak uzay uçuşlarının yapılması ve uzayda bilimsel iş birliğinin sağlanması, modern bilim ve uzay teknolojisinin gelişimi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle ortaklaşa gerçekleştirilen insanlı uçuş projesi ‘Apollo-Soyuz’ oldukça önemlidir. ‘Soyuz-IX’ ve ‘Apollo’nun ortak uçuşu sırasında, uzay araçlarına yaklaşma ve kenetlenme, mürettebatın bir uzay aracından diğer uzay aracına geçişi, uçuş kontrol merkezleri ile mürettebat arasındaki etkileşim ve ortak bilimsel deneyler de dahil olmak üzere projenin ana görevleri yerine getirilir. Sovyetler yıkıldıktan sonra Rusya ve Amerika arasında ortaklaşa gerçekleştirilen bir sonraki insanlı uzay uçuşu, ‘Mir-Shuttle’ projesi çerçevesinde gerçekleşir.⁴⁵⁰

Günümüzde gelişmiş ülkelerin çoğunda mevcut olan uzay projeleri, bilim ve teknolojiye uluslararası iş birliği için geniş olanaklar sunmaktadır. Uzay, insanlık tarihinin ilk gerçek uluslararası mekanı haline gelmiştir.⁴⁵¹ Fakat edebi düzlemde uzayı konu edinen bilimkurgu türü, Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla ağır bir darbe alır ve

⁴⁴⁷ Алмаев Р. З., Фатыхова Л. Х. (2020). “Космическая гонка СССР и США в 1957-1975 гг.” *Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции*, 22.

⁴⁴⁸ Грушевицкая, Т. Г. (2022). “Космизм и сциентизм в советской научной фантастике”. *Материалы 57-х научных чтений, посвященных разработке научного наследия и развитию идей К. Э. Циолковского*.

⁴⁴⁹ Алмаев Р. З., Фатыхова Л. Х. (2020), а.г.е., 22.

⁴⁵⁰ Алмаев Р. З., Фатыхова Л. Х. (2020), а.г.е., 22-23.

⁴⁵¹ Алмаев Р. З., Фатыхова Л. Х. (2020), а.г.е., 23.

yerini eğlence kurgusuna, fanteziye ve alternatif tarihe bırakır. Bu yüzden günümüzde uzay konusu hem yazarların hem de okuyucuların ilgi alanının dışında kalmıştır. Rus akademisyen Tatyana Georgiyevna Gruşevitskaya, bilimkurgunun yeniden canlanması için bilimde ve uzay araştırmalarında radikal bir atılıma ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵² Bu bağlamda sanatın ve bilimin birbirinden etkilendiği görüşünün bir kez daha desteklendiği söylenebilir.

Devlet ideolojisinden etkilenen Sovyet bilimkurgu edebiyatı, iddialı fikirlerle, bilimsel ve teknolojik ilerlemeye duyulan derin inançla doludur, bu nedenle okuyucu mutlu bir Sovyet geleceğine inanır. Propaganda ile desteklenen bilimsel ve teknolojik atılımların yarattığı atmosfer, sosyalizmin ve daha sonrasında da komünizmin inşasında toplum bilincini güçlendirmek için kullanılır.⁴⁵³ 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Sovyetlerde sanatın birçok alanında olduğu gibi bilimkurgu da sosyalizme hizmet eder. Sovyet bilimi ve teknolojisinin başarılarının propagandasını yapmak bilimkurgu edebiyatının görevi olarak görülür. Bilimkurgu edebiyatının yarattığı sosyal sorumluluğu yüksek ve bilim insanları gibi olumlu karakterler okurların, özellikle genç okurların ilgisini çeker.⁴⁵⁴

XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlarında Rus yazarlar, gezegenler arası seyahatin hayalini kurar ve yarattıkları karakterleri Ay ve Mars'a yollarlar.⁴⁵⁵ Sovyetler Birliği kurulduktan sonra 1940'lı yıllarda uzay bilimi gelişme gösterirken bilimkurgu edebiyatında uzay teması en önemli konulardan biri olur.⁴⁵⁶ Uzay, kaçınılması imkansız, kısa süre içerisinde insanın yüzleşmesi gereken ve insan aklının sınırlarını aşan uçsuz bucaksız bir alandır. XX. yüzyılda insanlık, yeni ve bilinmedik diyarların kapılarının aralandığı uzay çağına girer. Uzaya çıkılması insanlık tarihini etkiler, önyargıları yıkar ve birçok bilimsel gerçeği gün yüzüne çıkarır.

⁴⁵² Грушевицкая, Т. Г. (2022), a.g.e.

⁴⁵³ Яцун, А. Б.; Бедрикова, М. Л. (2022). "Футурологические идеи в творчестве писателей-фантастов XX века". *Сборник материалов VIII международной молодежной научно-практической конференции*, 229.

⁴⁵⁴ Ковтун, Е. Н. (2015). "Научная фантастика и фэнтези - конкуренция и диалог в новой России". *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*, (4), 60.

⁴⁵⁵ Путило, О. О. (2015). "Топос космического пространства в фантастической литературе". *Известия Южного федерального университета. Филологические науки*, (3), 12.

⁴⁵⁶ Яцун, А. Б.; Бедрикова, М. Л. (2022), a.g.e., 231.

Roket biliminin kurucusu, jet motorunun mucidi, uzayın endüstriyel kullanımı konusuna ilk değinen bilgin Konstantin Tsiolkovskiy, Rus edebiyatında uzay temasını kullanan ilk isimlerdendir. Tsiolkovskiy, havacılık, roket ve uzay bilimi üzerine bilimsel çalışmalar yapan önemli biridir. En ünlü çalışması uzayın keşfi üzerinedir. Bu çalışma roket mühendisliği üzerine ilk bilimsel inceleme olarak kabul edilir, Sovyet uzay projelerinde kullanılır ve Avrupa’da roket mühendisliği üzerinde etkiler bırakır.⁴⁵⁷ Tsiolkovskiy’in yetenekleri sadece bilimle sınırlı kalmaz, bilimkurgu eserleri kaleme alarak yazar kişiliğiyle de ön plana çıkar.

1893 yılında “Vokrug Sveta” dergisi, Tsiolkovskiy’in *Ay’da (На Луне)* adlı ilk bilimkurgu uzun öyküsünü yayımlar. Yazar bu öyküde uyduda bulunan bir gözlemcinin deneyimi hakkında ayrıntılı varsayımlarda bulunur. Eserde, Ay’ın düşük yerçekimi, atmosfer eksikliği, Dünya ve Güneş etrafındaki dönüş hızı gibi konularda ikna edici analizlere yer verilir.⁴⁵⁸ Bu eserle birlikte ilk defa Rus bir bilim insanı, bilimkurgu yazarı olarak edebiyat sahnesinde boy göstermeye başlar. İlk uydunun fırlatılmasından sonra Tsiolkovskiy’in uzay kurgusu büyük ilgi görür. Uzay yolculuğu üzerine bilimkurgu edebiyatının öncülerinden olan *Dünyanın Dışında (Вне Земли)* öyküsünde roket tasarımı söz konusudur.⁴⁵⁹ Tsiolkovskiy’in uzay bilimi ve Ay’ın keşfi üzerine yaptığı çalışmaların önemi o kadar büyüktür ki, Ay’daki bir kritere onun ismi verilmiştir.⁴⁶⁰

Bilimkurgu türünün yanı sıra Sovyetlerde uzayı, başka gezegenleri ya da dünya dışı yaşamı konu alan eserler ütopya tarzında da kaleme alınmıştır. Uzaya yerleşme fikri XX. yüzyıl başları ütöpik eserlerinde önemli bir rol oynar. Başlıca konulardan biri, dünya dışı varlıklarla karşılaşmaktır. Bu tür hikayelerin ortaya çıkmasında, 1877 yılında Mars’ta dünyadaki sulama sistemine benzediği iddia edilen bir ‘kanal sistemi’ keşfeden İtalyan gökbilimci Giovanni Schiaparelli’nin gözlemleri etkili olmuştur. Mars’ta var olduğu kabul edilen bu kanal sisteminden yola çıkarak ilk ütöpik eserlerden biri, yazar olmasının yanı sıra etnograf olan Porfiry Pavloviç İnfantiev’in (1860-1913) kaleminden çıkmıştır. Araştırmalarının odağını Sibiry halklarından

⁴⁵⁷ Заломкина, Г. В. (2021). “Луна как объект освоения в восприятии русской научной фантастики”. *Семиотические Исследования*, 1 (2), 49.

⁴⁵⁸ Заломкина, Г. В. (2021), a.g.e., 49.

⁴⁵⁹ Ляпунов, Б. В. (1975), a.g.e., 14-15.

⁴⁶⁰ Заломкина, Г. В. (2021), a.g.e., 49.

Mars toplumuna kaydıran *Başka Bir Gezegende (Ha dpyzoй планете)* adlı uzun öyküsünü 1901 yılında yazar. İnfantyeve, gerekli teknoloji icat edildiğinde sosyal ve ekonomik sorunların çözüleceğini düşünmektedir. Yazar romanda, toplumun faydasına hizmet eden gelişmiş teknoloji sayesinde çalışmak zorunda kalmayan üst düzey Mars toplumunu tasvir eder. Makineler işçilerin yerini almıştır, bu sayede insanlar dinlenmeye, seyahat etmeye ve eğitime vakit ayırabilmektedir.⁴⁶¹

Erken dönem Rus bilimkurgu edebiyatında yayımlanan eserlerin yanı sıra Sovyet yazar ve yönetmenler için de uzay, komünist ütopyanın mekanı haline gelir. Sosyalist idealin, siyasi fikirleri benimsetme, yeni inanç ve değerler oluşturma gibi görevleri vardır.⁴⁶² Ele alınan ütöpik evrenlerde Sovyetler Birliği'ndeki komünizmi andıran bir sistemin varlığından söz edilerek yeni düzen yüceltilmek istenir. Kurgulanan mükemmel evren tasarımlarının çoğu devrimden sonra kurulan yeni dünyayı işaret eder. Yazarlar, bilimkurgu romanlarında devrimle birlikte toplumda meydana gelen değişimleri ve toplumun yeniden inşası üzerine görüşlerini belirtir. A. A. Bogdanov, Sovyet bilimkurgu ütopyasının öncülerindendir. Onunla birlikte Sovyetler Birliği'nden önce ve sonra devrimci bilimkurgu edebiyatı gelişmeye başlar.⁴⁶³ Siyasi görüş bakımından Bolşeviklerin yanında yer alan Bogdanov, komünist ütopya türünde eserler veren ilk yazarlardandır. 1908 yılında yayımlanan *Kızıl Yıldız* adlı bilimkurgu romanında sosyalist toplumu incelemek ve Rus gerçekçiliğiyle karşılaştırmak için Mars'a seyahat etme fırsatı bulan sosyalist bir bilim insanının hikayesi anlatılır.⁴⁶⁴ Kızıl yıldız sembolize eden beş köşeli yıldız, Bolşevikler için büyük özlemlerin ve ideallerin temsili haline gelir ve 1917 devriminden sonra askeri amblem olarak kullanılır.⁴⁶⁵

Kızıl Yıldız romanı XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başı klasik bilimkurgu eserlerine örnektir. Bogdanov eserinde arzuladığı bir toplumu tasvir etmektedir. Yazar, Marshların sosyal yapısını kendi felsefi düşünce ve tasarılarıyla kurgular. Romanda, küresel ekolojik felaket tehlikesi, nükleer enerji, nükleer silah ve görüntülü telefon

⁴⁶¹ Симонова, А. В. (2014). “Формирование космической мифологии как фактора развития научных исследований космоса в СССР и России”. *Социология власти*, (4), 160-161.

⁴⁶² Симонова, А. В. (2014), a.g.e., 160.

⁴⁶³ Яцун, А. Б.; Бедрикова, М. Л. (2022), a.g.e., 230.

⁴⁶⁴ Симонова, А. В. (2014), a.g.e., 161.

⁴⁶⁵ Яцун, А. Б.; Бедрикова, М. Л. (2022), a.g.e., 230.

kullanımı gibi geleceğe dair tahminler vardır. Yazara göre Mars gezegeni sosyal ütopyanın hayata geçirilebilmesi için uygun bir ortamdır. Mars, sosyalist ütopyanın Dünya'ya gelişine zemin hazırlar ve örnek alınması gereken bir gezegendir.⁴⁶⁶

Sovyet bilimkurgu edebiyatının kurucularından A. N. Tolstoy, *Aelita* adlı romanında gezegenler arası uçuş olasılığından bahseder. Eserde Mars'a gidecek bir uzay gemisi inşa edilir. Yazar geminin yapısını ayrıntılı olarak tasvir etmesinin yanı sıra onun aerodinamik şekline, çelik kaplamasına ve gelişmiş ısı yalıtım sistemine kadar düşünür.⁴⁶⁷ Fakat diğer taraftan Mars güzergahının ayrıntılı bir anlatımına yer verilmez. Eserdeki kahramanlar kısa sürede uzun mesafeler kat etmiştir. Erken dönem bilimkurgu eserlerinin çoğunda olduğu gibi yazarlar bilimsel ayrıntıdan daha çok kahramanlarının yaşayacakları maceralara odaklanır. Uzayı konu edinen erken dönem Sovyet bilimkurgu eserlerinin çoğu bilimsel boşluklara sahiptir.

Sovyet bilimkurgusunun diğer kurucularından biri olan A. R. Belyayev'in kitaplarında da birçok öngörü yer almaktadır. Uzay temasının devamı niteliğinde olan ve 1927 yılında yayımlanan *Havadaki Mücadele* adlı bilimkurgu romanı dikkat çekicidir. Eserde Sovyetler Birliği ve Amerika arasındaki uzay savaşından bahsedilir. Savaş, elektromanyetik silahlar, enerji kalkanları, bireysel jet uçakları ve radyo kontrollü tankların kullanımıyla en son teknolojiye göre yürütülmektedir.⁴⁶⁸ Komünizm, Amerika hariç dünyanın büyük bölümünü ele geçirmiştir. Bu bakımdan bilimsel öngörüler içermesinin yanı sıra bu eserde, komünizmin ütopyası resmedilmektedir. Yazar, 1933'te yayımlanan *Boşluğa Atlayış* adlı eserinde roket sistemi ve uzay yolculuğunu konu edinir. Belyayev'in kahramanları gezegenler arası uzay aracına, çok yüksek uçuş hızlarına izin veren bir atomik roket motoru yerleştirir ve Venüs gezegenine gider. Ancak burada yaşamın zor olduğunu gören kahramanlar Dünya'ya dönme yolları arar. Dünya'nın yolunu tutan mürettebat, yolculukları sırasında zamanın ilerlediğini, dünya devriminin çoktan kazanıldığını ve Dünya Cumhuriyetler Birliği'nin kurulduğunu öğrenir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yazarın devrim yanlısı bir tablo çizdiği düşünülebilir.

⁴⁶⁶ Яцун, А. Б.; Бедрикова, М. Л. (2022), a.g.e., 231.

⁴⁶⁷ Ярмухаметова, А. Д. (2021), a.g.e., 254-255.

⁴⁶⁸ Симонова, А. В. (2014), a.g.e., 161.

Belyayev uzay üzerine verdiği ideolojik eserlerinin yanı sıra gerçek hayatta da Sovyet uzay biliminin öncülerinden Konstantin Eduardoviç Tsiolkovskiy'in fikirlerinin hayranıdır. Yazar, uzay istasyonları ile yapay uyduların keşfi, uzaya gidiş ve Ay'a yolculuğu anlattığı kitabı *Ket Yıldızı*'nı Tsiolkovskiy'den esinlenerek 1936 yılında kaleme alır.

Sovyet edebiyatında, ütopyanın yanı sıra uzay kurgusunda distopyanın da ön plana çıkmaya başladığı görülür. Siyasi baskıların arttığı 1940'lı yıllarda umutların giderek tükenmesi sonucunda uzay distopyası ortaya çıkar. Sovyet çocuk yazarı Yan Leopoldoviç Larri (1900-1977) bu tür üzerine *Gökten Gelen Misafir (Небесный гость)* adlı eseri kaleme alır. Bu kısa öykü 1930'lu yıllarda Sovyet toplumundaki aksaklıkların uzaylı bakış açısıyla anlatıldığı distopik bir bilimkurgudur. Kendi gezegeni Mars'taki komünizm düzeni ile Dünya'daki komünist düzeni karşılaştıran uzaylı, buradaki yaşamın ne kadar farklı olduğunu görür. Larri, bu eseriyle Stalin'in ülkenin durumu hakkında hiçbir fikri olmadığını kanıtlamak ister gibidir. Kitap yayımlanmamasına rağmen Sovyet karşıtı görüşleri yüzünden yazar on beş yıl hapse mahkum edilir.⁴⁶⁹ Bu bilgilerden hareketle kimi yazarın hükümet karşıtı bir tavır sergilerken, kimi yazarın ise devrim yanlısı bir bakış açısı benimsediği görülmektedir. Yazarların bu bakış açısı eserlerini hangi türde kaleme alacaklarını belirler niteliktedir.

Bilimkurgu aracılığıyla komünist idealin yaygınlaşmasına en büyük katkıyı sağlayanlar arasında Sovyet yazar ve paleontolog İ. A. Yefremov vardır. Yefremov'un *Andromeda Galaksisi* adlı eseri uzay temalı en çok satan Sovyet romanlarından biridir. Yazarın bu romanı, komünist ütopyanın anlatıldığı Sovyet bilimkurgu edebiyatında devrim niteliğinde bir eserdir. *Andromeda Galaksisi* geleceğe dair tahminler, bilimkurgu öğeleri, uzay yolculukları, komünist toplumun tasviri, geleceğin insanları, onların düşünce ve sorunlarını barındırır.⁴⁷⁰ Roman uzak bir gelecekte, komünizmi inşa etmiş özgür Sovyet halkının yaşadığı birleşik bir dünyada geçmektedir.⁴⁷¹ XXX. yüzyılda kültürel, bilimsel ve teknolojik anlamda altın çağını yaşayan dünyanın tüm

⁴⁶⁹ Симонова, А. В. (2014), a.g.e., 162.

⁴⁷⁰ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 90.

⁴⁷¹ Кокоулин, В. Г. (2021). "Покорение космоса в политике исторической памяти советского периода и в постсоветской России". В сборнике: *Архив в социуме - социум в архиве. Материалы четвертой Всероссийской научно-практической конференции*, 383.

halkları tek bir komünist toplumda birleşmişlerdir.⁴⁷² Roman, uzay çağının başlangıcına ve Sovyetler Birliği'nde komünizmin hızlı bir şekilde inşa edileceği vaatlerine uygun bir şekilde tasarlanmıştır.

Sovyet bilimkurgusunda insanlar kimi zaman başka gezegenleri ziyaret ederek oradaki yaşamı keşfeder ve o gezegenlerin sakinleriyle tanışır. Diğer taraftan kimi zaman da uzaylı ya da dünya dışı varlıklar Dünya'yı ziyaret eder. Sovyet bilimkurgu yazarları Strugatskiy Kardeşlerin *Uzayda Piknik (Пикник на обочине)* adlı eserinde Dünya'yı ziyaret eden uzaylıların geride bıraktıkları izlerden bahsedilir fakat uzaylıların Dünya gezegenine nasıl ve neden geldiği gibi ayrıntılara yer verilmez. Strugatskiy Kardeşlerin felsefi düşüncelere yer verdiği bu eseri, konu bakımından uzaydan gelen misafir ya da varlıkların var olabileceğini okuyucuya düşündürmesi ve Sovyet uzay kurgusuna katkı sağlaması açısından önemlidir.

Uzay yolculuğu teması, toplumun uzay yolculuğu olasılığını sadece düşünmekle kalmayıp aynı zamanda uygulamaya koyduğu XX. yüzyılın ortalarında zirveye ulaşır. Eserlerde ortaya atılan cesur varsayımlar yazarların sadece sanatsal amaçlarını değil, aynı zamanda dünyalıların en yakın gezegene yönelik meraklı bakış açısını da yansıtır. Böylece XX. yüzyılın ilk yarısında, 1960'lı ve 1970'li yıllarda gerçekleşecek olan Ay projelerinin bilimsel ilk adımları atılır.⁴⁷³

Verilen bilgiler ışığında, toprak sınırlarının ötesine geçmeye çalışan devletlerin kozmik boyutta kendilerini kanıtlama çabası içerisine girdikleri görülmektedir. Yapılan keşifler sayesinde bilinmeyen ya da ulaşılamayan yerlere gitme umudu doğar. Evrenin şifresini çözme, dünya sınırlarının ötesine geçme ve başka gezegenlerde yaşam olup olmadığına dair sorulara yanıt arayan devletler, bu alandaki gelişmelerin öncüleri olmak için büyük yatırımlar yapar. Dünya kaynaklarının sınırlı oluşu ve bu kaynakların hızla tükenmesi gibi bir tehlike ile karşı karşıya kalınması, dünya dışı yaşam olasılıklarına duyulan merakın daha da artmasına neden olur.

Sovyetler Birliği ve Amerika arasında yaşanan uzay rekabeti ve başarı elde etme yarışı sadece toplumu ve devletleri değil yazarları da etkiler. Dolayısıyla hayatın bu gerçeklerinden kaçamayan yazarlar da bu sorunları çözme eğilimi gösterir. Uzayda

⁴⁷² Геллер, Л. (1985), a.g.e., 89.

⁴⁷³ Заломкина, Г. В. (2021), a.g.e., 51.

yaşanan gelişmeler sayesinde bilimkurgu yazarları eserlerinde başka gezegenler, Ay'a seyahat, kozmonotlar, uzay gemileri, roket ve uydu sistemi gibi konuları işlemeye başlar. Sovyetler Birliği uzay yarışlarında isminden söz ettiren bir ülke konumunda olduğu için Sovyet bilimkurgu edebiyatında uzay ile ilgili konuların sayısında artış yaşanması doğaldır. Uzayı ele alan eserler, kimi zaman toplumu ve bilim insanlarını teşvik etme aracı olarak kimi zaman da gelecekle ilgi öngörülerde bulunmak için kullanılmış ve Sovyet okurunun ilgisini çekmeyi başarmıştır. Günümüzde uzay araştırmalarında halen ismi başarıyla anılan Sovyetler Birliği'nin uzay konulu eserleri, Sovyet bilimkurgu edebiyatını doğru bir şekilde anlayabilmek adına oldukça değerlidir.

4.3.2. İvan Antonoviç Yefremov (1908-1972)

22 Nisan 1908 tarihinde Petersburg yakınlarındaki Vıritsa köyünde dünyaya gelen İ. A. Yefremov altı yaşına geldiğinde Jules Verne'in *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* (*Vingt mille lieues sous les mers*) adlı eseriyle tanışır. Erken yaşta kitaplara ilgi duyan bu küçük çocuk, romanı büyük bir hevesle okur. Kısa bir süre sonra Jules Verne'in bir başka bilimkurgu romanı olan *Dünya'nın Merkezine Yolculuk*'u (*Voyage au centre de la Terre*) eline geçirir ve madenlere ilgi duymaya başlar. Bu bilgilerden yola çıkarak Yefremov'un edebi yönelimini belirlerken ve mesleki seçimlerini yaparken okuduğu eserlerden etkilendiği sonucunu çıkarmak yanlış olmayacaktır.

Annesi ve babası ayrıldıktan sonra annesi başka biriyle evlenir ve çocuklarını bırakır. Küçük yaşta zorlu mücadeleler vermek zorunda kalan Yefremov, hem çalışıp hem eğitimini tamamlama çabasıdadır. Odunculuk, hamallık ve şoförlük gibi ağır işlerde çalışır. On iki yaşına geldiğinde kendini İç Savaş'ın ortasında bulan Yefremov, 6. Ordu'nun Motor Bölüğü'ne katılır, burası onun evi ve ailesi olur. Motor bölümünde öğrenci olarak Perekop'a kadar zorlu bir yolculuk yapar. Çok sayıda ölü ve yaralının olduğu Oçakov'a yapılan bombardıman sırasında bir top mermisinin Yefremov'un yakınına düşmesi sonucu, yazarda hafif bir kekemelik kalır ve bu durum hayatının geri kalanında devam eder.⁴⁷⁴

⁴⁷⁴ Чудинов, П. К. (1994). “К портрету современника”. Н. В. Бойко (Составитель), Иван Антонович Ефремов: Переписка с учеными, Неизданные работы. Москва: “Наука”, 8.

Devrimin zor koşulları Yefremov'un kitaplara olan tutkusunu gölgede bırakmaz. En sevdiği yazarlardan biri olan İngiliz çocuk edebiyatı yazarı Henry Rider Haggard'ın eserleriyle tanışması bu döneme denk gelir. Yefremov'un Afrika'ya olan değişmez ilgisi Haggard'ın büyüleyici ve esrarengiz romanlarını okuduktan sonra başlar.⁴⁷⁵

Çocukluğundan beri denize ilgi duyan Yefremov 1923 yılında gemicilik sınavını geçerek Uzak Doğu'ya gider ve denizci olarak işe alınır. Sahalin kıyılarına ve Ohotsk Denizi'ne yelken açarlar. 1924 yılının sonunda ise üniversiteye girmek ve paleontoloji okumak niyetiyle Leningrad'a döner. Çocukluğundan beri soyu tükenmiş hayvanların bilimine hayranlık ve ilgi duyar, bunun yanı sıra akademisyen, zoolog ve paleontolog P. P. Suşkin'in "Priroda" dergisinde 1922'de yayımlanan Rusya'nın kuzeyindeki permien dönemine ait dinazor kazılarını anlatan makalesinden etkilenir ve ona bir mektup yazar. Yefremov, onun sayesinde kariyerine 1925 yılında SSCB Bilimler Akademisi Jeoloji Müzesi'nde Akademisyen P. P. Suşkin'in yanında çalışarak başlar.⁴⁷⁶ 1937'den itibaren Eski Omurgalılar Bölümü'nün başına geçer ve 1959'da emekli olana kadar Paleontoloji Enstitüsü'nde çalışır.⁴⁷⁷

Yefremov, paleontolojinin yanı sıra hem biyoloji bilimlerinde doktorasını yapmış hem de tanınmış bir jeologdur. Kuzey'de, Güney Kafkasya'da, Ural'da ve Doğu Sibirya'da birçok akademik keşfe katılır ya da bu gezilere liderlik eder. Yaklaşık elli kadar bilimsel çalışma kaleme alır. O dönemlerde bilim insanı kimliğiyle ön planda olan Yefremov sürekli olarak saha günlükleri tutmak, fosilleri, tabakaların oluşum koşullarını, arazileri, binlerce renk ve tonda olan mineralleri açıklamak zorundadır.⁴⁷⁸ Yazar eserlerini kaleme alırken bilim insanı kimliğinin getirdiği not alma alışkanlığından yararlandığını, fizik, kimya, tıp, biyoloji ve uzay bilimi gibi bilgisinin az olduğu alanlarda araştırmalar yaptığını anlatır. Yefremov, bu bilimlerin yoğunlaştığı sorunlara odaklanır ve romanında bu sorunların çözümlerine yer verir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁵ Ефремов, И. А. (1986). *Собрание сочинений в пяти томах. Научно-фантастические рассказы (Том первый)*. Москва: Молодая гвардия, 539.

⁴⁷⁶ Чудинов, П. К. (1994), a.g.e., 9-10.

⁴⁷⁷ Чудинов, П. К. (2003). "Предвидимое будущее науки - Штрихи к биографии И. А. Ефремова". *Газета "Дуэль"*, № 29 (326).

⁴⁷⁸ Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 536-537.

⁴⁷⁹ Ефремов, И. А. (1976). *Сочинения в трех томах. Том третий. Книга вторая*. Москва: "Молодая Гвардия", 372.

Yefremov ilk bireysel paleontolojik keşif gezisini, 1926'da Astrahan şehrinin Bordo Dağı'nda gerçekleştirir. 1929'dan itibaren de jeolojik araştırmalara katılır. Yeni mesleğinde daha donanımlı olabilmek adına Maden Enstitüsü'nün Jeoloji Fakültesi'ne dışarıdan öğrenci olarak girer ve üç yıl sonra maden mühendisliği diploması alır. Dünya'nın derinliklerine yapılan yolculuklar, jeolojik süreç ve yöntemler sayesinde edindiği deneyimler genç kaşife yeni ufuklar açar. Tüm bunların yanı sıra esas mesleği olan paleontolojiyi bırakmaz. Sınırlı bir alan olan doğabilimlerinin farklı branşlarını, paleontoloji, biyoloji ve jeolojiyi birleştirerek cesur bir hamlede bulunur, bu sayede paleontoloji alanında büyük keşifler yapar. 1946-1949 yılları arasında Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ne art arda üç paleontolojik keşif gezisi düzenleyen Yefremov, teorik varsayımlara dayanarak Gobi Çölü'nde neredeyse dünyanın en zengin dinazor ve hatta Senozoik dönem memelilere ait kemik kalıntıları keşfeder ve bunların çoğu daha önce bilinmeyen türlere aittir.⁴⁸⁰

Yefremov'un en büyük başarısı, Devlet Ödülü'ne layık görülen ve kısa sürede tüm dünyada tanınan *Tafonomi ve Jeolojik Vakayinameler (Тафономия и геологическая летопись, 1950)* adlı önemli çalışmasıdır. Tafonomi, Yunanca *tafo-* gömülme, *nomos*-yasa sözcüklerinden türemiştir. Ansiklopedik sözlüklerde tafonomi, Sovyet bilim insanı İ. A. Yefremov tarafından geliştirilen ve yerkabuğu katmanlarındaki hayvan ve bitki fosil kalıntılarının bulunduğu yerlerin oluşum süreçlerini inceleyen yeni bir paleontoloji dalı olarak tanımlanmaktadır.⁴⁸¹

Yazar, keşif gezileri sırasında edindiği tecrübelerden yola çıkarak *Elmas Hattı (Алмазная труба)*, *Geçmişin Gölgesi (Тень минувшего)*, *Ayın Altındaki Dağ (Голец Подлунный)* adlı öyküler kaleme alır. Moğolistan'a yaptığı paleontolojik keşif gezileri sırasında tuttuğu seyahat günlüklerinden yararlanarak hayata geçirdiği *Rüzgarın Yolu (Дорога ветров)* adlı sanatsal- belgesel deneme kitabı 1956 yılında yayımlanır.⁴⁸² Yazar eserinin ilk baskının önsözünde şunları aktarır: “Bu kitap, okuyucuya Orta Asya'nın ilginç bir bölgesini, hatta Sovyet paleontoloji biliminin en yeni başarılarını tanıtan bir gezinin notları olarak düşünülmelidir. Kitapta tek bir kelime bile kurgu,

⁴⁸⁰ Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 539-540.

⁴⁸¹ Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 540.

⁴⁸² Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 540-541.

herhangi süsleme ya da sanatsal abartı yoktur. Yazılan her şey gerçektir."⁴⁸³ Yazarın sanatında bu eser, bilim ve edebiyatın kesiştiği konumdadır.

Moğolistan'a yapılan bu keşif gezisi Yefremov'un son gezisi olur. Çünkü çok sayıda iş gezisi bilim insanının sağlığını olumsuz etkiler ve 1941'de ağır bir tifo geçirir.⁴⁸⁴ Hastalığından dolayı uzun süre dinlenmek zorunda kalan yazarın edebiyata olan ilgisi daha da artar ve ilk macera ve bilimkurgu romanlarını kaleme alır.

1944 yılında "Noviy Mir" dergisinde, edebiyat dünyasında henüz ismi duyulmayan İ. Yefremov'un imzasını taşıyan *Sıra Dışı Hikayeler (Рассказы о необыкновенном)* adlı bir seri yayımlanır. *Sıra Dışı Hikayeler* yazarın gelecekteki başarılarının başlangıcıdır ve Sovyet edebiyat tarihinde yeni bir macera anlatımı türü olarak yenilikçi bir öneme sahiptir.⁴⁸⁵ Hikayelerdeki olaylar, birbirine fazlaca benzer. Jeolog, paleontolog ya da denizci olan kahramanlar, doğayla karşı karşıya kalır, en zor engelleri aşar ve saf cıva gölü, elmas yatakları, Sibirya'daki bir mağarada Afrika hayvanlarının çizimleri ya da efsanevi bir yaratıkla karşılaşma gibi olağanüstü keşiflerle ödüllendirilir.⁴⁸⁶ Yefremov'un düşünce ve eylem insanı olan ana karakterleri, yazardan izler taşır. Bu gerçeği gizlemeyen yazar, bu konuya dair şunları söyler: "*Genel olarak neredeyse her hikayeye, kendi seyahat ya da deniz hayatımda yaşadığım olaylardan anılar serpiştirilmiştir.*"⁴⁸⁷

Okuyucular ve eleştirmenler, genç yazarın eserlerini oldukça iyi karşılar. Onlardan biri de A. N. Tolstoy olur. Ağır hastalığına ve ölüm döşeğinde olmasına rağmen Tolstoy, Sovyet edebiyatında olup bitenle yakından ilgilenmeye devam eder. Yefremov'u bulunduğu hastaneye davet eder ve ona şu soruyu yöneltir: "*Nasıl bir yazar olduğunuzu anlatınız! Bu kadar zarif ve soğukkanlı bir üslup geliştirmeyi nasıl başardınız?*"⁴⁸⁸

Yefremov'un ilk öyküleri macera ağırlıklıyken, ileri dönem sanatında yazar jeolojinin ve paleontolojinin konularına yönelir, eserlerinin kahramanları bilim

⁴⁸³ İnternet: Чудинов, П. К. "Три времени Ивана Ефремова". Web: <https://i-efremov.ru/Chudinov/3.htm> adresinden 5 Aralık 2024'te alınmıştır.

⁴⁸⁴ Лачин, И. В. (2023). "Прекрасное далёко". Е. А. Токарева (Ред.). *Памятные даты истории*. Москва: Издательский книжоторговый дом "Зерцало-М", 111.

⁴⁸⁵ Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 544.

⁴⁸⁶ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 319.

⁴⁸⁷ Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 544.

⁴⁸⁸ Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 536.

insanlarıdır ve olay örgüsünün önemli bir parçası da bilimsel başarılarıdır.⁴⁸⁹ Yefremov'un kurgu dünyası oldukça gerçekçidir. Hayatın içindeki gerçeklerden ve tarihsel, bilimsel, teknolojik bilgilerden yararlanır. İster hikaye, ister tarihi, isterse bilimkurgu romanı olsun her eserine her şeyden önce bir bilim insanı ya da araştırmacı titizliğiyle yaklaşır.⁴⁹⁰ Bilim insanların bilimkurgu türüne yönelmesi eski bir gelenektir. Rus bilim insanları N. A. Morozov, K. E. Tsiolkovskiy, V. A. Obruçev gibi Yefremov da bilimsel bilgilerini edebiyatla birleştirmiştir.⁴⁹¹ Yazarın bilimkurgu eserleri bilimsel kanıtlarla, tarihi romanları tarihi gerçeklerle doludur.

Yefremov, Dünya'nın uzak geçmişine ve insan uygarlığının kökenine ilgi duyması sebebiyle tarih temasına yönelir. Tüm sanat yaşamı boyunca Helen kültürüne olan ilgisi devam eder. Antik sanat teması ilk olarak 1966 yılında yayımlanan *Helen'in Sırrı* (*Эллинский секрет*) hikayesinde yer alır, 1949 yılında yayımlanan *Ekümenlik Diyarında* (*На краю Ойкумены*) adlı uzun öyküsünde daha da gelişir ve ardından uzak geçmişin büyük bir miras geleneği olarak *Andromeda Galaksisi* romanında yeni bir tarzla ortaya çıkar.⁴⁹² Antik Yunan'ın estetik, felsefi ve kültürel mirası, Yefremov'un hem geçmişle bağlantı kurma hem de bu mirası geleceğe taşımayı hedefleyen yaratıcı vizyonunun bir parçasıdır. Yazar geçmişle geleceği birleştiren, hem tarihsel hem de bilimsel anlatılar arasında köprü kurabilen bir ustadır.

Yefremov'un antik kültüre olan ilgisi ölümünden sonra yayımlanan *Atinalı Thais* (*Таис Афинская*) adlı tarihi romanında fazlasıyla kendi gösterir. Eserdeki olaylar Büyük İskender döneminde geçer. Yazar, Büyük İskender'in fetihlerine alışılmış tarihi yaklaşımların dışına çıkarak az bilinen gerçekleri temel alır. Eserde, Büyük İskender'in Asya'ya yaptığı seferlerin, kültürel ve felsefi bir dönüşüme yol açtığına dikkat çekilir. Özellikle, insanlık tarihinde ilk kez Avrupa'da 'homonoia (tüm insanların eşitliği)' kavramının ortaya çıkışı, yani insanların farklı halklar, adetler ve dinler arasında akıl ve manevi yaşam açısından eşit olduğu fikri vurgulanır. Bu fikir, Büyük İskender'in seferlerinin yalnızca askeri başarılarla sınırlı olmadığını, aynı

⁴⁸⁹ Ляпунов, Б. В. (1975), a.g.e., 77.

⁴⁹⁰ Чудинов, П. К. (1987). *Иван Антонович Ефремов (1907-1972)*. Москва: "Наука", 6-7.

⁴⁹¹ Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 542.

⁴⁹² Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 545, 547.

zamanda Avrupa ve Asya kültürleri arasında önemli bir etkileşim başlattığını, bunun da insanlık tarihi açısından dönüştürücü bir etkiye sahip olduğunu ifade eder.⁴⁹³

Amerikalı bilimkurgu yazarları Ray Bradbury, Poul Anderson gibi birçok yabancı isimden farklı olarak Yefremov, makine uygarlığının gürültüsünden kaçışı güvenli ataerkil geçmişinde aramaz. Eski Yunan medeniyetini, günümüzün bilim ve teknoloji devrimine karşı bir ideal ya da antitez olarak sunmaz. Aksine antik dünyanın gerçek güzelliklerinin unutulmamasını ve dönüştürülerek geleceğin ideal toplumuna entegre edilmesini arzular.⁴⁹⁴ Yazar, geçmişin mirasını bir nostalji kaynağı olarak değil, daha iyi bir gelecek için bir temel olarak görür. Bu yaklaşımıyla, Yunan kültürünü çağdaş ve ilerici bir bağlama yerleştirir.

Yefremov tarafından 1962 yılının sonunda tamamlanan *Usturanın Keskin Kenarı* (*Лезвие бритвы*) adlı roman, antik çağlardan uzak geleceğe uzanan bir köprü görevindedir. Eserin olay örgüsü, Sovyetler Birliği, İtalya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Hindistan ve Tibet gibi çeşitli yerlerde geçer. Yazarın hayat tecrübelerinden yararlandığı bu çok katmanlı eserde, insan bedeninin keşfedilmemiş yönleri ve insan beyninin kapasitesi üzerine düşüncelere yer verilir. Yefremov, tüm evrim süreci zorlu bir yolda ilerlediği için bu evreyi bir usturaya benzetir ve en ufak bir sapmanın bile felaketle sonuçlanabileceğinden bahseder. Aynı şekilde insanın primat aşamasından düşünen bir varlığa yükselme yolunun da bu ‘usturanın kenarından geçmek’ kadar hassas ve riskli olduğunu ifade eder. Yazar bu yüzden eserine böyle bir isim vermiştir.⁴⁹⁵

Yazarın hayal gücü tarihi gerçeklerden bir adım öndedir. Sovyetlerde uzay çalışmaları henüz hız kazanmamışken Yefremov, okuyucuların bu alanda ufkunu açar. Yazar görünüşte birbiriyle hiç ilgisi olmayan farklı bilimlerin birbiriyle bağlantılı olabileceğini göstermeyi başarmanın yanı sıra başka yıldız sistemlerindeki gelişmiş uygarlıkların Dünya’yı ziyaret etme olasılığını mantıksal bir temele dayandırır. Uzay keşifleri ve diğer zeki uygarlıklarla temas fikrinin ancak komünizmle mümkün olabileceği düşüncesine *Yıldız Gemileri*’nde (*Звездные корабли*) kısaca değinilirken,

⁴⁹³ Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 548.

⁴⁹⁴ Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 550.

⁴⁹⁵ Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 550-551, 554.

Andromeda Galaksisi ve bu romanın devamı niteliğinde olan *Yılanın Kalbi* (*Сердце змеи*) eserlerinde çok daha fazla yer verilir.⁴⁹⁶

Yefremov'un şu ifadeleri öngörülü bakış açısını destekler niteliktedir: “*İnsanın uzaya, diğer galaksilere yolculuğu düşüncesi beni uzun zamandır, ilk Sovyet uydusu yörüngesine girip başka dünyalara ve gezegenlere seyahat etme hayalinin gerçekliğini tüm dünyaya göstermeden çok daha önce meşgul ediyordu.*”⁴⁹⁷ İlk yapay uydunun fırlatılmasından, Yuri Gagarin'in içinde bulunduğu insanlı uzay aracıyla Dünya yörüngesine çıkmasından, insanın Ay'a ayak basmasından ve Venüs ile Mars atmosferine otomatik istasyon ve laboratuvarın getirilmesinden yıllar önce Yefremov, 1944'te kaleme aldığı *Yıldız Gemileri* adlı uzun öyküsünü 1948'de yayımlar.⁴⁹⁸ Bu bilgilerden hareketle yazarın öngörülü ve zamanın ötesinde bir sanatçı olduğundan bahsedilebilir.

Okuyucular 1957 yılında “*Tehnika Molodyoji*” dergisinin ocak ayı sayısında Yefremov'un *Andromeda Galaksisi* romanının kahramanlarıyla tanışır. Bu kitapta, gelecekte uzay çağında yaşanacaklar öngörülür. XXX. yüzyılın insanları yıldızlararası bir yolculuğa çıkar. Diğer Güneş sistemlerindeki gezegenleri ziyaret eder, sıra dışı maceralar yaşar ve bilinmeyenle tanışmanın mutluluğunu duyar. Dünyalılar, uçsuz bucaksız bir evrene yayılan ve başka gezegenlerde yaşayan zeki varlıklardan oluşan büyük bir ailenin üyeleri olarak görülür. Yazar, evrendeki tüm akıllı varlıkları Büyük Halka olarak adlandırılan bir toplulukta birleştirir. En cesur planların uygulanabilirliği, bilimkurgu yazarlarının kurguları sayesinde gerçekleşebilir. Kurgu ile gerçekler arasındaki sınır yok olur. *Andromeda Galaksisi* 'nin ortaya çıkışı, savaş sonrası Sovyet bilimkurgusunun gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır.⁴⁹⁹

Yefremov, *Andromeda Galaksisi* adlı romanında yenilikçi bir yaklaşım geliştirir. Yazar, eserin temel fikrini bilimsel ve materyalist bir felsefi çerçeveye oturtturarak doğa ve toplum yasalarını esas alır. Geleceğin en büyük bilimsel ve teknolojik başarılarının toplumsal ilerlemeyle doğrudan bağlantılı olduğunu vurgular.⁵⁰⁰ Eserleri, özellikle

⁴⁹⁶ Ефремов, И. А. (1986), а.г.е., 555-556.

⁴⁹⁷ Ефремов, И. А. (1976). “На пути к роману ‘Туманность Андромеды’ ”. *Сочинения в трех томах. Том третий. Книга вторая*. Москва: “Молодая Гвардия”, 371.

⁴⁹⁸ Ефремов, И. А. (1986), а.г.е., 555.

⁴⁹⁹ Ляпунов, Б. В. (1975), а.г.е., 78-79.

⁵⁰⁰ Ефремов, И. А. (1986), а.г.е., 557.

Andromeda Galaksisi, edebiyat eleştirmenlerince Sovyet edebiyatında komünist geleceğin ciddi bir resmini çizmeye yönelik ilk büyük girişim olarak değerlendirilir. Ünlü bilimkurgu uzmanı A. F. Britikov, Yefremov'un eserlerindeki komünist geleceğe dair olan iyimserliğe dikkat çeker.⁵⁰¹

Yılanın Kalbi adlı eserde, biri Tau Ophiuchi yıldız sisteminden diğeri Dünya'dan gelen iki yıldız gemisi mürettebatının uzayın derinliklerinde beklenmedik bir şekilde karşılaşmaları yalnızca Dünyalılar ile 'mavi insanlar' arasındaki karşılıklı anlayışı kolaylaştıran fizyolojik benzerliği değil, aynı zamanda her iki gezegenin sakinlerinin ulaştığı sosyal, bilimsel ve teknolojik ilerleme düzeylerinin yakınlığını da ortaya koyar. Bunun yanı sıra kahramanların düşünce yapısı, dünya komünizminin zirve yaptığı en yüksek sosyal yapı ve bilimsel bilgi düzeyini yansıtır.⁵⁰²

Yefremov'un sanatı sayesinde Sovyet, hatta daha geniş anlamda sosyalist bilimkurgu edebiyatında yeni bir sosyolojik yönelim ortaya çıkar. Onun bilimkurgu çalışmaları, sosyalist realizmin en belirgin örnekleri arasında sayılır. Eserleri, bilimsel doğruluk ve insani değerler açısından zengin içerikler ve okuyuculara geleceğin toplumlarına dair umut dolu vizyonlar sunar. L. M. Geller'in Sovyet bilimkurgusu üzerine kaleme aldığı *Dogmaların Ötesindeki Evren* adlı eserinde verdiği bilgilere göre Yefremov'un sanata bakış açısı şu şekildedir:

"Yefremov, sanatçının hayatı öğretmek, sanatın insanları şekillendirmek ve toplumu iyileştirmek zorunda olduğuna inanır. Bu nedenle sanat sadece eğitici, sadece gerçekçi olabilir, sadece ideal olanı anlatabilir. Bu düşünceler klasik ütopya geleneğinin karakteristik özellikleridir fakat sosyalist realizmin gereksinimleriyle de tamamen uyum içerisindedir."⁵⁰³

Yefremov'un çalışmalarının gücü hümanizm ve toplumsal iyimserlik felsefesinden gelmektedir. Yazar, insanlığa ve topluma dair umut dolu bakış açısını, evrensel değerlere dayalı insan sevgisini ve geleceğe yönelik pozitif vizyonu eserlerinin temeline yerleştirmiştir. Bu yaklaşımı, okuyucularına ilham veren ve

⁵⁰¹ Боркин, Л. Я. (2016). "Защита Ивана Ефремова, палеонтолога и писателя-фантаста (1974)". *Studies in the History of Biology*, 8 (1), 96.

⁵⁰² Ефремов, И. А. (1986), a.g.e., 556.

⁵⁰³ Геллер, Л. (1985), a.g.e., 357.

eserlerini zamansız kılan temel unsurdur. Yefremov, eserlerinde insanlığı ve toplumu yüzyıllar sonrasına taşıyarak geleceğin bir modelini oluşturma çabası içerisindedir. Yazar, çağının ötesinde toplum ve insan modeli geliştirir böylece insanın insanla ve insanın doğayla uyum içerisinde yaşayabileceğini gösterir.⁵⁰⁴ Yefremov geçmişle bugünü bir arada verir, eski efsaneleri yeniden canlandırır, onlara romantik ve kurgusal bir renk katar.

Hem bilim hem de edebiyat alanlarında başarılarla imza atan Yefremov, 1967 yılında Sovyet edebiyatının gelişimine katkı sağlaması ve komünist eğitime aktif katılımı nedeniyle ikinci dereceden Kızıl Bayrak İşçi Nişanı ile ödüllendirilir. Fakat işler 1968 yılında tersine döner. Buna, ilk olarak 1969'da "Molodaya Gvardiya" dergisinde, daha sonra ise 1970'te kitap olarak yayımlanan *Boğa Saati (Час быка)* adlı yeni romanı sebep olur. Totaliter rejime ağır eleştirilerde bulunan yeni eseri, distopya türünde kaleme alınmıştır. Yazar, bu romanda esasen Mao Zedong tarafından yönetilen Çin'i eleştirdiğini belirtmiştir. Bu iddia, metindeki bazı açık göndermelerle desteklenmektedir.⁵⁰⁵ Ancak romanın genel mesajı, tek bir ülkeyi aşarak totalitarizmin insanlık üzerindeki yıkıcı etkilerine odaklanmıştır. Bu, dönemin siyasi koşulları nedeniyle yazarın üzerinde büyük bir baskı oluşturur.

Boğa Saati romanının tam versiyonu yayımlandıktan sonra KGB Başkanı Yuriy Andropov'un tepkisini çeker. Yazar bu romanda yaklaşmakta olan sosyal, çevresel ve ahlaki felaketten söz eder. Eser, 'Sovyet gerçekliğine bir iftira' olarak algılanır, kütüphanelerden toplatılır ve basımı 1980'lerin sonuna kadar yasaklanır.⁵⁰⁶ Yefremov, aslında ekolojisi bozulmuş bir gezegen ve çarpık bir bilince sahip insanlar resmederek sadece Sovyet ya da Çin sistemini değil, aynı zamanda Batı'nın liberal değerlerini de eleştirir.⁵⁰⁷

⁵⁰⁴ Ефремов, И. А. (1987а). *Сборник научно-фантастических произведений*. А. И. Степин (Составитель). Молдова: Издательство «Штиинца», 19.

⁵⁰⁵ Боркин, Л. Я. (2016), а.г.е., 95.

⁵⁰⁶ İnternet: Бочарник, Д. (2019). "Иван Ефремов - учёный и писатель". Web: <https://author.today/post/51345> adresinden 28 Ocak 2024'te alınmıştır.

⁵⁰⁷ İnternet: (2023). "115 лет со дня рождения советского писателя-фантаста и учёного Ивана Ефремова (1908–1972)". Web: <http://rgbs.ru/news/23-aprelya-115-let-so-dnya-rozhdeniya-sovetskogo-pisatelya-fantasta-i-uchyonogo-ivana-efremova-1908-1972/> adresinden 7 Ekim 2024'te alınmıştır.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin bir üyesi olan Yefremov ideolojik açıdan değerlendirildiğinde kendisini ve edebi eserlerini tanıyanların yorumlarından yola çıkarak Sovyet sistemine karşı muhalif olmaz aksine komünist ideallere içtenlikle inandığı söylenebilir. Ancak bazı olumsuzluklar ya da eksiklikler karşısında eleştirel tavır almayı ihmal etmediğı gözlerden kaçmaz.⁵⁰⁸ Yefremov ideolojik dogmalardan uzaklaşmış olsa da, en azından yaratıcı faaliyet döneminin çoğunda komünist ideallere bağlılığından şüphe etmek için hiçbir neden yoktur.⁵⁰⁹

Yazarın hayatının ve sanatının son yılları oldukça zorludur çünkü romanları çok çalışma gerektirirken diğ er taraftan da sağlığı giderek kötüleşmektedir ve bu nedenle birçok fikri yarım kalır.⁵¹⁰ Ünlü Sovyet bilim insanı ve bilimkurgu yazarı Yefremov, 5 Ekim 1972’de hayatını kaybeder. Ölümünün ardından kısa bir süre sonra istihbarat teşkilatı evinde arama yapar. KGB ajanları, yazarın dul eşi Taisiya İosifovna’nın huzurunda on üç saat boyunca tüm evi inceler. Maden koleksiyonundan bitmiş diş macunu tüpüne kadar yazarın eşyalarının çoğuna el koyarlar. Aramadan birkaç ay sonra hakkında ceza davası açılır. Soruşturma kapsamında, Yefremov’un görüldüğü kişi olmadığını ima eden suçlamalar yer alır.⁵¹¹ Yazar ve eşinin Büyük Britanya lehine casusluk yaptıklarından şüphelenildiğine dair bilgiler vardır.

Sonuç olarak Yefremov, Sovyet yazın tarihinin unutulmaz bir figürüdür. Uzak geleceğı konu edinen eserleriyle yeni bir çağ başlatan yazar, Sovyet bilimkurgusunun önemli isimlerinden biri olarak kabul edilir. Bilimle edebiyatı ustalıkla harmanlayan Yefremov sayesinde Sovyet bilimkurgusu, tür olarak macera eserlerinden uzaklaşarak daha mantıksal analizlerle dolu ve bilimkurgunun özelliklerine daha uygun bir hale bürünür. Yazar, eserlerinde teknolojik ve bilimsel verileri çok fazla kullanmasına rağmen aynı zamanda insan doğasına ve onun ahlaki gelişimine de vurgu yapar. Yefremov’un kurgu dünyasında, bilim ve insan ruhu uyum içerisinde ilerler.

⁵⁰⁸ Боркин, Л. Я. (2016), а.г.е., 95.

⁵⁰⁹ Ковалёв, В. А. (2019). “От идеологии к утопии. Коммунистический проект Ивана Ефремова”. *Наследие*, 1(14), 112.

⁵¹⁰ İnternet: Бочарник, Д. (2019), а.г.е.

⁵¹¹ Лачин, И. В. (2023), а.г.е., 109.

4.3.3. Sosyalist Bir Ütopya: *Andromeda Galaksisi*

Andromeda Galaksisi, bilimkurgu türünün önde gelen örneklerinden biri olarak kabul edilir ve Yefremov'un gelecekteki ideal toplum vizyonunu yansıtır. Roman, okuyuculara hem toplumsal hem de bireysel düzeyde daha iyi bir geleceğin mümkün olabileceğini göstermeyi amaçlar. Eserde komünist idealler çerçevesinde sınıfsız bir toplum, kolektivizm ve bilimsel ilerlemenin ön planda olduğu bir dünya tasvir edilir. Yazarın bu yönelimi, dönemin Sovyet ideolojisiyle uyumludur.

Ele alınan konuların kapsamı bakımından *Andromeda Galaksisi* neredeyse ansiklopedik bir eser niteliğindedir. Yazar, geleceğin dünyasını tasvir ederken insan ilişkileri, bilim, teknoloji, felsefe, pedagoji, psikoloji, ahlak ve sanat gibi toplumsal yaşamın tüm alanlarına nüfuz etmeye çalışır.⁵¹² *Andromeda Galaksisi*, dünyalıların dünyasının değiştiği gelecek hakkında bir romandır. Eserde devletler, yöneticiler, ırklar, milletler, bugünkü manada özel mülkiyet ve aile kavramları yoktur. Nüfusun çoğu bilimle uğraşmaktadır. Bilim insanları, hayatları boyunca uzmanlıklarını değiştirebilmektedir. Bu dünyada şiddet yoktur ve insanlar özgürdür. Tüm meseleler genel bir oylama ile kolektif olarak karara bağlanır. Bir hükümet yerine birbiriyle bağlantılı merkez kontrol sistemleri vardır.⁵¹³

Roman ilk olarak 1957 yılında "Техника Молодёжи" dergisinde, kitap olarak ise 1958 yılında yayımlanır. Eser yayımlanmadan önce 1950'li yılların ortalarına kadar, Sovyet bilimkurgu edebiyatına 'yakın gelecek kurgusu' olarak adlandırılan tür hakimdir. O dönemde katı bir sansür uygulandığı için her alanda olduğu gibi edebiyatta da ideolojik hedefler ön plandadır. Döneme bilimkurgu türünün, sosyalizmin avantajlarını, bilimsel başarılarını ve Sovyet halkının kahramanlıklarını göstermesi gerektiği yönünde bir görüş hakimdir. Bu nedenle o dönemin bilimkurgu yazarlarının amacı yakın geleceği anlatmaktır. Fakat *Andromeda Galaksisi*'nin yayımlanmasıyla Sovyet bilimkurgusu yeni bir döneme girer.⁵¹⁴

Romanın bazı sayfaları tartışmalara yol açar. Kimilerine göre bu uzak yarının dünyası çok soğuk ve fazlasıyla teknolojiyle dolu görünür. Kimileri ise kahramanların

⁵¹² Ефремов, И. А. (1987a), a.g.e., 6.

⁵¹³ Sääsk, I. (2020). "Дальние миры в романе Ивана Ефремова Туманность Андромеды". *Studia Rossica Posnaniensia*, 45 (1), 83.

⁵¹⁴ Ефремов, И. А. (1987a), a.g.e., 19.

davranışlarını anlamakta ve günümüzden hayal etmesi çok zor bir geleceğe bir köprü kurmakta zorlanır. Ancak yazarın başarısı da tam olarak burada yatar. Her şeye rağmen yazar böylesine cesur bir zaman yolculuğuna çıkmaya, okuyucuyu kendisiyle birlikte bu kadar uzak bir geleceğe götürmeye cesaret eder.⁵¹⁵

Stalin'in ölümünden sonra Kruşçev'in iktidara gelmesiyle başlayan bir dizi reform ve değişiklikleri ifade eden 'çözülme yılları'nda sansürün etkisi giderek azalmaya başlar. Böylece Yefremov'un uzak geleceği ele aldığı *Andromeda Galaksisi* romanına bir fırsat verilir. Bu romanın en önemli etkisi, bilimsel ve teknolojik başarıların popülerleştirilmesi görevini yerine getiren 'yakın gelecek kurgusu' anlayışına son vermesidir.⁵¹⁶ Yazarın eseri, diğer Sovyet bilimkurgu eserlerinin aksine uzak diyarlar ve uzak geleceği ele alarak alışılmış sınırların ötesine geçer ve geleceğin Sovyet bilimkurgusuna yön verir.

Yefremov başta Amerikan olmak üzeri çok sayıda Batılı bilimkurgu eseri okumuştur. Böylece felsefi ve sosyolojik açıdan zayıf olan bu eserlere karşı kendi kurgusunu geliştirir. Diğer taraftan da yazar eserlerini kaleme alırken, sadece Batılı eserlerle polemiğe girmediğini, aynı zamanda onlardan kurgu sanatını da öğrendiğini itiraf eder:

"Bu anlamda romanım, Wells'in bazı eserleriyle, özellikle de insanlığın 'çöküşünün' ve sığılığının karamsar bir resmini çizen Zaman Makinesi (The Time Machine) ile polemiğe girmekte. Elbette, Wells ile sadece polemiğe girmekle kalmadım, ondan kurgu sanatını da öğrendim. Özellikle (diğerlerinden daha çok takdir ettiğim) Tanrı İnsanlar (Men Like Gods) romanı Andromeda Galaksisi için bir nevi 'başlangıç noktası' olmuştur."⁵¹⁷

Yazar, insanlığın yıkıcı dünya savaşları sonucu yok olacağı ya da kapitalizmin tüm galaksiye yüz binlerce yıl hakim olacağı düşüncesini içeren bilimkurgu anlatılarının aksine farklı uzay medeniyetleriyle dostça temaslar kurulabileceği fikrinin mümkün olduğunu kanıtlamak ister. Böylece ilk adı *Büyük Halka* (Белкое

⁵¹⁵ Ляпунов, Б. В. (1975), a.g.e., 80.

⁵¹⁶ Ефремов, И. А. (1987a), a.g.e., 19.

⁵¹⁷ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 375.

Кольцо) olan romanın konusu öncelikle medeniyetlerin dostluğu üzerine olgunlaşmaya başlar. Yazarın önem verdiği bir diğer konu ise geleceğin insanıdır. Yazar diğer galaksilerle iletişim kurabilmek için öncelikle yarının Dünya insanının nasıl olacağını, hangi düşünce, arzu ve ideallere sahip olacağını anlamının gerekli olduğunu söyler.⁵¹⁸ Yefremov bir röportajında geleceğin insanı hakkındaki görüşlerini ve onu tasvir etmenin zorluklarını şöyle anlatır:

“Karakterlerimi yaratırken, bu insanların tamamen farklı bir toplumun ürünü olduğuna inanıyorum. Onların kederi de, sevinçleri de bizimkilerden farklıdır. Dolayısıyla bazı açılardan anlaşılmaz, tuhaf, hatta yapay görünebilirler. (...) Eğer karakterler bir şekilde yapay, yüzeysel, kurgusal görünüyorsa, bu muhtemelen yazarın yetenek eksiliğinden kaynaklıyordur. Ama izlenilen yol doğrudur. Bu yüksek dağa tırmanmak, uzak gelecekteki bir insanın gerçekçi, son derece yaratıcı bir imgesini yaratmaya çalışmak için günümüz insanını o uzak geleceğe uyarlamamak, adapte etmemek, yapay bir şekilde aktarmamak gerekir.”⁵¹⁹

Yazar, uzak gelecekteki bir insanın gerçekçi ve yaratıcı bir imgesini yaratmaya çalışmanın önemini vurgular. Bu ifade, günümüz insanını gelecekteki bir topluma uyarlamaktan kaçınmak ve karakterleri o toplumun özgün bir parçası olarak sunmak gerektiğini belirtir.

Sovyet bilimkurgu edebiyatında devrim yaratan yazar, kendi alanında başarılı bilim insanlarından biridir. Yefremov, bilimsel çalışmalarıyla 1950 yılında Stalin Ödülü’ne layık görülür. Bilimsel çalışmaları, onun yazarlık kariyerini de derinden etkiler. Yefremov’un paleontolog ve jeolog kimliği eserlerde verdiği ayrıntılarda kendini gösterir. İlgi alanlarının ve çalışmalarının çok yönlü olması yazara detaylı analiz yapma yeteneği kazandırır. Yefremov’un bilimsel arka planı ve edebi yeteneği, onu sadece bir bilim insanı değil, aynı zamanda edebiyat dünyasında da saygın bir figür haline getirir.

⁵¹⁸ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 371.

⁵¹⁹ Ефремов, И. А. (1987a), a.g.e., 17.

Yazarın bilim insanı kimliği, gerçekçi bir dünya yaratmasına ve onun kurgu sanatına yardım eder. Bilimsel ve teknolojik ilerlemenin öngörülerine sahiptir. Sovyet bilimkurgusunun kurucularından biri olan A. P. Kazantsev, “Kertenkelelerden Uzak Diyarlara” (От ящеров до дальних звезд) başlıklı makalesinde yazarın sanatının birçok kişiye ilham kaynağı olmasından şu şekilde bahseder: “*İvan Yefremov’un hayali, kitaplarında hayat buluyor, okuyucuların kalbine giriyor ve yazara, bilim insanına, sanatçıya ve düşünürre ilham veren ufuklara doğru ilerliyor.*”⁵²⁰

Jeoloji ve paleontolojiyle ilgilenen Yefremov Sibirya, Orta Asya ve Moğolistan’a keşif gezileri yapar. Edebi anlamda ise yazar, kurgusunu daha inandırıcı kılmak için gerçek hayattan yararlandığını itiraf eder. Kendi deneyimlerinden yola çıkarak romanını gerçekçi detaylarla bezeyen Yefremov bu konu hakkında şunları söyler:

“Gobi Çölü’nde yüzlerce kilometrelik alanda etrafındaki her şeyi katranla kaplamış izlenimini veren ‘kara bir kabuk’ gördüm. Böyle anlarda sanki ölüm diyarındaymış gibi hissedersin. Andromeda Galaksisi üzerinde çalışırken ve artan radyasyon nedeniyle ölen Zirda gezegeni hakkında yazarken, Zirda’nın tam da böyle kasvetli bir örtüyü hak ettiği birden aklıma geldi. Elbette siyah gelincik tarlaları gibi kadifemsi yumuşak tonlar vermek daha iyi olurdu. Bu resmin görsel tasarımının arkasında bilimsel bir temel de vardı. Hiroşima’da patlayan atom bombasının sonuçlarını inceleyen özel raporlardan, yoğun radyasyon koşulları altındaki bitkilerin ani ve beklenmedik mutasyonlara uğrayabildiğini biliyordum. Böylece bazı görsel çağrışımların ve bilimsel verilerin ‘birleştiği noktada’, yıkıcı nükleer deneylerin yok ettiği ölü gezegenin bu görüntüsü ortaya çıktı.”⁵²¹

Bu alıntıdan yola çıkarak kendi mesleki deneyimlerinin yanı sıra yazarın tarihi gerçeklerden de yararlandığı söylenebilir. Eserinde tarihsel olgulardan faydalanarak gerçekçi bir tablo yaratmaya çalışan Yefremov, karakterlerini seçerken de aynı

⁵²⁰ Ефремов, И. А. (1988). *Туманность Андромеды*. Москва: Издательство “Детская литература”, 19.

⁵²¹ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 378.

titizlikle hareket eder. Romanın merkezinde, yazarın mükemmel bir komünist toplumda, insan idealini sanatsal olarak somutlaştırmak ve ortaya çıkarmak için tasarlanmış birkaç ana karakter yer alır. Yan karakterler de dahil edilince eserdeki karakter sayısının fazlalığı dikkat çekerken, romanda olumsuz karakter neredeyse hiç yoktur ve genel olarak karakterlerin ayrıntılı analizlerine yer verilmez. İdeal bir evreni ve o evrenin mükemmel toplumunu yansıtan Yefremov olumsuzlukları karakter analizleri üzerinden değil, geçmiş dönem ve o dönemlerin ilkel şartları vasıtasıyla verir. Eserde geçmiş dönem olarak verilen tarihler, yazarın içinde yaşadığı dönemi ve öncesini kapsar.

Sovyet bilimkurgusu üzerine araştırmalar yapan Ye. P. Brandis ve V. Dmitriyevskiy, Yefremov'un eserlerinden oluşan bir derlemeye önsöz olarak kaleme aldıkları "İvan Yefremov'un Eserlerinden Sayfalar" (Страницы творчества Ивана Ефремова) başlıklı yazıda, yazarın Marks'ın komünizm fikrinden yola çıkarak gerçekten yüksek insani değerlere sahip, kişisel çıkarları toplumun çıkarlarıyla çelişmeyen, ruhsal ve fiziksel gelişimlerini tamamlamış insanlardan oluşan bir galeri ortaya koyduğundan bahseder.⁵²² Yazarın *Andromeda Galaksisi*'ndeki felsefesine göre önemli olan bireyler değil, toplumun çıkarlarıdır. Bu nedenle karakterlerin duygusal durumlarından daha çok insanlığın yararına yönelik mantıklı seçimleri ön plana çıkarılır.

Güç, cesaret, irade ve kararlılık gibi meziyetlere sahip ana karakterler, topluma faydalı bireylerdir. Romanda kadın karakterler de erkekler kadar ön planda ve hayatın içindedir. O çağın insanları her zaman yararlı işler, çeşitli entelektüel ve fiziksel faaliyetlerle meşgul olur. Eserde değişik milletlerden birçok farklı karakter vardır. Yazarın evrenin birliği ve insanların kardeşliği görüşünü benimsemesi, Dünya'daki halklara da yansır. Afrikalı, Güney Amerikalı, Rus, Japon, Hintli gibi farklı milletlerden insanlar huzur içinde birlikte yaşamaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak eserde tüm halkların komünizm bayrağı altında toplandığı söylenebilir.

Roman mekan açısından değerlendirilecek olursa, eserdeki olaylar Dünya ve uzay olmak üzere iki düzlemde geçer. Zaman olarak ise insanlığın birçok alanda zirveye ulaştığı gelecekte bir dönem olan Büyük Halka Çağı seçilmiştir. Büyük Halka

⁵²² Ефремов, И. А. (1987a), a.g.e., 18.

Çağı, insanlığın en yüksek medeniyet seviyesine ulaştığı, evrensel barış, ileri teknoloji, sosyal adalet ve sürdürülebilir yaşamın hakim olduğu ütöpik bir geleceğı temsil eder. Fakat Büyük Halka Çağı'na gelmeden önce insanlık ve Dünya ağır sınavlardan ve zorlu yollardan geçmiştir. Bu bakımdan geçmişin anlatımı, geleceğın mükemmelliğini ortaya çıkarması açısından değerlidir. Her dönemin kendine özgü bir özelliğı ve ayrı bir sistematığı vardır.

Romanda sık sık geçmiş zamanlara göndermelerde bulunulur ve eski uygarlıklarla ilgili bilgiler verilir. Romanının arka perdesini anlatan Yefremov, kaleme aldığı “‘Andromeda Galaksisi’ Romanına Giden Yol” (На пути к роману ‘Туманность Андромеды’) adlı makalesinde, zaman zaman geçmişe yolculuklar yapmak zorunda kaldığından ve bu tarihsel sapmaların amacının, gelecek çağın özelliklerini daha fazla vurgulamak olduğundan bahseder.⁵²³ Yeni dünya düzeni olumlu tasvir edilirken eski düzenin ilkelliğı eleştirilir. Bu düzenin gelecekte değişeceğinden bahseden Yefremov, insanlığın artık daha yapıcı ve ileriye dönük faaliyetlere yöneldiğini belirtir: “*Eski dönemlerde savaş makinelerinin yapımıyla, boş işlerle uğraşan devasa orduların kurulmasıyla, siyasi propaganda ve gösterişli ıvır zıvırlarla harcanan toplumun tüm enerjisi yerini, hayatın inşası ve bilimsel bilginin geliştirilmesine bırakır.*”⁵²⁴ Kısaca toplumsal kaynaklar ve çabalar geçmişte yıkıcı veya verimsiz hedeflere odaklanırken, şimdi bilimsel ilerleme ve toplumsal gelişim gibi olumlu ve yapıcı alanlara kanalize edilmektedir.

Büyük Halka Çağı'ndan önceki dönemler ilkel ve geri kalmış karanlık bir çağ olarak yansıtılır. Bahsi geçen eski zamanlardan biri Parçalanmış Dünya Çağı'dır (Эра разобщённого мира (ЭРМ)). Parçalanmış Dünya Çağı savaşların ve adaletsizliklerin yaşandığı bir dönemdir. Roman, eserin kaleme alındığı çağın dünya tarihinden gerçek izler taşımaktadır. Tarihi gerçekleri eserine yansıtan yazarın, hem kapitalist sisteme hem de II. Dünya Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya'ya karşı atom bombası kullanmasına gönderme yaptığı düşünülebilir:

“Eski ve yeni fikirler arasındaki mücadele, Parçalanma Çağı'nda daha da şiddetlendi ve tüm dünyanın, farklı ekonomik sistemlere

⁵²³ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 374.

⁵²⁴ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 46.

sahip devletler olan eski kapitalist ve yeni sosyalist olmak üzere iki kampa bölünmesine neden oldu. Atom enerjisinin ilk modelinin o dönemlerde keşfedilmesi ve eski dünya savunucularının ısrarı, bütün insanlığı az kaldı büyük bir felakete sürüklüyordu.”⁵²⁵

İdeal bir dünyayı anlatan yeni çağın sistemi ve bu sistemin yapmak istedikleri, Bolşeviklerin Rusya’da kurmak istediği düzeni anımsatmaktadır. Eserde ele alınan Parçalanmış Dünya Çağı’nda yaşananlarla Rusya’daki Ekim Devrimi öncesinde yaşanan olaylar birbirine benzemektedir. Devrimi gerçekleştirerek sosyalist sistemin temellerini atmak isteyen Bolşevikler hedeflerine ulaşmak için mücadele verir ve zorlu yollardan geçer. Devrim karşıtları ayaklanmalar çıkartır ve Çarlık Rusya’nın iktidarda kalmasını savunur. Büyük Halka Çağı’na geçişte yaşananlar da Bolşeviklerin devrim hikayesini anımsatmaktadır:

“Komünist toplum tüm halkları ve ülkeleri bir anda kucaklamış değildi. Parçalanma Çağı’ndaki ideolojik mücadelede düşmanca söylemlerin biriktirdiği düşmanlıkların ve özellikle de yalanların ortadan kaldırılması muazzam bir çaba gerektiriyordu. Yeni insani ilişkilerin geliştirilmesi yolunda çok hatalar yapıldı. Bazı yerlerde, cehaletleri yüzünden, geçmişin dirilişinde insanlığın karşı karşıya kaldığı zorluklardan kurtulmanın kolay yollarını bulmaya çalışan eski düzenin geri kafalı taraftarlarının kışkırtmalarıyla isyanlar çıkarılmıştır.”⁵²⁶

Geçmişte insanlar, çevrenin kirletilmesi ve doğal kaynakların kontrolsüzce kullanılması nedeniyle dünya ekosistemine ciddi zararlar vermiştir. Ormanlar yok edilmiş, kömür ve petrol gibi fosil yakıtlar hızla tüketilmiş, havaya zehirli gazlar ve fabrika atıkları salınmış, birçok hayvan türü yok olmanın eşiğine gelmiştir. Ancak bu yıkıcı dönem, toplumun komünist sisteme geçişiyle sona erer. Komünizmle birlikte doğa tekrar yaşanabilir bir hale getirilir çünkü bütün sorunların çözümü, kolektif yaşamla mümkündür:

⁵²⁵ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 44.

⁵²⁶ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 45.

“Parçalanmış Dünya Çağı’nın savaşları ve bozuk ekonomisi, gezegenin talan edilmesine neden oldu. Dünya, komünist toplum sistemine ulaşmayı başarana kadar ağaçları kesmişler, yüz milyonlarca yılda oluşan kömür ve petrol rezervlerini yakmışlar, havayı karbonmonoksitle ve fabrikaların zehirli dumanlarıyla kirletmişler, güzel ve zararsız hayvanlar olan zürafaları, zebraları, filleri öldürmüşlerdi. Toprak kirlenmiş, nehirler ve deniz kıyıları petrol ve kimyasal atıklarla kirletilmişti. İnsanlık, ancak suyun, havanın ve toprağın ciddi bir şekilde arındırılmasından sonra gezegenin, çıplak ayakla bile hiç zarar görmeden her yerde dolaşabileceği modern yapısına kavuşmuştu.”⁵²⁷

Eser, komünizmin ideallerine ve hedeflerine yönelik olumlu bir bakış açısı sunar ve Sovyetler Birliği’nin ideolojik bakış açısına hizmet eder. Yefremov, tüm insanlığı birleştiren son derece gelişmiş komünist toplumun geniş ve çok yönlü bir portresini çizer: *“Bizim kültürümüz, uzun süre tamamen teknik gelişme aşamasında kaldı ve ancak komünist toplumun ortaya çıkışıyla birlikte sadece arabaların, evlerin, yiyeceklerin ve eğlence tarzlarının değil, insanın kendisinin de mükemmelleştirilmesi yoluna nihayet girdi.”*⁵²⁸

Gelecekte Bolşeviklerin sosyalizmi tüm dünyaya yayma hayali gerçekleşerek tüm insanlık tek bir çatı altında toplanır. Böylece kitapta Dünyanın Yeniden Birleşme Çağı (Эра мирового воссоединения (ЭМВ)) başlar. Bu dönemde ülkeler birlik içinde yaşamak, hatta ortak bir dil kullanmak için çabalar.

Sovyetler Birliği’nin hedefleri arasında yer alan üretimi artırmak ve teknolojik açıdan gelişmiş olmak ancak insan emeğiyle gerçekleşebilir. Herkesin ihtiyaçlarına göre yaşadığı ve yeteneklerine göre katkıda bulunduğu bir toplumsal düzen vardır. Eserde çalışmak bir zorunluluk olmaktan çıkarılarak insana neşe ve zevk veren doğal bir ihtiyaç olarak anlatılır:

“İnsanlar çok geçmeden çalışmanın bir mutluluk olduğunu, durmadan doğayla mücadele etmek, engellerin üstesinden gelmek,

⁵²⁷ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 227.

⁵²⁸ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 56-57.

bilimin ve ekonominin geliştirilmesindeki yepyeni sorunlara çözüm getirmek olduğunu anladı. İnsana gerekli olan şey, tüm gücüyle çalışmaktır, ancak bu emek yaratıcı, doğuştan gelen yetenek ve arzusuyla uyumlu olmalı, çok yönlü ve zaman zaman değişebilmelidir. Sibernetiğin gelişimini sağlayan otomatik kontrol teknolojisi, kapsamlı bir eğitim ve zeka, her bireyin fiziksel olarak mükemmel yetiştirilmesi gibi faktörler; insanların mesleklerini değiştirmelerine, diğer mesleklere hızla adapte olmalarına ve çok daha fazla zevk alarak çalışma hayatlarını durmadan çeşitlendirmelerine olanak tanıdı.”⁵²⁹

Böylece Ortak Emek Çağı'na (Эра общего труда (ЭОТ)) geçilir. Herkesin birbiriyle uyum içinde çalıştığı ve ortak hedefler için işbirliği yaptığı bir dönem başlar. Rekabet yerine dayanışma ön plandadır. Toplum, bireylerin özgürce kendilerini geliştirebilecekleri, yeteneklerine ve ilgi alanlarına göre çalışabilecekleri bir yapıya sahiptir.

İklim ve doğa şartları değiştirilir, üretim insanlığın yararına kullanılır, açlık ve kıtlık gibi sorunlar ortadan kaldırılır, yeni enerji kaynakları bulunur, insanlar diğer gezegenlere yolculuklar yapar ve her alanda gelişerek Büyük Halka Çağı'nı (Эра великого кольца (ЭВК)) başlatır. Bu dönemde kapitalizm ve sınıf farklılıklarının olmadığı, kaynakların ve zenginliğin eşit bir şekilde dağıtıldığı bir dünyadan bahsetmek mümkündür. Komünizmin zirve yaptığı gelişmiş bir dönemi anlatan Büyük Halka Çağı'na gelindiğinde savaşlar geride kalır ve her medeniyet barış içinde yaşar.

Uzay teması bilimkurgu yazarlarını uzun zamandır meşgul eden bir konudur. Zamanla uzaya çıkmanın daha mümkün olduğunun düşünülmesi ve bilimsel gelişmelerin bu düşünceyi desteklemesi neticesinde bilimkurgu yazarları eserlerinde bu konuya daha sık yer vermeye başlar. Yefremov'dan önce Tsiolkovskiy Sovyet bilimkurgu edebiyatında uzay temasını kullanan ilk yazarlardandır. Yefremov, Tsiolkovskiy'in fikirlerini geliştirerek Sovyet bilimkurgu edebiyatını uzay çağına taşır, Dünya'yı evrenin sonsuz okyanusundaki birçok Akıl Adası'ndan sadece biri olarak gösterir.⁵³⁰

⁵²⁹ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 45-46.

⁵³⁰ Ефремов, И. А. (1987a), a.g.e., 19.

Sovyetler Birliği’nde uzun süredir üzerinde çalışılan roket sistemleri sayesinde Sovyet bilimkurgu yazarlarının uzay konusuna yönelmesi doğaldır. İlk yapay uydu Sputnik I’in 1957’de fırlatılmasına rağmen dünya bilimi hazırlıklara çok daha önceden başlamıştır. Söz konusu dönemde insanlığın ilgisi, uzaya ve uzayın bilinmezliklerine çekilir. Gazeteler karmaşık astronomi terimleriyle dolup taşar. Yefremov eserini kaleme alırken, Sovyetler Birliği uzay çalışmalarını hızlandırmış ve ilk ciddi adımları atmıştır. Bu açıdan düşünüldüğünde romanın başarısının, ilk yapay uydunun fırlatıldığı yıl yayımlanmış olmasından da kaynaklı olduğu düşünülebilir. Yazar, eserine yazdığı önsözde bu konuya dair fikirlerini şu şekilde dile getirir: *“Henüz bu romanın dergideki ilk basımı gerçekleşmedi fakat yapay uydular gezegenimizin etrafında hızla dönmeye başladı bile. Bu inkar edilemez gerçek karşısında romanın temelinde yatan fikirlerin gerçek olduğunu sevinçle fark ediyorsun.”*⁵³¹

Yefremov’un eseri, devrim yanlıları tarafından coşku ve hayranlıkla karşılanır. Dönemin siyasi atmosferiyle uyumlu olan roman, gözünü uzaya diken Sovyetlerin adeta bütün ideallerinin gerçekleştiği bir evreni anlatmaktadır. Uzaya çıkan ilk kozmonot Yuriy Gagarin 1961 yılında yazarın eserine dair olumlu görüşlerini şu şekilde ifade eder:

“İvan Yefremov’un tarihi iyimserlik, ilerlemeye ve insanlığın parlak komünist geleceğine dair inançlarla dolu yeni kitabı Andromeda Galaksisi kütüphanedeki yerini aldı. Kendi odalarımızda onu sırayla okuduk. Kitap hoşumuza gitti. Çocukluğumuzda okuduğumuz bilimkurgu öykülerinden ve romanlarından daha etkileyiciydi. Romanda çizilen geleceğin canlı resimlerini sevdik, yıldızlararası yolculukların tasvirlerini beğendik, birkaç binyıl sonra insanların ulaşacağı teknolojik ilerlemenin, komünizmin Dünya’da tam zaferi olmadan mümkün olamayacağı konusunda yazarla hemfikir olduk.”⁵³²

Romanda geçen birçok yıldız ve gezegen, gerçek astronomik bilgiler ve kavramlarla uyumludur. Yefremov, döneminin astrofizik bilgilerini kullanarak

⁵³¹ Ефремов, И. А. (1987b). *Собрание сочинений в 5 томах. Том 3.* Москва: “Молодая Гвардия”, 6.

⁵³² Чудинов, П. К. (1987), a.g.e., 182.

gelecekteki uzay keşiflerinin nasıl olabileceğini kurgular. Roman boyunca farklı yıldızların ve gezegenlerin fiziksel özellikleri, atmosferleri, yüzey yapıları ve potansiyel yaşanabilirlikleri hakkında detaylı bilgiler verilir. Bu betimlemeler, dönemin astrofizik bilgilerine dayanmaktadır:

“Artık galaksimizdeki dünyaların ne kadar büyük bir çeşitliliğe sahip olduğunu biliyoruz. Mavi, yeşil, sarı, beyaz, kırmızı, turuncu yıldızların hepsi hidrojen ve helyumdan oluşur fakat kabuk ve çekirdeklerinin farklı yapılarda olması sebebiyle karbonlu, siyanik, titanyumlu, zirkonyumlu olarak bilinir, farklı ışıma özellikleri, yüksek ve düşük sıcaklıkları, farklı atmosfer ve çekirdek yapıları vardır. Gezegenler çok farklı hacimlere, yoğunluklara, yapılara, atmosfer ve hidrosfer kalınlıklarına, gök cisimlere olan uzaklıklara, dönüş koşullarına sahiptir.”⁵³³

Galaksi, milyarlarca yıldız, gaz, toz, karanlık madde ve bunları bir arada tutan yerçekimi kuvvetinden oluşan devasa bir yapıdır. Nebula ise uzaydaki gaz ve toz bulutlarıdır. Nebulalar, galaksilerin içinde bulunabilir ve galaksilerin bir parçası olarak kabul edilir. Aynı zamanda galaksilerden çok daha küçük ve farklı yapıdadır. Nebulalar, yıldızlararası ortamda gaz ve toz bulutlarının yoğunlaşması, yıldız doğumu, yıldız ölümü, yıldız rüzgarları, şok dalgaları ve galaktik çarpışmalar gibi çeşitli süreçler sonucunda oluşabilir. Her biri, evrendeki dinamik süreçlerin ve yıldız yaşam döngüsünün bir parçasıdır. Büyük kütleli yıldızlar, yaşamlarının sonunda süpernova patlaması geçirir. Bu patlamalar, yıldızın dış katmanlarını yüksek hızlarla uzaya fırlatır. Patlamanın ardından geriye kalan genişleyen gaz ve toz bulutu, süpernova kalıntısı olarak adlandırılır. Yengeç Nebulası, bu şekilde bir süpernova patlaması sonucu oluşmuştur. Eserde geçen şu bilgiler, yazarın bilimsel gerçeklerden yararlandığı argümanını desteklemektedir:

“En sonunda uzaya yeni gezegenlerle yeni yıldızların savrulduğu büyük bir patlama meydana geliyordu. Şimdi elli milyar kilometre çapına ulaşan Yengeç Nebulası bir zamanlar böyle patlamıştı. Bu

⁵³³ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 259.

patlama, Parçalanmış Dünya Çağı'nın katrilyonlarca ölümcül hidrojen bombasının aynı anda patlamasına eşit bir güçteydi.”⁵³⁴

1920'lerde Amerikalı astronom Edwin Hubble (1889-1953), Andromeda'nın Samanyolu'nun dışında bir galaksi olduğunu ve bizim galaksimizden çok daha büyük bir yapıya sahip olduğunu keşfeder. Bu keşif, evrenin genişliğine dair mevcut anlayışı büyük ölçüde değiştirir. Elipsi andıran büyük sarmal bir yapıda olan Andromeda Galaksisi (M31/ Messier 31), içinde bulunduğumuz Samanyolu Galaksisi'ne en yakın büyük ve çıplak gözle görülebilen galaksidir. Esere adını veren Andromeda Galaksisi'ne dair bilgiler romanda verilenlerle genel olarak örtüşmektedir:

“En büyük galaksilerin çapı yirmi ila elli bin parsel arasındadır, bizim gökadamız ya da galaksimiz NN 89105+Sb23 gibi, eskilerin deyişiyle de M-31 ya da Andromeda Galaksisi. Bu küçük ve belli belirsiz parlayan nebula bulutu, dünyadan çıplak gözle de görülebiliyordu. Uzun zaman önce insanlar bu bulutun gizemini çözdüler. Nebulanın, bizim dev galaksimizden bile bir buçuk kat daha büyük, tekerlek şeklinde dev bir yıldız sistemi olduğu ortaya çıktı. Andromeda Galaksisi'nin incelenmesi, onu dünyadaki gözlemcilerden ayıran dört yüz elli bin parsel uzaklığa rağmen kendi galaksimiz hakkındaki bilgilere oldukça katkı sağladı.”⁵³⁵

Eserde uzay teması, cesur yıldız gemisi pilotları Erg Noor, Niza Krit ve Tantra yıldız gemisinin üyeleri üzerinden anlatılır. Uzay, sadece kurgusal bir dekorasyon olarak kullanılmaz. Erg Noor, otuz yedinci uzay seferi için gönderilen Tantra yıldız gemisinin komutanıdır, Uzay Keşif Komutanı olarak görev yapar ve onun liderliğinde uzak galaksilere yapılan keşif gezileri düzenlenir. Erg Noor, cesur, zeki ve liderlik yetenekleri yüksek bir karakterdir. Aynı zamanda bilime olan tutkusu ve insanlığın geleceğine olan inancı ile tanınır. Erg Noor, hikayenin merkezinde yer alır ve insanlığın galaksiler arası yolculuklarının sembolü haline gelir. Onun liderliğindeki keşifler, insanlığın bilim ve teknoloji alanında ulaştığı ileri seviyeyi yansıtır. Yıldız gemisinin ve gemideki tüm mürettebatın sorumluluğunu alan Noor ile ilgili eserde şu

⁵³⁴ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 178.

⁵³⁵ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 189.

bilgilere yer verilir: “*Erg Noor, uzun yıllar süren ve duygularını ve iradesini katılaştıran tecrübelerine rağmen hala geminin kaptanı olmaktan, her an insanların, geminin ve seferin başarısı için her türlü sorumluluğu almaya hazır bulunmaktan yorgun düşüyordu.*”⁵³⁶

İnsanlık, ışık hızında seyahat edebilen uzay gemileri geliştirmiştir. Bu, diğer galaksilere yapılan keşif seferlerini mümkün kılar. İnsanlık, Andromeda Galaksisi de dahil olmak üzere uzak galaksilere seyahat edebilen gelişmiş uzay gemilerine sahiptir. Bunlardan biri olan Tantra yıldız gemisinin hedefine sorunsuz bir şekilde ulaşmasından en başta Erg Noor ve geminin mürettebatı sorumludur. Bu mürettebat astronavigatör, astronom, mühendis, biyolog, jeolog ve doktor gibi farklı meslek gruplarının bir araya gelmesinden oluşur.

Otuz yedinci uzay seferi, Ophiuchus takımyıldızındaki Zirde gezegenine yapılır. Yeryüzüne ve Büyük Halka’daki diğer gezegenlere mesaj gönderen Zirde’den uzun yıllar haber alınamayınca ne olduğunu araştırmak üzere Zirde’ya en yakın gezegen olan Dünya’dan bir yıldız gemisi yollanır. Tantra’nın mürettebatı, Zirde gezegeninde bir felaket sonucu hayatını kaybeden çok sayıda ölü bedene rastlar. Tehlikeli nükleer enerji türlerinin düşüncesizce uygulanması sonucunda radyasyon birikiminden kaynaklı olarak Zirde ölü bir gezegene dönüşmüştür. Tantra yıldız gemisinin mürettebatı, karşılaştıkları manzara karşısında şu şekilde üzücü bir açıklamada bulunur: “*Kendilerini ve tüm gezegeni öldürmüşler!*”⁵³⁷

Uzay yolculukları oldukça karmaşık ve zorlayıcı görevlerdir. Uzayın derinlikleri tehlikelerle doludur. Meteora ya da daha büyük çaplı cisimlere çarpma, kara deliğe denk gelme, radyasyona, ani ve yüksek sıcaklık, hız ve basınç değişikliklerine maruz kalma gibi risklerle mücadele eden uzay yolcuları, sürekli bir bilinmezlik içerisinde. Bunun yanı sıra uzayın derinliklerinde, yüksek hızlarda seyahat eden uzay araçlarının rotalarının ve hızlarının doğru hesaplanması gerekir, aksi takdirde hedefe ulaşamama veya çarpışma riski ortaya çıkabilir. Andromeda Galaksisi’nde de oldukça güçlü bir çekime sahip olan bir demir yıldıza denk gelen Tantra mürettebatı az daha bu yıldızla çarpışarak yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır:

⁵³⁶ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 18-19.

⁵³⁷ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 16.

“Sürekli sarsıntı sesleri duyuluyordu, gemiyi kontrol eden elektronik makine önlerinde devasa bir madde yığını olduğunu algıladığında gezegen motorları otomatik olarak çalıştı. Tantra titremeye başladı. Yıldız gemisi hızını azaltsa da, kontrol odasındaki insanlar bilinçlerini kaybetmeye başlamıştı.”⁵³⁸

Uzay tehlikelerle dolu olmasına rağmen Büyük Halka’nın astronotları uzay keşifleri için gönüllü olmaktadır. Tantra yıldız gemisi, Dünya’ya geri dönebilmek için zorlu mücadeleler vermiş ve mürettebat bu yolculuğu tamamlayıp görevlerini yerine getirebilmek için hayatlarını tehlikeye atmıştır. Demir yıldızın çekim alanına giren Tantra’nın mürettebatı, demir yıldızın gezegenlerinden biri olan karanlık gezegene iniş yapmak zorunda kalır ve burada değişik yaşam formlarıyla karşılaşır. Bu yaşam formları oldukça tehlikeli ve farklı varlıklardır:

“Keşifçilerden her biri, toprağın üzerinde alçak mesafede süzülen ve altlarında yoğun püsküllerin sallandığı dev yassı denizanalarına benzeyen yaratıklar hakkında genel bir fikir veren özel bir ayrıntı yakalamayı bu kez başardılar. Dokunaçların birkaçı yaratıkların boyutlarına kıyasla kısaydı ve uzunlukları bir metreyi geçmiyordu. Eşkenar dörtgen şeklindeki gövdenin sivri köşelerinde, çok daha uzun iki dokunaç sallanıyordu. Biyolog, dokunaçların dibinde, içinden belli belirsiz ışık yayan ve kalın dokunaçlar boyunca sanki yıldız şeklinde kıvılcımlar saçan kocaman keseler olduğunu fark etti.”⁵³⁹

Bu farklı organizmaların saldırıları sonucunda biyolog Eon Tal’ın sol kolu felç geçirir ve Erg Noor’u korumak isteyen Niza, haç şeklindeki canavarın duyargalarından çıkan yıldırım andıran elektrik akımı sonucunda komaya girer.

Değişik yaşam formlarıyla ve organizmalarla karşılaşan uzay yolcuları, hastalanma riski taşır. Asıl önemlisi, tehlikeli bir virüsü Dünya insanlığına taşıyarak salgına neden olabilirler. Bu tür risklere karşı önlem almak isteyen bilim insanları uzaydan gelen yolcuları her ihtimale karşı ilk olarak karantinaya alır ve gerekli

⁵³⁸ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 32.

⁵³⁹ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 85.

tetkikler yapıldıktan sonra bir sorunla karşılaşılması durumunda onların Dünya'ya girişine izin verir:

“Burada, diğer tüm insanlardan tecrit edilen yolcuların beş hafta boyunca karantinada kalmaları gerekiyordu. Bu süre zarfında yetenekli doktorlar, yeni bir hastalığın yuvalanmış olabileceği bu vücutları dikkatli bir şekilde inceleyecekti. Tehlike, görmezden gelinemeyecek kadar büyüktü. Bu yüzden ıssız bile olsa başka bir gezegene inen herkes, yıldız gemisinde ne kadar süre kaldığına bakılmaksızın kaçınılmaz olarak bu prosedüre tabi tutulurdu. İstasyon, Dünya'ya uçuş izni vermeden önce geminin içi de sanatoryumdaki bilim insanları tarafından incelenirdi.”⁵⁴⁰

Uzay yolculuklarında verilen her karar oldukça hayati bir önem taşımaktadır. Yapılacak en ufak bir hatada her şeyin sonu gelebilir. Uzay yolculuğunun her aşamasında titiz bir planlamanın ve risk yönetiminin yapılması, insanlığın uzayı güvenli bir şekilde keşfedebilmesi için gereklidir. Tecrübeli gemi kaptanı Erg Noor'un müdahalesi sayesinde bütün mürettebat demir yıldızla çarpışmanın eşiğinden kurtulur. Çekim gücü fazla olan bu yıldızdan kalkış da oldukça riskli ve zor bir girişimdir: *“Bu ağır gezegenden havalanmak, tehlikeli ve zor bir iştir. Gemiye kaldırmak için gereken ivme, insanın dayanıklılık seviyesinin sınırında buluyordu ve pilotun bir hatası herkesin ölümüne neden olabilirdi. (...) ...ivmenin basıncı altında, narin insan kemikleri kibrit gibi kırılabilirdi.”*⁵⁴¹

Otuz dördüncü seferde Vega gezegenine gönderilen ve hedeflerine varmayı başaran Parus yıldız gemisinden yıllar boyunca haber alınamaz ve bu yıldız gemisi Dünya'ya geri dönmeyi başaramaz. Hikayesi bu şekilde hüznü biten bu yıldız gemisinin kalıntıları, romanın ilerleyen bölümlerinde Tantra'nın mürettebatı tarafından bulunur ve Parus gemisinden yakıt takviyesinin sağlanabilmesi neticesinde Tantra gemisi Dünya'ya dönmeyi başarır. Parus gemisi bulunmasa, Tantra gemisinin akıbeti de onlar gibi olacaktır çünkü Tantra'nın yardımcı gemisi olan Algrab da bilinmeyen bir sebepten ötürü buluşma yerine gelemeyiz ve Tantra gemisine yakıt

⁵⁴⁰ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 147.

⁵⁴¹ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 132-133.

takviyesi sağlayamaz. Bu durumda yakıt yetersizliğinden Tantra zor durumda kalacakken, Parus ile karşılaşması mürettebatın kurtuluşu olur. Bu açıdan değerlendirildiğinde uzayda hayatta kalmanın ve geri dönebilmenin ne kadar zor olabileceği gözler önüne serilir.

Uzayın derinliklerinde insanlarda merak uyandıran en önemli sorulardan biri, başka gezegenlerde canlı varlıkların bulunup bulunmadığıdır. Kocaman evrende tek canlı organizmanın sadece Dünya’da bulunmadığı düşüncesi, uzayın keşfiyle birlikte tüm insanlığın aklında beliren ve cevap bekleyen bir sorudur. Henüz 1928 yılında K. E. Tsiolkovskiy, Ya. İ Perelman ve Profesör N. A. Rının gibi isimler, geçmişte ya da gelecekte başka dünya halklarının Dünya’mıza gelme olasılığının oldukça mümkün olduğunu dile getirir. Dünya, evrendeki tek akıllı yaşam merkezi değildir. Dünya’da, Ay’da ya da başka gezegenlerde uzaylıların izlerine rastlamak mümkündür.⁵⁴² Romanda anlatıcının aktardığı bilgiler de bu düşünceyi destekler niteliktedir: *“Evrenin bu adalarında sayısız gezegen sisteminde yaşamın olup olmadığı, orada ilim ve bilgi ateşinin yanıp yanmadığı, uzayın en ücra köşelerinde insan uygarlıklarının yaşayıp yaşamadığı gibi sorular, şu an dünyadaki herkesi heyecanlandıran en önemli şeydir.”*⁵⁴³ Eser, dünyada yalnız mıyız, başka gezegenlerde hayat var mı sorusuna olumlu bir yanıt verir. Çünkü başka gezegenlerden mesajlar alınır ve onlarla iletişim kurulmaya çalışılır. Romanda Zirda gezegeninde canlıların olduğu fakat bir kaza sonucu tüm gezegenin yok olduğu bilgisine de yer verilir. Aynı zamanda Epsilon Tucaena’daki insanların, dünyadaki insanlara benzediği de belirtilir. Eserde başka varlıklarla sıcak temas bilgisi verilmese de onların varlıkları hissettirilir.

Uzaylıların Dünya’yı ziyaret etme olasılığı ve başka gezegenlerde akıllı varlıkların yaşıyor olabileceği gibi Yefremov’a ait fikirler, bilimkurgu yazarları arasında büyük ilgi görür ve hararetli tartışmalara neden olur.⁵⁴⁴ Sovyet bilimkurgu yazarlarından Kazantsev 1988’deki yazısında şu bilgilere yer verir:

“Yakın zamanda yapılan astronomik değerlendirmelere göre sadece bizim galaksimizde birkaç milyon güneş benzeri yıldız olduğu tahmin edilir ve bu yıldızların yakınında, büyük olasılıkla

⁵⁴² Ляпунов, Б. В. (1975), a.g.e., 77.

⁵⁴³ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 190.

⁵⁴⁴ Бритиков, А. Ф. (1970), a.g.e.

Dünya'daki koşullara sahip bir gezegen bulunur. Yakın zaman önce vefat eden akademisyen V. G. Fesenkov'a göre dünya dışı medeniyetlerin sayısı on bin ila birkaç milyon arasında değişmiştir. Ünlü Amerikalı gezegenbilimci Carl Edward Sagan ile New York'ta Evrende Akıllı Yaşam (Intelligent Life in the Universe) adlı kitabı çıkan Bilimler Akademisi üyesi Profesör İ. S. Şklovskiy sadece uzaydaki dünyaların sayısını değil, aynı zamanda olasılık teorisinden yola çıkarak uzay kaşifleri tarafından Dünyamıza yapılacak olası ziyaretlerin sayısını bile belirlemeye çalışmıştır. Ve saygın bilim insanları, biz bilimkurgu yazarlarını bile hayrete düşüren bir sayı olan on bin ziyaret rakamını zikretmişlerdir! (Oysa biz sadece bir-iki tanesini konuşmaya cesaret edebilmiştik!) Gerçi zaman ilerledikçe Profesör Şklovskiy kötümserlerin tarafına geçmiştir ve Dünya'daki yaşamın eşsiz olduğunu kabul etmeye hazır hale gelmiştir. Fakat yaşamının son yıllarında galaksinin çekirdeğine yakın kızılötesi radyasyon ışınlarının keşfiyle bağlantılı olarak yabancı medeniyetlerin varlığını tekrar kabul etmiştir.”⁵⁴⁵

Aşılmaz mesafeler, evreni tanımanın ve yaşamın olduğu gezegenlerin medeniyetleriyle doğrudan temas kurmanın önündeki başlıca engeldir.⁵⁴⁶ “...*zamanı yenmek, herhangi bir zaman aralığında herhangi bir uzay boşluğunun üstesinden gelmeyi öğrenmek, uzayın uçsuz bucaksız enginliklerine hükümdar ayaklarıyla basmak. İşte o zaman sadece bizim galaksimiz değil, diğer yıldız adaları da şu an aşağıdaki, gecenin karanlığında dalgalanan Akdeniz'in küçük adaları kadar bize yakın olacaktı.*”⁵⁴⁷

Yıldız gemisinin komutanı Erg Noor'un, “*Görüyorsunuz, uzayın uçsuz bucaksız derinliklerine yaptığımız uçuşlarımız, henüz elli ışık yılı çapındaki küçücük bir noktaya denk geliyor!*”⁵⁴⁸ şeklindeki ifadesi, uzayın derinliklerinin keşfedilmesindeki en büyük engellerden birinin mesafeler olduğunu kanıtlar. Gerçekten de foton ya da iyon

⁵⁴⁵ Ефремов, И. А. (1988), a.g.e., 15.

⁵⁴⁶ Ефремов, И. А. (1987a), a.g.e., 16

⁵⁴⁷ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 181.

⁵⁴⁸ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 22.

motorlarıyla çalışan yıldız gemileri ışık hızı bariyerini hiçbir zaman aşamayacak ve bu nedenle en yakın yıldız sistemlerine yolculuk bile uzun yıllar alacaktır. Büyük Halka Çağı'nda farklı gezegenler ya da yıldızlarla iletişim kurulmaya çalışılır. Aynı şekilde başka gezegenler de Dünya'yla iletişim kurma çabası içerisinde. Romanda Gamma Cygni adlı bir yıldızdan mesaj gönderildiği ve bu mesajın gelişinin iki bin yıldan fazla sürdüğünün bilgisi verilir.

Galaksiler arası temas oldukça önem veren yazar, bu arzusunu Dış İstasyonların yeni başkanı Mven Mas ve bilim insanı Ren Boz'un cesaret etmenin oldukça zor olan bir deneyi üzerinden anlatır. Yazarın bu arzusu o kadar büyüktür ki romanın ilk ismi olan *Büyük Halka'yı (Большое Кольцо)* değiştirerek eserine *Andromeda Galaksisi* adını koymayı uygun görür. Yefremov bu konu üzerine düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Dünya halkı ile diğer dünyaların sakinleri arasındaki temas fikrini - "Büyük Halka" fikrini - buradaki ana fikir olarak görüyorum. Kitapta beni en çok meşgul eden şey buydu. (...) Andromeda Galaksisi'nde Dünya insanların diğer galaksilerle doğrudan teması hala sanki geleceğin bir görevi, kahramanların arzuladığı çok uzak bir hedef gibi. Ancak bunun hayali, romanımda var ve kahramanların özlemlerine ulaşmaları için fırsat sağlıyor.”⁵⁴⁹

Romanda, galaksiler arası temas fikrinin mimarlarından biri olan Bilginin Sınırları Akademisi'nden fizikçi ve matematikçi Ren Boz, ışık hızından daha hızlı seyahat etmenin mümkün olduğunu gösteren ve Epsilon Tukana yıldızıyla iletişim kurmayı sağlayacak bilimsel bir keşif yapar. Teoriyi test etmek için gezegen ölçeğinde riskli bir deney yapması gerekmektedir ve bu deney için Dünya Gezegeni'nin ilgili Konseyi'nden izin almak yerine başka yollara başvurur. Büyük ölçekli bir girişim olan bu deney için dış istasyonlar ve yeryüzündeki tüm enerji kaynakları gerekmektedir. Ren Boz'un hayallerine eşlik eden Mven Mas, iletişim seansları sırasında gördüğü uzak gezegenlere büyük bir özlem duyar. Böylece Ren Boz ile uzayda beklenmedik bir atılım yapmak için insanların hayatını ve tüm insanlığın enerji rezervlerini

⁵⁴⁹ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 374.

tehlikeye atan riskli bir girişimde bulunur. Mven Mas'ın hayalleri ve arzuları şu şekilde dile getirilir:

“Epsilon Tukana yıldızının muhteşem dünyasının görüntüsü onu hiçbir zaman bırakmadı. Ve o geceden beri uzayın sonsuz derinliklerine hakim olarak bir şekilde bu dünyaya yaklaşmak gibi bir hayali vardı. Bir mesajın, sinyalin ya da görüntünün gönderilmesi ya da alınması arasında insan ömrünü aşan altı yüz yıllık bir süre olmamalıydı. O mükemmel ve bizimkine çok yakın hayatın nabzını hissetmek, uzayın dipsizliğinden kardeşlerine-insanlara elini uzatmak. Mven Mas çalışmalarını, maddenin bir bileşeni olarak uzayın incelenmesinde bin yıldır cevap bulunamamış sorular ve tamamlanamamış deneyler hakkında bilgi edinmeye odakladı.”⁵⁵⁰

Deney sırasında aşırı enerji yüklemesinden patlama olur, Uydu-57 paramparça bir hale gelir, gözlemcilerden hayatını kaybedenler olur ve Ren Boz ağır şekilde yaralanır:

“Mven Mas, son derece sorumluluk gerektiren bir görevde iki yıl bile kalmadan, binlerce insan gücü ve olağandışı bir mühendislik sanatının taktikleriyle inşa edilen yapay bir uyduyu parçaladı. Her biri bir Ren Boz olabilecek dört yetenekli bilim insanının ölümüne yol açtı... Ren Boz'un kendisi de ölümün eşiğinden döndü.”⁵⁵¹

Bir felaketle sonuçlanan deneyin sonucunda Mven Mas, vicdan azabı ve başarısızlık duygusuyla baş etmeye çalışır. Mven Mas mahkemeye kadar suçlular için ayrılan bir yer olan Sükunet Adası'na sürgüne giderek kendi cezasını kendi verir.

Sükunet Adası, aynı zamanda Dünya'daki faaliyetlerden keyif almayan ve çalışmak istemeyenler için bir sığınaktır. Doğası gereği bir cennete benzetilen bu adada, tıpkı eski zamanlardaki gibi tarımsal faaliyetlerle, balıkçılık ve hayvancılıkla uğraşmak mümkündür. Fakat Büyük Halka'nın felsefesini doğru anlamış ve her anlamda gelişimini tamamlamış, daima üreten, toplum için yararlı olan bir birey için buradaki hayat, anlamsız ve amaçsızdır. Adadaki işlere bakış açısı ise şu şekildedir:

⁵⁵⁰ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 118.

⁵⁵¹ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 227.

*“Yalnızca kişisel ihtiyaçlar için yapılan ve toplumun yaşamını kolaylaştırmayan ve iyileştirmeyen, sanatın güzellikleriyle bezeli olmayan işler, gelecek kuşaklar tarafından unutulacaktır.”*⁵⁵²

Mven Mas yaptıkları deneyin sorumluluğunu üstlenir ve yaşadıkları olumsuzluklardan dolayı üzüntü duyar fakat savunmasındaki şu sözleri yaşayanların arkasında daha derin anlamlar olduğunu, aynı zamanda niyetinin de kötü olmadığını gösterir:

*“Gençliğinden beri, zamanın acımasız akışı karşısında yenik düşen milyonlarca isimsiz insan mezarının kendisini nasıl rahatsız ettiğini, insanlık ve birçok komşu dünyaların tüm tarihi boyunca ilk kez uzay ve zaman üzerinde zafere doğru bir adım yaklaştırmaya, yüz binlerce güçlü zihnin hemen koşacağı bu büyük yolda ilk kilometre taşını koymaya kalkışmamanın ne kadar dayanılmaz olduğunu anlattı.”*⁵⁵³

Bu bilgilerden hareketle Mven Mas’ın aslında bencil duygularla değil aksine gezegenlerin birliği için hareket ettiği ve bu birliğin bir an önce gerçekleşmesi için gereken bütün riskleri göze alabilecek cesaretle olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu gerçeğin farkında olan mahkeme de Mas’a büyük bir ceza vermez. Görevinden alınır, sorumluluk gerektiren örgütlerde görev alması yasaklanarak niyetinin iyi olması sebebiyle aklanır.

Ren Boz’un savunması ise çok daha çarpıcı ve serttir. Ona göre bilim her şeyden üstündür ve sonunda elde edilebilecek başarılar için feda edilen birkaç canın pek bir değeri yoktur. Önemli olan büyük resimdir ve bu uğurda verilen her kayıp aslında bir kazanç olarak görülmelidir: *“İnsanlığın mutluluğu için mücadele eden bilim, diğer tüm mücadeleler kadar fedakarlık gerektirir. Hayatın bereketi ve mutluluğu, kendini düşünen ödleklere değil ileriye doğru büyük adımlar atan bilim insanlarına nasip olur...”*⁵⁵⁴ Bu alıntı bilim insanlarının merakı ve keşfetme arzusunun tüm değerlerin önüne geçebileceğini vurgular. Ren Boz da Mven Mas gibi suçsuz bulunur, hatta onun

⁵⁵² Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 230.

⁵⁵³ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 252.

⁵⁵⁴ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 252-253.

bu girişimi Bilginin Sınırları Akademisi'ndeki birçok sorunu çözmesi bakımından oldukça değerli görülür.

Mahkeme sırasında astronom Pur Hiss ve psikiyatr Evda Nal arasındaki tartışma dikkat çekicidir. Pur Hiss, deneyin bencilce ve şöhret kazanma hissi gibi kötücül duygularla yapıldığını ileri sürerken, Evda Nal'ın savunması ise tam tersi yöndedir. Nal'a göre ölümsüz şan ve şöhret peşinde koşanlar geçmişteki uygarlığın ilkel zihniyetli üyeleridir: *“Onlar, kendi gerçek hayatlarında mutluluk ve bereket bulamadıkları, üreten insanlığın bir parçası olarak kendilerini göremedikleri için kaçınılmaz gerçek olan ölümden korkuyor ve ufak da olsa ölümsüzlük umuduna sarılıyorlardı.”*⁵⁵⁵ Fakat Büyük Halka Çağı'nın çağdaş bir bireyi olan Mven Mas ve Ren Boz'un bu tür ilkel duygularla hareket edemeyeceğini savunan Evda Nal'ın konuya dair vardığı sonuç ve savunması şu şekildedir: *“Her ikisi de suçlu, büyük maddi hasardan ve dört insan hayatından sorumludur. Dünyanın yasalarına göre ortada işlenmiş bir suç var fakat bu kesinlikle kişisel çıkarlar uğruna işlenmediği için en ağır suçlardan sayılmaz.”*⁵⁵⁶

Yazar, *Yılanın Kalbi* adlı eserinde gezegenler arası temas konusunu devam ettirir ve eserde ilk kez iki farklı galaksinin iletişim kurduğu bir sonraki seviye anlatılır.⁵⁵⁷ Böylece Yefremov, bilimkurgu yazarlarının üzerinde çalıştığı bir konu olan zaman ve mekanın üstesinden gelme sorununa kendi tarzıyla bir çözüm getirmiştir. Son bilimsel varsayımlardan yola çıkarak ve bu varsayımların gelecekte nelere olanak sağlayacağını öngörmeye çalışarak uzay biliminin, sibernetiğin, biyokimyanın ve tıbbın gelecekteki potansiyellerini ortaya koyar.⁵⁵⁸ Roman, ileri düzeyde robotlar, biyoteknoloji, enerji kaynakları ve diğer bilimsel buluşlar gibi çeşitli teknolojik yenilikleri tasvir eder. İleri teknoloji ve bilimkurgu unsurları sayesinde eserin atmosferi zenginleşir.

Fütürist bir yaklaşımla eserini kaleme alan yazar, eserinde geleceğe dair tasavvurlara yer verir. Yıldız gemisinin üyeleri uzun süren uzay keşiflerine çıktıkları için geminin kontrolünü nöbetleşe devralır. Nöbetteki grup dışında mürettebatın geri

⁵⁵⁵ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 254.

⁵⁵⁶ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 255.

⁵⁵⁷ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 375.

⁵⁵⁸ Ефремов, И. А. (1987a), a.g.e., 17.

kalan üyeleri ise derin ve hipnotik uykuya yatar ve adeta sinir sistemleri dondurulur. Uzak seferlere giden yıldız gemisinin mürettebatının uzun süreli uykulara yatması, gemi üyelerinin bu uykudan uyandırılma şekli ve daha birçok ayrıntı geleceğe dair ipuçları barındırır. Uyuyamayanlar için titreşimli hipnotizatör diye bir alet mevcuttur. Bu alet kişiye zarar vermeden, onun rahatça uykuya dalmasını sağlar. Derin uykudaki mürettebatın uyandırılma şekilleri de oldukça akla yatkın bilgilerle donatılmıştır:

“Niza hızla bir dizi düğmeye bastı ve keşif gezisi üyelerinin uyuduğu yıldız gemisinin tüm odacıklarında ışıklar yanıp sönmeye başladı ve düşük titreşimli akorlardan oluşan ve giderek yükselen özel bir müzik yankılandı. Uyuşturulan sinir sistemleri yavaş yavaş ve dikkatli bir biçimde uyandırılmaya ve normale döndürülmeye başlandı. Beş saat sonra, gıda takviyesi ve sinir uyarıcılarıyla tamamen kendilerine gelen keşif gezisi katılımcıları, yıldız gemisinin merkez kontrol noktasında toplandı.”⁵⁵⁹

Eserde bilim ve teknolojinin gelişmesiyle insan ömrünün uzaması doğru orantılı verilir. Bilimin ilerlemesi ve yeni teknolojik icatların yapılmasıyla salgın hastalıklar, açlık ve kıtlık, doğal felaketlerin olumsuz sonuçları ortadan kaldırılır böylece yaşam şartlarının iyileştirilmesi neticesinde insanlar daha uzun yıllar hayatta kalabilir: “...ortalama insan ömrü neredeyse iki yüz yıla yaklaştı, en önemlisi de insanı güçsüzleştiren ve yavaş yavaş yiyip bitiren yaşlılık dönemi geride kaldı.”⁵⁶⁰

Teknoloji ve bilimin gelişmesiyle insanlık uzun yıllardır mücadele içinde olduğu doğaya hükmetmeyi başarır. Romanda iklim ve bitki örtüsünün değiştirilerek yaşama ve üretime elverişli olmayan bölgelerin verimli hale getirildiğinden bahsedilir:

“Yeniden inşa yüzyılında, kutup bölgelerinin üzerine ‘asılan’ yapay güneşler yapıldı. Dünyanın kutuplarında dördüncü buzul çağını oluşturan buzul tepelerini büyük ölçüde azalttık ve bütün gezegenin iklimini değiştirdik. Okyanuslardaki sular yedi metre yükseldi, hava sirkülasyonunda kutupların kapladığı alan ani bir şekilde azaldı ve tropikal kuşakta çöl bölgelerini kurutan alize rüzgarlarının çemberi

⁵⁵⁹ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 26-27.

⁵⁶⁰ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 219.

daraldı. Kasırğa rüzgarları ve tüm şiddetli hava olayları neredeyse sona erdi.”⁵⁶¹

Eser gelecekte geçtiği için bu atmosfere uygun bilgi ve malzemeler kullanılır. Geleceğin insanları, kimi zaman lezzetten feragat ederek hızlıca besin alıp işine devam etmek zorundadır. Yolcuların özel ihtiyaçlarını karşılamak ve performanslarını yüksek tutmak için hazırlanan gıdalar şu şekilde aktarılır: *“Yolcular için hazırlanan hızlı sindirilebilen proteinlerden, şekerlerden oluşan ve vitamin, hormon ve sinir uyarıcılarla karıştırılmış ilaçların yorgunluk toksinlerini yok eden preslenmiş yiyecek tabletlerini çıkardılar.”*⁵⁶²

Gelecekte tıp, yaşam kalitesini artırmakta, hastalıkların teşhisi ve tedavisinde önemli başarılar elde eder. Romandaki karakterlerden biri olan ünlü Doktor Af Nut’un, deney sonucunda vücudu darmadağın olan Ren Boz’un ameliyatında yaptıkları devrim niteliğindedir:

“Fizikçinin kırılan kemikleri ve parçalanmış damarları, canlı dokuya zarar vermeyen özel bir metalden yapılmış kancalarla ve kaplamalarla bir araya getirildi. Af Nut iç organlardaki hasarı inceledi. Yırtılan bağırsak ve mide ölü dokulardan temizlendi, dikildi ve organizmanın vücut özelliklerine uygun, hızlı iyileşme sağlayan B314 sıvısıyla dolu bir kaba koyuldu. (...) Beş saatlik ameliyattan sonra yaralının kendi kalbi ve otomatik bir pompa olan yardımcı bir çift kalp sayesinde Ren Boz’un vücudundaki damarlarda yapay kan akmaya başladı. Artık çıkarılan organların iyileşmesini beklemek mümkündü.”⁵⁶³

Ortak Emek Çağı’nda enerjinin kozmik ölçeklerde yoğunlaştırılması, enerji verimliliğinde büyük bir sıçrama yaratmış ve belki de uzayın keşfi ve teknolojik keşiflerde önemli ilerlemeler sağlamıştır:

“Son derece büyük kapasitelere sahip akülerin ve kompakt ama çok güçlü elektrikli motorların üretilmesine yol açan yoğunlaştırılmış elektriğin icadı, yeni çağın

⁵⁶¹ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 48-49.

⁵⁶² Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 294.

⁵⁶³ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 216.

en büyük teknolojik devrimiydi. (...) Teknoloji oldukça ince detay ve ustalık gerektiren yüksek bir sanat haline geldi ve bunun yanı sıra kozmik ölçekteki güçleri de kendine tabi kıldı.”⁵⁶⁴

Büyük Halka Çağı’nda mimari de gelişmiştir. Binalar, arazilerin işlevsel bir şekilde kullanıldığı alanlar üzerine inşa edilir. Bu yerleşim modeli, sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesini ön planda tutan bir plan üzerine oturtulur. Bu düzenleme, yüzey alanının daha verimli kullanılmasına ve şehirdeki estetik ve çevresel kalitenin artırılmasına olanak tanır:

“Şehirler yüksek yerlere inşa ediliyordu çünkü binalar basamak basamaktı böylece cephesi tamamen güneşe, rüzgara, gökyüzüne ve yıldızlara maruz kalmayan tek bir bina bile yoktu. Binaların iç kısımlarından kimi zaman yerin derinliklerine kadar gidebilen otoparklar, depolar, dağıtım merkezileri, atölyeler ve mutfaklar vardı.”⁵⁶⁵

Büyük Halka Çağı’nda sekreterlik işlerini yürüten gelişmiş robotlar mevcuttur. Çalışma hayatını kolaylaştıran bu robotlar, gelecekteki insanlığın otomasyon ve robotik teknolojide ne kadar ilerlediğini kanıtlar: “... gelecekteki kitabı için sekreter robota notlar aldırıyordu. Makine bunları basıyor, sayfaları numaralandırıyor ve onları konularına ya da genel özelliklerine göre ayırarak dikkatlice birleştiriyordu.”⁵⁶⁶

Roman, sosyal ve ideolojik bağlamların ötesinde aynı zamanda felsefi ve etik sorunlara da değinir. Bilimsel ilerlemenin etik boyutları ve insanın kendini gerçekleştirme arayışı gibi konular işlenir. Eser, insanlığın evrendeki yerini ve diğer zeki yaşam formlarıyla olası karşılaşmalarını araştırır. İnsanın doğaya ve evrene karşı sorumlulukları üzerinde durulur. Bireylerin yeteneklerini ve potansiyellerini en üst düzeyde gerçekleştirebileceği bir toplum ideali sunulur. Romanda insanlığın barış, iş birliği ve ortak ilerleme gibi değerler etrafında bir araya geldiği bir dünya betimlenir.

⁵⁶⁴ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 46.

⁵⁶⁵ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 157.

⁵⁶⁶ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 299.

Deneyi yapan iki isim hakkında karar verilirken, Uzay Konseyi'ne beş defa yönetici seçilen Grom Orm'un, Mven Mas'ı göreve getirenlerden biri olduğu için onun verdiği hatalı karardan kendini de sorumlu tutarak görevini bırakma kararı alması, Büyük Halka yöneticilerinin ne karar bilinçli ve sorumluluklarının farkında olduğunu gösterir: *“Konsey'e, eylemleri kişisel nedenlere dayanmadığı için Mven Mas'ın başışlanmasını fakat gezegenin sorumluluk gerektiren kuruluşlarında görev almasını yasaklamayı öneriyorum. Ben de Konsey Başkanlığı görevinden alınmalı ve dikkatsiz seçimimin sonuçlarını düzeltmek için uydunun inşasına gönderilmeliyim.”*⁵⁶⁷

Uzay araçlarında kullanılan anamezon yakıtı pahalı olduğu için Ahernar'a (yeşil yıldız) gönderilecek olan yıldız gemisinin hazırlanması ekonomiyi zorlayacaktır. Fakat Büyük Halka Çağı'nın insanları, keşif idealini gerçekleştirmek uğruna maddi sorunların üstesinden gelebilecek ve gelecek nesiller için kendi imkanlarından kısıtlamaya gidebilecek olgunluğa erişmiş bireylerdir. Dar Veter'in şu sözleri bu görüşle paralellik gösterir:

“Herkes keyfi gezilerini ve seyahatlerini bir yıllığına ertelesin, okyanusun derinliklerindeki akvaryumlarımızın televizyonlarını kapatsınlar, Venüs ve Mars'tan değerli taşlar ve nadir bulunan bitkiler getirmeyi durdursunlar, giyim ve mücevher fabrikaları üretime ara versin. (...) Hangi birimiz çocuklarımıza muazzam bir hediye verebilmek uğruna bir yıl boyunca ihtiyaçlarını azaltmayı reddeder ki...”⁵⁶⁸

Büyük Halka Çağı'nın üyeleri aşırı duygulardan arınmış olgun bireylerdir. Buna annelik duygusu da dahil edilebilir. İdeal toplumun bir bireyini yetiştirmek için gerekenler, sistem tarafından sağlanmaktadır. Burada önemli olan duygular değil, toplumun çıkarlarıdır:

“İnsanlığın en büyük görevlerinden biri kör annelik içgüdüsünü yenmektir. Sadece özel olarak seçilmiş ve eğitilmiş insanlar tarafından kolektif bilince sahip çocuklar yetiştirerek bizim toplumumuzun içinden bireyler çıkartılabileceğinin farkına varmak

⁵⁶⁷ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 255.

⁵⁶⁸ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 263.

gerekir. Artık eski zamanlardaki gibi kontrolsüz anne sevgisi neredeyse kalmadı. Her anne tüm dünyanın onun yavrusuna karşı şefkat dolu olduğunu bilir. (...) Kadınların kısıtlı bir hayat sürmek zorunda bırakıldığı ve sevdikleriyle birlikte olamadıkları eski dönemlerde olduğu gibi neden her zaman küçük çocuğunuzla birlikte olmak zorunda kalasınız ki! Zaten sevdiğiniz sürece, her zaman birlikte olacaksınız...”⁵⁶⁹

İlkel toplumlarda, anlaşmazlıkların çözümünde veya sosyal hiyerarşinin belirlenmesinde kaba kuvvet ve şiddet yaygın bir yöntemdir. Medeniyet geliştikçe, şiddet kullanımı genellikle azalır ve barışçıl çözüm yöntemlerine başvurulur. Bu nedenle modern toplumlarda şiddet, genellikle ilkel ve kabul edilemez bir davranış biçimi olarak görülür. Modern ve gelişmiş bir toplumun üyesi olan Mven Mas’ın Sükunet Adası’nda ilk defa şiddetle tanışması, onun için oldukça şaşırtıcı olmuştur: *“Hayatında bir kez bile olsun bir insana vahşice acı vermek, onu sersemletmek ve incitmek amacıyla indirilen hesaplı merhametsiz yumruklarla karşılaşmamıştı.”*⁵⁷⁰

Büyük Halka Çağı sınırların ortadan kalktığı, bencillik ve düşmanlık gibi olumsuz duygulardan uzaklaşılan parlak bir geleceği resmeder. Fakat bu gelişmiş toplumun ataları, kendi çıkarları uğruna halkını zor duruma düşürmekten çekinmeyen ilkel varlıklardır. Denizin dibinde bulunan altından yapılan bir at heykelinin hikayesi üzerinden geçmiş dönemin hükümdarlarına bir gönderme yapılır:

“...o zamanlar altın, emeğin değerinin bir karşılığıydı. Halkı zorbalıkla ve kötü bir şekilde yönetmekle suçlanan zalim hükümdarlar, o zamanlar farklı halkların birbiriyle iletişim kurmasının önünde sınır adı verilen engellerin olduğu başka bir ülkeye kaçarak ortadan kaybolmadan önce tüm altın rezervini toplamış ve bu altından devletin başkentinin en kalabalık meydanına yerleştirdikleri bir heykel yaptırmıştı. Sonradan hiç kimse altın bulamamıştı.”⁵⁷¹

⁵⁶⁹ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 277.

⁵⁷⁰ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 233.

⁵⁷¹ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 152.

Eserde eski uygarlıklar üzerinden ırkçılık sorununa da değinilir: “*Batı medeniyetinin dillerinin, geleneklerinin, ahlaklarının ve ‘beyaz adam’ olarak adlandırılanların yüceliğinin ebedi ve değişmez olduğuna dair duydukları mantıksız güven, onların tipik bir özelliğidir.*”⁵⁷² Bu ifade, Batı uygarlığının beyaz ırkı üstün gören bakış açısını temsil etmektedir. Oysa Büyük Halka Çağı’nda herkes birbiriyle eşit ve herkes aynı ölçüde değerlidir.

Lebed yıldız gemisiyle uzun bir yolculuğa çıkan Erg Noor, Niza Krit ve mürettebat, yeni keşifler uğruna hayatlarını feda etmeye hazırdır. Bu yolculuk çok uzun yıllar sürecek ve ömürleri Dünya’ya geri dönmeye yetmeyecektir:

“Erg Noor, Niza ve ‘Lebed’in mürettebatından yirmi kişi, doksan iki göreceli yıl ya da geminin Dünya’ya dönüşü de sayılırsa yüz kırk dünya yılını yıldız gemisinde geçirmek zorunda kalacaklar. Hiçbiri o kadar uzun süre hayatta kalamaz! Cesetleri yakılacak ve orada, uçsuz bucaksız uzaklıkta, yeşil zirkonyum yıldızının gezegenlerinde gömülecekler... Ya da uçuş sırasında vefat ederlerse, o zaman da cenaze roketine koyularak uzaya gönderilecekler...”⁵⁷³

Bu olay, Büyük Halka Çağı’nın insanların kendilerinden daha çok toplumu ve gelecek kuşakları düşündüklerinin kanıtıdır. Önemli olan daima ileriye doğru gitmek ve gelişmektir: “*Henüz doğmamış olanlar, yıllar sonra dünyaya gelecekler için yapılan bu kahramanlık karşısında duygularını ifade edebilecek hiçbir kelime yoktu.*”⁵⁷⁴

Romanda teknolojinin kontrolsüzce ve egoistçe kullanıldığı durumda doğabilecek sorunlardan bahsedilir. Eserde, dünyaca ünlü matematikçi Bet Lon’un boyutlar arası geçiş üzerine yaptığı deney sonucunda deneklerin ortadan kaybolması ve geri dönmemeleri, hatta hayatta olup olmadıklarına dair bir haber alınamamasından kaynaklı yaşanan sorunlar neticesinde bilim insanının on yıllığına Merkür’e sürgüne gönderildiğinden ve sonra Sükunet Adası’nda tek başına bir hayat yaşamaya başladığından bahsedilir:

⁵⁷² Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 292.

⁵⁷³ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 288-289.

⁵⁷⁴ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 312.

“Bet Lon ahlaki yönden ve arzularını frenleme açısından zayıf ama muhteşem ve güçlü bir zekaydı. Kararlı ve bencil biriydi, deneylerini aynı doğrultuda sürdürmeye karar verdi. Sağlam kanıtlar elde edebilmek için bilgi uğruna her türlü fedakarlığı yapmaya hazır olan cesur genç gönüllülerin aklını çeldi. Bet Lon’un deneylerinde insanlar, sanki bir eşya gibi iz bırakmadan ortadan kayboldu ve kalpsiz matematikçinin düşündüğünün aksine diğer boyutun ‘öteki tarafı’na geçenlerin birinden bile haber alınamadı.”⁵⁷⁵

Bu sahne, bilimsel merakın ve etik dışı deneylerin trajik sonuçlarına dair bir uyarı niteliği taşır.

Mven Mas ile Bet Lon her ikisi de sonuçları öngörülemez bir deneye cesaret ettikleri için birbirlerine benzemektedir fakat Bet Lon insanlığın iyiliği için değil, kendisi için bu deneyi yaptığını itiraf eder ve bencilce duygularını şu sözlerle ortaya koyar: *“Kendim, sadece kendim için! (...) Başkalarını, toplumun iyiliğini yeterince düşündüm! Bütün bunların insana bir yararı olmadığını anladım.”*⁵⁷⁶

Eserde üzerinde durulan bir diğer konu eğitim ve eğitimin önemidir. Bir insanın eğitilmesi ve yetiştirilmesi, tüm toplumun kaderini etkiler. Bu nedenle kitapta ideal bir toplum yaratmak için gerekli yeni insanların eğitimi konusunun üzerinde durulur. Eğitim, herkes için erişilebilir ve sürekli olmalıdır. Eğitim, bireysel gelişimden ekonomik kalkınmaya, sosyal adaletten demokratik katılıma, teknolojik ilerlemeden kültürel değerlerin korunmasına kadar birçok alanda toplumu ileriye taşır. Gelişmiş bir toplum seviyesine ulaşmak için her bireyin kaliteli bir eğitim alması ve bu eğitimi hayatının her alanında uygulayabilmesi oldukça önemlidir. Evda Nal’ın, kızını görmeye gittiği okulda genç öğrencilere verdiği tavsiyeler de bu doğrultudadır:

“Siz ne kadar iyi olursanız, bütün toplum da o kadar iyi ve yüce olur çünkü burada karşılıklı bir ilişki vardır. Toplumun bir parçası olarak yüce manevi bir ortam yaratacaksınız böylece toplum da sizi en yükseğe taşıyacak. Sosyal çevre, insanın eğitimi ve öğretimi için en

⁵⁷⁵ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 176-177.

⁵⁷⁶ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 234.

önemli unsurdur. Günümüzde insan bütün hayatı boyunca eğitilir ve öğrenim görür böylece toplumun yükselişi de hızlanır.”⁵⁷⁷

Roman, kahramanların Andromeda Galaksisi’ne yapılacak uzay yolculuğuna çıkmasıyla sonlanır. *Andromeda Galaksisi* yaklaşık kırk dile çevrilir, yüzden fazla baskı yapar ve tüm gezegeni kapsayan komünist bir toplumu anlatan klasik bir Sovyet bilimkurgu eseri olarak edebiyat tarihinde yerini alır.⁵⁷⁸ Roman, hemen kült eserlerden biri olur ve on yıl sonra beyaz perdeye aktarılır. Bilimkurgu eseri yalnızca Sovyetler Birliği’nde değil, yurt dışında da büyük ilgi görür. 1960 yılında Paris’teki kitap fuarında Yefremov’un Fransızcaya çevrilen romanı en çok satan Rusça kitap olur. 1970 yılında Fransa’da yayımlanan on ciltlik ‘Dünya Kurgusunun Başyapıtları’ dizisi *Andromeda Galaksisi* ile başlar. 2017 yılında Korece çevirisi de yayımlanmıştır.⁵⁷⁹ Korece çevirinin yayımlanması bu esere hala dünyanın her yerinden ilgi gösterildiğinin bir kanıtıdır.

Sonuç olarak eser; eğitimde eşitlik, ortak mülkiyet anlayışı, pragmatik bakış açısı, üretimin ve ilerlemenin ön planda tutulması gibi komünizmin temelini oluşturan birçok unsur barındırır. Bu bakımdan Sovyetler Birliği’nin gerçekleştirmek istediği hedeflere bu romanda ulaşılmış ve neredeyse her açıdan mükemmel bir toplum profili çizilmiştir. Çizilen bu profil sayesinde Sovyet halkının gelecek konusunda daha umutlu ve sisteme karşı daha güven dolu olmalarının amaçlandığı sonucuna ulaşılır.

Bilimsel bilgi ve terimlerle dolu olan roman, diğer Sovyet bilimkurgu eserlerinden farklıdır. *Andromeda Galaksisi*’nden önce basılan bilimkurgu eserlerinde daha çok olay örgüsüne önem verilirken, bu romanda bilimsel ve teknolojik gelişmeler üzerine anlatılar daha ön plandadır. Erken dönem bilimkurgu eserlerinde karakterler daha merkezi konumdayken, Yefremov’un eseriyle Sovyet bilimkurgu edebiyatında yeni bir döneme girilir ve kahramanların yaşadığı olaylara odaklanan macera bilimkurgu romanlarından, bilimsel ve teknolojik ayrıntılara daha çok yer verilen anlatılara geçişin yaşandığı söylenebilir.

⁵⁷⁷ Ефремов, И. А. (1976), a.g.e., 204.

⁵⁷⁸ Ефремов, И. А. (1987a), a.g.e., 6.

⁵⁷⁹ Sääsk, I. (2020), a.g.e., 85.

Andromeda Galaksisi'ni olay kurgusu ve ayrıntılı anlatımıyla uzayı konu alan diğer Sovyet bilimkurgu eserlerinden ayırmak gerekir. Çünkü bu roman, döneminin Sovyet bilimkurgu edebiyatında gerçek astronomik verilerle uyumlu bir şekilde kaleme alınan oldukça önemli bir eserdir. Sovyetler Birliği'nde kendinden önce yayımlanan tüm uzay konulu eserler, bu eserle kıyaslandığında gerçeklik bakımından oldukça zayıf ve gerçektışı kalmıştır.

5. SONUÇ

Çalışmamız dahilinde yaptığımız araştırma sonucunda Sovyetler Birliği'nde bilimkurgu türünün XX. yüzyıl başlarından itibaren üretim ve sanayiye verilen değerle birlikte belirgin bir biçimde geliştiği gözlemlenmiştir. Sovyet bilimkurgu yazarları bilimin sadece teknolojik ilerleme aracı değil, aynı zamanda toplumun dönüşümüne hizmet eden bir araç olarak ele alınması konusunda bilimkurgu geleneğine katkıda bulunmuştur. Sovyet bilimkurgu edebiyatı aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin ideolojik hedefleri doğrultusunda, yeni bir insan tipini yaratma ideali taşır. Bu ideal, eserlerdeki karakterlerin davranışları, düşünceleri ve değerleri aracılığıyla yansıtılır. Bu bağlamda Sovyet bilimkurgu edebiyatı hem eğitici bir araç hem de ideolojik bir propaganda aracı olarak ön plana çıkar. Özellikle komünizm idealini ve Sovyet devriminin başarılarını vurgulamak için kullanılır. Bu türün eserleri, sosyalizmin ve bilimsel ilerlemenin zaferini kutlar. Bunun yanı sıra Sovyet bilimkurgusu büyük ölçüde bilim insanı yetiştirmeye teşvik amacıyla kullanılır. Bilimkurgu, Sovyet okuyucuların bilimsel araştırma ve teknolojik gelişmelere ilgisini artıran bir araç haline gelir. Bilimkurgu edebiyatı hem mevcut bilimsel gelişmeleri halka aktarmanın bir yolu olur hem de okuyuculara sosyalist idealler doğrultusunda geleceğe dair bir vizyon sunar.

Sovyet bilimkurgu edebiyatının ana temaları arasında, insanlığın evrende yeni yerler keşfetme arzusu, teknolojik ve bilimsel ilerlemelerin getirdiği toplumsal değişimler, birey ve toplum arasındaki ilişkiler ve insan doğasının sınırları gibi konular yer almaktadır. Bu temalar, yazarların, insanlığın geleceğine dair umutlarını ve kaygılarını dile getirmelerine olanak tanır.

Özellikle 1920'lerden itibaren bilimkurgu eserleri, Sovyet toplumunun gelecekte nasıl biçimleneceğine dair öngörüler sunar ve sosyalist gerçekçiliğin önemli bir bileşeni haline gelir. Bu yüzden Sovyet bilimkurgu edebiyatını incelemek, hem bilim ve edebiyat arasındaki ilişkiyi anlamak hem de Sovyet ideolojisinin kültürel boyutlarını irdelemek açısından önemlidir. Hızlı bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin kaydedildiği ve komünizmin inşası için çalışıldığı Sovyetler Birliği'nde bilimkurgu yazarlarının üzerinde durduğu en önemli konulardan biri insan uygarlığının geleceğidir. Bilimkurgu türünden daha çok ideolojik olarak yararlanmaya çalışan

Sovyet sistemi, yazarları insanların geleceğe umutla bakmalarını sağlayacak bilimsel öngörülerde bulunmaları için destekler. Sovyet bilimkurgusu gelecekte sınıfsız, eşitlikçi ve bilimsel olarak gelişmiş bir toplumun hayalini kurarak iyimser bir bakış açısı sunar. Teknolojik ilerleme ve insanlığın gelecekteki başarılarına odaklanarak bilim insanlarına ilham verir. Birçok Sovyet bilimkurgu eseri, gelecekte komünist toplumun bilim sayesinde refah seviyesi açısından daha iyi yerlere geleceğini anlatır. Diğer taraftan da devrimden sonra yaşanan sorunların gelecekte aşılacak hayat koşullarının daha iyi şartlara evrileceğine olan inancı güçlendirir. Halkın geleceğe dair umudunu canlı tutarak olası hoşnutsuzluk ve isyanların önüne geçmek hedeflenir. Bilimkurgu eserleri, toplumun bilimsel gelişmelere duyduğu güveni pekiştirirken, Sovyet ideolojisinin vaat ettiği parlak geleceğin kaçınılmaz olduğu mesajını da yaymaya yardımcı olur.

Bilimkurgu, bir yandan rejime hizmet eden bir tür olmasının yanı sıra diğer taraftan da mevcut sistemin aksayan yönlerini tartışmaya açan güçlü bir araç olarak görülür. Kimi zaman Sovyet toplumunda yaşanan sorunları ve ideolojik çatışmaları eleştirel bakış açısıyla ele almak için kullanılır. Bunun yanı sıra baskının arttığı yıllarda bilimkurgu türü, birçok sansür engelini aşmayı mümkün kılar, en ciddi sorunları gündeme getirme ve tartışma imkanı sunar. Bilimkurgu türü Sovyet yazarlara bir dereceye kadar ‘gerçeklikten kaçma’ fırsatı sağlar. Alternatif dünyalar ve uzak gelecek tasvirleri aracılığıyla toplumun karşılaştığı sorunları örtülü bir şekilde ele almayı mümkün kılar. Bu sebeple bazı Sovyet yazarlarının bilimkurgu türüne özellikle yöneldiği sonucuna varılmıştır.

Metne bağlı inceleme yöntemini kullandığımız çalışmamızda belirlediğimiz kadarıyla Sovyet bilimkurgu eserlerinin ortak noktalarından biri, çalışmaya, emeğe ve üretime olan bağlılıktır. Sosyalizmin bir toplumda başarılı bir şekilde inşa edilebilmesi için o toplumda proleter sınıfın ön planda olması ve üretimin fazla olması gerekmektedir. Bu amaca hizmet eden Sovyet bilimkurgu eserlerinde çalışmak, mutluluk kavramıyla eşleştirilmekte ve sürekli insan emeğinin gücüne vurgu yapılmaktadır. Sovyet bilimkurgu eserlerinin tarafımızdan tespit edilen bir diğer ortak noktası, komünizmin karşısında duran ve ona rakip olan kapitalist cephenin yerilmesidir. Bu kapsama dahil olan eserlerde kapitalizmin temsilcisi olan ülkelerden ve onların dünyaya verdiği zararlardan olumsuz şekilde bahsedilir ya da kapitalizmin

temsilcisi olan kötü ve bencil karakterlerle üstü kapalı bir şekilde kapitalist sistem eleştirilir.

Mühendis Garin'in Hiperboloidi'nde Batı ile Sovyetler Birliği, kapitalizm ve komünizm sistemleri üzerinden karşılaştırılır. Toplumsal ve siyasal sistemler üzerine derin bir eleştiri yapılır. Eserde farklı karakterler aracılığıyla kapitalizm ve komünizm arasındaki temel çatışmalar ve ideolojik ayrımlar vurgulanır. Kapitalist düzen, zenginliğin ve gücün belirleyici olduğu, rekabetin ve sömürünün ön planda bulunduğu bir sistem olarak resmedilmektedir. Kapitalist figürler, genellikle bencil, açgözlü ve acımasız olarak tasvir edilir. Bu sistemin temsilcileri için kazanç ve güç, insan hayatının ve toplumsal düzenin önündedir. Eserde komünizm, bireylerin kolektif çıkarlar doğrultusunda hareket ettiği ve eşitlikçi bir toplum idealini benimseyen bir yapı olarak tasvir edilir; kapitalizmin aşırılıklarına ve baskıcı yapısına karşı bir denge unsuru olarak sunulur.

Amfibi Adam'da, bireyin özgürlüğü ve doğanın sömürülmesi temalarını merkeze alan güçlü bir eleştiri sunulmaktadır. Ana karakterlerden İhtiandr'ın su altındaki yetenekleri insanlar tarafından kontrol altına almaya çalışılır. İnsanlar ve doğa, ekonomik çıkarlar doğrultusunda birer araç haline getirilmektedir. Bu durum, kapitalizmin doğayı ve bireyleri nasıl sömürdüğünü gözler önüne seren bir metafor olarak okunur. Bu bilgilerden yola çıkarak Tolstoy ve Belyayev'in eserlerinde kapitalist sistemi eleştiren unsurlara ve göndermelere yer verildiği sonucuna varılır.

Andromeda Galaksisi'nde Büyük Halka Çağı toplumu ile geçmiş yıllarda yaşayan daha ilkel insan ırkı karşılaştırılarak geçmişteki sistemin eksikliğine ve geliştirilmesi gerektiğine gönderme yapılır. İnsanlık, Büyük Halka Çağı toplumu seviyesine gelmeden önce birçok toplumsal, bilimsel ve ahlaki dönüşümden geçmek zorunda kalır. Geçmişteki bireyci, çatışmacı ve eşitsiz sistemlerin aksine Büyük Halka Çağı'nda insanlar kolektif bilinç ve bilimsel ilerleme sayesinde uyum içinde yaşamayı başarır. Eserde, geçmiş çağların hatalarından ders çıkarılarak daha ileri, adil ve bilinçli bir medeniyetin inşa edilmesi gerektiği fikri ön plana çıkarılmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında her üç eserde de verilen zıt kutupların, yazarların vermek istedikleri mesajları daha güçlü kılmak için kullanılan unsurlardan olduğu söylenebilir.

Çalışmamızda erken dönem Sovyet bilimkurgu eserlerinde, daha çok kahramanlar ve kahramanların başından geçen maceralara odaklanıldığı tespit edilmiştir. Bazı Sovyet yazarlar okuyucuların ilgisini çekebilmek adına eserlerine daha fazla macera ve ilgi çekici unsur katar. Bu durum bazı eserlerin bilimsel ve teknolojik ayrıntılardan uzaklaşarak daha çok macera türüne yaklaşmasına neden olur. Bu gruba giren yazarların daha geniş okuyucu kitlelerine hitap edebilmek adına eserlerinin bilimselliğinden ödün vermeleri gerekmiştir. Tolstoy ve Belyayev'in kaleme aldığı eserler bu türden erken dönem bilimkurgularıdır. Eserlerinde bilimsel detaylara yer vermek yerine olay örgüsü ve karakterlerini ön plana çıkarırlar.

Sovyetler Birliği döneminde yazılan bilimkurgu eserleri, sadece eğlence ve macera metinleri değil, aynı zamanda sosyalist ideolojiyi ve komünist geleceği teşvik eden araçlar olarak görülür. Bu tür, Sovyet halkına daha iyi bir gelecek vaat eden ve sosyalist ideallerin gerçekleşebileceği bir dünya hayal etmeye olanak veren bir edebi platform sunar. Başlarda Sovyet bilimkurgu eserleri dedektif-macera türüne daha yakın bir atmosfer sergilese de ilerleyen dönemlerde Sovyet bilimkurgu edebiyatı gelişim ve değişim göstererek bilimkurgu türünün özelliklerini daha fazla taşımaya başlar. Tolstoy ve Belyayev'in aksine Yefremov geleceğin toplumunu tasvir ederken macera anlatılarından uzaklaşarak bilimsel ve teknolojik unsurlardan daha fazla yararlanır. Onun ilerici bakış açısı Sovyet bilimkurgusunda öncü olmasını sağlar ve geniş kitlelere hitap ederek büyük başarılarla imza atar. Yefremov eseriyle sosyalist ideallerin ve komünist ütopyanın edebi manifestosunu sunar ve bu yolla Sovyetler Birliği'nin geleceğe dair büyük vizyonunu edebiyat sahnesine taşır.

Bilim insanları, bilimkurgu eserlerinin en yaygın ana karakterlerindendir. Tarih sayfalarında savaş, isyan, katliam gibi yıkıcı olaylar yaşanırken, bilim insanlarının medeniyete katkısı oldukça önemlidir. *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* ve *Amfibi Adam* eserlerinde ana karakterlerden biri bilim insanı, diğeri ise mühendistir. Her iki karakterin de bilime hizmet ettiği düşünülse de, bilimle kurdukları ilişki ve etik anlayışları farklıdır. Tolstoy'un yarattığı Garin hırslı, bencil ve diktatörlük hevesleriyle dolu bir figür olarak karşımıza çıkar, bu yüzden de anti-kahraman olarak nitelendirilir. Buna karşılık Belyayev'in *Salvator'u*, bilimi insanlığın yararına kullanmaya çalışan daha ılımlı ve idealist bir bilim insanı olarak öne çıkar. Onun bilimsel girişimleri, etik bir çerçevede değerlendirilirken, Garin'in hedefleri daha çok

kişisel güç ve hakimiyet arzusuna dayanmaktadır. Bu durum, gücü elinde tutan kişinin amacının olayların gidişatını etkilediğini kanıtlar. Öte yandan Yefremov'un eserlerinde bireysel kahramanlardan ziyade, sosyalist sistem içinde gelişmiş, bilinçli ve ileri düzeyde bir toplum ön plandadır. Büyük Halka Çağı'nda, bilimin bireylerin hırslarına hizmet eden bir araç değil, toplumsal ilerlemeyi sağlayan kolektif bir unsur olduğu vurgulanır. Yefremov, kahramanların bireysel başarılarından çok, sosyalist sistemin bilimsel ilerlemeye sağladığı katkıyı merkeze alır. Bu bakış açısı, Sovyet bilimkurgu edebiyatının ideolojik çerçevesiyle de örtüşmektedir. Bireyin değil, toplumun ilerlemesi esas alınmalıdır.

Sovyet bilimkurgu yazarlarının çoğunun bilimsel geçmişleri ya da bilime merakları vardır. Bu durum, eserlerinde bilimsel temaların güçlü bir şekilde işlenmesine, teknolojik gelişmelere dair gerçekçi öngörülerde bulunmalarına ve bilim ile toplum arasındaki ilişkiyi derinlemesine ele almalarına olanak tanır. Sovyet bilimkurgu edebiyatı tarihi incelendiğinde roket bilimci Tsiolkovski, paleontolog ve jeolog Yefremov ve tıp eğitimi alan Bulgakov gibi bilim insanı kimliği taşıyan isimlerin bilimkurguya yöneldiği ve bu alanda bilimsel ayrıntıların yer aldığı eserler kaleme aldıkları görülür. Diğer taraftan Belyayev'in hayatı incelendiğinde hukuk eğitimi almasına rağmen hastalığı sırasında okuduğu kaynaklar ve sonradan edindiği bilgiler sayesinde anlatılarını zenginleştirmeyi başardığı gözlemlenir. Bu bilgiler ışığında, bilime duyulan merak ve yapılacak araştırmaların derinliği sayesinde gerekli altyapının sonradan oluşturulabileceği sonucuna varılır. Bu yazarlar, bilimsel donanımına sahip olmaları ya da bilime olan ilgileri sayesinde Sovyet bilimkurgu edebiyatını zenginleştiren eserler ortaya koyar ve Sovyet toplumunu bilime ve bilimsel gelişmelere yönlendirme politikasına hizmet eder.

Tolstoy ve Belyayev, 'yakın dönem bilimkurgusu'na hizmet eden eserler vermesine karşın Yefremov bu geleneği tersine çevirir ve daha geniş bir pencereden bakarak uzak geleceği kurgular. Tolstoy ve Belyayev'in bilimkurguları, o günkü toplumun sınırlarını çok fazla aşmadan, bilimsel gelişmelerin yakın gelecekte nasıl şekillenebileceğine odaklanır. Yefremov ise 'Büyük Halka Çağı' gibi kavramlarla, insanlığın kolektif bilince ulaştığı ve geçmişin hatalarından ders alarak ilerlediği bir dünya tasvir eder. Yefremov'un *Andromeda Galaksisi* romanıyla Sovyet bilimkurgu edebiyatında yeni bir dönem başlar. Söz konusu eser, Sovyet bilimkurgu edebiyatında

derin bir etki yaratarak sonraki yazarları insanlığın uzak geleceğini ve evrendeki yerini konu alan kapsamlı anlatılar oluşturmaya teşvik eder.

Bilimkurgu, yalnızca bilim ve teknolojinin insanlığa sunduğu faydaları değil, aynı zamanda bunların doğurabileceği olası tehlikeleri ve evrende bırakabileceği zararları da ele alan bir türdür. Başlangıçta bilimkurgu daha çok bilimsel ilerlemeleri ve keşifleri olumlu bir bakış açısıyla ele alırken, zamanla bilim ve teknolojinin kontrolsüz gelişiminin yaratabileceği tehditler de vurgulanmaya başlamıştır. Bu bağlamda bilimkurgu eserlerinde sıkça gezegenler arası savaşlar, kitle imha silahlarının yıkıcı etkileri ya da insanlığın kontrolünden çıkmış deneyler gibi temalar işlenir. Sovyet bilimkurgu yazarları, bilim ve teknolojiyi sosyalist bir gelecek inşasının anahtar unsurlarından biri olarak görüp eserlerinde bilim insanlarının rolüne, ilerleme kavramına ve teknolojinin etik boyutlarına odaklanırlar. Bilimin etik sınırları aşmasının trajik sonuçları olur. Doğal düzenin bozulması ya da değiştirilmesi sonucunda bilimsel araştırmaların etik ve ahlaki sonuçları üzerine bir tartışma başlar.

Tolstoy, *Mühendis Garin'in Hiperboloidi*'nde çok güçlü bir ışın silahının insanlığa verebileceği zararı konu alır. Yazar, bilimkurguyu insan doğası ve teknolojinin potansiyel tehlikeleri hakkında düşünmek için bir araç olarak kullanır. Çok güçlü bir ışın silahı gibi tehlikeli bir teknolojik icadı kimin kontrol ettiği oldukça önemlidir. Tolstoy, bu karakter aracılığıyla bilimin ve teknolojinin insanlık için bir ilerleme aracı mı yoksa bir güç silahı mı olduğuna dair önemli bir tartışma başlatır. Roman, aynı zamanda bilimin ve teknolojinin, yanlış ellerde nasıl bir tehdit unsuru haline gelebileceğine dair önemli bir uyarı niteliği taşır. *Mühendis Garin'in Hiperboloidi*'nin merkezinde aşırı bireyci, zenginliğin karanlık yollarından geçmiş, dünya üzerinde hakimiyet kurma çılgınlığına takıntılı bir karakter vardır. Garin, yalnızca kendi çıkarlarını gözetken, kendisini diğer insanlardan üstün gören ve diktatörlük hayalleri kuran bir karakterdir. Eserde, insanın güç, hırs ve kontrol arayışı merkeze alınarak bu kavramların birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri sorgulanır. Mühendis Garin gibi mutlak gücü elinde toplamak isteyen figürler, insan doğasının bencil ve yıkıcı yönlerini temsil eder. Tolstoy, bu karakter aracılığıyla gücün yozlaştırıcı etkisini ve sınırsız iktidar arzusunun bireyi nasıl bir noktaya sürükleyebileceğini eleştirel bir bakış açısıyla gözler önüne serer.

Amfibi Adam’da İhtiandr’ın dönüşümü, insanın doğasını değiştirme fikrini etik bir sorgulamaya tabi tutar. Roman, insanın fiziksel sınırlarını aşma ve daha güçlü, daha uyumlu bir varlık yaratma fikrini işler. Ancak bu idealin, insanlık değerleri ve etik normlarla dengelenmesi gerektiğini gösterir. Biyoteknoloji ve genetik mühendisliğinin ileri seviyelere ulaşmasının sonucunda insanüstü varlıklar yaratılacağı, insan doğasının değiştirileceği, bilim insanlarının yaratıcı rolünü üstleneceği gibi etik sorunları gündeme getirir. İnsanın evrenin düzenine müdahale ederek ve doğa yasalarına meydan okuyarak Tanrı’nın yerine geçmesi teması bilimkurgu edebiyatında öne çıkan temalardandır. *Amfibi Adam*’ın ana karakteri Salvator da bu bağlamda, insan bedenini dönüştürerek onun doğasına müdahale eden bir figür olarak öne çıkar. Salvator, bilimsel keşiflerini insanlığın ilerlemesi için kullanma arzusundadır. Ancak bu süreçte İhtiandr’ın kişisel haklarını ve özgürlüğünü ihlal eder. Bilim ve etik arasındaki bu çatışma, modern biyoteknoloji ve genetik mühendisliği konularında süregelen tartışmalara ışık tutmaktadır. Roman, insanın doğaya müdahale etmesinin sınırlarını ve bu tür müdahalelerin ahlaki sonuçlarını tartışmaya açar.

Bu bilgilerden yola çıkarak çalışmamızda her iki yazarın da bilimin yalnızca bir ilerleme aracı değil, aynı zamanda büyük sorumluluklar içeren bir güç olduğunu da vurguladıkları sonucuna ulaşılmıştır. *Mühendis Garin’in Hiperboloidi* ve *Amfibi Adam* romanlarındaki bilime hizmet eden ana karakterler, sıradan insanlardan ayrılan özelliklere sahiptir. Garin, bilimin gücünü kullanarak tüm insanlığı kontrol edebilecek bir otorite kurma hırsıyla hareket eder, Salvator ise gerçekleştirdiği bilimsel başarılar sayesinde çevresi tarafından neredeyse kutsal bir figür olarak algılanır. Garin, kendisini üstün bir birey olarak görüp dünya üzerinde mutlak bir hakimiyet kurmayı hedeflerken, Salvator’un insanüstü bir konuma yerleştirilmesi, daha çok çevresindekilerin ona atfettiği anlamlardan kaynaklanır. Bu iki karakter arasındaki temel fark, Garin’in gücünü otoriter bir şekilde kullanma arzusuna karşılık, Salvator’un bilimi insanlığa fayda sağlamak için bir araç olarak görmesidir. Bunun yanı sıra sıradan insanların, sıradan olmayan bu bilim insanlarının icat ve keşifleri karşısında tedirginlik ve endişe duydukları gözlerden kaçmamaktadır. Bunun nedeninin ise insanın bilinmeyene karşı tedbirli olma gereksiniminden kaynaklandığı düşünülebilir.

Çalışmamızda karşılaşılan sorunlar arasında bilimkurgu türünün adlandırılması ve sınırlarını belirleme vardır. Özellikle Rusça metinlerde *fantastika* ve *nauçnaya fantastika* terimleri benzer anlamlarda kullanılır. Bu durum fantastik ve bilimkurgu türleri arasında kavram kargaşasına neden olmaktadır. Araştırmaya yardımcı Rusça ve Batılı kaynaklardan bilgi aktarırken Türkçedeki karşılıklarını bulabilmek zor olmuştur. Batı edebiyatında bilimkurgu türünün temelleri daha önceden atıldığı ve bu tür fazlaca gelişme imkanı bulduğu için daha çeşitli kullanımları ve alt başlıkları vardır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, çalışmamızda ele alınan yazarların sanatsal yönelimleri ve edebi yaklaşımları farklılık göstermektedir. Tolstoy, geniş bir edebi yelpazede eserler vermiş, tarihi romanlardan bilimkurguya kadar çeşitli alanlara yönelmiştir. Belyayev sanat hayatını bütünüyle bilimkurguya adanmış ve bu türün Sovyetler Birliği'ndeki en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Yefremov ise hem bir bilim insanı hem de bir yazar olarak eserlerinde yalnızca hayal gücüne değil, bilimsel doğruluk ve akademik perspektife de büyük önem vermiştir. Diğer taraftan Tolstoy ve Yefremov yazın hayatlarında kimi zaman siyasi atmosferle ters düşerek zorluklar yaşamıştır. Özellikle Yefremov, bazı eserlerinde dolaylı eleştirilerde bulunduğu için ideolojik baskılarla karşılaşmış ve yazılarında denge kurmak zorunda kalmıştır. Tolstoy da Sovyet yönetimiyle zaman zaman uyumlu bir çizgide ilerlese de özellikle erken dönem eserlerinde farklı ideolojik görüşlere yer vermiştir. Buna karşın Belyayev'in, uzun süren hastalığı nedeniyle toplumsal ve siyasi tartışmaların içinde yer alma şansının zaten oldukça sınırlı olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda Sovyet bilimkurgu yazarlarının bireysel yaşam koşulları, eğitimleri ve siyasi gündemle ilişkileri, eserlerine ve yazın tarzlarına doğrudan etki eden unsurlar olur. Kimileri akademik ve bilimsel bir temele yaslanırken, kimileri hayal gücünü ve bireysel araştırmalarını temel alır, kimileri ise siyasi engellerle mücadele etmek zorunda kalır.

Sonuç olarak Sovyet bilimkurgu edebiyatı bilim ile ideolojinin birleştiği bir anlatı biçimi ortaya koyar. Sovyet bilimkurgu yazarları, teknolojik ilerlemenin sosyalist toplumun inşasındaki rolünü vurgulayan eserler kaleme alarak geleceğin idealist tasvirlerini sunar. Bu tür, yalnızca bilimsel gelişmeleri popülerleştirmekle kalmaz, aynı zamanda toplumu eğitme, kolektif bilinç oluşturma ve sosyalist değerleri pekiştirme işlevi de görür. Bu çerçevede, bilimkurgu edebiyatı bir yandan bilimsel keşiflere duyulan ilgiyi artırırken, diğer yandan Sovyetler Birliği'nin siyasi

hedefleriyle örtüşen kurgular üretir. Diğer taraftan da bazı Sovyet bilimkurgu yazarları, eserlerinde ideolojik çerçevenin dışına çıkarak bilim ve toplum arasındaki ilişkiden türeyen derin etik ve felsefi soruları irdelemeye yönelir. Bürokratik aksaklıklar, bireyin sistem içindeki konumu ve teknolojinin toplumu nasıl değiştirdiği gibi konuları da tartışmaya açar. Bazı eserler, sistemin eksikliklerine dair dolaylı eleştiriler içerirken, kimileri ise bilim ve teknolojinin kontrolsüz gelişiminin yaratabileceği olumsuz sonuçlara dikkat çeker.

EXTENDED ABSTRACT

SOVIET SCIENCE FICTION LITERATURE:

A STUDY ON THE WORKS OF A. N. TOLSTOY, A. R. BELYAYEV, I. A.

YEFREMOV

This study first examines the emergence, definition, and general characteristics of science fiction literature, shedding light on its relationship with fantastic literature and its historical evolution. The rapid advancements in science following the Industrial Revolution gave rise to a new mode of literary expression. As scientific progress accelerated, humanity's desire to control nature intensified, and as a result, imagination about the future became central to literary narratives. In this context, science fiction emerged as a genre that not only reflects but also transforms both social structures and individual consciousness. Accordingly, science fiction has been regarded not merely as a form of entertainment, but also as an intellectual domain that nurtures critical thinking and pushes the boundaries of the imagination.

From the perspective of social structures, science fiction has become a powerful tool for questioning ideological systems, redefining authority figures, and envisioning processes of social transformation. Themes such as social inequality, class divisions, and the conflicts between the individual and society are frequently addressed in science fiction texts, allowing for a critical reflection on contemporary realities through imagined worlds. In this regard, science fiction offers profound insights into both the inner world of the individual and the structural dynamics of society, creating a unique narrative space that merges the intellectual power of literature with the imaginative possibilities of science.

The meanings attributed by states to science and technology have made the ideological function of the science fiction genre even more apparent. In this context, science fiction has emerged not only as a product of imagination but also as an instrument shaped by ideological agendas. The case of the Soviet Union holds particular significance in this regard, as scientific progress in the Soviet system was directly linked to the construction of society. Consequently, science fiction literature was molded and directed in line with the ideological objectives of the state.

This study examines the significance attributed to science and technology in the Soviet Union, along with the historical, ideological, and social factors underlying the state's orientation in these fields. The primary objective of the thesis is to explore how the Soviet Union's emphasis on science and technology was reflected in its literature, and to analyze the role science fiction played within Soviet cultural discourse. Soviet science fiction literature was more than a mere literary genre; it functioned as a powerful propaganda tool that conveyed the socialist ideals of the period, expressed confidence in scientific advancement, and articulated utopian visions for the future. In this context, the study investigates both the Soviet Union's science and technology policies and how these policies were represented and interpreted through literature. Moreover, the study emphasizes the bidirectional relationship between science and

literature. Science fiction not only reflects scientific developments but also nourishes scientific imagination. In this regard, it is argued that science fiction writers can inspire scientists, raise public awareness, and even influence the direction of technological innovation.

Since the early 20th century, scientific advancement became one of the foundational pillars of Soviet ideology. In order to demonstrate the superiority of the socialist system over capitalism, substantial investments were made in science and technology, which were perceived as crucial to shaping the future of society. Soviet leaders viewed scientific progress not only as a means of technical improvement but also as a vehicle for social transformation. This perspective is clearly reflected in Soviet science fiction literature. Literature was entrusted with the task of introducing scientific progress to the public, disseminating socialist ideology, and shaping the vision of a future society. In this context, the study focuses on the major works of three prominent authors: *The Hyperboloid of Engineer Garin* by Aleksey Nikolayevich Tolstoy, *The Amphibian Man* by Aleksandr Romanovich Belyayev, and *Andromeda: A Space-Age Tale* by Ivan Antonovich Yefremov. Through these works, the study provides a detailed analysis of the main themes, characteristic features, ideological structures, and the relationship between science and literature in Soviet science fiction.

Aleksey Nikolayevich Tolstoy stands out as one of the founding figures of Soviet science fiction literature. Through his works in this genre, he made significant contributions to the development of the science fiction tradition within Soviet literature. His 1923 novel *Aelita*, which recounts a journey to Mars, is widely regarded as the starting point of the Soviet science fiction canon. Another major work by Tolstoy, *The Hyperboloid of Engineer Garin*, explores the implications of a scientific invention—the hyperboloid ray—by focusing on its potential to fuel both individual ambition and global political disruption. Through the character of Garin, the narrative questions the ethical use of scientific knowledge, highlighting the dangerous consequences that may arise when technological power is wielded in pursuit of personal or capitalist gain. While emphasizing the importance the Soviet Union placed on scientific progress, the novel also serves as a cautionary tale about the destructive potential of unchecked technological advancement.

Aleksandr Romanovich Belyayev is considered one of the first Soviet writers to devote his entire literary career to science fiction, making him a pioneering figure in the foundation of Soviet science fiction literature. In his works, Belyayev skillfully combines scientific imagination with the social and philosophical issues of his time, thereby playing a significant role in the development of the genre. His novel *The Amphibian Man* explores the relationship between humans and nature, as well as the notion of individual freedom, through the lens of biotechnology and experimental manipulation of the human body. While science is depicted as a means to achieve greater harmony between humanity and the natural world, the narrative also offers a critical perspective on how scientific achievements can be transformed into tools of exploitation when appropriated by capitalist systems. Furthermore, the novel

illustrates the Soviet effort to steer scientific progress toward collective welfare and societal benefit.

One of the leading representatives of Soviet science fiction literature, Ivan Antonovich Yefremov, not only addresses scientific advancements and technological progress in his works but also explores humanity's evolutionary and societal development within the framework of a socialist future vision. Published in 1957, *Andromeda: A Space-Age Tale* is the author's most famous work and is considered one of the highest narrative achievements of Soviet science fiction. Yefremov's *Andromeda: A Space-Age Tale* depicts an ideal socialist society established in the future. In this work, science is portrayed as a tool dedicated to the service of all humanity, beyond individual interests. Class differences among people have disappeared, and education and science are equally accessible to all. The work presents how the Soviets sought to transform scientific progress into a utopia of social equality and peace through literary narrative. Furthermore, this utopia is presented as an achievable goal for humanity in the future. In the world Yefremov creates, the individual possesses not only scientific knowledge but also high moral values.

This study examines the thematic elements found in these works, including the relationship between science and technology and humanity, ideology and ethics, the individual-society conflict, human nature, and universal peace. Through these themes, science fiction is explored not only as a technical domain but also as a genre that provides a foundation for ideological, philosophical, and ethical inquiries.

Another significant aspect of Soviet science fiction is its emphasis on hope for the future and the potential of humanity. In these works, technological advancements are made possible not only by the work of scientists but also through collective effort and the possibilities offered by the socialist system. This understanding reflects an ideal frequently emphasized by Soviet science fiction writers: science and technology should be used not only for the benefit of the individual but for the well-being of society as a whole.

In the three works analyzed, scientific progress is addressed not only in its positive aspects but also alongside the potential dangers it may bring. In this respect, the works introduce readers to technological innovations that will both awe and inspire them, while also encouraging them to question the ethical issues these innovations raise. The fact that science can become a destructive force in the wrong hands is particularly evident in Tolstoy's work.

In conclusion, this study argues that Soviet science fiction literature should be regarded not only as a genre but also as an ideological discourse tool. Science fiction in the Soviet Union serves as a means of constructing the future; it is a literary reflection of a society that is not only imagined but also intended to be built. The works of Tolstoy, Belyayev, and Yefremov present some of the most powerful examples of this reflection at the literary level and reveal the intertwined structure of science and ideology. In this regard, Soviet science fiction plays an important role as a source for understanding the social, political, and cultural atmosphere of the era.

KAYNAKÇA

Rusça Kaynaklar

- Алпатов, А. В. (1956). *Творчество А. Н. Толстого*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР.
- Sääsk, I. (2020). “Дальние миры в романе Ивана Ефремова *Туманность Андромеды*”. *Studia Rossica Posnaniensia*, 45 (1), 81-88.
- Алмаев Р. З., Фатыхова Л. Х. (2020). “Космическая гонка СССР и США в 1957-1975 гг.” *Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции*, 19-23.
- Анастасова, Л. И. (2020). “Космическая гонка СССР и США в период холодной войны”. В сборнике: *Война и мир в Отечественной и мировой истории. Материалы международной научной конференции*, 52-58.
- Андреев, К. (1982). “Что же такое научная фантастика?” И. Черных (Сост.). *Фантастика-82: Сборник научно-фантастических повестей, рассказов и статей*. Москва: Молодая гвардия, 368-374.
- Ахмедов, Р. Ш. (2019). “В поисках обобщающего определения термина ‘научная фантастика’”. *Достижения науки и образования*, 8-1 (49), 48-50.
- Бастрыкин, А. И. 2023. “Достижение СССР и причины его распада: к 100-летию образования”. *Вестник Московской академии Следственного комитета Российской Федерации*, (3), 11-21.
- Беляев, А. (1938). “Создадим советскую научную фантастику”. *Детская литература*, № 15-16.
- Беляев, А. Р. (1963). *Собрание сочинений в 8 томах, том 1 (Остров погибших кораблей. Голова профессора Доуэля)*. Москва: «Молодая гвардия».
- Беляев, А. Р. (1983). *Собрание сочинений в 5-ти томах. Т. 1. Романы. Повесть/Критико-биографический очерк А. Балабухи и А. Бритикова*. Ленинград: “Детская литература”.
- Березовская, Л. С.; Демченков, С. А. (2016). “Постапокалиптика как жанр научной/паранаучной фантастики”. *Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования*, 4 (13), 63-67.
- Боркин, Л. Я. (2016). “Защита Ивана Ефремова, палеонтолога и писателя-фантаста (1974)”. *Studies in the History of Biology*, 8 (1), 94-120.
- Брандис, Е. П. (1959). *Советский научно-фантастический роман*. Ленинград: Общество по распространению политических и научных знаний РСФСР.
- Бритиков, А. Ф. (1970). *Русский советский научно-фантастический роман*. Ленинград: Издательство “Наука”.
- Бритиков, А. Ф. (1977). “Эволюция научной фантастики”. Б. А. Сергеевич (Ред.). *О прогрессе в литературе*. Ленинград: Издательство “Наука”.

- Бритиков, А. Ф. (2005). *Отечественная научно-фантастическая литература (1917-1991 годы), Книга вторая: Некоторые проблемы истории и теории жанра*. Санкт-Петербург: Творческий центр "Борей-Арт".
- Введенский, Б. А. (Гл. ред.). (1954). *Большая Советская Энциклопедия: В 50 т. Т.29*. (Второе издание). Москва: Государственное научное издательство "Большая Советская Энциклопедия".
- Гарынов, А. А. (2012). Государственная политика СССР в области научно-технического развития в 1950–1980-е гг. *Известия Пензенского государственного педагогического университета имени В. Г. Белинского*, (27), 555-560.
- Геллер, Л. (1985). *Вселенная за пределом догмы*. London: Overseas Publications Interchange Ltd.
- Грушевицкая, Т. Г. (2022). "Космизм и сциентизм в советской научной фантастике". *Материалы 57-х научных чтений, посвященных разработке научного наследия и развитию идей К. Э. Циолковского*.
- Грэхэм, Л. Р. (1998). *Очерки истории российской и советской науки*. (Перевод на русский язык: Вячеслав Герович). Москва: «Янус-К».
- Денисова, В. Г.; Денисова, И. В.; Павловская, И. Л. (2021). "Литературно-инженерное расследование по мотивам романа А. Н. Толстого «Гиперболоид инженера Гарина»". *Инженерная аксиология. Опыт, формы и методы пропедевтики инженерного образования*. Санкт-Петербург: Издательство частное учреждение дополнительного профессионального образования "Академия Востоковедения", 158-166.
- Дрябина, О. (2007). "Всесоюзное творческое объединение молодых писателей-фантастов (ВТО МПФ) в субкультуре российской фантастики рубежа 1980-90-х гг". В. Матовић (уред.). *Словенска научна фантастика*. Београд: Институт за књижевност и уметност Београд.
- Ефремов, И. А. (1976а). *Сочинения в трех томах. Том третий. Книга вторая*. Москва: "Молодая Гвардия".
- Ефремов, И. А. (1986). *Собрание сочинений в пяти томах. Научно-фантастические рассказы (Том первый)*. Москва: Молодая гвардия.
- Ефремов, И. А. (1987а). *Сборник научно-фантастических произведений*. А. И. Степин (Составитель). Молдова: Издательство «Штиинца».
- Ефремов, И. А. (1987b). *Собрание сочинений в 5 томах. Том 3*. Москва: "Молодая Гвардия".
- Ефремов, И. А. (1988). *Туманность Андромеды*. Москва: Издательство "Детская литература".
- Жданов Р. Р., Булатов Р. Р., Каспрук Л. И. (2019). "Филатов Владимир Петрович - величайший русский хирург и офтальмолог". *Альманах Молодой Науки*, 3, 30-32.
- Жуков, Д. А. (1986). "Фантастическая дерзость". *Аэлита-Гиперболоид инженера Гарина*. Москва: Правда.

- Заломкина, Г. В. (2021). “Луна как объект освоения в восприятии русской научной фантастики”. *Семиотические Исследования*, 1 (2), 47-54.
- Захарова, О. В. (2016). “Из истории изучения фантастики в русской критике и литературоведении: 1820–1970-х годов”. *Проблемы исторической поэтики*, (4), 100-117.
- Зворыкин, А. А. (1950). *Великий Сталин-вдохновитель и организатор технического прогресса в СССР*. Москва: Издательство “Правда”.
- Зубов, А. А. (2016а). “Фантастоведение и теория жанров”. *Ученые записки казанского университета. Серия гуманитарные науки*, 158 (1), 53-65.
- Зубов, А. А. (2016b). *Становление популярного жанра как дискурсивный процесс: научная фантастика в России конца XIX – начала XX веков*. Кандидатская диссертация, МГУ имени М. В. Ломоносова, Москва.
- Ковалёв, В. А. (2019). “От идеологии к утопии. Коммунистический проект Ивана Ефремова”. *Наследие*, 1(14), 104-118.
- Ковтун, Е. Н. (2007). “Рождение фэнтези: трансформация посылки в российской фантастике конца XX столетия”. В. Матовић (уред.). *Словенска научна фантастика*. Београд: Институт за књижевност и уметност Београд, 305-327.
- Ковтун, Е. Н. (2008а). *Художественный вымысел в литературе XX века*. Москва: Высшая школа.
- Ковтун, Е. Н. (2008b). *Новые горизонты фантастики: science fiction и fantasy в постсоциалистическом пространстве (на материале русской и иных славянских литератур)*. XIV Международный съезд славистов, Македония.
- Ковтун, Е. Н. (2015). “Научная фантастика и фэнтези - конкуренция и диалог в новой России”. *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*, (4), 53-71.
- Ковтун, Е. Н. (2016). “Мир будущего в современной научной фантастике: специфика художественной модели”. *Проблемы исторической поэтики*, (4), 118-135.
- Кокоулин, В. Г. (2021). “Покорение космоса в политике исторической памяти советского периода и в постсоветской России”. В *сборнике: Архив в социуме - социум в архиве. Материалы четвертой Всероссийской научно-практической конференции*, 383-386.
- Колчанов, В. В. (2020). “«Дьявольские лучи» в повести М.А. Булгакова «Роковые яйца»: об одной модной литературной теме в научной фантастике 1920-х годов”. *Неофилология*, 6 (23), 548-556.
- Комиссаров, В. В. (2014). “Дискуссии в среде интеллигенции о социальных функциях научной фантастики”. *Интеллигенция и мир*, (2), 46-51.
- Кривопалова, Н. Ю. (2016). “Научная фантастика в творчестве научной интеллигенции в 1950-1960-х гг.” (Ред. А.Ю. Нестеров). *Третьи Ломовские чтения: сборник материалов Всероссийской научной конференции с*

- международным участием памяти Станислава Лема*. Самара: Самарский национальный исследовательский университет имени академика С. П. Королёва, 162-176.
- Крюкова А. М. (1989). *Серия "История Москвы: портреты и судьбы": Алексей Николаевич Толстой*. Москва: Издательство "Московский рабочий".
- Кшицова, Д. (2011). "Антиутопии Валерия Брюсова". *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 56 (2), 383-390.
- Лачин, И. В. (2023). "Прекрасное далёко". Е. А. Токарева (Ред.). *Памятные даты истории*. Москва: Издательский книготорговый дом "Зерцало-М".
- Ляпунов, Б. В. (1975). *В мире фантастики*. Москва: Издательство «Книга».
- Мазур, Л. Н. (2021). "Советская наука как социальный проект". *Известия УрФУ*, 23 (4), 117-138.
- Макаренко, В. П. (2007). "Этатизация науки: советский опыт". *Экономический вестник Ростовского государственного университета*, 5 (4), 86-110.
- Марзийе, Х. (2019). "Тип инженера-преобразователя в двух научно-фантастических произведениях 20-х гг. XX века «эфирный тракт» и «Гиперболоид инженера Гарина»". *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, 12 (12), 39-43.
- Медведева, Л. М. (2014). "З. В. Ермольева - Метаморфозы судьбы". *Бюллетень Национального научно-исследовательского института общественного здоровья имени Н.А. Семашко*, (S1), 139-141.
- Минаков, А. В. (2014 г., 22 мая). *Философские проблемы научной фантастики*. Беларусь в современном мире : материалы VII Междунар. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых, Беларусь.
- Николаев, Д. Д. (2010). "Литература как пропаганда". В *сборнике: В поисках новой идеологии: социокультурные аспекты русского литературного процесса 1920-1930-х годов*. Москва: Институт мировой литературы им. А.М. Горького Российской академии наук, 494-594.
- Нудельман, Р. (1966). "Фантастика, рожденная революцией". *Фантастика 1966. Выпуск 3*. Москва: Издательство ЦК ВЛКСМ "Молодая Гвардия".
- Парнов, Е. И. (1968). *Современная научная фантастика*. Москва: Знание.
- Пересадин Н. А., Фролов В. М. (2012). "Александр Беляев: Удивительная судьба, смерть и бессмертие великого фантаста. Уроки жизни для медиков". *Український Медичний Альманах*, 15 (1), 105-114.
- Полетаева, Е. Д. (2018). "Англоязычный текст научной фантастики в аспекте когнитивного моделирования действительности". *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, 5-2 (83), 384-389.
- Путило, О. О. (2015). "Топос космического пространства в фантастической литературе". *Известия Южного федерального университета. Филологические науки*, (3)-12-18.

- Сакулина, Е. А. и Мякишева, С. С. (2019). “Антропонимикон советских фантастических романов (на материале произведений А. Н. Толстого И А. Р. Беляева)”. *Жидкие кристаллы и наноматериалы: фундаментальные исследования и инновационные решения*. Издательство: Ивановский государственный университет (Иваново).
- Симонова, А. В. (2014). “Формирование космической мифологии как фактора развития научных исследований космоса в СССР и России”. *Социология власти*, (4), 156-173.
- Синявский, А. (1960). “Без скидок (О современном научно-фантастическом романе)”. В. Озеров (главный редактор). *Вопросы литературы*. Москва: Государственное издательство художественной литературы.
- Смирнов, Г. В. (Сост.). (1964). *Фантастика, 1964 год*. Москва: Молодая гвардия.
- Толстой, А. (1986). *Аэлита-Гиперболоид инженера Гарина*. Москва: Издательство “Правда”.
- Филимонов, Б. П. и Филимонов, А. Б. (2016). “Роман А. Н. Толстого "Аэлита" и его экранизация как феномен научной фантастики начала 1920-х годов”. *Идеи К. Э. Циолковского в инновациях науки и техники*. Издательство: Эйдос.
- Фоменко, М. (2015). “«Лучи смерти» и их автор”. *Лучи смерти*, Интернет-Издательство ‘Salamandra P.V.V.’.
- Харитонов, З. Г. (2009). Булгаковский подтекст в повести А. Житинского «Внук доктора Борменталья». *Вестник Тамбовского университета*. Серия: Гуманитарные науки, (4), 173-176.
- Цветков, Е. В. (2008). “Научная фантастика и научное предвидение”. *Вестник северного (арктического) федерального университета*. Серия: гуманитарные и социальные науки.
- Черная, Н. И. (1972). *В мире мечты и предвидения: Научная фантастика, ее проблемы и художественные возможности*. Киев: Наукова думка.
- Чудинов, П. К. (1987). *Иван Антонович Ефремов (1907-1972)*. Москва: “Наука”.
- Чудинов, П. К. (1994). “К портрету современника”. Н. В. Бойко (Составитель), *Иван Антонович Ефремов: Переписка с учеными, Неизданные работы*. Москва: “Наука”.
- Чудинов, П. К. (2003). “Предвидимое будущее науки - Штрихи к биографии И. А. Ефремова”. *Газета "Дуэль"*, № 29 (326).
- Щербина, В. (1951). *А. Н. Толстой*. Москва: Государственное издательство “Художественной литературы”.
- Щербина, В. (1963). “Научно-фантастические произведения А. Н. Толстого”. *Гиперболоид инженера Гарина-Аэлита*. Москва: Государственное Издательство Детской Литературы Министерства Просвещения РСФСР
- Щукина, Т. В., Зотова, В. С., Григоренко, А. Д. (2024). “Деятельность Н. Н. Бурденко как пример патриотизма и самопожертвования на «полях»

военно-полевой хирургии”. *Сборник материалов II Всероссийской научно-практической конференции с международным участием*, 204-207.

Ярмухаметова, А. Д. (2021). “О «прогностической пользе» произведений научной фантастики (русская советская научная фантастика)”. *Сборник материалов VII международной молодежной научно-практической конференции*. (Под редакцией С. В. Рудаковой), 253-258.

Яцун, А. Б.; Бедрикова, М. Л. (2022). “Футурологические идеи в творчестве писателей-фантастов XX века”. *Сборник материалов VIII международной молодежной научно-практической конференции*, 228-234.

Türkçe Kaynaklar

Artun, A. (2016). *Sanatın İktidarı: 1917 Devrimi, Avangard Sanat ve Müzecilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aslan Ayar, P. (2015). *Türkçe Edebiyatta Varla Yok Arası Bir Tür: Fantastik Roman (1876-1960)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Atabek, O. (2021). “Teknolojinin Anlamının Gelişimi ve İnsan Teknoloji İlişkisi”. *Eğitim Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar VI*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Aydın, İ. (2023). “Teknoloji Etiği: Teknolojinin Karanlık Yüzü Üzerine Tartışmalar”. *Felsefe Dünyası Dergisi*, (77), 5-37.

Ballıkaya, C. (2015). “Pozitivizm: Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (33), 87-106.

Balta, E. E. (2014). “Çocuk Edebiyatı Dairesinde Gülten Dayıoğlu’nun Fantastik-Bilim Kurgusu”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 59-67.

Bayar, Z. (2001). *Bilimkurgu ve Gerçeklik*. İstanbul: Broy Yayınevi.

Boz, M. ve Takımcı, D. (2019). “Amerikan Post-Apokaliptik Bilimkurgu Sinemasında Kıyamet İdeolojisi (1924-2000)”. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (31), 377-403.

Cengiz, G. (2019). “Bilimkurgu Sinemasında Savaş Yılları: Dizelpunk”. *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 40-49.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Dağ, Ü. (2019). *Geleceği Geçmişle Kurgulamak: Bilim Kurgu Romanları ve Çağcılaştırılmış Mitler*. Konya: Palet Yayınları.

Demir, O. (1996). “Marksizmin Ardından”. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 106-115.

Duru, O. (1973). “Science Fiction Sözcüğüne Türkçe Bir Karşılık Denemesi”. *Türk Dili*, (256), 332-340.

Eratalay, O. (2022). “Sovyet Atom Bombası Projesi (1917-1949)”. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 5 (1), 22-30.

- Erişen, D. (2015). “Ya Öyle Olsa? Bilimkurgu-Fantastik Yazını ve Hakikat İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”. Şahin, S., Öztürk, B. ve Büyükarmın, D. A. (Yay. Haz.). *Edebiyatın İzinde/Fantastik ve Bilimkurgu*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Figes, O. (2018). *Nataşa’nın Dansı: Rusya’nın Kültürel Tarihi*. (Çev. Figen Dereli). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Günay, H. (2024). “İspanyolların, 1492-1902 Yılları Arasında Sömürgeleştirdiği Latin Amerika Bölgesine Demografik, Sosyokültürel ve İdari Yapısına Etkisi”. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 39-50.
- İsmihan, E. (2005). “Bilimkurguda Temel Kavramlar ve Kahramanlar”. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 153-162.
- Kemiksiz, N. N. (2022). “İkinci Dünya Savaşı’nda Bilimsel ve Teknolojik İstihbarat”. *TESAM Akademi Dergisi*, 9 (2), 621-647.
- N. V. Riasanovsky ve M. D. Steinberg (2014). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*. (İkinci Baskı). (Çeviren: Figen Dereli). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Oskay, Ü. (2018). *Çağdaş Fantazya: Popüler Kültür Açısından Bilimkurgu ve Korku Sineması*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Özdemir, E. (1983). *Yazı ve Yazınsal Türler*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Renard, M. (2022). *Bilimkurgu Manifestosu* (Çev. Utku Haspulat). (2. Baskı). Ankara: Fihrist Kitap.
- Todorov, T. (2017). *Fantastik: Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım*. (Çev. Nedret Öztokat). İstanbul: Metis Yayınları.
- Yıldırım, C. (2013). *Bilim Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yılmaz, E. (2021). “Teknoloji-Etik İlişkisine ve “İyi-Yaşam” İmkânına Dair Bir Soruşturma”. *TRT Akademi Dergisi*, 6 (12), 244-271.

İngilizce Kaynaklar

- Bailes, K. E. (1974). “The Politics of Technology: Stalin and Technocratic Thinking among Soviet Engineers”. *The American Historical Review*, 2(79), 445-469.
- Booker, M. K. (2015). *Historical Dictionary of Science Fiction in Literature*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishing Group.
- Duncan, A. (2003). “Alternate History”. E. James, F. Mendlesohn (Eds.). *Science Fiction*. New York: Cambridge University Press.
- Fanning, W. J. (2010). “The Historical Death Ray and Science Fiction in the 1920s and 1930s”. *Science Fiction Studies*, 2 (37), 253-274.
- Hubble, N. and Mousoutzanis, A. (Editors). (2013). *The Science Fiction Handbook*. London: Bloomsbury Academic.
- Kochetkov, Y. N. (1983). The Position of the USSR on Nuclear Weapons and Arms Control. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (469), 136-143.
- Maguire, M. (2013). “Aleksi N. Tolstoi and the Enigmatic Engineer: A Case of Vicarious Revisionism”. *Slavic Review*, 2 (72), 247-266.

- Podolsky, E. (1946). Some Achievements of Soviet Medical Research. *The Russian Review*, 6 (1), 77–83.
- Rieder, J. (2010). “On Defining SF, or Not: Genre Theory, SF, and History”. *Science Fiction Studies*, 37 (2), 191–209.
- Russel, R. (1982). “Red Pinkertonism: An Aspect of Soviet Literature of the 1920s”. *The Slavonic and East European Review*, 3(60), 390-412.
- Stableford, B. (2006). *Science Fact and Science Fiction*. New York: Routledge.
- Tucker, H. F. (1974). “Soviet Science Fiction: Recent Development and Outlook”. *The Russian Review*, 2 (33), 189-200.
- Turkevich, J. (1956). Soviet Science in the Post-Stalin Era. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (303),139-151.
- Westfahl, G. (2005). “Hard Science Fiction”. *A Companion to Science Fiction*. Malden: Blackwell Publishing.

İnternet Kaynakları

- İnternet: “Наука на войне: как разработки советских ученых приближали победу”. (07.05.2020). *РИА Новости*. Web: <https://ria.ru/20200507/1571061849.html> adresinden 8 Ağustos 2023’te alınmıştır.
- İnternet: (2006). “Владимир Петрович Демихов (К 90-летию со дня рождения)”. *Вопросы реконструктивной и пластической хирургии*, 3 (18). (66-68) Web: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_11773683_98660714.pdf adresinden 15 Ocak 2024’te alınmıştır.
- İnternet: (2019). “Пистолет-пулемет Шпагина”. Web: <https://militaryarms.ru/oruzhie/pulemety/pistolet-pulemet-shpagina/> adresinden 22 Nisan 2023’te alınmıştır.
- İnternet: (2020). “«Военные изобретения: история и современность»: к Году Памяти и Славы в России”. Web: <https://omsklib.ru/Vyistavki/gilnl8v8nu>
- İnternet: (2023). “115 лет со дня рождения советского писателя-фантаста и учёного Ивана Ефремова (1908–1972)” Web: <http://rgbs.ru/news/23-aprelya-115-let-so-dnya-rozhdeniya-sovetskogo-pisatelya-fantasta-i-uchyonogo-ivana-efremova-1908-1972/> adresinden 7 Ekim 2024’te alınmıştır.
- İnternet: Бочарник, Д. (2019). “Иван Ефремов - учёный и писатель”. Web: <https://author.today/post/51345> adresinden 28 Ocak 2024’te alınmıştır.
- İnternet: Гетман, Ю. С. (2016). “К вопросу изучения романа-антиутопии на современном этапе”. Web: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/12dec2016/1.pdf> adresinden 17 Kasım 2021’de alınmıştır.
- İnternet: Грипас, Д. А. (2016, 19 Mayıs). Особенности развития жанра фантастики. Региональная журналистика: от истории к современности: материалы Пятой Всерос. науч.-практ. конф.(заочной), Тамбов. Web: <http://www.tsutmb.ru/nauka/internet-konferencii/2016/reg-zhurnalistika/5/gripas.pdf> adresinden 29 Eylül 2019’da alınmıştır.

- İnternet: Дхингра, К. (1968). “Пути развития научно-фантастического жанра в советской литературе”. Web: http://www.fandom.ru/about_fan/index5.htm adresinden 30 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Званцева, Е. П. (1965). “Так что же такое научная фантастика?”. Web: http://www.fandom.ru/about_fan/zvantseva_1.htm adresinden 25 Ekim 2020’de alınmıştır.
- İnternet: Комиссаров, В. В. (2015). “Движение любителей фантастики в провинциальном советском городе в 1980-е годы”, 25. Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/dvizhenie-lyubiteley-fantastiki-v-provintsialnom-sovetskom-gorode-v-1980-e-gody/viewer> adresinden 5 Mart 2020’de alınmıştır.
- İnternet: Ланин, Б. А. (2014). “Русская утопия, антиутопия и фантастика в новом социально-культурном контексте”. Проблемы современного образования, (1), 162. Web: http://www.pmedu.ru/downloads/full-text/2014_1.pdf
- İnternet: Ляпунов, Б. (1968). “Любителям научной фантастики (Советская фантастика за 50 лет)”. *Мир приключений: Альмана*, (14), Москва. Web: http://www.fandom.ru/about_fan/lyapunov_5.htm adresinden 19 Ocak 2020’de alınmıştır.
- İnternet: Мзареулов, К. Д. (2018). “Фантастика”. Web: <https://www.litmir.me/bd/?b=20475> adresinden 28 Kasım 2020’de alınmıştır.
- İnternet: Прохоров, А. М. (Гл. ред.). (1969-1986). *Большая советская энциклопедия в 30 т.* (3-е изд.). Москва: Издательство “Советская энциклопедия”. Web: <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/089/589.htm> adresinden 10 Şubat 2023’te alınmıştır.
- İnternet: Харитонов, Е. В. (1998-1999). “Наука о фантастике вчера и сегодня”. Web: http://www.fandom.ru/about_fan/haritonov_04.htm adresinden 7 Ağustos 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Чудинов, П. К. “Три времени Ивана Ефремова”. Web: <https://i-efremov.ru/Chudinov3.htm> adresinden 5 Aralık 2024’te alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyad, ad

Ceylan, Ümmühan

Eğitim

Derece

Eğitim Birimi

Mezuniyet

Doktora

Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, Rus Dili ve
Edebiyatı

2025

Yüksek Lisans

Gazi Üniversitesi, Rus Dili ve
Edebiyatı

2015

Lisans

Gazi Üniversitesi, Rus Dili ve
Edebiyatı

2010

İş deneyimi (varsa)

Yıl

Yer

Görev

2018-Devam ediyor

Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi

Araştırma
Görevlisi

2013-2018

Gazi Üniversitesi

Araştırma
Görevlisi

Yayınlar

1. Ceylan, Ü. (2023). “Mars’ta ideal bir toplum: Sosyal bilimkurgu ve ütopya çerçevesinde A. A. Bogdanov’un Kızıl Yıldız’ı”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(Ö13), 1483-1492.
2. Ceylan, Ü. (2021). “Lukyanenko’nun ‘Aydınlık’ ve ‘Karanlık’ Felsefesi: *Gece ve Gündüz Nöbeti*”. Gamze Öksüz (Editör). *XXI. Yüzyıl Rus Edebiyatından Okumalar II*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
3. Ceylan, Ü. (2018). “İlya Grigoryeviç Erenburg’un Gözünden Bir Moskova Arka Sokağı: *Protoçnyy*”. Ayla Kaşoğlu (Editör). *Rus Edebiyatında Kent/Kasaba İmgesi*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
4. Ceylan, Ü. (2016). “Moskova Sanat Tiyatrosu”. Gamze Öksüz (Editör). *Rus Tiyatrosu Gelenekselden Moderne*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.

